

arsiv de

KADIN VE
TOPLUMSAL
CİNSİYET
DERGİSİ

*Journal of Women and
Gender in the Archives*

Beşinci Sayıya Merhaba!
Foreword to the Fifth Issue

Kitap Tanıtımı | *Book Review*
GEORGETA NAZARSKA
ASLI DAVAZ

05

Mart 2026
Cilt:3, Sayı:5

Araştırma İnceleme Articles

Denizin Üstünde Bir İmza
Gülümser Aral Üretmen ve
Arşivin Görünmez Kadınları

*A Signature on the Sea:
Gülümser Aral Üretmen*

ÖMER DURMAZ

Eğer Tarihimiz Olmasaydı:
Kadın Tarihinin Korunması,
Koleksiyonların Oluşumu,
Gelişimi ve Süregelen Önemi

*If We Were Without A History:
The Preservation of Women's
History -- Collection,
Development & Continuing
Importance*

NATHALIE BELKIN

Bir Arşiv Kaynağı Olarak
L'Egyptienne (1925-1940):
Mısır Feminist Birliği'nin
Yayın Organında Türkiye'de
Kadın Hareketinin, İlklerin ve
Modernleşmenin İzleri
*L'Egyptienne (1925-1940) as an
Archival Source: Traces of the
Women's Movement, Trailblazers,
and Modernisation in Türkiye
in the Publication of the
Egyptian Feminist Union*

ASLI DAVAZ

Röportaj | Interview

Sahaftan Arşive Kadın Belgeleri
*From an Antiquarian
Bookseller to the Archive*

NEDRET İŞLİ

Bir Koleksiyonerin Gözünden
Kadın Tarihinin Belgeleri ve
Özel Koleksiyonlar

*Private Collections as
Sources for Women's History:
A Collector's Perspective*

GÖKHAN BÜYÜKENGİZ

arşiv — de

KADIN VE
TOPLUMSAL
CİNSİYET
DERGİSİ

Journal of Women and Gender in the Archives

Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni

Journal Owner and Editor-in-Chief
Aslı Davaz

Yazı İşleri Sorumlusu / Executive Editor

Selvi Başak Öztürk

Editör / Editor

Ayşegül Sönmezay

Redaksiyon ve Düzelti / Editing and Correction

Neşe Gürses

Yayın Kurulu / Editorial Board

Aslı Davaz, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Kurucu Üyesi, Araştırmacı, Yazar, Kadın Tarihi Arşivcisi
Co-founder of the Women's Library and Information Center Foundation (İstanbul), Researcher, Writer, Women's History Archivist

Firdevs Gümüşoğlu, Akademisyen (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü) / Academician (Mimar Sinan Fine Art University Sociology Department)

Fusun Ertuğ, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Kurucu Üyesi, Arkeolog, Etnobotanik Araştırmacısı / Co-founder of the Women's Library and Information Center Foundation (İstanbul), Ethnobotanist, Archaeologist

Nathalie Defne Gier, Arşivci, Sanat Tarihçisi, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi / Archivist, Art Historian, Member of the Executive Committee of the Women's Library and Information Center Foundation

Neşe Gürses, Arşivci, Kütüphaneci / Archivist, Librarian

Özkan Güner, Arşivci, Akademisyen (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi) Archivist, Academician (Muğla Sıtkı Koçman University)

Seher Güner, Arşivci (Muğla Büyükşehir Belediyesi, Kent Belleği), Efemera Uzmanı / Archivist (Muğla Metropolitan Municipality, Urban Memory), Ephemera Specialist

Selvi Başak Öztürk, Arşivci, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Genel Kurul Üyesi / Archivist, General Board Member of the Women's Library and Information Center Foundation

Tüba Çavdar Karatepe, Kütüphaneci, Akademisyen (Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Emekli Öğretim Üyesi) / Librarian, Academician (Retired, Marmara University Information and Records Management Department)

Yonca Güneş Yücel, Akademisyen (İstanbul Gelişim Üniversitesi) Academician (İstanbul Gelişim University)

arsiv — de

KADIN VE
TOPLUMSAL
CİNSİYET
DERGİSİ

Journal of Women and Gender in the Archives

Hukuk Danışmanı / Law Advisor
Meryem Turan

Sayfa Tasarımı ve Uygulama / Graphic Design
Mehmet Sadık Kişi

Kapak Tasarımı / Cover Design
Aysun Pelvan Dönmez

Kapak Görseli / Cover Image
Nuhbe (Netty) Davaz (1910-1973), Fatine Davaz ile Türkiye'nin Roma ve Paris Büyükelçiliği görevlerinde bulunan Suad Davaz'ın kızıdır. Erken Cumhuriyet döneminde diplomatik ve uluslararası çevrelerde yer almış; özellikle 1930'larda uluslararası süfraj hareketiyle kurduğu temaslar bağlamında, Cumhuriyet'in modern kadın temsiline bir örneği olarak öne çıkmıştır. Aylin Tektaş Arşivi.

Derginin Adı / Title of The Journal
Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi
Journal of Women and Gender in the Archives

Yayın Tarihi ve Yeri / Date and Place of Publication
Mart 2026, İstanbul / March 2026, İstanbul

Yayın Türü / Type of Publication
Dijital, Yerel Süreli Yayın / e-Journal

Yayın Sıklığı / Periodicity
Yılda 2 defa / Biannually

e-ISSN
3023 - 7122

İletişim / Contact
arsivdekadin@gmail.com
www.arsivdekadinvetoplumsalcinsiyet.com

© Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi sahibi Aslı Davaz

Bütün hakları saklıdır. Yasal sınırlar içinde ve kaynak gösterilmek suretiyle yapılabilecek kısmi alıntılar dışında dergide yer alan yazılardan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; dergideki yazılar ve görseller hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Kataloglama Bilgisi
Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi. Cilt 3, Sayı 5. Mart 2026. eISSN: 3023 – 7122. Elektronik Erişim: <https://arsivdekadinvetoplumsalcinsiyet.com>.

Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi ücretsiz bir e-dergidir.
Journal of Women and Gender in the Archives is a free e-journal.

İçindekiler / Contents

Teşekkür / Acknowledgements

Beşinci Sayıya Merhaba / Foreword to the Fifth Issue
Aslı Davaz

Araştırma-İnceleme / Articles

- Denizin Üstünde Bir İmza: Gülümser Aral Üretmen ve Arşivin Görünmez Kadınları **sayfa 17**
A Signature on the Sea: Gülümser Aral Üretmen and the Invisible Women of the Archive
Ömer Durmaz
- Eğer Tarihimiz Olmasaydı: Kadın Tarihinin Korunması, Koleksiyonların Oluşumu, Gelişimi ve Süregelen Önemi **sayfa 41**
If We Were Without A History: The Preservation of Women's History – Collection, Development & Continuing Importance
Nathalie Belkin
- Bir Arşiv Kaynağı Olarak *L'Egyptienne* (1925–1940): Mısır Feminist Birliği'nin Yayın Organında Türkiye'de Kadın Hareketinin, İlklerin ve Modernleşmenin İzleri **sayfa 51**
L'Egyptienne (1925–1940) as an Archival Source: Traces of the Women's Movement, Trailblazers, and Modernisation in Türkiye in the Publication of the Egyptian Feminist Union
Aslı Davaz

Röportaj / Interview

- Sahaftan Arşive Kadın Belgeleri **sayfa 93**
From an Antiquarian Bookseller to the Archive: Documents on Women's History
Nedret İşli
- Bir Koleksiyonerin Gözünden Kadın Tarihinin Belgeleri ve Özel Koleksiyonlar **sayfa 109**
Private Collections as Sources for Women's History: A Collector's Perspective
Gökhan Büyükengeç

Kitap Tanıtımı / Book Review

- Arşivin Ötesindeki Kadınlar: Bulgaristan'da Kadınların Görünmez Tarihleri **sayfa 121**
Women Beyond the Archive: Invisible Histories of Women in Bulgaria
Georgeta Nazarska
- Kadın Koleksiyonları - Kütüphaneler, Arşivler ve Farkındalık **sayfa 127**
Women's Collections - Libraries, Archives, and Consciousness
Aslı Davaz

Teşekkür / *Acknowledgements*

arşivde

KADIN VE TOPLUMSAL CİNSİYET DERGİSİ

Journal of Women and Gender in the Archives

Teşekkür

Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi'nin beşinci sayısına katkıda bulunan Ömer Durmaz, Nathalie Belkin, Nedret İşli, Tüba Çavdar Karatepe, Gökhan Büyükengez, Georgeta Nazarska ve Nurie Muratova'ya; çeviri sürecindeki katkılarından dolayı Sevda Akyüz, Nil Abik ve Alisha Erözer'e teşekkür ederiz.

Acknowledgements

We would like to thank Ömer Durmaz, Nathalie Belkin, Nedret İşli, Gökhan Büyükengez, Tüba Çavdar Karatepe, Georgeta Nazarska, and Nurie Muratova for their contributions to the fifth issue of the Journal of Women and Gender in the Archives, and Sevda Akyüz, Nil Abik, and Alisha Erözer for their contributions to the translation process.

Beşinci Sayıya Merhaba
Foreword to the Fifth Issue

Beşinci Sayıya Merhaba

Foreword to the Fifth Issue

Aslı DAVAZ

Genel Yayın Yönetmeni

Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi'nin beşinci sayısında, farklı alanlardan ufuk açan yazıları sizlerle buluşturuyor; tüm okuyucularımızın 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nü kutluyoruz.

Araştırma-İnceleme bölümünde; Gülümser Aral Üretmen'in arşivlerdeki izleri üzerinden, Türkiye'de kadın grafik tasarımcıların arşiv dili ve sınıflandırmalar nedeniyle nasıl geri planda kaldığını; bir sonraki yazıda, kadın tarihinin korunmasında arşiv politikalarını, eşitsizlikleri ve kapsayıcı koleksiyon ihtiyacını; son yazıda ise Mısır Feminist Birliği'nin yayın organı olan *L'Egyptienne* dergisi üzerinden kadın süreli yayınlarının nasıl bir arşiv kaynağı olarak okunabileceğini ele alan yazıları sizlerle paylaşıyoruz.

Röportaj bölümünde sahaf Nedret İşli'nin meslek hayatı boyunca kadınlara ait belgelerin görünürlüğü, korunması ve arşivsel dolaşıma girmesine ilişkin tanıklıkları ve bu belgelerin sahaf piyasasında neden giderek nadirleştiğine dair değerlendirmeleri ile Gökhan Büyükengeç'in bir koleksiyoner olarak bu tutkunun tarih metodolojisi ve kadın tarihiyle kesişimine; kadınlara ait belgelerin edinilme, okunma ve yorumlanma süreçlerine dair değerlendirmeleri yer alıyor.

Kitap Tanıtımı bölümünde ise, kadın koleksiyonlarının kütüphane ve arşivlerde nasıl belgelendiğini, feminist tarihin bu koleksiyonlar üzerinden nasıl kurulduğunu anlatan; ayrıca Bulgaristan'da kadınlara, özellikle Müslüman azınlık kadınlara ait belgelerin devlet arşivlerinden nasıl dışlandığını inceleyen iki kitap tanıtılıyor.

For the fifth issue of the Journal of Women and Gender in the Archives, we bring together thought-provoking articles from a range of disciplines, and celebrate International Women's Day on 8 March with all our readers.

In the Articles section, we present: first, a study of the archival traces of Gülümser Aral Üretmen, examining how women graphic designers in Türkiye have remained in the background due to archival language and classification practices; next, an article addressing archival policies, inequalities, and the need for inclusive collections in preserving women's history; and finally, a piece exploring how women's periodicals can be read as archival sources, focusing on *L'Egyptienne*, the publication organ of the Egyptian Feminist Union.

In the Interview section, we present the testimony of second-hand bookseller Nedret İşli, who reflects on the visibility, preservation, and archival circulation of documents relating to women throughout his professional life, as well as offering his assessment of why such materials have become increasingly rare in the second-hand book market; and the reflections of Gökhan Büyükengeç, who, as a collector, considers the intersection of this passion with the methodology of history and women's history, and discusses the processes of acquiring, reading, and interpreting documents relating to women.

In the Book Review section, two books are introduced: one exploring how women's collections are documented in libraries and archives, and how feminist history is

Bu sayının, arşivlerle kurduğumuz eleştirel ilişkiyi güçlendirerek yeni araştırma sorularına ve dayanışma biçimlerine alan açmasını diliyoruz.

Araştırma-İnceleme bölümünün ilk yazısı, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Bölümü öğretim görevlisi Ömer Durmaz'ın "Denizin Üstünde Bir İmza: Gülümser Aral Üretmen ve Arşivin Görünmez Kadınları" başlıklı makalesidir. Makale, Türkiye'de kadın grafik tasarımcıların görünürlüğünü Gülümser Aral Üretmen'in yaşamı üzerinden ele alıyor. Metin, Aral Üretmen'in Bâb-ı Âli'de lise yıllarında başlayan moda çizimlerini, Afiş Atölyesi'ndeki atölye disiplini ve 1950'lerde Denizcilik Bankası'nda "ressam" unvanıyla kurumsal görsel dile yaptığı katkıları değerlendirerek kadın tasarımcıların aslında var olduklarını, ancak kayıtların onların emeğini doğru tanımlamadığını gösteriyor. Durmaz sözlü tarih görüşmelerini, aile arşivini, personel kayıtlarını ve basın kupürlerini birlikte okuyarak, arşivlerde "ressam", "neşriyat", "halkla münasebet" gibi etiketlerin tasarım işini görünür kılmadığını vurguluyor. Üretmen'in 1952'de bir banka afişiyle ödül almasına rağmen kanonda yer almaması, arşiv dili ile tasarım alanında oluşturulan erkek merkezli seçme biçimlerinin çelişmesini ortaya koyuyor.

Makale, Türkiye'de kadın grafik tasarımcıların görünürlüğünün 1970'lerden itibaren belirginleştiğini, ancak 1970 öncesinde kadınların gerçekten yok olmadığını; sadece meslek adlarının, unvanların ve arşiv sınıflamalarının bu üretimleri görünür kılamadığını belirtiyor. Yazar, tasarımcının ürettiği efemera niteliğindeki bu malzemelerin kaybolmaya çok açık olduğunu ve bunun kadın emeğinin izini takip etmeyi zorlaştırdığını söylüyor.

Makalenin sonunda, kadın tasarım tarihinin güçlenmesi için "arama sözlüğünün genişletilmesi", "efemera arşivlerinin ciddiye alınması", "aile arşivleriyle işbirliği yapılması", "sözlü tarih ağlarının genişletilmesi" ve açık, kolektif bir katalog yapısının oluşturulması öneriliyor.

Bölümün ikinci yazısı, Georgia Arşivcileri Derneği'nin *Provenance* dergisinde yayımlanan, arşivci Nathalie Belkin tarafından kaleme alınan ve Sevda Akyüz tarafından Türkçeye çevrilen "Eğer Tarihimiz Olmasaydı: Kadın Tarihinin Korunması, Koleksiyonların Oluşumu, Gelişimi ve Süregelen Önemi" başlıklı makaledir.

Makale, kadın tarihinin arşivler aracılığıyla korunmasında yaşanan yapısal eksiklikleri tarihsel ve kuramsal bir çerçevede ele alıyor; koleksiyon geliştirme, finansman ve erişim sorunlarına odaklanıyor. Makale, kadın arşivlerinin yalnızca varlığının değil, nasıl geliştirildiklerinin de belirleyici olduğunu savunur. Arşivcinin konumunun, koleksiyon politikalarının ve toplumsal cinsiyet temelli önyargıların hangi belgelerin korunduğu

constructed through these collections; and another examining how documents relating to women in Bulgaria—particularly those belonging to Muslim minority women—have been excluded from state archives.

We hope that this issue will strengthen the critical relationship we establish with archives and open space for new research questions and forms of solidarity.

The first article in the Articles section is Ömer Durmaz's 'A Signature on the Sea: Gülümser Aral Üretmen and the Invisible Women of the Archive'. Durmaz is a lecturer in the Department of Graphic Design at the Faculty of Fine Arts, Dokuz Eylül University. The article examines the visibility of women graphic designers in Türkiye through the life of Gülümser Aral Üretmen. The article evaluates Aral Üretmen's fashion drawings that began during her high school years in Bâb-ı Âli, the workshop discipline she developed in the Poster Workshop, and her contributions to the institutional visual language of Maritime Bank of Türkiye in the 1950s under the title of 'painter', demonstrating that women designers did exist, yet the records did not accurately define their labour. By reading together oral history interviews, the family archive, personnel records, and press clippings, Durmaz emphasises that archival labels such as 'painter', 'publication' and 'public relations' fail to make design work visible. Although Üretmen received an award in 1952 for a bank poster, her absence from the canon reveals the contradiction between archival language and the male-centred modes of selection established within the field of design.

The article states that the visibility of women graphic designers in Türkiye became more apparent from the 1970s onwards; however, before the 1970s women were not truly absent, but rather the professional titles, designations, and archival classifications failed to render their work visible. The author argues that these materials produced by the designer, often of an ephemeral nature, are highly susceptible to loss, which makes it more difficult to trace the labour of women.

At the end of the article, it is proposed that, in order to strengthen the history of women designers, the 'expansion of the search vocabulary', the 'serious consideration of ephemera archives', 'collaboration with family archives', the 'expansion of oral history networks', and the creation of an open, collective catalogue structure are necessary.

The second article of the section is entitled 'If We Were Without a History: The Preservation of Women's History – Collection, Development & Continuing Importance'. It was written by Nathalie Belkin, an archivist and researcher working in the field of archival studies, and was published in *Provenance*, the journal of the

sorusunu doğrudan etkilediği belirtiliyor. Bu bağlamda, azınlık, göçmen ve işçi sınıfı kadınların deneyimlerinin sıklıkla arşiv dışında kaldığına dikkat çekiliyor.

Sonuç olarak çalışma, kadın tarihinin sürdürülebilir biçimde korunabilmesi için bütüncül ve kapsayıcı koleksiyon geliştirme stratejilerine, topluluk temelli yaklaşımlara ve kadın çalışmaları ile arşivcilik alanları arasında sürekli işbirliğine ihtiyaç olduğunu ortaya koyuyor. Kadın arşivleri, bu yönüyle yalnızca geçmiş belgeleyen değil, toplumsal eşitsizlikleri görünür kılan ve dönüştürücü bir potansiyel taşıyan alanlar olarak konumlandırılıyor.

Bu bölümün son yazısı, “Bir Arşiv Kaynağı Olarak L’Egyptienne (1925–1940): Mısır Feminist Birliği’nin Yayın Organında Türkiye’de Kadın Hareketinin, İlklerin ve Modernleşmenin İzleri” başlıklı makaledir. Kadın hareketlerinin ürettiği süreli yayınlar, çoğu zaman resmî arşivlerin dışında kalan bilgi türlerini kayda geçirme işlevi görür. Bu yayınlar yalnızca “olayları” değil, olayların hangi kavramlarla tartışıldığını, hangi toplumsal çevrelere hitap edildiğini ve hangi mücadele yollarının kullanıldığını da gösterir. Makalede, kadın hareketleri tarafından üretilen süreli yayınların, resmî arşivlerin çoğu zaman dışarıda bıraktığı söylemleri, ilişkileri ve gündelik siyasal olayları kayda geçiren arşiv kaynakları olarak nasıl okunabileceği ortaya konmaktadır.

Bu üç yazının ardından, Röportaj başlığı altında Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayımladığımız iki röportaj yer alıyor. İlk röportaj, Prof. Dr. Tuba Çavdar Karatepe tarafından sahaf ve Sahaflar Birliği Derneği Başkanı Nedret İşli’yle gerçekleştirildi: “Sahaftan Arşive Kadın Belgeleri”.

Bu kapsamlı mülakatta Nedret İşli, kadınlara ait arşiv malzemelerinin sahaf piyasasındaki görünürlüğü, korunması ve kolektif bellekteki yeri üzerine önemli değerlendirmelerde bulunuyor. İşli, kadınlara ait belgelerin erkeklere ait belgelere kıyasla daha az dolaşımında olduğunu, bu nedenle daha nadir ve değerli sayıldığını belirtiyor.

Kadın Eserleri Kütüphanesi’yle olan uzun soluklu ilişkisini detaylandıran İşli, bu kurumu kadın araştırmaları yapanlar için ilk başvuru noktası olarak gördüğünü ve sahaf olarak da destek verdiğini belirtiyor. Kadınlara ait belgeleri kütüphaneye yönlendirdiğini, Işıl Özgentürk ve Perihan Arıburun gibi isimlere ait belgelerin bu şekilde kazandırıldığını aktarıyor.

İşli, kadın arşivlerinin ve efemeralarının sıkça yok edildiğine; kimi zaman aile üyeleri tarafından “mahrem” sayılarak bilinçli biçimde imha edildiğine tanıklık ettiğini anlatıyor. Bu nedenle, özellikle yaşlı bireylerin sağlığında arşivleriyle “vedalaşmasının” önemini vurguluyor.

Society of Georgia Archivists. The article is translated into Turkish by Sevda Akyüz.

The article addresses the structural deficiencies encountered in the preservation of women’s history through archives within a historical and theoretical framework, focusing on issues of collection development, funding, and access. It argues that not only the existence of women’s archives but also the ways in which they are developed are decisive. The position of the archivist, collection policies, and gender-based biases directly influence which documents are preserved. In this context, attention is drawn to the fact that the experiences of minority, migrant, and working-class women have often remained outside the archive.

In conclusion, the study demonstrates that the sustainable preservation of women’s history requires comprehensive and inclusive collection development strategies, community-based approaches, and continuous collaboration between the fields of women’s studies and archival studies. In this respect, women’s archives are positioned not only as spaces that document the past but also as fields that make social inequalities visible and carry a transformative potential.

The final article in this section is my article entitled “L’Egyptienne (1925–1940) as an Archival Source: Traces of the Women’s Movement, Trailblazers, and Modernisation in Türkiye in the Publication of the Egyptian Feminist Union.” Periodicals produced by women’s movements often serve to record forms of knowledge that remain outside official archives. These publications document not only “events”, but also the concepts through which those events were discussed, the social milieus they addressed, and the modes of struggle that were employed. The article demonstrates how periodicals produced by women’s movements may be read as archival sources that record the discourses, relationships, and everyday political events that official archives have often excluded.

Following these three articles, two interviews published in both Turkish and English are presented under the heading Interview. The first interview, entitled ‘From an Antiquarian Bookseller to the Archive: Documents on Women’s History’, was conducted by Prof. Dr. Tuba Çavdar Karatepe with second-hand bookseller and President of the Second-hand Booksellers’ Association, Nedret İşli.

In this comprehensive interview, Nedret İşli offers important reflections on the visibility, preservation, and place of archival materials relating to women in collective memory within the second-hand book market. İşli notes that documents belonging to women circulate less frequently than those belonging to men and are therefore regarded as rarer and more valuable.

Kendi evinde Latife Hanım'a ait bazı belgeleri sakladığını ve birçok kadına ait materyalleri de "gizli hazineler" gibi beklettiğini paylaşıyor.

Son olarak, *Müteferrika* dergisinin yeni döneminde kadın yayıncılığına ve kadın dergilerine özel sayılar ya da tıpkıbasım projeleri üretmeyi planladığını ifade ediyor. Genç sahafların Kadın Eserleri Kütüphanesi'yle tanıştırılması gerektiğini vurguluyor.

Bu bölümün "Bir Koleksiyonerin Gözünden Kadın Tarihinin Belgeleri ve Özel Koleksiyonlar" başlığını taşıyan son röportajında, tarih öğretmeni ve koleksiyoner Gökhan Büyükengez, koleksiyonculuk tutkusunun tarih metodolojisiyle nasıl kesiştiği ve bu kesişimin kadın tarihine yönelimini nasıl şekillendirdiği üzerine, Selvi Başak Öztürk tarafından gerçekleştirilen röportajda sorularımızı yanıtlıyor.

Koleksiyonculuğa çocukluk yıllarında başlayan Büyükengez, tarih eğitimi sırasında edindiği metodolojik yaklaşımın belgeye bakışını belirlediğini vurguluyor. Tarih yazımında belgenin merkezi rolüne dikkat çeken Büyükengez, seçici ve araştırmacı bir koleksiyoner olmanın önemini Leopold von Ranke'ye ve Edward H. Carr'a referansla temellendiriyor. Kadın tarihine ilgisinin üniversite yıllarında Nezihe Muhittin ve Kadınlar Halk Fırkası'yla tanışmasıyla başladığını belirten Büyükengez, erken Cumhuriyet döneminde kadınların verdiği siyasal ve toplumsal mücadelenin zamanla koleksiyonunun odağı haline geldiğini aktarıyor.

Röportajda, kadınlara ait belgelerin müzayedeler, sahaf lar ve dijital platformlar üzerinden edinilme süreçleri; belgenin nadirliği, içerdiği ayrıntılar ve tarihsel bağlamının değer tespitindeki rolü ele alınıyor. Büyükengez, belge okuma ve yorumlama pratiğinin zaman içinde dönüşüm geçirdiğini, doğrulama sürecinde daha titiz ve karşılaştırmalı bir yöntem benimsediğini ifade ediyor.

Kadınlara ait belgelerin çoğu zaman kesintili izler taşımasının, erkek egemen tarihyazımının yapısal bir sonucu olduğunu savunan Büyükengez, özellikle Türk Kadın Birliği'ne ait dağınık arşiv mirası üzerinden somut örnekler paylaşıyor. Röportaj, özel koleksiyonların kadın tarihinin korunmasındaki rolüne ve bu belgelerin gelecek kuşaklara aktarılmasında koleksiyonerlerin taşıdığı sorumluluğa yapılan güçlü bir vurguyla son buluyor.

Röportajların ardından, Kitap Tanıtım bölümünde iki yayına ilişkin inceleme yer alıyor. Bu bölümün ilk yazısı Nurie Muratova'nın 2021 tarihli *Women Beyond the Archive: Invisible Histories of Women in Bulgaria* [Arşivin Ötesindeki Kadınlar: Bulgaristan'da Kadınların Görünmez Tarihleri] başlıklı eseridir. Kitabın tanıtımı, University of Library Studies and Information Technologies'de

Detailing his long-standing relationship with the Women's Library, İşli states that he regards this institution as the primary point of reference for those conducting research on women and that he has supported it in his capacity as a second-hand bookseller. He explains that he has directed documents relating to women to the library and notes that materials belonging to figures such as Işıl Özgentürk and Perihan Arıburun were acquired in this manner.

İşli recounts that women's archives and ephemera are frequently destroyed, and that he has witnessed cases in which they were deliberately eliminated by family members on the grounds that they were considered 'private'. For this reason, he emphasises the importance of individuals, particularly elderly people, 'parting with' their archives during their lifetime. He also shares that he keeps certain documents belonging to Latife Hanım in her own home and that he preserves materials relating to many women as if they were 'hidden treasures'.

Finally, he states that, in the new period of the journal Müteferrika, he plans to produce special issues or facsimile projects devoted to women's publishing and women's journals. He also emphasises that young second-hand booksellers should be introduced to the Women's Library.

In the final interview of this section, entitled 'Private Collections as Sources for Women's History: A Collector's Perspective' history teacher and collector Gökhan Büyükengez responds to our questions in an interview conducted by Selvi Başak Öztürk, reflecting on how his passion for collecting intersects with the methodology of history and how this intersection has shaped his orientation towards women's history.

Büyükengez, who began collecting in his childhood, emphasises that the methodological approach he acquired during his training in history shaped his perspective on documents. Drawing attention to the central role of documents in the writing of history, Büyükengez grounds the importance of being a selective and research-oriented collector with reference to Leopold von Ranke and Edward H. Carr. He states that his interest in women's history began during his university years with his encounter with Nezihe Muhittin and the Women's People's Party, and notes that the political and social struggles undertaken by women in the early Republican period gradually became the focus of his collection.

In the interview, the processes through which documents relating to women are acquired via auctions, second-hand booksellers, and digital platforms are discussed, as well as the role of a document's rarity, the details it contains, and its historical context in determining its value. Büyükengez states that his practice of reading

(ULSIT) kültürel miras çalışmaları alanında profesör olan Georgeta Nazarska tarafından yapıldı. Bulgaristan'daki kadınlara ait arşivlerin görünmezliğini ve tarihsel sessizliklerini merkezine alan bu öncü çalışma devlet arşivciliğinin ideolojik sınırlarını, kadınlara ve azınlıklara ait belgelerin kurumsal bellekten dışlanma biçimlerini analiz ediyor. Muratova araştırmasını arşiv tarihi, kadın tarihi, azınlık çalışmaları ve bellek çalışmaları kesişiminde konumlandırıyor.

Kitap, Bulgar devlet arşivlerinde kadınlara ait bireysel ve kolektif fonların nasıl oluştuğunu ve nasıl yok sayıldığını içerik analiziyle inceliyor. Müslüman kadınlara (Pomak, Türk, Roman) dair arşivlerin büyük kısmının sansür, yok etme, kayıtsızlık ya da kadınların kendi farkındalık eksikliği nedeniyle kaybolduğunu ortaya koyuyor. Muratova, bu boşluğu kapatmak için sözlü tarih yöntemini ve özel arşiv koleksiyonlarını devreye sokuyor. Arşivlerin belgeyi görünmez kılmak için başvurduğu yöntemler (yasak, eksik envanter, yanlış etiketleme) sistematik biçimde belgeleniyor.

Yazarın saha çalışmaları, sözlü tanıklıklar ve görsel belgelerle oluşturduğu "karşı-arşiv" çabası, kadınların arşivdeki yokluğuna karşı güçlü bir bellek politikası öneriyor. Kitap yalnızca arşive dair bir eleştiri değil, aynı zamanda Müslüman kadınların tarihsel görünmezliğine karşı bir direniş ve tanıklık metnidir. Bu yönüyle Bulgaristan'da kadın tarihinin ve azınlık arşivciliğinin kurucu metinlerinden biri sayılmaktadır.

Bu bölümünü ikinci ve son yazısı ise, Suzanne Hildenbrand editörlüğünde yayımlanan *Women's Collections: Libraries, Archives, and Consciousness* [Kadın Koleksiyonları: Kütüphaneler, Arşivler ve Farkındalık] başlıklı kitap üzerine hazırladığım bir tanıtımdır. Eser, kadın koleksiyonlarının tarihsel gelişimini ve feminist bilgi üretimindeki belirleyici rolünü ele alırken, "Collections" (Koleksiyonlar) ve "Access" (Erişim) başlıklı iki ana bölümden oluşuyor. Sarah Pritchard'ın makalesi, Kongre Kütüphanesi'ni kadın tarihini tüm formatlarıyla belgeleyen kapsamlı kaynaklarıyla tanıtıyor. Hildenbrand, New York Halk Kütüphanesi'ndeki Schwimmer-Lloyd Koleksiyonu üzerinden uluslararası barış aktivizmi ve savaş karşıtı kadın hareketlerine ilişkin belge zenginliğini ortaya koyuyor. Bettye Collier-Thomas, Bethune Museum-Archives'i siyah kadınların tarihsel deneyimlerini belgeleme çabalarının simgesi olarak anlatıyor. Mary-Elizabeth Murdock, Sophia Smith Koleksiyonu ve Smith College Arşivleri aracılığıyla kadın eğitimi, entelektüel üretim ve sosyal reformlara ışık tutuyor. Patricia Miller King ise Schlesinger Kütüphanesi'ni Amerikan kadın tarihinin başlıca merkezlerinden biri olarak konumlandırıyor. Elizabeth Snapp, Texas Woman's University'nin geniş el yazması, mikrofilm ve kitap arşivlerinin feminist araştırmalara katkısını incelerken; Susan Bellin-

and interpreting documents has evolved over time and that he has adopted a more meticulous and comparative method in the process of verification.

Büyükengez argues that the fragmented traces often found in documents relating to women are a structural consequence of male-dominated historiography, and he shares concrete examples, particularly through the dispersed archival legacy of The Union of Turkish Women. The interview concludes with a strong emphasis on the role of private collections in the preservation of women's history and on the responsibility borne by collectors in transmitting these documents to future generations.

Following the interviews, the Book Review section includes reviews of two publications. The first text in this section examines Nurie Muratova's 2021 work 'Women Beyond the Archive: Invisible Histories of Women in Bulgaria'. The review of the book was written by Georgeta Nazarska, Professor of Cultural Heritage Studies at the University of Library Studies and Information Technologies (ULSIT). Focusing on the invisibility of women's archives and the historical silences surrounding them in Bulgaria, this pioneering study analyses the ideological boundaries of state archival practice and the ways in which documents relating to women and minorities have been excluded from institutional memory. Muratova situates her research at the intersection of archival history, women's history, minority studies, and memory studies.

The book examines, through content analysis, how individual and collective archival holdings relating to women in the Bulgarian state archives have been formed and how they have been disregarded. It reveals that a large portion of the archives concerning Muslim women (Pomak, Turkish, and Roma) has been lost due to censorship, destruction, neglect, or the women's own lack of archival awareness. To address this gap, Muratova employs the method of oral history and draws upon private archival collections. The methods used by archives to render documents invisible—such as prohibition, incomplete inventories, and incorrect labelling—are systematically documented.

The author's fieldwork and the 'counter-archive' constructed through oral testimonies and visual documents propose a powerful politics of memory in response to the absence of women in the archive. The book is not only an archival critique but also a text of resistance and testimony against the historical invisibility of Muslim women. In this respect, it is regarded as a foundational work of women's history and minority archival studies in Bulgaria.

The second and final text in this section is a review I prepared on the book 'Women's Collections: Libraries,

gham, Waterloo Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki Lady Aberdeen Koleksiyonu ile mikrofilm arşivinin Kanada kadın tarihinin belgelenmesindeki önemini vurguluyor. Hildenbrand'ın bir diğer makalesi ise küçük ölçekli ama etkili koleksiyonların çağdaş feminist mücadelenin kaydını tutmadaki işlevine dikkat çekiyor. Susan Searing, fiziksel koleksiyon olmaksızın araştırmayı destekleyen "Women's Studies Librarian-at-Large" modelini yenilikçi bir erişim yaklaşımı olarak sunuyor. Son olarak, Detlefsen'e göre bilgiye erişim sorunları ve Stafford'a göre azınlık/Üçüncü Dünya kadınları üzerine bibliyografik rehberler, kadın çalışmalarının uluslararası ve çok kültürlü yönünü yansıtıyor. Bu kitap, kadın koleksiyonlarının tarihsel sürekliliğini ve feminist bilgi üretimindeki dönüştürücü gücünü belgeleyen temel kaynaklardan biridir.

Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi'nin beşinci sayısını sizlerle paylaşıyoruz. İyi okumalar diliyor, bu sayının farklı alanlardaki çalışmalara katkı sunmasını umuyoruz. Sonraki sayılar için katkı ve önerilerinizi bekliyoruz.

Archives, and Consciousness' edited by Suzanne Hildenbrand. The work addresses the historical development of women's collections and their decisive role in the production of feminist knowledge, and is organised into two main sections entitled 'Collections' and 'Access'. Sarah Pritchard's article introduces the Library of Congress with its comprehensive resources documenting women's history across multiple formats. Hildenbrand reveals the richness of documentation relating to international peace activism and women's anti-war movements through the Schwimmer-Lloyd Collection at the New York Public Library. Bettye Collier-Thomas presents the Bethune Museum-Archives as a symbol of efforts to document the historical experiences of Black women. Mary-Elizabeth Murdock sheds light on women's education, intellectual production, and social reform through the Sophia Smith Collection and the Smith College Archives. Patricia Miller King positions the Schlesinger Library as one of the principal centres of American women's history. Elizabeth Snapp examines the contribution of Texas Woman's University's extensive manuscript, microfilm, and book archives to feminist research, while Susan Bellingham emphasises the importance of the Lady Aberdeen Collection and the microfilm archives at the University of Waterloo Library in documenting Canadian women's history. Another article by Hildenbrand draws attention to the role of small but influential collections in recording contemporary feminist struggles. Susan Searing presents the 'Women's Studies Librarian-at-Large' model as an innovative approach to access that supports research without the establishment of a physical collection. Finally, Detlefsen addresses issues of access to information, while Stafford examines how bibliographical guides on minority and Third World women reflect the international and multicultural dimensions of women's studies. This book is one of the foundational sources documenting the historical continuity of women's collections and their transformative power in the production of feminist knowledge.

We present to you the fifth issue of the *Journal of Women and Gender in the Archives*. We wish you an enjoyable reading experience and hope that this issue will contribute to studies in different fields. We look forward to your contributions and suggestions for the forthcoming issues.

Araştırma-İnceleme / *Articles*

Denizin Üstünde Bir İmza: Gülümser Aral Üretmen ve Arşivin Görünmez Kadınları

A Signature on the Sea: Gülümser Aral Üretmen and the Invisible Women of the Archive

Ömer Durmaz

Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Sanatlar Bölümü Öğretim Görevlisi

İngilizceye çeviren / Translated into English by Nil Abik

Çeviri düzeltmeni / Translation proofreader Alisha Erözer

“Arşiv tozu, yalnızca eski kâğıdın kokusu değil, bir dönemin hangi adları sakladığını ve hangilerini kenara ittiğini de fısıldayan bir işaret.”

“Archival dust is not merely the scent of old paper; it is also a whisper of which names an era preserved and which it pushed aside.”

Güzel Sanatlar Akademisi Afiş Atölyesi, “3 Mart Balo” hazırlıkları, 22 Şubat 1951. Fotoğrafta soldan sağa: Namık Bayık, [?], [?], [?], Gülümser Aral, [?], [?], [?], Gevher Bozkurt, Ayhan Akalp, [?], [?], [?].

Poster Workshop of the Academy of Fine Arts, preparations for the “3 March Ball,” 22 February 1951. From left to right: Namık Bayık, [?], [?], [?], Gülümser Aral, [?], [?], [?], Gevher Bozkurt, Ayhan Akalp, [?], [?], [?].

Özet

Bu makale, Türkiye’de kadın grafik tasarımcıların tarihyazımındaki görünmezliğini Gülümser Aral Üretmen (1929–2022) örneği üzerinden inceler. Bâb-ı Âli’de lise yıllarında başlayan moda çizimleri, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Afiş Atölyesi’nde yangın sonrası koşullarda edinilen atölye disiplini ve 1950’lerde Denizcilik Bankası’nda kurulan kurumsal görsel dil, mikro-tarih anlatısının omurgasını oluşturur. Sözlü tarih görüşmeleri, aile arşivi, personel sicil kayıtları ve gazete kupürleri birlikte okunarak ‘ressam’, ‘neşriyat’, ‘halkla münasebet’ gibi arşiv etiketlerinin, tasarım emeğini nasıl görünmez kıldığı gösterilir. Üretmen’in 1952’de bir banka afişiyle ödül almasına rağmen kanonda anılmaması, arşivlerin arama sözlüğü ile tasarım tarihinin kanon kurma pratikleri arasındaki gerilimi görünür kılar. 1960 sonrası yurtdışı yılları ve bakım emeği, bir ‘yetenek kaybı’ndan çok bir ‘görünürlük kaybı’ olarak tartışılır. Çalışma, kadın tasarımcıların ‘yok’ olmadığını; yanlış çekmecelere, yanlış unvanlara ve katalogsızlığa itildiğini savunur ve kataloglama sistemi ile araştırma protokollerine dönük somut öneriler sunar. Son olarak bu dosya çalışması, tasarım tarihinin yalnızca ürünlere değil, kayıt biçimlerine de bakmasını önerir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Grafik Tasarımcılar, Tasarım Tarihyazımı, Arşiv Araştırması, Sözlü Tarih, Bâb-ı Âli, Denizcilik Bankası, Efemera, Kurumsal Arşivler

Giriş: Kanonun Dışındaki İsimle Karşılaşma

Kadın grafik tasarımcıların tarihi üzerine çalışmaya başladığımda elimde bir ‘büyük plan’ yoktu. Birkaç isim ve iş vardı. Bir de çoğu zaman erkeklerin adlarıyla yazılmış bir tarih vardı. Ben o tarihin dışına taşan adları aradıkça, ‘dışarı’sının aslında koca bir alan olduğunu fark ettim.

Arşiv tozu, yalnızca eski kâğıdın kokusu değil, bir dönemin hangi adları sakladığını ve hangilerini kenara ittiğini de fısıldayan bir işaret. Bazen tek bir kupür kenarı, kalın tarihyazımı ciltlerinin yapamadığını yapıyor: Adı bir kere yazıyor ve gerisini bize bırakıyor.

Çıkış noktam basit bir gözlemdi: Türkiye’de grafik tasarım tarihine dair yayınlarda kadın adları ya yoktu ya da çok sınırlıydı. Oysa aynı dönemlerde kadınlar resim, seramik, tiyatro, hatta yayıncılık ve gazetecilik alanlarında görünür biçimde üretim yapıyorlardı. Grafik tasarım ve illüstrasyon söz konusu olunca sanki perde kapanıyordu.

Bu perdeyi aralamak için üç yöntemi birlikte yürüttüm: Sözlü tarih ve yakın tanıklıklar; efemera takibi (afiş, broşür, takvim, dergi sayfası gibi ‘gündelik’ tasarım kalıntıları); kurumsal arşiv arayışı. Her biri başka bir kapıyı açtı; ama her biri başka bir duvarı da gösterdi.

Abstract

This article examines the invisibility of female graphic designers in Türkiye through the case of Gülümser Aral Üretmen (1929–2022). Üretmen’s early drawings produced in Bâb-ı Âli, the discipline she acquired in the Poster Workshop at the State Academy of Fine Arts, her contribution to establishing a corporate visual language at Maritime Bank of Türkiye throughout the 1950s, and a professional practice interrupted by years spent abroad are reconsidered through both the traces preserved in archives and the gaps they leave behind. The text draws on multiple types of sources—oral history interviews, a family archive, institutional personnel records, period press clippings, and personal correspondence—while making visible the difficulties of accessing sources, the silences within documents, and what ‘unfound’ information signifies for historiography. The aim is not merely to add a new name to history, but to render visible the search vocabulary of design history, the effects of job titles (artist / graphic designer / graphic artist), and the ways in which the canon is constructed. The final section points to possible directions for the future of women’s design historiography in Türkiye, including the alignment of dispersed archives, collective indexing, improved access to institutional records, and the expansion of oral history networks.

Keywords: Women Graphic Designers, Design Historiography, Archival Research, Oral History, Bâb-ı Âli, Maritime Bank of Türkiye, Ephemera, Corporate Archives

Introduction: Encountering a Name Outside the Canon

When I began to work on the history of female graphic designers, I did not have a ‘grand plan’ at hand. There were only a few names and works. There was also a history that had mostly been written in the names of men. As I searched for the names that extended beyond that history, I realised that the ‘outside’ was, in fact, a vast field.

Archival dust is not merely the scent of old paper; it is also a whisper of which names an era preserved and which it pushed aside. At times, the edge of a single newspaper clipping accomplishes what the weighty volumes of historiography cannot – it writes a name once and leaves the rest to us.

My point of departure was a simple observation: in publications on the history of graphic design in Türkiye, women’s names were either absent or extremely limited in number. Yet during the same periods, women were visibly active in fields such as painting, ceramics, theatre, and even publishing and journalism. When it came

Sözlü tarihin en büyük avantajı, resmi kaydın boş bıraktığı yerleri 'ses'le doldurması. En büyük riski ise sesin de zamanla değişmesi. Aynı olayı iki farklı tarihle anlatan bir hafıza, aslında bize yalnızca olayın tarihini değil, o olayın yaşam içindeki yerini de anlatır. Üretmen'le ilgili çalışmamda bu ikili durum sık sık karşıma çıktı.

Meşhurun değil, meçhulün izini sürerken kanonun dışındaki adlara dair ilk ipucu, çoğu zaman büyük bir 'keşif' anı gibi yaşanmıyor. Daha çok, bir arşiv yığnında küçük bir cümle, bir dipnot, bir kupür kenarı... Benim için o küçük cümle, Abidin Daver'in Cumhuriyet'teki yazısında "(...) Denizcilik Bankasının afişlerini yapan bayan Gülümser'dir" ifadesiydi.¹ Bir banka afişinin üreticisi, hem de adıyla, üstelik 'bayan' diye özellikle belirtilerek kayda geçiyordu. Buna rağmen tasarım tarihinin ana metinlerinde bu ad yoktu. Bu çelişki, araştırmanın başlangıç sorusuna dönüştü: Arşivde adı olan bir kadın tarihyazımında neden 'yok'tu?

Bu metin, o sorunun peşinden gidiyor. Bir yandan Üretmen'in biyografisini detaylandırıyor; diğer yandan bu biyografiyi mümkün kılan araştırma araçlarını, kısmi bulguları ve kaçınılmaz boşlukları görünür kılıyor. Çünkü kadın tasarım tarihi, çoğu zaman 'tam' bir arşivle değil; kırık dökük, birbirine eklenen parçalarla yazılıyor.

Kadın tasarımcılar çoğu zaman yok değil; adları, unvanları 'tasarımcı' ve üretimleri de 'tasarım' diye okunmadığı için arşivin yanlış çekmecesinde kalıyor.

Türkiye Ölçeğinde Görünmezlik: 1970'ler Eşiği ve Erken Dönem Araştırmalarının Önemi

Türkiye'de kadın grafik tasarımcıların görünürlüğü 1960'ların sonu ile 1970'lerin başından itibaren başlıyor. Düşündüğünüzde, 1970'ler oldukça yakın bir tarih aslında. Kadınlar 70'ler boyunca çağdaş grafik tasarım pratiği içinde varlar; 1980'lerden itibaren daha görünürler; 1990'larda uluslararası platformlara çıkıyorlar; 2000'lerde hem sektörde hem üniversitelerde güçlü bir ağırlık kazanıyorlar. Bugün grafik tasarım bölümlerinde kadın öğrenci sayısı çoğu yerde daha yüksek ve akademik dağılım da böyle. Buna rağmen, yakın tarihte bile kadınların yeterince anıldığını söylemek zor.

Bu tabloyu geriye doğru okuduğumuzda 'ön-tarih' (pre-history) araştırmalarının önemi ortaya çıkıyor: 1970 öncesinde gerçekten kadın tasarımcı yok muydu? Yoksa mesleğin adı, tanımı ve kayıt biçimleri değiştiği

to graphic design and illustration, however, it was as though a curtain fell.

In order to draw back this curtain, I pursued three methods simultaneously: oral history and close testimonies; the tracing of ephemera (such as posters, brochures, calendars, and periodical pages—'everyday' design remnants); and the search for institutional archives. Each opened a different door, yet each also revealed another wall.

The greatest advantage of oral history lies in its capacity to fill, give 'voice' to, the spaces left blank by the official record. Its greatest risk, however, is that the voice itself changes over time. A memory that recounts the same event with two different dates tells us not only the date of the event, but also its place within a life. In my research on Üretmen, this dual condition frequently confronted me.

When tracing not the famous but the unknown, the first clue to names outside the canon rarely unfolds as a grand moment of 'discovery.' It is more often a small sentence buried within a mass of archival material, a footnote, or the edge of a clipping. For me, that small sentence was Abidin Daver's remark in Cumhuriyet: '(...) it is Mrs Gülümser who produces the posters for the Maritime Bank of Türkiye.'¹ The producer of a bank poster was recorded by name, and explicitly identified as a 'lady.' Yet this name was absent from the main narratives of design history. This contradiction became the central question of the research: why was a woman whose name appeared in the archive nevertheless 'absent' from historiography?

This text follows the trajectory of that question. On one hand, it elaborates on the biography of Üretmen; on the other, it renders visible the research tools, partial findings, and inevitable gaps that make such a biography possible. The history of women in design is most often written not through a 'complete' archive, but through fragmented pieces that are gradually assembled together.

How can a woman designer whose name is recorded in the archive be rendered 'absent' in the writing of design history?

Women designers are often not absent; rather, their names and titles are not read as 'designer', and their work is not recognised as 'design'. Therefore, they remain misplaced in the wrong drawer of the archive.

1. Abidin Daver, "Hem Nalına Hem Mihına: Reklâmlara Dair," *Cumhuriyet*, 19 Kasım 1953, 2.

1. Abidin Daver, "Hem Nalına Hem Mihına: Reklâmlara Dair," *Cumhuriyet*, 19 November 1953, 2.

için mi görünmüyorlar? Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan geniş bir tarih aralığını kapsayan yayınlarda 1970'e kadar kadınların nadiren kayda geçmesi, bilimsel kuşkuyu tetikliyor. Eğer plastik sanatlarda öncü kadınlar biliniyorsa, neden tasarım ve illüstrasyonda bilinmiyor? Bu yokluk, 'nitelik/sayı' eksikliğinden mi

Arşivde kaydı olan bir kadın tasarımcı, tasarım tarihi yazımında nasıl 'yok' sayılır?

kaynaklanıyor, yoksa kaynak seti ve kuramsal çerçeve sorunu mu? Gülümser Aral Üretmen'i izlemek, bu sorulara somut bir yerden yaklaşmayı sağlıyor.

Burada kritik ayırım şu: 'Grafik tasarım' sözünün yerleşmesiyle grafik üretimin ortaya çıkıp varlık göstermesi aynı şey değil. 1950'lerde üretilen afiş, broşür, logo ve dergi sayfa düzeni; bugün rahatça grafik tasarım dediğimiz işler/üretimler/eserler. Fakat o dönemde bu tür üretimler çoğu zaman 'reklam', 'propaganda', 'neşriyat' gibi bürokratik başlıkların altında; yapanlar da 'ressam' olarak tanımlanıyor. Sadece akademik, entelektüel bir çevrede grafik, grafik sanatçısı, grafikçi ifadeleri nadiren kullanılıyor. Bu nedenle, literatürde 1970'ler 'başlangıç' gibi görünürken, arşivde 1900'lerin başına uzanan bir süreklilik rahatlıkla bulunabiliyor.

Bu sürekliliği kurmak, aynı zamanda tasarım tarihinin yöntemini tartışmayı gerektiriyor. Eğer tarih yalnızca mesleki derneklerin, ajansların, sergilerin ve 'grafik tasarımcı' unvanının etrafında yazılırsa; unvanın ortaya çıkmadığı dönem otomatik olarak 'boş' kalıyor. Bu boşluğu doldurmak için bakış açısını basılı kültüre, iş ilişkilerine, yaratıcı endüstriye ve kültür ekonomisi gibi diğer üretim ağlarına kaydırmak gerekiyor.

Arşivde 'Tasarım' Adını Geri Çekmek: Meslek Adları ve Arama Sözlüğü

Grafik tasarım kavramı dünya ölçeğinde 1920'lerde ortaya çıksa da 'disiplin' olarak kabul görmesi ve eğitimli tasarımcıların söz sahibi olması uzun sürer. 2. Dünya Savaşı sonrası yeniden yapılanma dönemi grafik tasarımın daha geniş ölçekte 'kabul' gördüğü bir eşik olarak ele alınır. Bu yüzden erken dönemin uygulayıcıları çoğu zaman matbaacılar, dizgiciler ve basın-yayın emekçileri olur; görsel ile metni bir araya getiren ilk 'grafikçiler' de bu dünyanın içinde şekillenir.

Türkiye bağlamında bu erken dönem araştırmaları özellikle Bâb-ı Âli'de somutlaşır; 1990'lara kadar basın

Invisibility on the Scale of Türkiye: The Threshold of the 1970s and the Importance of Early Studies

The visibility of women graphic designers in Türkiye begins in the late 1960s and early 1970s. When one considers it, the 1970s are, in fact, a relatively recent period. Throughout the 1970s, women were present within contemporary graphic design practice— from the 1980s onwards they became more visible; in the 1990s they appeared on international platforms, and in the 2000s they gained significant prominence both within the sector and in universities. Today, in many institutions, the number of women students in graphic design departments is higher, and the academic distribution reflects this as well. Despite this, it is difficult to argue that women have been sufficiently acknowledged even in recent history.

When this picture is read retrospectively, the importance of 'pre-history' research becomes apparent: were there truly no women designers before 1970? Or do they remain invisible because the name of the profession, its definition, and its modes of documentation have changed? In publications covering a broad historical span from the Ottoman period to the Republic, the fact that women are rarely recorded until 1970 arouses scholarly suspicion. If pioneering women are known in the plastic arts, why are they not known in design and illustration? Does this absence stem from a lack of "quality" or "numbers", or is it rather a problem of source material and theoretical framework? Tracing Gülümser Aral Üretmen makes it possible to approach these questions from a concrete standpoint.

The critical distinction here is this: the consolidation of the term "graphic design" is not the same as the emergence and existence of graphic production itself. Posters, brochures, logos, and periodical page layouts produced in the 1950s are works that we would readily describe today as graphic design. Yet at the time, such productions were often classified under bureaucratic headings such as 'advertising', 'propaganda', or 'publishing', and their makers were defined as 'painters'. The terms graphic, graphic artist, or graphic designer were only rarely used, and then mostly within academic or intellectual circles. For this reason, while the 1970s appear as a 'beginning' in the literature, the archive readily reveals a continuity extending back to the early 1900s.

To establish this continuity also requires a discussion of the methodology of design history. If history is written solely around professional associations, agencies, exhibitions, and the title of 'graphic designer', then the period before the emergence of that title is automatically left 'empty'. In order to fill this gap, the perspective must be shifted towards print culture, labour relations,

yayının merkezi olan Bâb-ı Âli'de gazete, dergi, yayınevi ve matbaaların görsel ihtiyaçlarını karşılayan insanlar 'ressam' diye anılır. Güzel yazı, harfleme, çizim, illüstrasyon ve sayfa düzenlemesi, bu yetenekli emekçilerin omzundadır. Bugünden bakınca onları grafik tasarımın öncülerini sayarız; ama arşiv, onları 'grafik tasarımcı' diye kaydetmez. Dolayısıyla kadınları ararken ilk adım, bugünün kelimesini geri çekmektir. 'Grafik tasarımcı' yerine 'ressam', 'ticari sanatçı', 'reklam ressamı', 'neşriyat', 'halkla münasebet', 'propaganda' gibi kelimeler; ayrıca 'afiş', 'broşür', 'takvim', 'pul' gibi ürün adları araştırmanın anahtarları olur.

Üretmen'in Denizcilik Bankası kaydında unvanın 'ressam' olarak geçmesi², bu yöntemin ne kadar kritik olduğunu gösterir. Meslek adlarının tarihsel değişimi yalnızca bir terminoloji meselesi değildir; kimlerin görünür olacağını belirleyen bir güç ilişkisi üretir.

Gülümser Aral Üretmen'in Denizcilik Bankası'ndaki 'ressam' kaydı, meslek adlarının tarihyazımını nasıl belirlediğini çıplak biçimde gösteriyor.

Somut, güncel bir örnekle devam edelim: Herkesin iyi bileceği üzere arşiv malzemesinin doğru tanımlanması -yani nesnenin ne olduğunun, kime ait olduğunun ve hangi bağlamda nasıl üretildiğinin doğru yazılması- kaynağın araştırmacıya ulaşabilmesi için en temel adımdır. Dijital çağda arşiv yazılımları işi kolaylaştırıyor gibi görünse de kayıt bilgisi hatalı girildiğinde, aradığınız şey sistemin içinde olsa bile çoğu zaman 'yok' hükmüne düşüyor. Koç Üniversitesi dijital koleksiyonlarında yer alan 'Ankara Birası' etiketi bunun tipik bir örneği: Malzeme, belge yönetiminde 'afiş' olarak tanımlanmış; ancak afiş ve etiket apayrı üretimler; boyut, baskı, bağlam, bilgi, vb. ayrışıyorlar. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, arşiv çalışmalarında grafik tasarıma dair üretimlerin tümü için çoğu zaman afiş yazıldığını ve bir genelleme söz konusu olduğunu görüyoruz. Üstelik bu etiketin tasarımcısı Türkiye'nin öncü kadın ressamlarından, aynı zamanda illüstratör de olan Sabiha Bozcalı olmasına rağmen belgelemede böyle önemli bir üreticinin bilgisine de yer verilmemiş. Bu sorunu fark edip gerekçeli³ biçimde kurumu bilgilendirdiğimde kayıt önce düzeltildi; ancak bir süre sonra yeniden eski haline getirildi. Bu

the creative industries, and other networks of production such as the cultural economy.

Removing the Name 'Design' from the Archive: Job Titles and Search Dictionary

Although the concept of graphic design emerged globally in the 1920s, its recognition as a 'discipline' and the authority of formally trained designers took considerable time to establish. The post-Second World War period of reconstruction is often regarded as a threshold at which graphic design gained broader 'acceptance'. For this reason, early practitioners were frequently printers, typesetters, and press workers; the first 'graphic artists' who brought together image and text also took shape within this milieu.

In the context of Türkiye, this phenomenon of 'pre-history research' becomes particularly concrete in Bâb-ı Âli; until the 1990s, the centre of the press and publishing world, those who met the visual needs of newspapers, periodicals, publishing houses, and printing presses in Bâb-ı Âli were referred to as 'painters'. Calligraphy, lettering, drawing, illustration, and page layout rested on the shoulders of these skilled workers. From today's perspective, we would regard them as pioneers of graphic design; yet the archive does not record them as 'graphic designers'. Consequently, the first step in searching for women is to withdraw today's terminology. In place of 'graphic designer', terms such as 'painter', 'commercial artist', 'advertising artist', 'publishing', 'public relations', and 'propaganda', as well as product names such as 'poster', 'brochure', 'calendar', and 'stamp', become the key words of the research.

The fact that Üretmen's title appears as 'painter' in the Maritime Bank of Türkiye record² demonstrates how critical this method is. The historical transformation of professional titles is not merely a matter of terminology; it produces a power relation that determines who will become visible.

Gülümser Aral Üretmen's record as a 'painter' at the Maritime Bank of Türkiye starkly demonstrates how professional titles shape historiography.

Let us continue with a concrete and contemporary example. As is well known, the accurate identification of archival material — that is, correctly recording what the object is, to whom it belongs, and in what context and how it was produced — constitutes the most fundamental step

2. Denizcilik Bankası Personel Müdürlüğü, Gülümser Aral Personel Dosyası ve Sicil Kaydı, 12.01.1953 (Ömer Durmaz Arşivi).

3. Etiket tasarımının tespit edebildiğim ilk kaynağı İstanbul Şehir Üniversitesi'nin Taha Toros arşivi idi. Taha Toros, Sabiha Bozcalı'yla ilgili yayın, arşiv çalışması yapmıştı. Üniversitenin kapatılmasıyla bu arşiv dağıldı ve birçok şey gibi söz konusu etiket ile benzer tasarım alternatifleri farklı kaynaklarda karşımıza çıkmaya başladı. Etiket tasarımının künye bilgisi Taha Toros arşivinde olması gerektiği gibiydi. Örnek: <https://mavciefendi.wordpress.com/2015/08/26/taha-toros-arsivi-acildi-ve-dahi-bu-arsivden-bir-sabiha-bocali-illustrasyonu/> (Yayın: 26.8.2015, Erişim: 2.2.26)

2. Maritime Bank of Türkiye Personnel Directorate, Gülümser Aral Personel File and Service Record, 12 January 1953 (Ömer Durmaz Archive).

küçük geri dönüş, meselenin bir 'etiket hatası'ndan daha fazlası olduğunu düşündürüyor: Arşiv, yalnızca bilgi depolayan bir yer değil; bilginin nasıl kurulacağını, nasıl sınıflanacağını ve hangi adların görünür kalacağını belirleyen bir rejim. Üstelik Salt Araştırma'nın Sabiha Bozcalı arşiv çalışmasına dayanan kapsamlı sergisinden sonra, Bozcalı'nın 'bilinmiyor' olduğu varsayımıyla açıklanabilecek bir durumla da karşı karşıya değiliz. Tam tersine, burada arşivlerin birbirini 'duyması' ve doğrulaması gerekirken, kayıt alanındaki küçük bir tercih ya da ihmal, bilgiyi yeniden sessizliğe itebiliyor. Bu yüzden örnek, basit bir istisna değil; arşivlerin konuşmadığı, konuşsa bile sesin kolayca kısılabildiği bir vakaya işaret ediyor. Burada sözünü ettiğim şey hamaset ya da kurum eleştirisi üretme hevesi değil; kadınların arşivde nasıl kaybolduğunu, görünmezliğin hangi küçük idari kararlar ve kayıt alışkanlıklarıyla tekrar tekrar üretildiğini göstermek. Bu tür örnekleri sakince ama açık biçimde tartışmaya açmadıkça arşivin sorunlarını "istisna" sanmaya ve aynı kayıpları yeniden üretmeye devam ediyoruz.

Artık bu tür belirsiz, tanımlanmamış, eksik bırakılmış malzemenin farkında olduğum için pratikte arşiv araştırmalarını genel olarak şu şekilde yapıyorum:

- Kurum arşivinde 'grafik tasarım' diye klasör yoksa, 'Halkla Münasebetler', 'Neşriyat', 'Reklam ve Propaganda', 'Tanıtma', 'Turizm' gibi başlıklara bakıyorum.
- Personel dosyalarında 'grafik tasarımcı' aramak yerine 'artist', 'ressam', 'dekoratör', 'çizer', 'mübeyyiz', 'mürettip' gibi unvanlara odaklanıyorum.
- Basılı malzemede imza yoksa; matbaa, basım yeri, tarihleme, kâğıt türü, baskı tekniği, tipografi, tarz ve içerik gibi ipuçlarıyla malzemeyi bir bağlama yerleştiriyorum.

Anlaşılabileceği üzere arama sözcükleri keskin değil; her yeni bulgu sözlüğü genişletiyor. Örneğin Üretmen'in Denizcilik Bankası kaydındaki unvanını öğrendiğimde, benzer unvanlarla çalışan başka kadınların da izini sürmek mümkün oldu. Bu noktada tarihyazımı, yalnızca 'kim' sorusuna değil, arşiv çalışmaları açısından 'hangi kelimeyle' sorusuna da cevap veriyor.

Gülümser Aral Üretmen'in Yaşamı ve Mesleki Seyri

Gülümser Aral Üretmen'in yaşam çizgisi, yalnızca bir "kişisel başarı" hikâyesi olarak değil Türkiye'de grafik üretimin meslekleştiği bir dönemi içeriden okutan bir kesit olarak ele alınabilir. Bursa'dan İstanbul'a uzanan çocukluk ve lise yıllarında Bâb-ı Âli'de başlayan ücretli çizim pratiği, henüz 'grafik tasarım' adının yerleşmediği bir ortamda, kadın emeğinin nasıl dolaşıma girdiğini gösterir. Bu bölüm, Üretmen'in erken işçiliğinden Akademi'deki atölye disiplinine, oradan da Denizcilik

in ensuring that a source can be accessed by researchers. Although archival software in the digital age appears to facilitate this process, when catalogue data are entered incorrectly, what one seeks is frequently deemed 'absent', even if it exists within the system. The 'Ankara Birası' label held in the Koç University digital collections offers a typical example. The material has been classified in the records as a 'poster'; yet a poster and a label are entirely different forms of production, differing in size, printing technique, context, and informational structure, among other aspects. As this example makes clear, in archival practice, works relating to graphic design are often broadly recorded under the heading of 'poster', resulting in a generalising tendency. Moreover, despite the fact that the designer of this label was Sabiha Bozcalı — one of Türkiye's pioneering women painters and also an illustrator — no reference to such a significant producer was included in the documentation. When I identified this issue and formally notified the institution with justification³, the record was initially corrected; however, after some time, it was reverted to its previous form. This minor reversal suggests that the matter extends beyond a simple 'labelling error' — the archive is not merely a site of information storage, but also a regime that determines how knowledge is constructed, classified, and which names remain visible. Furthermore, following the comprehensive exhibition based on Salt Research's archival work on Sabiha Bozcalı, we are not confronted with a case that could be explained by assuming that Bozcalı was 'unknown'. On the contrary, at a moment when archives ought to 'hear' and corroborate one another, a small preference or omission in cataloguing can once again consign knowledge to silence. What I refer to here is neither rhetorical exaggeration nor a desire to produce institutional critique; rather, it is an attempt to demonstrate how women disappear within the archive, and how invisibility is repeatedly reproduced through minor administrative decisions and habitual recording practices. Unless such examples are discussed calmly yet openly, we continue to treat archival problems as 'exceptions' and to reproduce the same losses time and again.

Now that I am aware of the existence of such ambiguous, undefined, or incompletely catalogued material, I

3. The earliest source I was able to identify for the label design was the Taha Toros Archive at İstanbul Şehir University. Taha Toros had conducted publications and archival research on Sabiha Bozcalı. Following the closure of the university, the archive was dispersed, and, as with many other materials, this label and similar design variants began to appear across different sources. The imprint information for the label design in the Taha Toros Archive was recorded as it ought to have been. Example: <https://mavci.fendi.wordpress.com/2015/08/26/taha-toros-arsivi-acildi-ve-dahi-bu-arsivden-bir-sabiha-bocali-illustrasyonu/> (Published: 26 August 2015, Accessed: 2 February 2026)

KOC UNIVERSİTESİ
DIGITAL COLLECTIONS

Home Browse About How to Use Contact Material Request ★ Saved Items Log in

Item Description

Envanter No / Inventory No	A442
Başlık / Title	Atatürk Orman Çiğliği Fabrikası Ankara birası etiketi
Doküman türü / Type of document	Afiş
Anahtar kelimeler / Keywords	Ankara birası Üretim Ankara Bira Fabrikası Atatürk Orman Çiğliği
Materyal türü / Material type	İmâ / çizim
Format	JPEG
Dijitalleştirme tarihi / Date-digitized	2016
Koleksiyon / Collection	Ankara Belgeleri Koleksiyonu / Ankara Documents Collection
Kütüphane / Library	VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi / VEKAM Library and Archive
Yayıncı / Publisher	Koç University, Sura Koç Library as digital publisher
Hakklar ve kullanım / Rights and usage	Tüm imâ ve materyaller görüntüleme amaçlıdır. Kullanıcılar hiç bir surette Koç Üniversitesi Vehhi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin (VEKAM) açık yazılı izni olmadan imajları kopyalayamaz, yeniden üretmez, dağıtmaz, ıcrâ edemez, değiştiremez veya imajı edime yapamaz. İlgili mevzuatı tarafından izin verilen diğer veya akademik amaçlı kullanımlarda telif sahiplerine ve Koç Üniversitesi VEKAM'a mütaka atf yapılmalıdır.

Arşivdeki bir 'etiket hatası' bazen tarihin akışını değiştirir. Koç Üniversitesi dijital koleksiyonlarında yer alan bu nesne, bir süre "afiş" olarak kataloglanır. Oysa bu, Sabiha Bozcalı'nın Ankara Birası için tasarladığı zarif bir etiket çalışmasıdır. Ölçek ile işlev arasındaki farkı görmeyen kayıt dili, Bozcalı'nın grafik üretimini 'tasarım' arayan gözlerden yıllarca saklar; arşiv bilgiyi depolamakla kalmaz, görünürlüğü rejimini de kurar.

An "error of labelling" in the archive can sometimes alter the course of history. This object, held in the Koç University digital collections, was for a period catalogued as a "poster". In fact, it is an elegant label design created by Sabiha Bozcalı for Ankara Birası. A cataloguing language that fails to recognise the distinction between scale and function concealed Bozcalı's graphic production from eyes searching for "design" for years; the archive does not merely store knowledge, it also constructs a regime of visibility.

Bankası gibi yarı kamusal bir kurumda kurumsal görsel dilin inşasına uzanan hattı birlikte düşünmeyi öneriyor.

-Bursa'dan Bâb-ı Âli'ye: Çocuk Yaşta Başlayan Bir Görsel Serüven

Gülümser Aral Üretmen, 23 Ağustos 1929'da Bursa'da doğar. Maliye müfettişi Lütü Aral ile Melek Aral'ın ikinci kızıdır. Çocukluğu Bursa-İstanbul hattında geçer; ailenin İstanbul'a taşınmasına rağmen Bursa'yla bağı kopmaz. Çizim yeteneği erken fark edilir. Daha lise öğrencisiyken Bâb-ı Âli'de illüstratör, o zamanki ifadeyle 'ressam' olarak çalışmaya başlar; artık Türkiye'de basın-yayın dünyasının, edebiyatın, gazeteciliğin tam göbeğinde bir öğrencidir.

Üretmen 1944-1953 arasında Türkiye Yayınevi'nin çıkardığı *Ev-İş* dergisi için moda illüstrasyonları yapar; aynı

generally conduct my archival searches in the following manner:

- If there is no folder labelled 'graphic design' in an institutional archive, I consult headings such as 'Public Relations', 'Publishing', 'Advertising and Propaganda', 'Promotion', and 'Tourism'.
- Rather than searching for 'graphic designer' in personal files, I focus on titles such as 'artist', 'painter', 'decorator', 'draughtsman', 'copying clerk', and 'typesetter'.
- If there is no signature on printed material, I situate the item within a context by means of clues such as the printing house, place of publication, dating, type of paper, printing technique, typography, style, and content.

As becomes evident, the search terms are not fixed; each new finding expands the vocabulary. For instance, once I learned Üretmen's title in the Maritime Bank of Türkiye record, it became possible to trace other women working under similar designations. At this point, historiography responds not only to the question of 'who', but also, from the perspective of archival research, to the question of 'with which word'.

The Life and Professional Trajectory of Gülümser Aral Üretmen

The life course of Gülümser Aral Üretmen may be considered not merely as a narrative of 'personal achievement', but as a cross-section that offers an internal perspective on a period in which graphic production in Türkiye was becoming professionalised. Her paid drawing practice, which began in Bâb-ı Âli during her childhood and secondary school years spanning from Bursa to İstanbul, demonstrates how women's labour entered circulation in an environment where the term 'graphic design' had not yet become established. This section proposes to consider together the trajectory extending from Üretmen's early craft practice to the studio discipline of the Academy, and from there to the construction of a corporate visual language within a semi-public institution such as the Maritime Bank of Türkiye.

-From Bursa to the Bâb-ı Âli: A Visual Journey Beginning in Childhood

Gülümser Aral Üretmen was born on 23 August 1929 in Bursa. She was the second daughter of Lütü Aral, a financial inspector, and Melek Aral. Her childhood unfolded along the Bursa-İstanbul axis; although the family moved to İstanbul, their connection with Bursa was not severed. Her talent for drawing was recognised at an early age. While still a secondary school student, she began working in Bâb-ı Âli as an illustrator — in the terminology of the time, a 'painter' — thus becoming a

yayınevinde Kemalettin Tuğcu'yla çalışır. Kendi anlatısında bu dönem, kaynak yoksunluğuna rağmen yaratıcı keşiflerle öne çıkar: Savaş yıllarıdır; moda dergileri azdır; sinema bir 'referans bankası'na dönüşür. Filmlerde görüldüğü kıyafetleri çizer, kendi tasarladığı kâğıt bebekleri giydirir; çizimler kız sanat okullarında kullanılır. Bu dönemin işleri dergi sayfalarında 'anonim'leşir; imza, kredi, telif pratikleri zayıftır. Üretmen, Bâb-ı Âli'ye açılan bu erken dönemi kendi ağzından şöyle anlatır:

*"Lisede epeyce moda çizimi yapmış olmamın verdiği yatkınlıkla, bir yakınımızın tavsiyesiyle Bâb-ı Âli'ye, Ev-İş dergisine kıyafet modelleri çizdim. Moda ve ev kapsamında; örtü, yastık, çocuk, kadın giysileri çizmeye ücretli olarak 1944 yıllarında başladım. İkinci Cihan Harbi yılları idi, moda dergileri yeterli değildi. Tek yardımcım sinemaydı! İzlediğim filmlerdeki giysileri çiziyor, sonra yaptığım kâğıt bebeklere özgün giysilerimi giydiriyordum. Lise derslerimin yanı sıra, bu iş epeyce vaktimi alıyordu. Bu çizimleri kız sanat okulları da alıp diktiriyorlardı. Moda çizimleri birikimim halen durmaktadır."*⁴

Üretmen Bâb-ı Âli'deki temaslarını daha da somutlaştırır: "Kemalettin Tuğcu ile 1948-1951 yılları arasında, Bâb-ı Âli'de Türkiye Yayınevi'nde tanıştım" der; *Ev-İş* mecmuasına "modeller" verdiğini, baskıya verenin ise Tuğcu olduğunu ekler. Bu iki satır, iki açıdan önemlidir. Birincisi, Üretmen'in Akademi'ye başlamadan önce görsel emek ürettiğini ve bunu bir yaratıcı ekonomi içinde yaptığını gösterir. İkincisi, 'grafik tasarım' etiketi henüz ortada yokken, moda çizimi gibi alanların nasıl bir geçiş zemini oluşturduğunu hatırlatır: Bâb-ı Âli'deki yayınevi-matbaa ekosistemi, yaratıcı endüstri genç bir kadına hem iş hem de görünmez bir deneyim alanı açar.

-Akademi Yılları: Atölye Disiplini, Yangın ve "Dünyaya Açılan Tek Pencere"

Üretmen, lise yıllarında başladığı alaylı 'ticari resim' pratiğini eğitimle derinleştirmek ister. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin Afiş Atölyesi sınavlarına girer ve 1949'da Akademi'ye kaydolur. Bu sırada Bâb-ı Âli'de çalışmayı sürdürür. Akademi 1948'de büyük bir yangın yaşar; kütüphanenin ve eğitim materyallerinin önemli kısmı kaybolur. Bu, yalnızca bir bina kaybı değil; görsel kültürün bellek kaybıdır. Dolayısıyla Üretmen'in sanat ve tasarım eğitimi bu büyük yangının, arşiv kaybının Akademi'de yarattığı derin etkisi içinde sürer.

Üretmen, hazırlık eğitiminde Sabri Berkel, Emin Barın, Zeki Faik İzer'le çalışır; ardından Afiş Atölyesi'nde devam eder. Atölyenin rutini fiziksel ve düşünsel bir disiplin

young student situated at the very heart of Türkiye's press and publishing world, literature, and journalism.

Between 1944 and 1953, Üretmen produced fashion illustrations for Ev-İş, a periodical published by Türkiye Yayınevi; at the same publishing house, she worked alongside Kemalettin Tuğcu. In her own account, this period stands out for its creative discoveries despite material scarcity: these were the war years; fashion magazines were limited; cinema became a 'reference bank'. She drew the garments she observed in films and dressed paper dolls of her own design; her drawings were used in girls' vocational schools. The works of this period became 'anonymous' within the pages of the periodical; practices of signature, credit, and copyright were weak. Üretmen recounts this early phase, which opened onto Bâb-ı Âli, in her own words as follows:

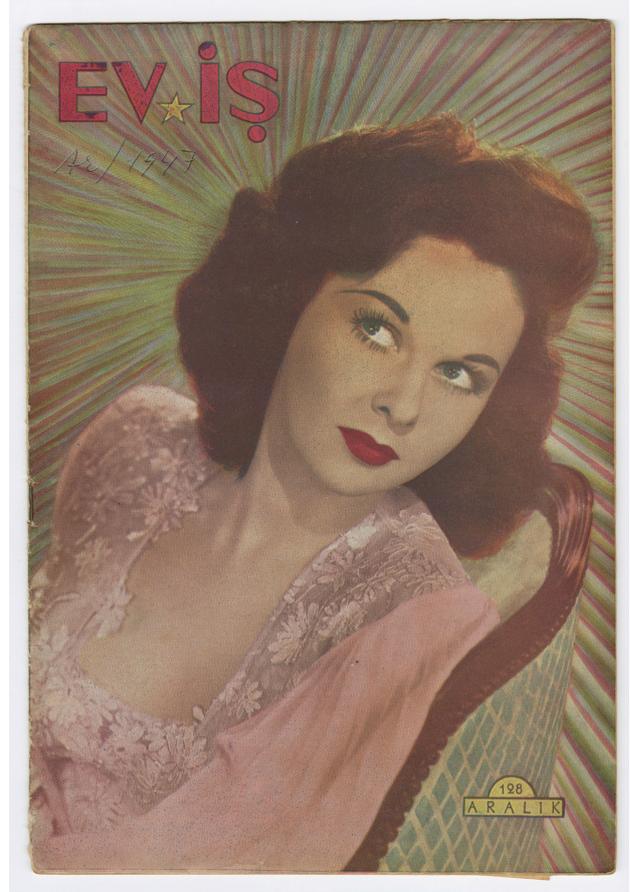
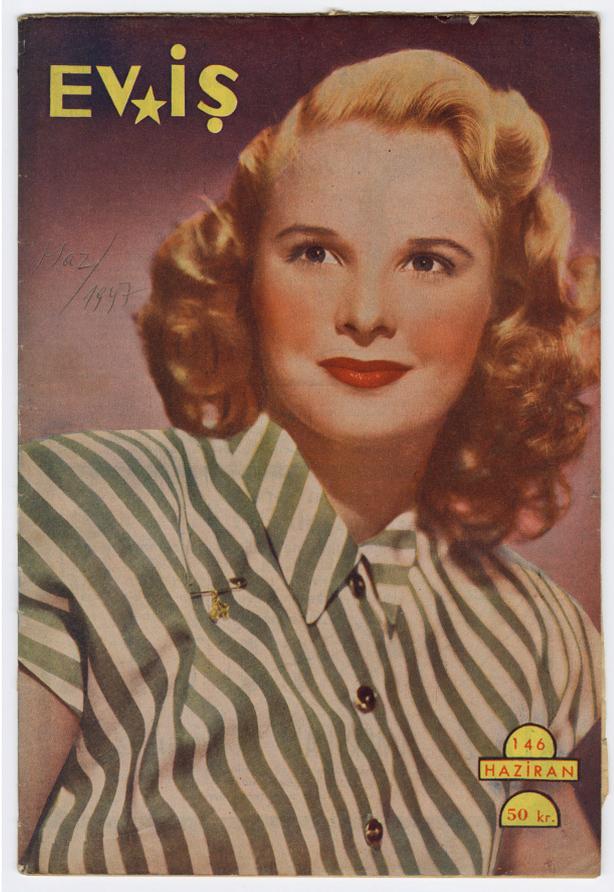
*'Having developed a considerable aptitude for fashion drawing during my secondary school years, and upon the recommendation of an acquaintance, I went to Bâb-ı Âli and drew clothing designs for the periodical Ev-İş. Within the scope of fashion and domestic life, I began, around 1944, to produce drawings of covers, cushions, children's and women's garments on a paid basis. These were the years of the Second World War; fashion magazines were limited. My only assistance was the cinema! I drew the garments I saw in the films I watched, and then dressed the paper dolls I had made with my own original designs. Alongside my secondary school lessons, this work took up a considerable amount of my time. Girls' vocational schools would also acquire these drawings and have the garments made. My collection of fashion drawings still survives.'*⁴

My only assistance was the cinema!

Üretmen renders her contacts in Bâb-ı Âli even more concrete: 'I met Kemalettin Tuğcu between 1948 and 1951 at Türkiye Yayınevi in Bâb-ı Âli,' she states, adding that she supplied 'models' to the periodical *Ev-İş*, while Tuğcu was responsible for sending them to press. These two lines are significant in two respects. First, they demonstrate that Üretmen was producing visual labour prior to entering the Academy, and that she did so within a creative economy. Second, they recall how fields such as

4. Ömer Durmaz, "Gülümser Aral Üretmen'le söyleşi", 21 Nisan 2016, İstanbul.

4. Ömer Durmaz, "Interview with Gülümser Aral Üretmen," 21 April 2016, İstanbul.

Savaş yıllarının yokluğunda yaratıcılığın gündelik bir pratiğe dönüşmesi... Ev-İş dergisinin sayfalarında yer alan moda illüstrasyonları Üretmen'in lise çağında Bâb-ı Âli'ye attığı ilk profesyonel imzalarıdır. Moda dergilerinin az olduğu yıllarda sinema onun 'referans bankası' olur; filmlerden akılda kalan kostümler, çizimde dönemin kadınları için birer model sayfasına dönüşür.

The transformation of creativity into a daily practice amid the scarcity of the war years... The fashion illustrations published in the pages of Ev-İş constitute Üretmen's first professional signatures, produced during her secondary school years in Bâb-ı Âli. At a time when fashion magazines were scarce, cinema became her "reference bank"; costumes remembered from films were translated into model pages for the women of the period through drawing.

Tek yardımcım sinemaydı!

ister: Çizim masaları, soba başında uzun saatler, eskizlerin tek tek değerlendirilmesi, kompozisyon ve fikir üzerine yoğun bir tartışma ortamı... Teknik olanaklar bugünkü gibi değildir; yöntem gözlem ve deneme-yanılmadır.

Üretmen'in sınıf arkadaşları arasında daha sonra farklı alanlarda ünlenen adlar vardır: Melike Abasıyanık, Semih Balcıoğlu, Ayhan Işık, Mengü Ertel, Kuzgun Acar, Ayhan Akalp... Bu kuşağın ortak deneyimi, savaş yıllarının eksikleriyle baş etmek ve bir yandan çalışıp bir yandan eğitim almaktır. Üretmen, Alman grafik tasarım dergisi *Gebrauchsgraphik*'i "dünyaya açılan tek pencere" olarak anar. Bu cümle, dönemin görsel referans dolaşımını anlamak için anahtar niteliğinde.

fashion drawing functioned as transitional grounds at a time when the label 'graphic design' had not yet emerged: the publishing and printing ecosystem of Bâb-ı Âli, as a creative industry, opened up both employment and an invisible sphere of experience for a young woman.

-The Academy Years: Studio Discipline, Fire, and the "Only Window onto the World"

Üretmen sought to deepen, through formal education, the informal practice of 'commercial art' that she had begun during her secondary school years. She sat the entrance examinations for the Poster Studio at the State Academy of Fine Arts and enrolled in the Academy in 1949. During this period, she continued working in Bâb-ı Âli. In 1948, the Academy suffered a major fire; a significant portion of its library and teaching materials was lost. This was not merely the loss of a building, but a loss of visual cultural memory. Üretmen's artistic and design education therefore proceeded within the profound impact created at the Academy by this devastating fire and archival destruction.

Zeki Faik İzer'in Paris'te lisansüstü eğitim için Suna Kan Fonu üzerinden yaptığı öneri, aile tarafından 'genç bir kadın'ı yurtdışına tek başına göndermenin tedirginliği nedeniyle kabul görmez. Bu küçük biyografik ayrıntı, kadınların mesleki gelişim imkânlarına nasıl cinsiyetçi bir sınırlama getirildiğini gösterir.

Bu bölüm, kadınların tasarım eğitimine erişimindeki 'görünür' ve 'görünmez' bariyerleri birlikte düşündürüyor. Üretmen Akademi'ye kabul ediliyor, mezun oluyor, ödül alıyor; yani başarıya ulaşmanın 'resmi' kanallarına giriyor. Fakat Paris'te lisansüstü olmasının aile tarafından reddedilmesi eğitimdeki eşitliğin kariyer kararlarında nasıl kırıldığını gösteriyor. Bu kırılma, her zaman açık bir yasak olarak değil, 'korumacı' bir tutum olarak kendini gösteriyor. Dolayısıyla kadın tasarım tarihini yazarken, yalnızca kurumların kayıtlarına değil, aile içi kararların cinsiyetçi doğasına da bakmak gerekiyor.

-Mezuniyet, Atölye Üretimleri ve Tarihsel Kaynakla Çalışma

1951 yılındaki mezuniyetinin hemen ardından, Üretmen'in el yazısıyla tuttuğu kısa bir not, "akademik kariyer" ihtimalinin nasıl belirdiğini anlatır. 16 Mayıs 1952 tarihli bu notta, Zeki Faik İzer'in kendisine Akademi'de 'kostüm tarihi' ekseninde asistanlık için bir kapı araladığını; Bale Bölümü'nde her salı yapılan hocalar toplantısına katılmasının teklif edildiğini yazar. Notun devamı, tasarımcı kimliğini tek bir 'afiş' üzerinden okumayı zorlaştıran türden bir çalışmayı tarif eder: Topkapı Sarayı'nda minyatür kitaplar üzerinden, İsmail Hakkı Konyalı ve Rıfık Melül Meriç eşliğinde özellikle askeri kıyafetleri detaylı çizip arşivlediğini; depolardaki tarihi kostümleri renk, işleme ve malzeme bakımından görme şansı bulduğunu kaydeder. Bu satırlar, bir yandan Akademi çevresindeki hocalık/uzmanlık ağlarını görünür kılar; öte yandan Üretmen'in 'grafik' ile 'kostüm tarihi' arasında kurduğu köprünün erken izini ortaya koyar.

Aynı not sayfasının alt kısmı, bu arşiv çalışmasının somut bir üretime nasıl dönüştüğünü de gösterir. Üretmen, Harbiye Askeri Müze için, İstanbul'un fethinin 500. yılı dolayısıyla hazırlanacak mehter takımı giysileriyle yeniçeri askeri kıyafetlerini çizip teslim ettiğini belirtir; hatta kaç çizim yaptığını ve ödeme kalemlerini tek tek yazar: 22 adet tekil çizim ve 4 adet grup çizimi -toplam 26 çizim. Tutarların not edilmiş olması, bu işlerin 'hobi' değil, mesleki bir emek olarak görüldüğünü; ancak aynı emeğin daha sonra arşivde çoğu kez 'kıyafet çizimi' başlığı altında kaybolduğunu hatırlatır.

Üretmen'in Akademi çevresinde 'asistan' olarak anıldığı bir başka iz, beklenmedik bir yerde karşımıza çıktı: 2005

Üretmen worked with Sabri Berkel, Emin Barın, and Zeki Faik İzer in her preparatory training. She then continued in the Poster Studio. The routine of the studio required physical and intellectual discipline – drawing tables, long hours by the stove, the evaluation of sketches one by one, and an intensive environment of discussion on composition and ideas. Technical facilities were not as they are today; the method was observation and trial and error.

Among Üretmen's classmates were names who would later become renowned in different fields, a few include: Melike Abasıyanık, Semih Balcıoğlu, Ayhan Işık, Mengü Ertel, Kuzgun Acar, and Ayhan Akalp. The shared experience of this generation was coping with the shortages of the war years while working and studying simultaneously. Üretmen refers to the German graphic design periodical *Gebrauchsgraphik* as the 'only window onto the world'. This sentence is key to understanding the circulation of visual references in that period.

Zeki Faik İzer's proposal, made through the Suna Kan Fund, that she pursue postgraduate study in Paris was not accepted by her family, owing to their anxiety about sending a 'young woman' abroad alone. This small biographical detail demonstrates how gendered constraints were imposed upon women's opportunities for professional development.

This section prompts a joint consideration of the 'visible' and 'invisible' barriers shaping women's access to design education. Üretmen was admitted to the Academy, completed her studies, and received awards; thus, she entered the 'official' channels of recognised achievement. However, the family's refusal of the possibility of postgraduate study in Paris reveals how formal equality in education can fracture at the level of career trajectories. This rupture does not necessarily take the form of an explicit prohibition; rather, it often manifests itself as an ostensibly 'protective' attitude. Therefore, in writing the history of women in design, it is necessary to examine not only institutional records but also the gendered character of intra-family decision-making processes.

-Graduation, Studio Production, and Working with Historical Sources

Immediately following her graduation in 1951, a brief handwritten note by Üretmen recounts how the possibility of an 'academic career' began to emerge. In this note, dated 16 May 1952, she records that Zeki Faik İzer opened a path for her to serve as an assistant at the Academy in the field of 'costume history', and that she was invited to attend the weekly Tuesday meetings of the faculty in the Ballet Department. The continuation of the note describes a form of work that resists reading her identity as a designer solely through a single 'poster'.

tarihli Zeki Faik İzer kitabında⁵ Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü toplantısından bir toplu fotoğraf yayımlanır. Fotoğraftaki kişilerin adları tek tek yazılır; ancak en sondaki kadın figürün karşısına bir soru işareti konulur. Aynı fotoğraf, Üretmen'in elindeki belgeler arasında, kurşunkalemle "Gülümser Aral grafiker" notuyla dolaşır. Bu küçük '(?)', görünmezliğin en yalın örneklerinden biridir: Kişi kadrajda vardır, kurum içi ağın içindedir, ama adı yazılmıyor. Üstelik soru işaretinin hemen yanında İzer'in çevresindeki erkek kanon eksiksiz biçimde listelenir. Böyle anlarda, tarihyazımında 'eksik bilgi' dediğimiz şeyin aslında nasıl bir hiyerarşiyle üretildiği daha net görünür.

-Denizcilik Bankası: Kurum Dili ve Bir 'İlk'

1953'te Üretmen, Denizcilik Bankası'nda işe başlar ve kurumda kadrolu grafik üretim işini üstlenen ilk isimlerden biri olur. Arşiv kaydında şu bilgiler yer alır:⁶ 12.01.1953 başlangıç tarihi; 550 lira maaş; "Halkla Münasebet İşlerinde ressam" unvanı. 1954'ten itibaren bankanın Halkla Münasebetler Dairesi Neşriyat Bürosu'nda "reklam propaganda ressamı" olarak çalışır. 1960'ta bankadan ayrıldığında maaşı 925 liraya çıkar. O yıllarda unvanlar 'grafik tasarımcı' değildir; 'ressam', 'reklam ressamı', 'matbaa ressamı', 'afişçi' gibi adlandırmalar dolaşır. Üretmen kendisini "grafik sanatçısı" diye tarif eder.

Bankada kadrolu tek tasarımcıdır. Ekipte bir iç mimar, bir fotoğrafçı ve dışarıdan danışmalık yapan dönemin önemli sanatçı-tasarımcılarından Mazhar Nazım Resmor bulunur. Bu yapı, kurumun görsel iletişimi bir işlev olarak kurguladığını gösterir. 1953 öncesi Denizyolları'nın grafik ürünlerine bakınca farklı imzalar ve illüstrasyon dilleri görülür; reklam ve tanıtım anlayışı bütünlüklü değildir. Üretmen'in gelişiyle kurum, daha tutarlı bir görsel dile yaklaşır. Deniz temalı illüstrasyonları, yalnızca bir estetik tercih değil deniz ulaşımı algısını kuran bir görsel çerçeve olur.

Üretmen bu dönemi "ustalık dönemi" diye anar: Abidin Daver ve Genel Müdür Ulvi Yenal'ın verdiği temalarla turizmi canlandırmak için afiş ve broşürler tasarlar; temaların genişliği, bankanın modernleşme gündemi ile görsel iletişim arasındaki bağı açık eder.

1950'lerin Türkiye'sinde 'halkla münasebet' birimi, modern kurum olmanın göstergelerinden biri. Bu birimler, yalnızca broşür basmak için değil, kurumun kendini ulusal ve uluslararası alanda 'temsil' etmesi için çalışır. Denizyolları ve Denizcilik Bankası için turizmi

She writes that, at the Topkapı Palace, she examined miniature manuscripts, drawing and archiving in detail particularly military garments, under the guidance of İsmail Hakkı Konyalı and Rıfki Melül Meriç; she further records that she had the opportunity to see historical costumes preserved in storage, observing their colours, embroidery, and materials. These lines render visible, on the one hand, the networks of teaching and expertise surrounding the Academy; on the other, they reveal an early trace of the bridge Üretmen established between 'graphic' practice and 'costume history'.

The lower section of the same note page also demonstrates how this archival research was transformed into a concrete production. Üretmen records that, for the Military Museum in Harbiye, she drew and delivered the costumes of the janissary band and the uniforms of Janissary soldiers to be prepared for the 500th anniversary of the conquest of İstanbul; she even lists individually the number of drawings produced and the corresponding payments: 22 single drawings and 4 group drawings — a total of 26 drawings. The fact that the sums were recorded indicates that these works were regarded not as a 'hobby' but as professional labour; yet it also recalls how the same labour would subsequently disappear in the archive, often subsumed under the heading of 'costume drawing'.

Another trace of Üretmen being referred to as an 'assistant' within the Academy circle came to my attention in an unexpected place: in a 2005 book on Zeki Faik İzer⁵, a group photograph from a meeting of the Institute of Turkish Art History is published. The names of the individuals in the photograph are listed one by one; however, a question mark is placed next to the last woman. The same photograph circulates among the documents in Üretmen's possession, annotated in pencil with the note 'Gülümser Aral, graphic artist'. This small '(?)' constitutes one of the most unadorned examples of invisibility: the individual is present within the frame, situated within the institutional network, yet her name is not recorded. Moreover, immediately beside the question mark, the male canon surrounding İzer is listed in full. At such moments, it becomes clearer how what we describe in historiography as 'missing information' is in fact produced through a hierarchy.

-The Maritime Bank of Türkiye: Institutional Language and a 'First'

In 1953, Üretmen began working at the Maritime Bank of Türkiye and became one of the first figures within

5. Gül İrepoğlu, *Zeki Faik İzer* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005), 31.

6. Denizcilik Bankası Personel Müdürlüğü, Gülümser Aral Personel Dosyası ve Sicil Kaydı, 12.01.1953 (Ömer Durmaz Arşivi).

5. Gül İrepoğlu, *Zeki Faik İzer* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005), 31.

Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü'nün bir toplantısı. Soldan sağa: Nureddin Ormancı, Zeki Faik İzer, Albert Gabriel, Celâl Esat Arseven, Halil Dikmen. Arkada: Mualla Eyuboğlu, (?).

A meeting at the Turkish Art History Institute. From left to right: Nureddin Ormancı, Zeki Faik İzer, Albert Gabriel, Celâl Esat Arseven, Halil Dikmen. Behind: Mualla Eyuboğlu, (?). *Gülümser Aral Grafiker.*

Bir soru işareti tarihe nasıl not düşer? İrepoğlu'nun Zeki Faik İzer kitabında yayımlanan toplu fotoğrafta, en sağdaki kadın figürünün karşısında yalnızca "(?)" vardır. Üretmen'in kendi arşivindeki kopyada ise kurşunkalemle "Gülümser Aral grafiker" notu okunur; tarihin yazmadığı ismi, kişi kendi şerhiyle geri çağırır.

How does a question mark inscribe itself into history? In the group photograph published in İrepoğlu's book on Zeki Faik İzer, only a "(?)" appears opposite the female figure on the far right. In the copy preserved in Üretmen's personal archive, however, the handwritten note in pencil reads "Gülümser Aral, graphic designer"; the name omitted by history is thus restored through the subject's own annotation.

canlandırma hedefi, görsel malzemenin stratejik önemini artırır. Üretmen'in işlerinin çeşitliliği (afiş, broşür, takvim, pul, logo) bu stratejinin parçası olmuştur.

Burada 'ilk' kelimesini dikkatli kullanmak gerekiyor. Üretmen'in kurumdaki 'ilk kadın tasarımcı' olması onu romantikleştiren bir etiket olmamalı; tam tersine erkek egemen bir kurumda bir kadının daimi tasarımcı olarak konumlanmasının kurumsal mekanizmalarını açığa çıkaran analitik bir araç olmalı. Bankanın arşiv dili, Üretmen'i 'ressam' diye kaydediyor; ama işin karşılığı, bugün 'kurumsal kimlik ve görsel iletişim' dediğimiz geniş bir alana yayılıyor.

-Tanıklıklar: Ayhan Akalp ve Abidin Daver'in Kaydı

Üretmen'in bankaya girişini sınıf arkadaşı Ayhan Akalp (1929) şöyle anlatır: "Gülümser 'terbiyeli' bir arkadaştı; mezuniyet sonrası Denizcilik Bankası'na başvurdu; aynı günlerde bana da bankadan bir öneri geldi ve tesadüfen bankada karşılaştık. Dönemin Cumhuriyet yazarı Abidin Daver, bankada fahri bir görev üstleniyordu ve denizcilğe tutkuyla bağlıydı. Daver, reklam ve tanıtım işlerinde yenilik istiyordu; Gülümser'i tercih etti ve bankada işe başladı."

Daver'in Cumhuriyet'teki yazısında Üretmen'den söz etmesi ayrıca önemlidir. İhap Hulusi'nin afiş sanatında açtığı yoldan, Akademi'de kurulan afiş atölyesinden ve Kenan Temizan'ın rolünden söz ederken, "(...) Denizcilik

the institution to assume a staff position in graphic production. The archival record includes the following details⁶ – a starting date of 12 January 1953; a salary of 550 lira; and the title 'painter in Public Relations'. From 1954 onwards, she worked in the Publishing Bureau of the Bank's Public Relations Department as an 'advertising propaganda painter'. When she left the Bank in 1960, her salary had risen to 925 lira. At that time, professional titles were not 'graphic designer'; designations such as 'painter', 'advertising painter', 'printing-house painter', and 'poster artist' circulated instead. Üretmen described herself as a 'graphic artist'.

She was the only staffed designer at the Bank. The team included an interior architect, a photographer, and Mazhar Nazım Resmor — one of the prominent artist-designers of the period — who served as an external consultant. This structure indicates that the institution conceived visual communication as a distinct function. Looking at the graphic products of Turkish Maritime Lines before 1953, different signatures and illustration styles are evident; their advertising and promotional approach is not unified. With Üretmen's arrival, the institution moved towards a more consistent visual language. Her sea-themed illustrations constituted not merely an aesthetic preference, but a visual framework that shaped the perception of sea transport.

6. Maritime Bank of Türkiye Personnel Directorate, Gülümser Aral Personnel File and Service Record, 12 January 1953 (Ömer Durmaz Archive).

denizcilik bankası na

T. C.

İlçesi: *Bursa*
 Bucak: *Jilata*
 Mahallesi: *Çınarlı* İlyi durum kâğıdı
 Sayı: *20*

Adı, Soyadı: *Gülümser Aral*
 Babasının adı: *İsmail*
 Anasının adı: *Mehmet*
 Doğduğu yer: *Bursa*
 Doğduğu yıl: *1929*
 Medenî hali: *Bekar*
 İş i: *Ressam*

Mahallemizin *Yara Ahalî* Sokağında *45* numaralı
Sarı A.P. oturan ve hûviyetiyle resmi yukarıda gösterilen
Gülümser Aral in *iş-pisane* denberi mahallemizde otur
 maktâ olduğu ve bu müddet içinde bir suçü görülmeyişini bildirmek üzere
 işbu ilmühâber isteği üzerine kendisine verildi.

Rakkam ile: *Yazı ile* Kuru: *25*

Örnek No. 7

Matbaası: Fırad. Göçyener - Yayıncı:
 Adana Kapısı Karşısı Meydanlık Hanı 2.inci Kat

Bürokratik unvanların dili tasarım emeğini tanımazsa... Denizcilik Bankası personel sicil fişinde Üretmen'in unvanı 'ressam' olarak geçer. Bugün 'kurumsal kimlik ve görsel iletişim' dediğimiz iş alanı, o dönemde 'halkla münasebet' başlığı altında yürür; araştırmacı, tasarımcının izini bu kelimelerin içinde sürer.

When the language of bureaucratic titles fails to recognise design labour.. In the personnel record card of the Maritime Bank of Türkiye, Üretmen's title appears as "painter". What we would today describe as "corporate identity and visual communication" was at that time conducted under the heading of "public relations"; the researcher must therefore trace the designer's presence within the vocabulary of these terms.

Bankası'nın afişlerini yapan bayan Gülümser'dir"⁷ diye yazar. Bu cümle, Üretmen'in yalnızca kurum içinde değil, dönemin basınında da adıyla kayda geçtiğini gösterir.

-Üretimin Çeşitliliği: Afiş, Broşür, Takvim, Pul, Logo

Üretmen'in en üretken dönemi 1950'ler ve 1960'ların başıdır; özellikle çocukları doğmadan önce. Denizcilik Bankası ve Denizyolları dışında Garanti Bankası, Dünya Gazetesi, Türk Hava Yolları, Şişecam, Paşabahçe, Askeri Müze, Kızılay, Turizm Bakanlığı, Şehir Hatları, Yalova Termal Otel, Liman İşletmeleri, İstanbul Ekspres Gazetesi, Port Restaurant gibi kurumlara afiş, takvim, broşür, pul, etiket ve logo tasarlar. Bu çeşitlilik, Türkiye'de tasarımın disiplinleşme sürecinin bağımsız stüdyolar ya da

Denizin görsel dili... Denizcilik Bankası ve Denizyolları için üretilen broşür ve afişlerde guvaş boya, el çizimi tipografi ve deniz temaları birlikte çalışır. Bu işler yalnızca estetik bir seçim değil, modernleşme propagandasının da görsel sözlüğüdür; yolculuğun konforu, rotanın güveni ve 'uluslararası' olma iddiası kâğıt üzerinde kurulur.

The visual language of the sea... In the brochures and posters produced for the Maritime Bank of Türkiye and Turkish Maritime Lines, gouache painting, hand-drawn typography, and maritime themes operate in conjunction. These works represent not merely an aesthetic choice, but also a visual lexicon of modernisation propaganda; the comfort of travel, the security of the route, and the claim to being "international" are constructed on paper.

Üretmen refers to this period as her 'mastery phase': working with themes provided by Abidin Daver and the General Director Ulvi Yenil, she designed posters and brochures intended to revitalise tourism; the breadth of these themes makes explicit the connection between the Bank's modernisation agenda and visual communication.

7. Daver, "Hem Nalına Hem Mihına: Reklâmlara Dair," Cumhuriyet, 19 Kasım 1953, 2.

yıldız tasarımcılar üzerinden değil, farklı kurumların ihtiyaçları üzerinden kurulduğunu da gösteriyor.

Arşiv açısından zorluk da burada başlıyor. Afiş ve broşür gibi efemera, kurum arşivinde 'günlük iş' sayılır; depolar da kaybolur; ajans kapanınca dağılır; aile çekmecelerine girer; sahaf kolilerinde dolaşır. Kadın tasarım tarihi kaçınılmaz olarak bu kırılğan dolaşımın tarihidir.

Üretmen yazışmalarından birinde işin 'malzeme' tarafını da kayda geçirir; bu da tasarım tarihinin çoğu kez atladığı bir ayrıntıdır. Tünelde Kâğıt Basım İşleri adıyla anılan toptancıdan metreyle kâğıt aldığı; boya, samur fırça, cetvel-pergel gibi araçları ise Domuz Sokağı'nda yabancı uyruklu yaşlı bir çiftin dükkânından temin ettiğini söyler. Ana boya olarak Talens guvaş kullanır; "dalgasız, net bir görünüm" için guvaşın teknik üstünlüğünü özellikle vurgular. Akrilik boyanın fuar/pano işleri için daha sonra ve daha ekonomik olduğu için devreye girdiğini de ekler. Bu not, bir tasarımcının üretim standardını -kâğıt, boya, fırça, teknik- bizzat tanımladığı nadir kaynaklardan biridir; aynı zamanda İstanbul'un malzeme coğrafyasına da işaret eder.

Üretmen'in üretim listesi, dönemin tasarım alanının nasıl 'çoklu' çalıştığını da gösteriyor. Aynı tasarımcı hem banka afişi yapıyor, hem turizm broşürü, hem pul tasarlıyor, hem cam sanayi için reklam hazırlıyor. Bugün ajanslarda ayrışan roller (illüstratör, art direktör, tipograf, kurumsal kimlik tasarımcısı) o dönemde tek bir 'ressam' unvanı altında birleşiyor. Bu nedenle Üretmen'in dosyası, bir kişinin kariyerinden çok mesleğin oluşum koşullarına dair bir kesit sunuyor.

-Yurtdışı, Kesinti ve Dönüş: Bakım Emeğinin Biyografisi

1960'ta Üretmen, eşinin işi nedeniyle yurtdışına taşınmak için bankadan ayrılır. İlk durak Yunanistan'dır; bu sırada özellikle Türk Hava Yolları için serbest çalışmayı sürdürür. Ancak eşinin görevleri, yoğun tempo ve çocukların eğitimi nedeniyle mesleğini aynı süreklilikle sürdüremez; aileye daha fazla zaman ayırır.

Üretmen, 25 Aralık 1953'te evlendiği Faruk Üretmen'i Denizcilik Bankası'nda tanır. 1957'de Türk Hava Yolları kurulduğunda Faruk Üretmen, Ulvi Yenil'in önerisiyle Atina dış bürosuna atanır; aile hayatı Yunanistan, Almanya, Lübnan ve İngiltere gibi ülkelerde sürer. Üretmen, Paris'te yapamadığı lisansüstünü, buldukları şehirlerin müze ve sergilerini izleyerek, kültürel zenginliği gözlemleyerek ve kızlarını sanat tasarımı ortamında yetiştirerek 'tamamladığını' söyler.

1970'lerden itibaren Türk motifleri ve minyatürlerden beslenen işleriyle sergilere katılır; 1976'da Kemal

In 1950s Türkiye, the 'Public Relations' department was one of the indicators of being a modern institution. These departments operated not merely to print brochures, but to enable the institution to 'represent' itself at both national and international levels. For Turkish Maritime Lines and the Maritime Bank of Türkiye, the objective of revitalising tourism increased the strategic importance of visual material. The diversity of Üretmen's work (poster, brochure, calendar, stamp, logo) formed part of this strategy.

Here, the term 'first' must be used with caution. Üretmen's position as the 'first woman designer' within the institution should not function as a romanticising label; rather, it should serve as an analytical tool that reveals the institutional mechanisms through which a woman was positioned as a permanent designer within a male-dominated structure. The archival language of the Bank records Üretmen as a 'painter'; yet the scope of her work extends across the broad field that we would today describe as 'corporate identity and visual communication'.

-Testimonies: The Recording of Ayhan Akalp and Abidin Daver

Üretmen's entry into the Bank is recounted by her classmate Ayhan Akalp (1929) as follows: 'Gülümser was a "well-mannered" friend; after graduation she applied to the Maritime Bank of Türkiye; around the same time I also received an offer from the Bank, and we happened to meet there by chance. Abidin Daver, then a writer for Cumhuriyet, held an honorary position at the Bank and was passionately devoted to maritime. Daver wanted innovation in advertising and promotional work; he chose Gülümser, and she began working at the Bank.'

Daver's reference to Üretmen in his article in Cumhuriyet is also significant. While discussing the path opened by İhâp Hulusi in poster art, the establishment of the poster studio at the Academy, and the role of Kenan Temizan, he writes: '(...) it is Mrs Gülümser who produces the posters for the Maritime Bank of Türkiye.⁷ This sentence demonstrates that Üretmen was recorded by name not only within the institution but also in the press of the period.

-The Diversity of Production: Poster, Brochure, Calendar, Stamp, Logo

Üretmen's most productive period was the 1950s and the early 1960s, particularly before the birth of her children. In addition to the Maritime Bank of Türkiye and the

7. Daver, "Hem Nalına Hem Mıhına: Reklâmlara Dair", Cumhuriyet, 19 November 1953, 2.

Bilbaşar'ın *Kurbağa Çiftliği* kitabını resimler. 1980'lerde, yaklaşık yirmi yıl sonra Türkiye'ye döner. Sağlık sorunları ve eşinin yurtdışındaki iş hayatının sürmesi, çocukların yetiştirilmesi sorumluluğunu artırır ve profesyonel kariyerini yeniden kurmayı zorlaştırır. 19 Temmuz 2022'de hayatını kaybeder, 21 Temmuz'da da defnedilir.

-Dosyayı Kurmak: Bir Biyografinin Arşivde İnşası

Üretmen üzerine yazmak, hazır bir arşiv çalışmasını açıp okumak gibi ilerlemedi; tam tersine, saha çalışmasıyla adım adım oluştu. İlk adım, literatürdeki boşluğu netleştirmektir: Grafik tasarım tarihine ilişkin temel kaynaklarda Üretmen'in adı yoktu; oysa 1950'lerin başında tasarım ödülleri aldığı biliniyordu. Bu çelişki, beni basılı kültür taramasına yöneltti. *Cumhuriyet* başta olmak üzere dönemin gazetelerinde reklam/afiş tartışmalarını, yarışma haberlerini ve kurum duyurularını izledim. Abidin Daver'in kupürü, bu tarama sırasında çıktı; "bayan Gülümser" ifadesi, biyografinin elle tutulur ilk sabitleyicilerinden biri oldu.

İkinci adım, kurumsal arşive girmektir. Burada 'ne aradığınız' kadar 'ne diye aradığınız' da belirleyici. 'Grafik tasarımcı' gibi bugüne ait bir terimle arayınca kayıt çıkmıyor; 'ressam', 'neşriyat', 'halkla münasebet' gibi dönem diline yaklaşınca kapı açılıyor. Denizcilik Bankası personel kaydı Üretmen'in işe başlama tarihini, unvanını ve maaş bilgisini netleştirdi; bu sayede üretim kronolojisini somut bir tarihlendirme üzerine kurmak mümkün oldu.

Üçüncü adımda sözlü tarih devreye girdi. Üretmen'in kendi zaman çizelgesini, kurum kayıtlarının ve basılı malzemenin tarihlemesiyle çapraz okudum. Tanıklıklar, belgenin söylemediği ayrıntıları -işlerin nasıl dağıtıldığı, atölye rutini, kurum içi işleyiş- tamamladı. Bu anlamıyla sözlü tarih, 'hatıra' toplamakla sınırlı değil, arşivle konuşan, arşivi test eden bir yöntem.

-Gülümser Aral Üretmen'e Nasıl Ulaştım

Üretmen'in mesleki kariyerinden söz etmeden önce, kendisinden nasıl haberdar olduğuma ve özgeçmişini oluşturmadaki sürece kısaca değinmek istiyorum. Bu hikâyenin, tasarım tarihi araştırmalarında saha çalışmasının ve ısrarlı iz sürmenin önemini aktarmak için yararlı olacağını umuyorum.

Gülümser Hanım'ın imzasını ilk kez 1950'lerin Denizyolları sefer tarifelerinin kapaklarındaki illüstrasyonlarda görmüş, işlerini çok beğenmiş, araştırmaya afişlerine de ulaşmıştım. Giderek arşivimdeki "Gülümser", "Gülümser Aral", "Gülümser Aral Üretmen" imzalı işler artmaya, zihnimde bir tasarımcı profili oluşmaya başlamıştı. Tasarım ve sanatla ilgili yayınları taradığımda hakkında pek bir şey bulamadım; üstelik grafik tasarım tarihinde adı

Turkish Maritime Lines, she designed posters, calendars, brochures, stamps, labels, and logos for institutions such as Garanti Bank, Dünya Gazetesi, Turkish Airlines, Şişecam, Paşabahçe, the Military Museum, the Red Crescent, the Ministry of Tourism, City Lines, Yalova Thermal Hotel, Port Authorities, İstanbul Ekspres Gazetesi, and Port Restaurant. This diversity also demonstrates that the process of design becoming a discipline in Türkiye was shaped not through independent studios or star designers, but through the needs of different institutions.

The difficulty from an archival perspective begins precisely here. Ephemera such as posters and brochures are regarded within institutional archives as 'routine work' – they disappear into storage; when an agency closes, they are dispersed; they enter family drawers; they circulate in the boxes of second-hand booksellers. The history of women in design is, inevitably, the history of this fragile circulation.

In one of her correspondences, Üretmen also records the 'material' dimension of the work; this is a detail that design history often overlooks. She notes that she purchased paper by the metre from a wholesaler in Tünel known as Kâğıt Basım İşleri; she obtained paints, sable brushes, rulers, and compasses from the shop of an elderly foreign couple in Domuz Sokağı. As her primary medium, she used Talens gouache, emphasising in particular its technical superiority in achieving a 'smooth, crisp appearance'. She also adds that acrylic paint entered her practice later, for fair and display panel work, as it was more economical. This note constitutes one of the rare sources in which a designer defines her own production standard — paper, paint, brush, technique — and at the same time points to the material geography of İstanbul.

Üretmen's list of productions also demonstrates how the field of design in that period operated in a 'multiple' manner. The same designer produced a bank poster, a tourism brochure, a stamp, and an advertisement for the glass industry. Roles that are differentiated today within agencies (illustrator, art director, typographer, corporate identity designer) were at that time combined under the single title of 'painter'. For this reason, Üretmen's file offers not merely the career of an individual, but a cross-section of the conditions under which the profession itself was formed.

- Abroad, Interruption, and Return: The Biography of Care Labour

In 1960, Üretmen left the Bank in order to move abroad due to her husband's work. The first destination was Greece; during this period, she continued to work freelance, particularly for Turkish Airlines. However, owing to her husband's assignments, the demanding pace, and

geçmiyordu. Durum ilginçleşmişti; elimdekiler sadece işleriydi; biyografisini bilmiyordum. Başka araştırmacılara ve ilgili kişilere sordum; pek bir şey çıkmadı, adını ilk kez duyanlar bile oldu.

Denizcilik Bankası'nda kadrolu çalıştığını düşündüğüm için kurumun arşiv sorumlularına ulaştım; personel sicil dosyası duruyordu. Bu dosyadan, kısa bir özgeçmiş kurmaya yetecek bilgileri edindim. Artık yüzünü de biliyordum; dosyada 1950'lerin başına tarihlenen bir vesikalık fotoğrafı vardı. Bulduklarım yine de tasarımı tarihiyle ilgili sorularımı yanıtlamaya yetmiyordu.

Kocasının adını öğrenince birlikte çalıştığı kişilere ulaşabildim; birkaç yıl önce vefat ettiği bilgisine ulaştım, ancak yakınlarının iletişim bilgisi yine yoktu. Aile dostlarından birini buldum; hatırladıklarını aktardı, oturdukları semti, kızlarının adlarını ve mesleklerini öğrendim. Muhtara sordum, yok; internette araştırdım, yok; sosyal medyaya baktım, yok; 118 80'i aradım, yine yok. Kızlarının daha önce çalıştıkları kurumları, iş yaptıkları firmaları buldum ama yine sonuç alamadım.

Ara ara vazgeçip, aklıma geldikçe bulduğum her yoldan ulaşmaya çalışıyor, bir yandan da sahaflardan ve müzayedelerden toplayabildiğim işlerini arşivime katıyordum. Umudumu yitirdiğim bir anda, kızlarının adlarını kullanarak ilgili olabilecek e-posta kombinasyonlarına rastgele e-postalar gönderdim ve en sonunda bir adresten inanılmaz bir yanıt geldi: Gülümser Hanım'ın hayatta olduğunu öğrendim.

Önce, kızlarının aracılığıyla günler süren bir e-posta yazışmamız oldu. Sonra İstanbul'daki evinde bir araya geldik ve sözlü tarih görüşmesi yaptım. Gülümser Hanım, üretimlerinin arka planını tek tek aydınlattı; her tür eser aile arşivinde özenle saklanmıştı. Vefatına kadar kendisini beş kez ziyaret ettim (Nisan 2016, Eylül 2016, Şubat 2017, Mart 2019, Kasım 2019). Ziyaret edemediğim zamanlarda da kızlarının desteğiyle e-posta üzerinden soru-cevap yazışmaları yaptık.

Son görüşmemizde de -yine kızlarının desteğiyle evinde üç gün kalarak kapsamlı bir arşiv çalışması yürüttüm; belgeleme sürecini tamamlayıp tüm arşivi sayısal ortama taşıdım. Dolayısıyla başta Gülümser Hanım olmak üzere kızları Arzu ve Eren'e çok teşekkür ederim. Ailenin bilinçli ve duyarlı yaklaşımı olmasaydı pergelin ucunu bu kadar uzağa koyamaz, dağınık izleri bu dosyada bir araya getiremezdim.

Dördüncü adım, görsel malzemenin izini sürmektir. Afiş ve broşür gibi efemera çoğu zaman kurum arşivinde 'tam set' hâlinde durmuyor; parçalar sahaflarda, koleksiyonlarda ve ev arşivlerinde ortaya çıkıyor. Bu yüzden Üretmen'in işlerini bir 'catalogue raisonné' iddiasıyla

the children's education, she was unable to sustain her profession with the same continuity; she devoted more time to the family.

Üretmen met Faruk Üretmen — whom she married on 25 December 1953 — at the Maritime Bank of Türkiye. In 1957, when Turkish Airlines was established, Faruk Üretmen was appointed to the Athens foreign office upon the recommendation of Ulvi Yenil; family life subsequently unfolded in countries such as Greece, Germany, Lebanon, and England. Üretmen states that she 'completed' the postgraduate education she had been unable to pursue in Paris by visiting the museums and exhibitions of the cities in which they lived, observing their cultural richness, and raising her daughters within an environment shaped by art and design.

From the 1970s onwards, she participated in exhibitions with works drawing upon Turkish motifs and miniatures; in 1976, she illustrated Kemal Bilbaşar's *Kurbağa Çiftliği*. In the 1980s, after approximately twenty years, she returned to Türkiye. Health problems, the continuation of her husband's professional life abroad, and the increasing responsibility of raising the children made it difficult to re-establish her professional career. She passed away on 19 July 2022 and was buried on 21 July.

-Constructing the File: The Archival Formation of a Biography

Writing on Üretmen did not proceed by opening and reading an already established archival collection; on the contrary, it took shape step by step through fieldwork. The first step was to clarify the gap in the literature: Üretmen's name did not appear in the principal sources on the history of graphic design, yet it was known that she had received design awards in the early 1950s. This contradiction directed me towards a survey of print culture. I traced discussions of advertising and posters, competition announcements, and institutional notices in the newspapers of the period, foremost among them Cumhuriyet. Abidin Daver's clipping emerged in the course of this survey; the phrase 'Mrs Gülümser' became one of the first tangible anchors of the biography.

In the third step, oral history came into play. I cross-read Üretmen's own timeline with the dating provided by institutional records and printed material. Testimonies supplemented the details that documents did not articulate — how work was distributed, the routine of the studio, the internal functioning of the institution. In this sense, oral history is not limited to collecting "memoirs", but constitutes a method that converses with the archive and tests it.

sıralamak yerine, bulduğum her parçayı bağlamına yerleştiren bir çalışma biçimi benimsedim: Üretim alanı (banka, turizm, sanayi), iş türü (afiş, broşür, logo), tarih bilgisi (basım yeri, yılı) ve olası üretim koşulları (kurum birimi, matbaa).

Bu dosyayı büyüten dönüm noktalarından da söz etmek gerekiyor: İlki, 2017'de İstanbul Modern'deki *Liman* sergisiydi⁸. Serginin asistan küratörü Aslı Can'ın araştırmalarını fark etmesi üzerine Bayan Gülümser'in 1950'lerde yaptığı Denizyolları afişlerini sergiye dahil ettik. Tasarımcının sergiye gezerken ifade ettiği sevinç, tasarımlarının yıllar sonra yeniden kamusal dolaşıma girmesinin anlamını yalın bir şekilde ortaya koydu. İkincisi de grafik tasarımcı Esen Karol'un yönlendirmesiyle Amerikalı grafik tasarımcı, küratör ve yazar Elizabeth Resnick'le tanışmamdı. 2025 yılında basılan, Resnick'in editörlüğünü yaptığı *Women Graphic Designers: Rebalancing the Canon* [Kadın Grafik Tasarımcılar: Kanonun Yeniden Dengelenmesi] kitabında "Gülümser Aral Üretmen: A Pioneering Turkish Female Graphic Designer" [Gülümser Aral Üretmen: Öncü Bir Türk Kadın Grafik Tasarımcısı] makalesini Murat Ertürk'le birlikte yayımladık.

İkinci Planda Kalmayan Bir Figür: Üretmen'i Merkeze Almak Ne Sağlar?

Bu metnin odağını Üretmen'de tutmak bir 'temsil' tercihi değil; tasarımın kurumsallaştığı kritik bir eşikte duran bir figürü görünür kılmaya ihtiyacı. Bâb-ı Âlî'de lise çağında başlayan ücretli çizim, Akademi'de afiş atölyesi disipliniyle birleşiyor; ardından Denizcilik Bankası gibi yarı kamusal bir kurumda sürekli bir pozisyona dönüşüyor ve ailevi nedenlerle kariyerini bitirmek zorunda kalıyor. Bu hat, grafik tasarımın meslekleşme sürecini mikro ölçekte okumaya elverişli bir çizgi.

Üretmen'i popüler bir yaklaşımla yalnızca "ilk/öncü kadın" etiketiyle anmak, hikâyeyi daraltır. Asıl sorular şunlar: Kadınlar hangi unvanlarla çalıştı? Hangi birimlere bağlandı? Hangi iş türlerinde yoğunlaştı? Hangi koşullarda görünür oldu, hangi koşullarda kesintiye uğradı? Üretmen dosyası, bu soruları aynı çerçevede yanıtlamaya imkân verdiği için merkezdedir.

'Başarı'nın Sonucu: Ödüllü Tasarımcı Erkek mi Kadın mı?

Üretmen'in 1950'lerde tasarım dünyasında söz sahibi olabildiğini gösteren temel işaretlerden biri, 1952'de Garanti Bankası afiş yarışmasında aldığı ödül. Bu başarı, onu yarışma kültürünün görünürlük sağlayan

-How I Reached Gülümser Aral Üretmen

Before mentioning Üretmen's professional career, I would like briefly to address how I became aware of her and the process through which I constructed her curriculum vitae. I hope that this account will be useful in conveying the importance of fieldwork and persistent tracing in research on design history.

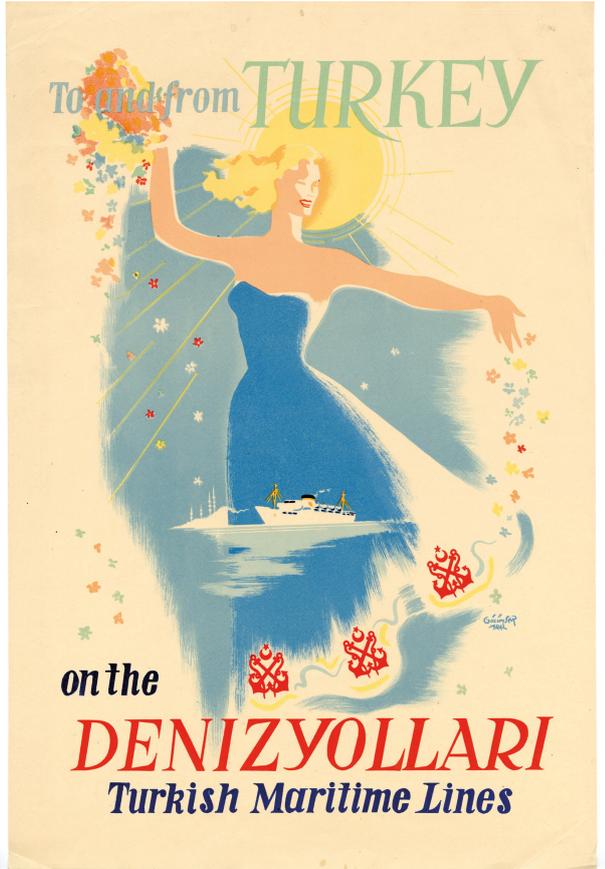
I first encountered Gülümser Hanım's signature in the illustrations on the covers of the Turkish Maritime Lines timetables of the 1950s; I greatly admired her work, and upon further research I was able to locate her posters as well. Gradually, works in my archive bearing the signatures 'Gülümser', 'Gülümser Aral', and 'Gülümser Aral Üretmen' increased in number, and a profile of a designer began to take shape in my mind. When I surveyed publications related to design and art, I found very little about her; moreover, her name did not appear in the history of graphic design. The situation became intriguing: what I possessed were only the works; I did not know her biography. I asked other researchers and relevant individuals; little emerged, and there were even those who were hearing her name for the first time.

As I assumed that she had been employed on a permanent basis at the Maritime Bank of Türkiye, I contacted the institution's archival officers; her personnel file was preserved. From this file, I obtained information sufficient to construct a brief curriculum vitae. I now knew her face as well; the file contained an identification photograph dated to the early 1950s. Nevertheless, what I had found was still insufficient to answer my questions concerning design history.

Once I learned her husband's name, I was able to reach individuals with whom he had worked; I discovered that he had passed away several years earlier, yet there were still no contact details for her relatives. I found a family friend who recounted what they remembered, and I learned the district in which they had lived, as well as the names and professions of her daughters. I asked the local headman — nothing; I searched online — nothing; I checked social media — nothing; I called 118 80 — again nothing. I identified institutions where her daughters had previously worked and companies with which they had been associated, but still obtained no result.

At intervals I would give up, then resume my efforts whenever she came to mind, attempting to reach her through every avenue I could identify, while at the same time adding to my archive the works I was able to collect from second-hand booksellers and auctions. At a moment when I had almost lost hope, I sent random emails to possible address combinations based on her daughters' names; eventually, an extraordinary reply

8. Bkz. <https://www.istanbulmodern.org/sergi/gecmis/liman>

Yıllar sonra yeniden karşılaşma... İstanbul Modern'deki Liman sergisi, Denizyolları afişlerini kamusal alana taşıırken, Üretmen'in işlerinin yeniden görünür olmasına da vesile olur. Arşivden çıkan bir afişin sergi duvarına asılması, yalnızca nostalji üretmez; tarihyazımındaki boşlukların nasıl kapatılabileceğini de gösterir.

A renewed encounter years later... The Liman exhibition at İstanbul Modern, while bringing the Turkish Maritime Lines posters back into the public sphere, also enabled Üretmen's works to regain visibility. The hanging of a poster retrieved from the archive on an exhibition wall does not merely generate nostalgia; it also illustrates how gaps in historiography may be addressed.

kanalına yerleştirir. Üretmen'den sonra bu alanda öne çıkan bir başka kadın, 1956'da Yapı ve Kredi Bankası afiş yarışmasında anılan Ruzin Gerçin'dir; fakat Gerçin'in adı da ana anlatıda kolay görünmez. Üretmen başka ödüller de alır; Garanti Bankası broşür yarışmasında mansiyon ve Kızılay takvim yarışması.

Bu tablo, kadınlar söz konusu olduğunda 'başarı' ile 'tarihe geçme' arasındaki ilişkinin otomatik olmadığını gösteriyor. Uzun bir ömür sürmesine rağmen Üretmen'in adının metinlerde yok denecek kadar az geçmesi, üretim miktarından çok anlatının seçme biçimiyle ilgilidir. Karşılaştırmalar da bunu güçlendirir, aynı dönemde yarışmalarda adı geçen kimi erkek tasarımcılar, sektörde süreklilik göstermeseler bile kayıta daha kolay kalır.

Bu nedenle yarışma arşivleri ve gazete kupürleri, kadın tasarım tarihinin kritik kaynaklarıdır: Ödül haberi

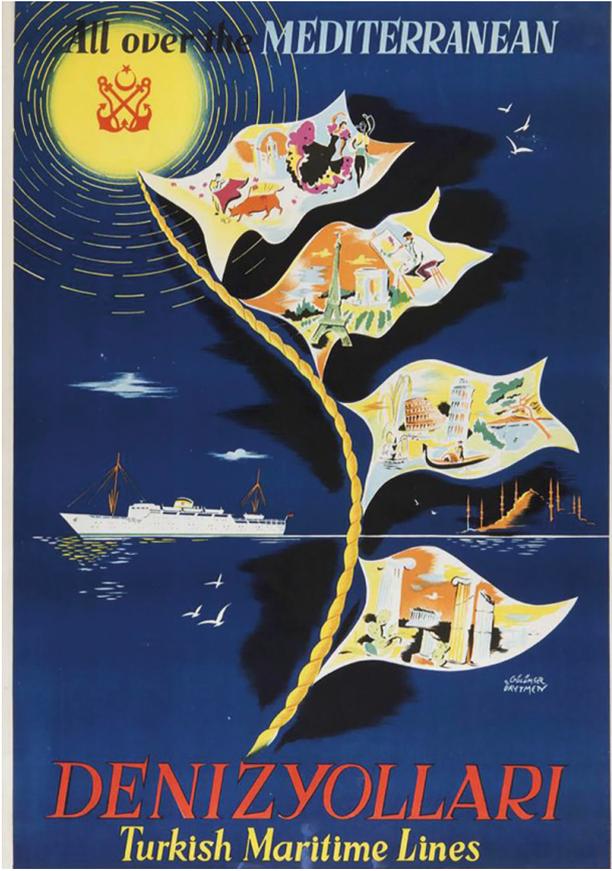
arrived from one address: I learned that Gülümser Hanım was still alive.

First, through her daughters, we engaged in an email correspondence that lasted for days. Subsequently, we met at her home in İstanbul, where I conducted an oral history interview. Gülümser Hanım clarified, one by one, the background to her productions— works of every kind had been carefully preserved in the family archive. Until her passing, I visited her five times (April 2016, September 2016, February 2017, March 2019, November 2019). At times when I was unable to visit, we continued question-and-answer exchanges via email with the support of her daughters.

During our last meeting, again with the support of her daughters, I stayed in her home for three days and conducted a comprehensive archival study; I completed the documentation process and transferred the entire archive into digital form. I therefore extend my sincere thanks, first and foremost to Gülümser Hanım, and also to her children Arzu and Eren. Without the family's conscious and attentive approach, I would not have been able to set the compass point so far afield, nor to bring together the dispersed traces within this file.

The fourth step was to trace the visual material. Ephemera such as posters and brochures rarely survive in institutional archives as 'complete sets'; fragments surface in second-hand bookshops, private collections, and domestic archives. For this reason, rather than arranging Üretmen's works under the claim of a catalogue raisonné, I adopted a mode of study that situates each fragment I encountered within its context: field of production (banking, tourism, industry), type of work (poster, brochure, logo), date information (place and year of printing), and possible conditions of production (institutional unit, printing house).

It is also necessary to mention the turning points that expanded this file. The first was the Liman exhibition at İstanbul Modern in 2017. When the assistant curator of the exhibition, Aslı Can, became aware of my research, we included the Turkish Maritime Lines posters produced by Bayan Gülümser in the 1950s in the exhibition. The joy the designer expressed while visiting the exhibition articulated, in the simplest terms, the significance of her designs re-entering public circulation after many years. The second was my introduction, through the guidance of the graphic designer Esen Karol, to the American graphic designer, curator, and writer Elizabeth Resnick. In 2025, in the volume *Women Graphic Designers: Rebalancing the Canon*, edited by Resnick, we published, together with Murat Ertürk, the article 'Gülümser Aral Üretmen: A Pioneering Turkish Female Graphic Designer'.

Yıllar sonra yeniden karşılaşma... İstanbul Modern'deki Liman sergisi, Denizyolları afişlerini kamusal alana taşıırken, Üretmen'in işlerinin yeniden görünür olmasına da vesile olur. Arşivden çıkan bir afişin sergi duvarına asılması, yalnızca nostalji üretmez; tarihyazımındaki boşlukların nasıl kapatılabileceğini de gösterir.

A renewed encounter years later... The Liman exhibition at İstanbul Modern, while bringing the Turkish Maritime Lines posters back into the public sphere, also enabled Üretmen's works to regain visibility. The hanging of a poster retrieved from the archive on an exhibition wall does not merely generate nostalgia; it also illustrates how gaps in historiography may be addressed.

çıkar, afiş dolaşıma girer; sonra malzeme kaybolur, ad da onunla birlikte silinir. Kupür, bazen bu silinmeyi durduran tek dayanak olur.

Görünmezliğin Mekanizmaları: Neden Adı Geçmiyor?

Üretmen'in yokluğu, tekil bir unutmaya değil; birbirini besleyen birkaç mekanizmanın sonucu.

- Kanonun dili: Türkiye'de grafik tasarım tarihine kolektif bakan erken metinlerin çoğu, erkek bir kuşağın çevresinde kurulur. Bu metinlerde, 1970 öncesi kadınların anılmaması 'doğal' bir boşluk gibi sunulur.
- Arşivin dili: Üretmen'in kaydı 'ressam' diye geçer. Tarihçi 'grafik tasarımcı' diye ararsa onu bulamaz. Meslek adları, görünürlüğü belirleyen bir sınıflama cihazıdır.

-A Figure Not Confined to the Background: What Does It Mean to Place Üretmen at the Centre?

Maintaining the focus of this text on Üretmen is not a matter of 'representation', but of rendering visible a figure situated at a critical threshold in the institutionalisation of design. Paid drawing, which began during her secondary school years in Bâb-ı Âli, converged with the discipline of the poster studio at the Academy; it then evolved into a permanent position within a semi-public institution such as the Maritime Bank of Türkiye, and ultimately was curtailed for familial reasons. This trajectory offers a line through which the professionalisation of graphic design may be read at a micro level.

To invoke Üretmen, in a popularised manner, solely under the label of "first/pioneering woman" would narrow the scope of the narrative. The substantive questions are these: under which titles did women work? To which departments were they attached? In which types of work did they concentrate? Under what conditions did they become visible, and under what conditions were they interrupted? The Üretmen file occupies a central position precisely because it makes it possible to address these questions within the same framework.

The Outcome of 'Success': Is the Award-Winning Designer Man or Woman?

One of the principal indicators that Üretmen was able to occupy a recognised position within the design world of the 1950s is the award she received in the Garanti Bank poster competition in 1952. This achievement placed her within the channel of visibility afforded by competition culture. After Üretmen, another woman who emerged in this field was Ruzin Gerçin, mentioned in the Yapı ve Kredi Bank poster competition of 1956; yet Gerçin's name, too, does not readily become visible within the dominant narrative. Üretmen received further awards, including an honourable mention in the Garanti Bank brochure competition and recognition in the Red Crescent calendar competition.

This picture demonstrates that, where women are concerned, the relationship between 'success' and 'entering history' is not automatic. Despite having lived a long life, the near absence of Üretmen's name in written accounts relates less to the quantity of her production than to the selective nature of the narrative itself. Comparisons reinforce this point: certain man designers whose names appeared in competitions during the same period remained more readily within the record, even when they did not sustain continuity within the field.

For this reason, competition archives and newspaper clippings constitute critical sources for the history of

- Efemera'nın kırılabilirliği: Afiş, broşür, takvim, pul gibi işler kalıcı koleksiyonlara daha zor girer. Bu malzemenin kaybı, kadınların görünürlüğünü daha hızlı yok eder.
- İmza ve müelliflik: Dergi sayfaları, kurum broşürleri, reklam ilanları çoğu kez imzasız dolaşır. Kadınların emeği 'görsel üretim' olarak kalır; kişi adıyla bağ kurulmaz.
- Kesinti: Taşınma ve bakım emeği, kariyerin sürekliliğini kırar. Bu kırılma, bir 'yetenek' kaybı değil; görünürlük kaybıdır.

Bu mekanizmalar birleştiğinde tarih, kadın emeğini dışarıda bırakır. Üretmen örneği, bu dışarıda bırakmanın nasıl çalıştığını somutlar.

Bu mekanizmaların her biri, kendi başına 'masum' görünebilir: Kurumlar dosyaları farklı adlandırır; afişler yıparanır; dergiler imza koymaz; tasarımcı, ailesi nedeniyle ara verir... Fakat toplamda ortaya çıkan etki siyasidir: Tarih, erkekleri 'mesleğin doğal sahipleri' gibi gösterir; kadınları istisna ya da dipnot haline getirir.

Bu noktada Mengü Ertel'in adını anmak anlamlı olacak. Türkiye'de grafik tasarım tarihine erken dönemden kolektif bakan isimlerden biri olan Ertel, Akademi yıllarında Üretmen'le arkadaş olmasına rağmen ondan söz etmez. Benzer biçimde, İhap Hulusi'nin yakın çevresinde bulunan Sabiha Bozcalı da uzun süre literatürde görünmez kalır. Bu sessizlikleri kişisel bir 'kötü niyet' olarak okumak yerine kanonun nasıl kurulduğunu gösteren semptomlar olarak okumak daha açıklayıcı. Kanon, çoğu zaman 'yakın çevre' üzerinden kurulsa da, yakın çevredeki kadınlar bile bu anlatının dışında bırakılabilir.

Güncelleme: Araştırma Pratikleri, Kaynaklar, Sorunlar

Kadın grafik tasarımcılar üzerinde çalışırken çoğu kez bir yokluk cümlesiyle yola çıkıyorum: Adı geçmiyor. Sonra o yokluk başka bir yerde küçük bir iz bırakıyor; bir kurum kaydı, bir kupür kenarı, bir sınıf arkadaşının cümlesi, bir aile albümünde kısırlanmış bir not. Bu dosyada da aynı şey oldu: Üretmen'in adı önce bir gazete cümlesinde görüldü; sonra arşivin 'yan çekmecelerine' doğru beni çekti.

Kaynakları üç ana kümeye ayırıyorum:

- Kurum arşivleri ve personel kayıtları: Unvan, tarih ve birim bilgisi, tasarım tarihini 'iş ilişkileri' üzerinden okumayı mümkün kılıyor.
- Basılı kültür taraması: Gazete kupürleri, dergiler (Ev-İş gibi), kurum broşürleri, takvimler, ilanlar. Malzeme çoğu zaman dağıntık; sahaf, koleksiyoncu, aile çekmecesi ve kurum deposu aynı derecede önemli.

women in design: the award is announced, the poster circulates; then the material disappears, and the name fades with it. The clipping may at times become the sole base that halts this erasure.

The Mechanisms of Invisibility: Why Is Her Name Not Mentioned?

Üretmen's absence is not the result of a singular act of forgetting, but of several interrelated mechanisms that reinforce one another.

- The language of the canon: Many of the early texts that adopt a collective perspective on the history of graphic design in Türkiye are constructed around a male generation. Within these texts, the absence of women prior to 1970 is presented as a "natural" gap.
- The language of the archive: Üretmen's record appears under the designation 'painter'. If the historian searches for 'graphic designer', she cannot be found. Professional titles function as a classificatory device that determines visibility.
- The fragility of ephemera: Works such as posters, brochures, calendars, and stamps enter permanent collections with greater difficulty. The loss of such material accelerates the erasure of women's visibility.
- Signature and authorship: Periodical pages, institutional brochures, and advertisements often circulate without signatures. Women's labour remains as 'visual production', without being connected to a named individual.
- Interruption: Relocation and care labour disrupt the continuity of a career. This rupture is not a loss of 'talent', but a loss of visibility.

When these mechanisms converge, history leaves women's labour outside its frame. The case of Üretmen renders concrete the manner in which this exclusion operates.

Each of these mechanisms may, in isolation, appear 'innocent' – institutions classify files under different designations; posters deteriorate; periodicals omit signatures; the designer takes a break owing to family responsibilities. Yet the cumulative effect is political: history presents men as the 'natural proprietors' of the profession, while relegating women to the status of exception or footnote.

At this point, it is meaningful to mention Mengü Ertel. As one of the early figures to approach the history of graphic design in Türkiye from a collective perspective, Ertel does not refer to Üretmen, despite having been with her at the Academy. Similarly, Sabiha Bozcalı, who belonged to the close circle of İhap Hulusi, remained for a long time invisible within the literature. Rather than interpreting these silences as a matter of personal 'ill will', it is more illuminating to read them as symptoms that reveal how

- Sözlü tarih ve tanıklıklar: Anlatılar belgenin soğuk diline bağlam kazandırıyor; ama tek başına 'kanıt' değil, yön duygusu veriyor.

Bu üç kümeye, zamanla bir dördüncü okuma biçimi eklendi: İlişki/ağ okuması. Kadınların üretimi çoğu kez tekil 'eser' dosyalarında değil, editör-çizer-matbaacı-kurum ilişkilerinde iz bırakıyor. Bu yüzden, dosyalar arasındaki ortak kişileri, kurumları ve unvanları eşleştirmek, görünmezliği bireysel bir 'unutulma' olmaktan çıkarıp ilişkisel bir mekanizma olarak görmeyi sağlıyor.

Bilimsel şüphecilik burada bir üslup değil, bir çalışma disiplini: Her iddiayı en az iki farklı kaynaktan çaprazlamaya çalışıyorum. Bir tanıklık varsa tarih ve unvanı kayıttan; bir kupür varsa bağlamı başka sayılardan; bir imza varsa aynı elde üretilmiş benzer işler üzerinden test ediyorum. Sonuç çoğu zaman 'kesin' değil; ama hangi ihtimalin neden daha güçlü olduğunu göstermek mümkün.

Bu dosyada en inatçı şey 'sessizlikler' oldu: Bulunamayan afişler, imzasız broşürler, eksik biyografi parçaları, kayıp kurum arşivleri... Başta bunları sadece engel gibi görüyordum; zamanla sessizliğin kendisinin bir veri olduğunu, yani saklama/atlama rejimini görünür kıldığını anladım.

'Sessizlik' bir eksik değil; tarihyazımının nasıl çalıştığını gösteren bir kanıt.

Kaynağa erişimde karşılaştığım tipik sorunları da not düşmek gerekiyor; çünkü bulgular kadar öğreticiler:

- Kurumsal erişim: Bazı kurumlarda arşiv 'kurum sırrı' gibi görülüyor; araştırmacı ancak kişisel ilişkilerle içeriye girebiliyor. Bu durum, zaten kırılğan olan belge izlerini daha da kırılğan hale getiriyor.
- Katalogsuzluk: Malzeme var ama bulunabilir değil. Kutu var, klasör var; indeks yok. Araştırma bu yüzden yer yer 'kazı'ya benziyor.
- İsim/soyadı değişiklikleri: Evlilik soyadı, takma ad, farklı imza biçimleri gibi etkenler aynı kişiyi birden fazla dosyada 'başka biri' gibi gösterebiliyor.
- Anonim üretim: Kurumsal tasarım çoğu kez imzasız. Bu yüzden, biçimsel benzerlik kadar üretim zincirini (matbaa, tarihleme, kullanılan dil, kurum birimi) izlemek gerekiyor.
- Telif ve izin: Görsel kullanımı ve arşiv malzemesine erişim, çoğu zaman izin süreçlerine bağlı; bu süreçler de araştırmanın hızını ve kapsamını belirliyor.

Gelecek Yönelimleri: Türkiye'de Kadın Tasarımcıların Tarihyazımı Nereye Gider?

Bu makaleyi bir 'tamamlama' değil, bir çağrı gibi görüyorum. Kadın tasarım tarihi yazımı için bazı somut yönelimler öneriyorum:

the canon is constructed. Although the canon is often formed through a 'close circle', even the women within that circle may be excluded from the narrative.

Updating: Practice of Research, Resources, Issues

When working on women graphic designers, I often begin with a sentence of absence: her name is not mentioned. Then that absence leaves a small trace elsewhere — an institutional record, the edge of a clipping, a sentence from a classmate, a note tucked into a family album. The same occurred in this file: Üretmen's name first appeared in a sentence in a newspaper; it then drew me towards the 'side drawers' of the archive.

I divide the sources into three principal clusters:

- *Institutional archives and personnel records: Information on title, date, and department makes it possible to read design history through 'labour relations'.*
- *Survey of print culture: Newspaper clippings, periodicals (such as Ev-İş), institutional brochures, calendars, advertisements. The material is often dispersed; the second-hand bookseller, the collector, the family drawer, and the institutional storage are equally significant.*
- *Oral history and testimonies: Narratives provide context to the cold language of the document; yet they do not constitute 'evidence' on their own, but rather offer a sense of direction.*

Over time, a fourth mode of reading was added to these three clusters: a relational/network reading. Women's production often leaves traces not in individual 'work' files, but within networks linking editor, illustrator, printer, and institution. For this reason, matching the shared individuals, institutions, and titles across different files makes it possible to understand invisibility not as an individual act of 'forgetting', but as a relational mechanism.

Scientific scepticism here is not a matter of style, but of research discipline: I attempt to cross-check every claim against at least two different sources. If there is a testimony, I verify the date and title through official records; if there is a clipping, I establish its context through other issues; if there is a signature, I test it against similar works produced by the same hand. The result is often not 'definitive'; but it is possible to show which possibility is stronger and why.

In this file, the most persistent element proved to be the 'silences': posters that could not be located, unsigned brochures, missing fragments of biography, lost institutional archives... At first, I regarded these merely as obstacles; over time, I came to understand that silence itself constitutes data, in that it renders visible the regime of preservation and omission.

- Arama sözlüğünü resmileştirmek: 'ressam', 'reklam ressamı', 'matbaa ressamı', 'neşriyat', 'halkla münasebet' gibi dönemsel unvanları ve birim adlarını içeren bir anahtar sözcük listesi oluşturmak.
- Efemera arşivlerini ciddiye almak: Afiş/broşür/takvim/pul gibi 'geçici' malzemeyi tasarım tarihinin ana kanıtı saymak; yerel basılı kültür haritaları çıkarmak.
- Aile arşivleriyle etik işbirliği: Fotoğraf, mektup, eskiz, ajanda gibi malzemeyi korumak; dijital kopyalarla kamusal erişime açmak.
- Sözlü tarih protokolleri: Tanıklıkları kayıt altına almak; arşiv belgesiyle çapraz okumak.
- Üniversite-müze-koleksiyoncu işbirlikleri: Dağınık malzemeyi bir araya getiren, açık kataloglu dijital platformlar kurmak.

Bu yönelimler, yalnızca kadınları görünür kılmak için değil; Türkiye'de grafik tasarım tarihinin köklerini derinleştirmek için de gerekli.

Birinci yönelim, arşivlerin birbirine 'konuşması'. Bugün Üretmen'e dair izler Denizcilik Bankası dosyasında, bir kitap fotoğrafında, bir mektup ekinde, bir yıllıkta ve bir sergi arşivinde dağınık halde duruyor. Bu parçaların eşleştirilmesi tek bir araştırmacının mesaisiyle sınırlı kalırsa yavaşlar. Kolektif indeksleme -kütüphane katalogları gibi çalışan, ama efemera ve kişisel arşivleri de kapsayan- açık bir veri tabanı, kadın tasarım tarihi için hızlandırıcı olur. İkinci yönelim, kurum içi kayıtların (personel fişleri, görev tanımları, sipariş defterleri) araştırmacıya açılması. Üçüncüsü, sözlü tarih ağlarının genişletilmesi; yalnızca tasarımcılarla değil, matbaacılarla, sekreterlerle, dağıtımıcılarla, fotoğrafçılarla konuşmak gerekir. Çünkü tasarım emeği, çoğu kez bu görünmeyen ara halkalarda iz bırakır.

Bu öneriler, aslında bir 'altyapı' listesi. Kadın tasarım tarihyazımı, tek tek dosyalarla ilerlese bile, kalıcı etki için altyapının kurumsallaşması gerekiyor. Örneğin bir 'kadın tasarımcılar sözlüğü' yalnızca biyografi toplama-malı; hangi unvanlarla çalıştıklarını, hangi kurumlarla ilişkilendiklerini, hangi malzeme türlerinde iz bıraktıklarını da göstermeli. Böyle bir sözlük, yeni araştırmalar için bir 'arama motoru' işlevi görür.

Benzer biçimde, yerel basılı kültür haritaları (İstanbul, İzmir, Ankara gibi şehirlerde matbaa-yayınevi-dergi-ajans ekosistemleri) çıkarılmadan, kadın emeğinin dolaşımını anlamak zor. Bu haritalar, tasarım tarihini yalnızca 'büyük adlar' üzerinden değil; üretim ilişkileri üzerinden okumaya imkân verir.

'Silence' is not a deficiency; it is evidence that reveals how historiography operates.

It is also necessary to record the typical problems encountered in accessing sources, for they are as instructive as the findings themselves:

- *Institutional access: in some institutions, the archive is treated as if it were a 'corporate secret' – the researcher can gain entry only through personal connections. This situation renders already fragile documentary traces even more fragile.*
- *Lack of cataloguing: the material exists but is not retrievable. There are boxes and folders, but there is no index. Research therefore at times resembles an excavation.*
- *Changes of name/surname: factors such as marital surnames, pseudonyms, and different forms of signature can make the same person appear as "someone else" across multiple files.*
- *Anonymous production: institutional design often circulates without signature. For this reason, it is necessary to trace not only formal resemblance but also the production chain (printing house, dating, language used, institutional unit).*
- *Copyright and permissions: the use of visual material and access to archival sources are often dependent on permission procedures; these processes, in turn, determine the pace and scope of the research.*

Future Directions: Where Does the Historiography of Women Designers in Türkiye Go from Here?

I regard this article not as a 'conclusion', but as a call. For the writing of women's design history, I propose several concrete directions:

- *Formalising the search vocabulary: to compile a list of key terms that includes period-specific titles and departmental designations such as 'painter', 'advertising painter', 'printing-house painter', 'publishing', and 'public relations'.*
- *Taking ephemera archives seriously: to treat 'ephemeral' materials such as posters, brochures, calendars, and stamps as primary evidence in design history; to map local print cultures.*
- *Ethical collaboration with family archives: to preserve materials such as photographs, letters, sketches, and diaries; to make them publicly accessible through digital copies.*
- *Oral history protocols: to record testimonies and to cross-read them with archival documentation.*
- *University-museum-collector collaborations: to establish open-catalogue digital platforms that bring together dispersed materials.*

Sonuç: Arşivde Kadınların İzini Sürmek, Arşivin Dilini Değiştirmek

Gülümser Aral Üretmen'in hikâyesi, Türkiye'de grafik tasarımın kurumsallaşma sürecine dokunuyor: Bâb-ı Âli'de başlayan ticari resim pratiği, Akademi'de afiş atölyesi disiplini, Denizcilik Bankası'nda kurum dilinin kurulması, yarışma ödülleri, yurtdışı kesintisi... Bu hat, aynı zamanda görünmezliğin üretildiği hattır.

Üretmen'i merkeze almak, 'unutulmuş bir ad'ı geri çağırarak demek değil yalnızca; tasarım tarihini nasıl yazdığımızı yeniden düşünmek demek. Kadın tasarımcılar çoğu zaman yok değil; arşivin dili, mesleğin adı ve malzemenin kırılğan dolaşımı yüzünden görünmez kalıyorlar. Bu yüzden tarihyazımında 'sessizlikler'i dinlemek gerekiyor. Sessizlik, bazen yeni bir belge kadar konuşkandır.

Arşivde Kadın'da yayımlanacak bu metin, benim için bir son değil; başka adlara, başka kurumlara, başka çekmelere uzanan bir başlangıç.

Üretmen'in dosyası bana şunu öğretti: Kadın tasarım tarihini yazmak, bazen 'bulmaktan çok 'yeniden adlandırma'dır. Arşivdeki çekmecenin üstündeki etiketi

Yıllar sonra yeniden karşılaşma... İstanbul Modern'deki Liman sergisi, Denizyolları afişlerini kamusal alana taşıırken, Üretmen'in işlerinin yeniden görünür olmasına da vesile olur. Arşivden çıkan bir afişin sergi duvarına asılması, yalnızca nostalji üretmez; tarihyazımındaki boşlukların nasıl kapatılabileceğini de gösterir.

A renewed encounter years later... The Liman exhibition at Istanbul Modern, while bringing the Turkish Maritime Lines posters back into the public sphere, also enabled Üretmen's works to regain visibility. The hanging of a poster retrieved from the archive on an exhibition wall does not merely generate nostalgia; it also illustrates how gaps in historiography may be addressed.

These directions are necessary not only in order to render women visible, but also to deepen the roots of graphic design history in Türkiye.

The first direction concerns enabling archives to 'speak' to one another. At present, traces relating to Üretmen are dispersed across the Maritime Bank of Türkiye personnel file, a photograph in a book, an attachment to a letter, an annual publication, and an exhibition archive. If the matching of these fragments remains confined to the labour of a single researcher, the process inevitably slows. A system of collective indexing — an open database functioning like a library catalogue, yet encompassing ephemera and personal archives — would serve as an accelerator for the history of women in design. The second direction involves opening institutional records (personnel files, job descriptions, order books) to researchers. The third is the expansion of oral history networks; it is necessary to speak not only with designers, but also with printers, secretaries, distributors, and photographers. For design labour often leaves its trace within these invisible intermediate links.

These proposals in fact is an 'infrastructure' list. Even if the historiography of women in design advances through individual case files, lasting impact requires the institutionalisation of infrastructure. For example, a 'dictionary of women designers' should not merely compile biographies; it should also indicate under which titles they worked, with which institutions they were affiliated, and in which types of material they left their traces. Such a dictionary would function as a 'search engine' for new research.

Similarly, without mapping local print cultures — the ecosystems of printing houses, publishing houses, periodicals, and agencies in cities such as İstanbul, İzmir, and Ankara — it is difficult to understand the circulation of women's labour. Such mappings make it possible to read design history not solely through 'great names', but through relations of production.

Conclusion: Tracing Women in the Archive, Transforming the Language of the Archive

The story of Gülümser Aral Üretmen touches upon the process of institutionalisation of graphic design in Türkiye: the practice of commercial drawing that began in Bâb-ı Âli, the discipline of the poster studio at the Academy, the construction of institutional language at the Maritime Bank of Türkiye, competition awards, and the interruption caused by relocation abroad. This trajectory is also the line along which invisibility is produced.

To place Üretmen at the centre is not merely to recall a 'forgotten name'; it is to reconsider how we write the

değiştirince içerideki malzeme bir anda çoğalıyor. Bu yüzden 'Arşivde Kadın' başlığı, yalnızca bir dosya teması değil; bir yöntem önermesi.

Kadın tasarım tarihini yazmak, yalnızca yeni adlar bulmak değil; arama sözlüğünü ve arşivle kurduğumuz dili değiştirmek demek.

Kaynakça

- Akıncı, Seyhan. "Sarayburnu'ndan Geçmeyi Özledim: Gülümser Aral Üretmen ile röportaj", *Milliyet Kültür Sanat*, İstanbul, 13 Nisan 2020, 2.
- Durmaz, Ömer. "Denizyollarının Kadın Tasarımcısı: Gülümser Aral Üretmen", *Deniz Mecmuası*, İstanbul, 17 Mart 2020.
- Durmaz, Ömer. "Denizyollarının Kadrolu İlk Grafik Tasarımcısı", *Deniz Mecmuası*, İstanbul, 3 Eylül 2016.
- Durmaz, Ömer. "Kadın Tasarımcının Adı Var: Gülümser Aral Üretmen." *Manifold* (çevrimiçi), 19 Ağustos 2016.
- Durmaz, Ömer, ve Murat Ertürk. "Gülümser Aral Üretmen: A Pioneering Turkish Female Graphic Designer." *Women Graphic Designers: Rebalancing the Canon* içinde, editör Elizabeth Resnick, 215–226. New York: Bloomsbury, 2025.
- İrepeoğlu, Gül. *Zeki Faik İzer*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Stratigakos, Despina. *Where Are the Women Architects?* Princeton: Princeton University Press, 2016.

history of design. Women designers are often not absent; they remain invisible because of the language of the archive, the designation of the profession, and the fragile circulation of material. For this reason, it is necessary to listen to the 'silences' within historiography. Silence can, at times, be as articulate as a newly discovered document.

This text, to be published in Journal of Women and Gender in the Archives, represents for me not an ending, but a beginning — one that extends towards other names, other institutions, other drawers.

The Üretmen file has taught me this: writing the history of women in design is sometimes less about 'finding' than about 'renaming'. When the label on the drawer in the archive is changed, the material inside suddenly multiplies. For this reason, the title 'Women in the Arhives' signifies not merely a thematic focus, but a methodological proposition.

To write the history of women in design is not only to discover new names; it is to transform the vocabulary of search and the language through which we engage with the archive.

Bibliography

- Akıncı, Seyhan. "Sarayburnu'ndan Geçmeyi Özledim: Gülümser Aral Üretmen ile röportaj", *Milliyet Kültür Sanat*, İstanbul, 13 April 2020, 2.
- Durmaz, Ömer. "Turkish Maritime Linesnın Kadın Tasarımcısı: Gülümser Aral Üretmen", *Deniz Mecmuası*, İstanbul, 17 March 2020.
- Durmaz, Ömer. "Turkish Maritime Linesnın Kadrolu İlk Grafik Tasarımcısı", *Deniz Mecmuası*, İstanbul, 3 September 2016.
- Durmaz, Ömer. "Kadın Tasarımcının Adı Var: Gülümser Aral Üretmen." *Manifold* (online), 19 August 2016.
- Durmaz, Ömer, ve Murat Ertürk. "Gülümser Aral Üretmen: A Pioneering Turkish Female Graphic Designer." In *Women Graphic Designers: Rebalancing the Canon*, editor Elizabeth Resnick, 215–226. New York: Bloomsbury, 2025.
- İrepeoğlu, Gül. *Zeki Faik İzer*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Stratigakos, Despina. *Where Are the Women Architects?* Princeton: Princeton University Press, 2016.

Eğer Tarihimiz Olmasaydı: Kadın Tarihinin Korunması, Koleksiyonların Oluşumu, Gelişimi ve Süregelen Önemi

If We Were Without A History: The Preservation of Women's History - Collection, Development & Continuing Importance¹

Nathalie Belkin

Arşivci, The London Library

Çeviri / Translated by Sevda Akyüz

Çeviri editörü / Translation editor Selvi Başak Öztürk

“Genel olarak, geçmişteki ve günümüzdeki tartışmaların da gösterdiği üzere, kadın koleksiyonlarının ve koleksiyon geliştirme çalışmalarının önemi, günümüzdeki kadın çalışmalarının sürdürülebilirliği ve kadın tarihinin korunması bakımından belirleyici niteliktedir.”

Giriş

Bütün olarak ele alındığında kadın arşivleri, koleksiyon gelişimi ve finansman bakımından yetersiz durumdadır. Kadın tarihinin korunmasının en önemli savunucularından ve önde gelen kadın tarihçilerden biri olan Mary Ritter Beard'ın kendisi bile bugün neredeyse yalnızca bir dipnot olarak kalmıştır. Beard 1930'larda, “on yıllar boyunca kadın arşivlerinin desteklenmesi”ne kendisini adanmıştı.² İlk girişimi olan The World Center for Women's Archives [Dünya Kadın Arşivleri Merkezi] finansman, fiziksel depolama alanı ve tanıtım eksikliği nedeniyle başarısız olmuştu. Bu makale,

kadın araştırmaları alanında kadın tarihinin korunmasına ilişkin algının yanı sıra arşivler aracılığıyla kadın tarihinin korunmasını, yerleşik koleksiyonların geliştirilmesini ele almaktadır. Küçük ve yerleşik kadın arşivleri gelişirken, kadınların yaşamları ve faaliyetleri hâlâ yeterince belgelenmemekte ya da korunmamaktadır.

Mary Ritter Beard, kadınların tarihini koruma mücadelesinde ya da arzusunda yalnız değildi. Kadınların oy hakkını savunan Rosika Schwimmer ve Rosa Manus da bu çağrıya katıldı ve kendilerini, kadınlar tarafından ve onlar için yazılmış önemli belgeleri toplamaya adanmışlar. Tarihsel belgelerin korunması gerekliliğine ses veren bu kadınlardan hareketle, burada ileri sürülen temel argüman şudur: Yenilikçi çalışmalar gerçekleştirilmiş ve kadınlara yönelik arşivler oluşturulmuş olsa da, kadın tarihinin korunması hâlâ acil bir ihtiyaçtır ve önemini korumaktadır. Kadın koleksiyonlarının bütünleştirici bir gelişim stratejisine ihtiyacı var ve tarihteki boşluklar kadınlara ayrılmış arşivlerde muhafaza

1. Nathalie Belkin, “If We Were Without A History: The Preservation of Women's History — Collection, Development & Continuing Importance,” *Provenance: Journal of the Society of Georgia Archivists* 33, sy. 1 (2015): 35-48. Tüm hakları saklıdır. Yazarın izniyle yayımlanmıştır.
2. Anke Voss-Hubbard, “No Document-No History’: Mary Ritter Beard and the Early History of Women's Archives,” *The American Archivist* 58, sy. 1 (1995): 16-30.

edilerek doldurulmalı. Bu arşiv ve koleksiyonlar kadın tarihini araştırmak ve incelemek isteyenler için erişilebilir olmalı ve aynı zamanda farklı geçmişlere sahip tüm kadın gruplarını temsil etmeli.

Literatür Taraması

Kadın arşivlerinin bugün nereye konumlandığını ve bu sürecin nerede başladığını anlamak için kadın tarihinin korunmasının erken dönem savunucularına bakmak gerekir. Rosika Schwimmer ve Rosa Manus'tan önce ve Mary Ritter Beard ünlü eşinin gölgesinden çıkmadan evvel, Lucy Stone vardı. Joanna Schneider Zangrando'nun 1973 tarihli "Women in Archives: An Historian's view on the Liberation of Clio [Arşivlerdeki Kadınlar: Clio'nun Kurtuluşuna İlişkin Bir Tarihi Görüşü]" adlı makalesi, önde gelen feminist Lucy Stone'u ve onun 1855'te yakındığı bir sorunu; belgelenmiş kadın tarihinin eksikliğini yansıtıyor. Zangrando'nun makalesi, kadın tarihindeki önemli olaylara dair korunmuş belgelerin eksikliğine ilişkin gözlemleri bakımından dikkat çekicidir. Zangrando'nun ana argümanı, 1970'lerin başında kadın çalışmaları derslerinin üniversite düzeyinde kalıcı ve temel dersler olarak müfredata yerleştirilmesindeki zorluğa odaklanıyor. Ancak aynı zamanda, kendisinin de dikkat çektiği üzere, "Geçmişin değerlendirilmesinde kadınları daha çok kapsayacak herhangi bir değişiklik yeni müfredat malzemelerini, yeni kaynakları ve yenilikçi metodolojileri gerektirir."³ Kadın çalışmaları ve arşivleri belge toplama ve yönetim süreçlerine ilişkin tartışmayı birbirini tamamlayıcı biçimde ele alır. Kadın tarihinin öğretilmesi ve araştırılması için, bunu yeterli ölçüde mümkün kılacak korunmuş ve uygun belgelerin varlığı gereklidir.

Mary Ritter Beard'ın kadınların başarılarının tarihsel olarak korunmasına yönelik çabaları, ilk kez 1850'lerin ortalarında Lucy Stone tarafından öne sürülen görüşlerle örtüşür. Lucy Stone, kendisini hayal kırıklığına uğramış bir kadın olarak tasvir eder: "Bilgi kaynaklarına ulaşmaya çalıştığım da, 'Bu senin için değil, kadınlara uygun değil,' denilerek geri çevrildim."⁴ Ritter Beard aktif biçimde bu durumu değiştirmeye çalıştı. Feminist bir eğitimci olarak Ritter Beard, kadın tarihinin korunmasına yönelik mücadelesini Lucy Stone'un yaşadığı hayal kırıklığı üzerine inşa eder. Anke Voss-Hubbard'ın *American Archivist*'deki [Amerikan Arşivcisi] 1995 tarihli makalesi, Ritter Beard'ı "birçok kolej ve üniversiteye kadınlar tarafından ve onlar hakkında kaynak materyal toplamak için"⁵ ilham veren

ilk kadın olarak gösterir. Voss-Hubbard, Ritter Beard'ın kadın tarihini korumaya adanmış bir arşiv oluşturma çabasını ele alır. Onun karşılaştığı güçlüklerin ve engellerin yanı sıra başarılarından ve başarısızlıklarından da bahseder. Hem Smith hem de Radcliffe Collegeteki kadın tarihi koleksiyonları bu anlamda dikkate değer nitelikte ve süregelen başarıya ulaşmış iki örnektir.

Barbara Kivel Turoff ise, "Mary Beard: Feminist Educator" [Mary Beard: Feminist Eğitimci] başlıklı makalesinde, Ritter Beard'ı kadınlara ilişkin belgelerin arşiv bağlamında korunması için mücadele eden bir figür olarak ele almayı sürdürür ve bu tartışmayı kadın çalışmalarını daha geniş akademik ortamda güçlendirme bağlamında yürütür. Mary Ritter Beard, kadınların kendi geçmişleri hakkında eğitilmelerinin, kendilerine ve kadın tarihinin önemine bakışlarını değiştireceğine inanıyordu. Bunu gerçekleştirmek için "üniversite yöneticilerini ve öğretim üyelerini, kadın çalışmaları derslerinde kullanılabilecek kadınlara ilişkin koleksiyonlar oluşturmaya teşvik etti."⁶

Stone ve Ritter Beard'ın çabalarına rağmen, kadın tarihine ilişkin korunmuş belgelere erişim hâlâ çeşitli güçlükler barındırmaktadır.⁷ Iowa Eyalet Üniversitesi'ndeki Archives of Women in Science and Engineering [Bilim ve Mühendislikte Kadın Arşivleri] ile Iowa Üniversitesi'ndeki Iowa Women's Archive [Iowa Kadın Arşivleri] üzerine gerçekleştirilen 2007 tarihli bir vaka çalışması, bu alanda hâlâ yapılması gereken çok şey olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada, Kären M. Mason ve Tanya Zanish-Belcher, "kadın arşivlerinin, kadınların yaşamlarının ve faaliyetlerinin geleneksel arşivlerde yeterince belgelenmediği varsayımı üzerine kurulduğunu" belirtirler.⁸ Mason ve Zanish-Belcher, bu iki arşivin koleksiyon metodolojisini tartışırken koleksiyonu oluşturan arşivcinin kim olduğuna bağlı olarak neyin koleksiyona dahil edildiği bağlamında toplumsal cinsiyet yanlılığı ve buna bağlı sorunları gözlemler. Eva Moseley'den alıntı yaparak, "arşivcilerin kadınlara ait belgeleri koruma sorumluluğu vardı; ancak tüm arşivciler kadınları yeterince belgelemiş olsaydı, ayrı kadın arşivlerine gerek olmayabilirdi" ifadesini öne sürdüler.⁹

3. Joanna Schneider Zangrando, "An Historian's View on the Liberation of Clio," *The American Archivist* 36, sy. 2 (1973): 203-214, 209.

4. Zangrando, "An Historian's View," 203.

5. Voss-Hubbard, "No Document-No History": Mary Ritter Beard and the Early History of Women's Archives," 16.

6. Barbara Kivel Turoff, "Mary Beard: Feminist Educator," *The Antioch Review* 37, sy. 3 (1979): 277-292, 277.

7. Mary Ritter Beard'da dair daha ileri tartışmalar ve okumalar Bonnie Smith'in 1984 tarihli "Seeing Mary Beard" başlıklı makalesi ile Margaret Smith Crocco'nun 1997 tarihli "Forceful Yet Forgotten: Mary Ritter Beard and the Writing of History" adlı çalışmasına dayanır. Her iki makale de Kaynakçada ve bu makalede geçtikleri yerlerde tam künyeleriyle verilmiştir.

8. Kären M. Mason ve Tanya Zanish-Belcher, "Raising the Archival Consciousness: How Women's Archives Challenge Traditional Approaches to Collecting and Use, or What's in a Name?," *Library Trends* 56, sy. 2 (2007): 344-359.

9. Mason ve Zanish-Belcher, "Raising the Archival Consciousness," 345.

Arşivci önyargısı, tüm arşivlerde koleksiyon geliştirme ve karar alma süreçlerinde önemli bir sorundur, ancak özellikle kadın tarihini koruyan arşivlerde daha belirgin biçimde görülür. Louise Noun-Mary Louise Smith Iowa Kadın Arşivi'nin küratörü olan Kären M. Mason, arşiv için belge ve malzemelerin elde edilmesinde kullanılan yöntemleri ve karşılaşılan zorlukları ele alırken bu sorunlara dikkat çekti.¹⁰ Özellikle farklı topluluklara ait (örneğin Latin ve yerli Amerikalı kadınların yaşamları ve tarihine ilişkin) pek çok malzemenin hâlâ toplanmamış olduğu bir durumda, neyin koleksiyona dahil edileceğine karar vermenin güçlüklerini vurgular. Ayrıca, daha çok sayıda arşivci istihdam edilememesi de önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır.¹¹

Amerikan Arşivciler Derneği'nin 2011'deki yıllık toplantısında kadın arşivleri konulu bir oturum, kadın arşivlerinin oluşturulması, geliştirilmesi ve finansmanı sorunlarına dikkat çekti. Bu oturumda konuşan Rachel Miller, Danelle Moon ve Anke Voss-Hubbard, New York'taki Dünya Kadın Arşivleri Merkezi, Amsterdam'daki Uluslararası Kadın Hareketi Arşivi (şu anda Aletta Kadın Tarihi Enstitüsü olarak biliniyor) ve merkezi San Francisco'da bulunan sanal Uluslararası Kadın Müzesi örneklerinden hareketle, Mary Ritter Beard, Rosika Schwimmer ve Rosa Manus'un öncü çalışmaları üzerinde durdular. Bu kadınların, kadın tarihinin korunması ve kadın arşivlerinin oluşturulması ihtiyacını vurgulamadaki rollerini tartıştılar. Ritter Beard, Schwimmer ve Manus, yukarıda belirtilen arşiv girişimlerinin itici gücüydü. Konuşmacılar, onların mirasının kadın koleksiyonlarının gelişimini nasıl etkilediğini gösterdiler, ama bu arşivler de sorunsuz değildi; özellikle finansman ve kurumsal destek eksikliği gibi tanıdık sorunlarla karşı karşıyaydı.¹²

Koleksiyon geliştirme, kadın arşivlerinin evriminde büyük rol oynamıştır. Önemli bir çalışma, Jennifer Bernhardt Steadman, Elizabeth Engelhardt, Frances Smith Foster ve Laura Micham'ın 2002 tarihli makalesidir: "Archive Survival Guide: Practical and Theoretical Approaches for the Next Century of Women's Studies Research" [Arşivler İçin Hayatta Kalma Rehberi: Gelecek Yüzyılda Kadın Çalışmaları Araştırmaları için Pratik ve Kuramsal Yaklaşımlar]. Mason'ın gündeme getirdiği konulara çok benzeyen ve bu erişilebilir çalışma, kadın arşivlerinin önemini, kapsamlı koleksiyon yönetimine duyulan ihtiyacı ve kadın merkezli arşivlerin koleksiyonların

oluşturulması ve yönetilmesinde kadın çalışmaları bölümleri ve araştırmacılarla nasıl birlikte çalışabileceğini vurgular. Yazarlar, "arşiv araştırmasının kadın çalışmaları alanı açısından hayati önem taşıdığını" belirtir.¹³ Etkili bir koleksiyon geliştirme ve buna ilişkin politikalar olmaksızın, araştırma için yeterli malzeme bulunamayabilir; bu durum ise yükseköğretim kurumlarında kadın çalışmalarının ortadan kalkmasına yol açabilirdi. Radcliffe College'daki Arthur and Elizabeth Schlesinger Library on the History of Women in America'da el yazmaları küratörü olan Eva Moseley, bu bakış açısını paylaşıyor. Moseley, 1973 tarihli bir makalesinde, kadın tarihine ilişkin koleksiyonların ve belgelerin yetersizliğini ve bu alandaki güçlükleri ele alır. "Kadın hareketine katılan pek çok kişinin belgeleri muhafaza etmenin değerinin farkında olmadığına" işaret ederek, kadın tarihine ilişkin materyallerin toplanmasının bugün ve gelecekte taşıdığı önemi vurgular.¹⁴ Bütün bunlar koleksiyonlarda yetersizliklere yol açmaktaydı, ancak Moseley bu durumun tersine çevrilebilir olduğunu belirtiyordu Moseley, "kadın hareketine katılan pek çok kişinin belgeleri muhafaza etmenin değerinin farkında olmadığına" işaret ederek, kadın tarihine ilişkin materyallerin toplanmasının bugün ve gelecekte taşıdığı önemi vurgular.¹⁵ Bunun kolay ya da uygun maliyetli bir belge toplama yöntemi olduğuna inanmasa da buna değeceğini düşünmektedir.

Kadın Arşivleri ve Koleksiyonlarının Tarihi

Rosika Schwimmer 1935'te Dünya Kadın Arşivleri Merkezi fikriyle Mary Ritter Beard'a başvurduğunda, Ritter Beard zaten kadınların insanlığın gelişimine yaptığı katkıların korunmasının güçlü bir savunucusuydu. "Kadınların her zaman 'erkeklerle yan yana medeniyetin ortak yaratıcıları' olduğuna" ve "geçmişteki ortak liderliklerini belgelemenin kadınların güncel gerçekliğinin içinde yerlerini almada yardımcı olacağına" güçlü bir şekilde inanıyordu.¹⁶ Ritter Beard, kadınların "tarih boyunca boyun eğdirildiği" yönündeki kadın oy hakkı hareketinin ileri sürdüğü görüşleri reddederek "belgesel

10. "IWA" olarak da bilinir ve bu makalede "Iowa Women's Archive/ Iowa Kadın Arşivi" olarak anılmıştır.

11. Kären M. Mason, "Fostering Diversity in Archival Collections," *Collection Management* 27, sy. 2 (2008): 23-31.

12. Rachel Miller, Danelle Moon ve Anke Voss, "Seventy-Five Years of International Women's Collecting: Legacies, Successes, Obstacles, and New Directions," *The American Archivist* 74, Supplement 1 (2011): 506:1-21.

13. Jennifer Bernhardt Steadman, Elizabeth Engelhardt, Frances Smith Foster ve Laura Micham, "Archive Survival Guide: Practical and Theoretical Approaches for the Next Century of Women's Studies Research," *Legacy* 19, sy. 2 (2002): 230-240, 232.

14. Eva Moseley, "Women in Archives: Documenting the History of Women in America," *The American Archivist* 36, sy. 2 (1973): 215-222, 219. Kaynakçada tam künyesi verilen ve gerektiği yerde metinde anılan, koleksiyon politikasının ve yönetiminin önemini anlatan ve tartışan başka makaleler de vardır.

15. Moseley, "Women in Archives: Documenting the History of Women in America," 219.

16. Nancy F. Cott'tan aktaran Voss-Hubbard, "No Document-No History: Mary Ritter Beard and the Early History of Women's Archives," 17.

kanıtların yeniden incelenmesini”¹⁷ talep etti. Böylece, gerekçeleri Schwimmer’inkiyle çelişse bile, fikirlerine bağlılığını korudu. Ritter Beard ve Schwimmer yalnız değildi; kadın tarihinin gelecek kuşaklar için korunmasının son derece önemli olduğuna inanan, kendileriyle benzer düşüncelere sahip dönemin diğer kadınları da onlara katıldı.¹⁸

Burada “Dünya Merkezi” olarak da anılan Dünya Kadın Arşivleri Merkezi fikri, Lucy Stone’un 80 yılı aşkın bir süre önce gerçekleştirmesi engellenen şeyi amaçlıyordu: Kadınlara, kadınlar hakkında tarihsel ve çağdaş belgeler sunmak ve kadın tarihini inceleyip araştırabilecekleri bir erişim imkânı sağlamak. Dünya Merkezi’nin amacı iki yönlüydü. Bir yandan “kadınların bireysel ve örgütsel mücadelelerinin, ilhamlarının ve başarılarının muhafaza edildiği bir merkez olarak hizmet etmek”; diğer yandan ise “yükseköğretim kurumlarında... kültürün...dikkate alınacağı... ‘hayati bir eğitim ortamı’ oluşturmak”tı.¹⁹ Merkezin kuruluşundan itibaren epey sorun vardı. Bir kadın arşivi için kaynak yaratmak son derece güçlü ve yeni kurulan Dünya Merkezi yönetim kurulunun kararlı çabalarına rağmen, geniş çapta duyurulamadı. Ayrıca yeni toplanan ve vaat edilen materyallerin muhafaza edilebileceği yerleşik bir fiziksel arşiv de bulunmuyordu.

Merkezin üyeleri ve destekçileri, aralarında Eleanor Roosevelt, Georgia O’Keeffe ve Brooke Astor’un da bulunduğu güçlü bir kadın grubundan oluşuyordu. Bu kadınların varlığı ve Amelia Earhart’ın kişisel belgelerinin Dünya Merkezi’ne yapılan ilk bağış olması, Dünya Merkezi’nin finansman çabalarına önemli bir avantaj sağlamalıydı. Ama maalesef böyle olmadı. Mali kaynak yetersizliği daha en başından başarısızlığa yol açtı.20 1940’ta Dünya Kadın Arşivleri Merkezi resmen dağıldı. 1930’ların ve 1940’ların ekonomik bunalımı sırasında kadın tarihini korumaya yönelik bir kuruluş için kaynak yaratmak zaten güçlü; Amerika Birleşik Devletleri’nin 2. Dünya Savaşı’na girmesi ise potansiyel gelir kaynaklarını daha da azalttı. Dünya Merkezi’ne yönlendirilebilecek ek kaynaklar, savaş çabalarıyla bağlantılı gruplara ya da hayır kurumlarına aktarıldı.²¹

Smith ve Radcliffe’deki Arşivler

Mary Ritter Beard, Rosika Schwimmer ve destek veren diğer kadınların değer verdikleri düşünceler, Dünya Kadın Arşivleri Merkezi’nin başarısızlığıyla yok olup gitmedi. Ritter Beard için, araştırmacılar ve gelecekteki kadın çalışmaları öğrencileri için kadın tarihini koruma fikri daha da güçlendi. Yeterli mali kaynak sağlanamamış olsa da Merkezin faaliyette bulunduğu beş yıl boyunca önemli ve değerli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Merkezin elde ettiği görünürlük, kadınlardan gelen belgelerin kadınlara ilişkin ve kadınlar üzerine çalışan arşivlere teslim edilmesi ya da bağışlanmasına yönelik taahhütlerin ortaya çıkmasını sağladı. Dünya Merkezi, “özel kişilerde, tarih derneklerinde, üniversitelerde ve diğer arşivlerde bulunan kadınlarla ilgili çeşitli tarihsel belgeleri” tespit etti.²² Ayrıca üyeleri, farklı kurumlarda bulunan belgeler ve kadın çalışmaları alanına ilişkin bilgi kaynaklarını kapsayan kapsamlı listeler oluşturdu. Bu bakımdan Dünya Merkezi bir başarı olarak değerlendirilebilir. Daha önce ya hiç gündeme gelmemiş ya da göz ardı edilmiş olan kadın tarihi için koleksiyon geliştirme çalışmalarını fiilen başlatmıştır.

Mary Ritter Beard, yaşamının geri kalanında kadınlara yönelik arşivlerin oluşturulması için mücadelesini sürdürmüş ve kadınların yaşamlarının geleceğin araştırmacıları ve öğrencileri için belgelenmesini desteklemeye devam etmiştir. Bilgiye geniş ve açık erişimden yanaydı. Ancak, 1940’larda Smith College arşivcisi Margaret Grierson böyle düşünmüyordu. İlk başta, Ritter Beard’ın, adı şimdi Sophia Smith Koleksiyonu olan Smith College arşivlerinin kapsamını tüm kadın tarihini içerecek şekilde genişletme arzusunu tam olarak benimsemedi. Grierson, Smith’in edebi kadınları belgeleyen koleksiyonundan memnundu. Bununla birlikte, zaman içinde dostlukları gelişti ve Grierson kısa süre sonra, Ritter Beard gibi, “Smith’in koleksiyonunu, kadınlarla ilgili ve aynı zamanda kadınlar tarafından yazılmış eserleri... Amerikalı kadınların fikirlerini, ilgi alanlarını, vizyonlarını, çabalarını ve başarılarını kaydeden ve yansıtan materyali de içerecek şekilde yeniden tanımlanması gerektiğine” inanmaya başladı.²³

Margaret Grierson’ın, Smith Koleksiyonu’nun yeniden tanımlanmasına kolej yönetim kurulunun destek vermesini sağlamak için mücadele etmesi gerekiyordu. Öneriyi, ayrı bir kadın koleksiyonuna yönelik yoğun itirazlara karşı savundu. İtiraz edenlerin çoğu, neden ayrı bir koleksiyonun gerekli olduğunu bilmek istiyordu.

17. Voss-Hubbard, “No Document-No History’: Mary Ritter Beard and the Early History of Women’s Archives,” 18.

18. Dünya Merkezi’ni açık biçimde destekleyen diğer kadınlar ise Kathryn McHale, Mary Jobson, Lena Madelin Philips ve Geline MacDonald Bow’dur.

19. Anne Kimbell Relph, “The World Center for Women’s Archives, 1935-1940,” *Signs* 4, sy. 3 (1979): 597-603, 597.

20. Relph, “The World Center for Women’s Archives, 1935-1940,” 598-599.

21. Mary Ritter Beard’ın Kadın Arşivleri Dünya Merkezi dağıldığında birkaç ay öncesinden oradan ayrılmış olduğunu belirtelim.

22. Voss-Hubbard, “No Document-No History’: Mary Ritter Beard and the Early History of Women’s Archives,” 21.

23. Voss-Hubbard, a.g.e., 25-26.

Benzer sorular günümüzde de sıklıkla sorulmaktadır. Kadınların topluma katkılarını ortaya koyan çalışmaların erkeklerinkiyle eşit biçimde belgelenmesi gerekliliği, Ritter Beard ve Grierson'dan bu yana değişmedi.²⁴

Mary Ritter Beard, Smith Arşivleri'nin genişletilmesini ve kapsamının yeniden tanımlanmasını desteklemenin ve etkilemenin yanı sıra, Radcliffe College arşivlerindeki çalışmalara da önemli bir katkıda bulundu. Dünya Kadın Arşivleri Merkezi'nin başarısızlığından sonra, belgelerin, malzemelerin ve listelerin büyük bir kısmı Ritter Beard'ın eline geçti. Dünya Merkezi'nin yoğun çabaları ve bu belgeler hem Smith hem de Radcliffe College'larında kadın tarihinin incelenmesi ve araştırılması için kullanılacak koleksiyonların oluşmasına zemin hazırladı. Mary Ritter Beard, her iki koleksiyonun da korunması, derlenmesi ve erişimin artırılması yönünde şekillenmesinde belirleyici bir rol oynadı. Radcliffe College arşivleri, Ritter Beard'ın Kadın Hakları Koleksiyonu'nun oluşturulmasına sağladığı katkıyla ilk önemli ivmesini kazandı. Bu koleksiyon, tanınmış süfrajist Maud Wood'un bağışlanan belgelerine dayanıyordu. Mary Ritter Beard, Dünya Kadın Arşivleri Merkezi'nden elinde bulundurduğu belgelerin yanı sıra muhafaza ettiği diğer kadınlara ait belge ve dokümanları da Radcliffe'e verdi. Ancak Radcliffe'teki koleksiyonun yeterince hızlı büyümediğini düşünüyordu.²⁵ Zamanla projeye karşı hayal kırıklığına uğradı ve nihayetinde arşivle arasına mesafe koydu. Buna rağmen, önerileri ve deneyimi arşiv üzerinde etkisini sürdürdü; bu etki yıllar boyunca devam etti.

Koleksiyon Geliştirme: Neden ve Nasıl

Mary Ritter Beard'ın Dünya Merkezi, Smith ve Radcliffe College arşivlerine dair azmi, sözünü sakınmayan mücadelesi ve aktivizmi, gelecekteki kadın arşivlerinin önünü açtı; ancak kadın arşivlerinin sayısı arttıkça karşı karşıya kaldıkları sorunlar da değişti. Güncel sorular, kadın arşivlerinin nasıl kurulacağı ya da nasıl destekleneceği gibi temel meselelerden ziyade, neyin toplanacağı ve koleksiyonun tutarlı ve bağlantılı bir odağa sahip olacak biçimde nasıl geliştirileceği üzerine yoğunlaştı.

Koleksiyon geliştirme, kadın arşivlerinde çalışan arşivciler için giderek daha önemli hale geldi. Eva Moseley, tarihsel olarak, "kadınların ihmal edilmesinin... kadınlara ait belgelere çok az ya da hiç yer verilmemesi ve bu malzemelerin sağlanması için çok az ya da hiç çaba gösterilmemesi anlamına geldiğini" belirtir.²⁶ Smith College

arşivcisi Margaret Grierson bile başlangıçta sadece kadınlara ait ayrı bir belge koleksiyonu oluşturulmasına sıcak bakmamıştı. Geçmişten günümüze kadar devam eden bu tutum, birçok materyalin kaybolmasına ve diğer koleksiyonların dağınık ya da eksik kalmasına yol açmış; bu durum koleksiyon geliştirmenin önemi ne güçlü bir dayanak oluşturmuştur. Bir koleksiyonun odağını koruyabilmesi için iyi tanımlanmış ve tutarlı olması gerekir. Mary Ritter Beard, kadın tarihiyle ilgili her şeyin toplanması gerektiğini ve bir koleksiyonun birleştirici odağının kadınların yaşamları olması gerektiğini çok güçlü bir şekilde savunuyordu. Onun için bu bağlam yeterliydi. Yazarın ve burada anılan araştırmacıların ortak vurgusu, birbiriyle ilişkili materyallerin ideal olarak birlikte toplanması ve birlikte geliştirilmesi gerektiğidir. Ne var ki bu düşüncenin sadeliği, uygulamada her zaman karşılık bulmaz; bu da yukarıda değinilen dağınık ve eksik koleksiyonlara yol açar.

İdeal koleksiyon geliştirme ve buna dair politika oluşturma, yalnızca kadın tarihine adanmış koleksiyonlarda değil, her tür arşivde başarılması zor bir iştir. Mary Ritter Beard istediğini elde etmiş olsaydı, farklı yaşam alanlarından kadınlar tarafından kadınlar için oluşturulan tüm arşivler mümkün olduğunca fazla materyal barındırır. Onun kadın arşivi vizyonu, kadınların tüm tarihini belgelemeyi kapsıyordu. O tarih, tüm kadınlara, araştırmacılara ve kadın çalışmaları öğrencilerine açık olacaktı. İdealist bir hedef olsa da bir koleksiyonun tutarlı kalması ve bu tür belgeleri ve malzemeleri barındırmak için alan sağlanması isteniyorsa, bu gerçekçi bir hedef değildir.

Bununla birlikte, koleksiyonlar arasındaki farklılıklar nedeniyle standartlaştırılmış (tek tip) bir arşiv koleksiyonu modeli de yoktur; çünkü materyallerin koleksiyona kabul edilmesinden önce "çok sayıda mesleki değerlendirme yapılması ve arşiv kuramının yaratıcı biçimde uygulanması gerekmektedir."²⁷ Mary Ritter Beard'ın yaşamı boyunca ise, neyin toplanacağına ilişkin koleksiyon politikaları ve stratejileri konusunda belirgin bir odak bulunmuyordu. Bunu özellikle vurgulamak gerekir çünkü başvurulabilecek ya da ayrı, uzmanlaşmış koleksiyonlar halinde kadın arşivleri bulunmuyordu. Bu ilgi, daha sonra, 1970'lerde ve 1980'lerde geldi. Amerikan Arşivciler Derneği Başkanı F. Gerald Ham 1974'te yaptığı konuşmada "aktivist arşivciler"e çağrıda bulunarak, onların "hangi belgelerin toplanacağına karar verme sürecinde rol almaları ve hatta bu belgeleri aktif biçimde talep etmeleri" gerektiğini savunmuştur. Ham, o dönemdeki koleksiyon oluşturma yöntemlerini "yetersiz"

24. Voss-Hubbard, a.g.e., 26.

25. Voss-Hubbard, a.g.e., 23.

26. Moseley, "Women in Archives: Documenting the History of Women in America," 215.

27. F. Gerald Ham'dan aktaran Cynthia K. Sauer, "Doing the Best We Can? The Use of Collection Development Policies and Cooperative Collection Activities at Manuscript Repositories," *The American Archivist* 64, sy. 2 (2001): 308-349, 308.

olarak nitelendirmiş ve kapsamlı bir koleksiyon geliştirme programı önermiştir.²⁸

Kadın arşivlerinde koleksiyon geliştirme ve buna ilişkin politika oluşturma, diğer arşivlere kıyasla çoğu zaman daha da zordur. Tarihte kadınların belgelenmesinin önemi, tümüyle görünmez olmasa bile, büyük ölçüde gölgede kalmıştır. Arşivciler, hem maddi destek hem de belge bağışı sağlayabilecek potansiyel bağışçılara ulaşmak için çeşitli koleksiyon geliştirme yöntemleri kullanmışlardır. Büyük ve başarılı bir arşiv olsa bile, Iowa Kadın Arşivi, kendi koleksiyon geliştirmesiyle ilgili sorunlar ve sorular söz konusu olduğunda diğerlerinden farklı değildir. Mason ve Zanish-Belcher'in yöntemleri, çalışmalarını basılı yayınların yanı sıra kitle iletişim araçları üzerinden de duyurmayı içerir. Ayrıca arşivin kendi bünyesinde etkinlikler düzenlemekte, farklı ortamlarda sunumlar yapmakta, topluluk etkinliklerine katılmakta ve arşiv hakkında masaüstü sergiler hazırlamaktadır.²⁹ Bu yöntemler, zaman içinde, hem geliştirilmek istenen koleksiyonların ihtiyaçlarına yanıt verecek hem de arşivi daha erişilebilir kılacak şekilde uyarlanmıştır.

Iowa Kadın Arşivleri için, kendi ihtiyaçlarına ve daha geniş topluluğun ihtiyaçlarına uygun bir koleksiyon geliştirme yaklaşımını hayata geçirmek zaman içinde öğrenilen bir süreç olmuştur. Arşivciler, sonuçsuz kalan belge talebi girişimleriyle ve arşivin varlığından haberdar olmayan potansiyel bağışçılarla karşı karşıya kalmıştır. Çeşitli çağrılara yanıt veren az sayıdaki kişi ise bunu yalnızca arşivden zaten haberdar oldukları için yapmıştır. Bu durum, koleksiyon geliştirme yaklaşımında kapsamlı bir yeniden düzenlemeye gidilmesine yol açmış; bu yeni yaklaşım hem topluluktaki kadınları daha iyi yansıtmayı hem de arşivcilerin koleksiyondan ve hedeflenen bağışçı profillerinden beklentilerini gözetmeyi amaçlamıştır. Mason ve Zanish-Belcher, yaptıkları birçok bağış çağrısının fazla göz korkutucu olduğunu belirtir. Bu çağrılar, koleksiyonlarında temsil etmeyi ve görünür kılmayı hedefledikleri kadınların büyük bir bölümünü dışarıda bırakmıştır. Bu örnek, kadın koleksiyonlarında tutarlı ve odaklı bir koleksiyon geliştirme yaklaşımının gerekliliğini ve aynı zamanda topluluğu kapsayıcı olmanın önemini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Kadın tarihinin belgelenmesi amaçlanıyorsa, arşivlerin tüm kadınları kapsamaması gerekir. 18. ve 19. yüzyıl aristokratlarına ek olarak işçi sınıfının, yoksulların ve azın-

lıkların yaşamlarının da korunması önemlidir. Bununla birlikte, arşivlerin kendi bağlamları da gözetilmelidir. Örneğin, 19. yüzyıl New York'unda yaşamış varlıklı bir kadına ait belgelerin toplanması, Orta Batı'daki kadın göçmen işçilere odaklanan bir arşivin ya da serginin kapsamıyla örtüşmez. Bu tür bir değerlendirme nispeten kolay olabilir; ancak diğerleri o kadar kolay değildir. Ayrıca, bazı belgeler için başka bir kurum bulunmadığında ya da belirli belgelere dayanan özel bir koleksiyonun oluşturulması için maddi kaynak sağlanmış olduğunda, bu belgelerden vazgeçmek güçleşir. Bu noktada koleksiyon geliştirme yeniden karmaşık bir mesele hâline gelir ve arşivcinin bir değerlendirme yapması gerekir.

Iowa Kadın Arşivleri'nde koleksiyon geliştirme ve bünyedeki dönüşümü gösteren iyi bir örnek, Mujeres Latinas (Latin Amerika Kökenli Kadınlar) projesi için arşivciler tarafından yürütülen topluma yönelik çalışmalarıdır. Tarihsel olarak, azınlık ve göçmen kadınlara odaklanan arşivler daha az görünür olmuştur. Bu nedenle, potansiyel bağışçılara ulaşmak, bağış toplamak ve koleksiyonun hedef kitlesinin ilgisini çekmek için çeşitli yeni yöntemlerin uygulanması gerekiyordu. Bu doğrultuda Mason ve Zanish-Belcher, bu arşiv projesi için yürütülen çağrı ve tanıtım çalışmalarını özellikle arşivlerden haberdar olmayan kadınlara yönelik olarak kurguladılar. Yöntemlerini uyarlayarak "günlük yaşam içindeki kadınları betimleyen renkli broşürler tasarladılar... metin minimumda tutuldu ve bilinçli olarak mesleki jargondan kaçındılar." 1920'li ve 1960'lı yıllardan Latin Amerikalı kadınların fotoğrafları, "Her kadının bir hikâyesi vardır-bize sizinkini anlatın" sözleriyle sergilendi.³⁰

Amaç, toplumdaki Latin kökenli kadınlara hitap etmektir. Bu tür bir koleksiyon geliştirme yaklaşımı, Iowa Kadın Arşivleri için olduğu kadar, birçok kadın koleksiyonu için de koleksiyon geliştirme çalışmalarının önemli bir parçası haline gelmiştir. Belgelerin ve materyallerin toplanmasının hedeflendiği topluluğa yönelmek, ilk bakışta basit bir fikir gibi görünebilir. Ancak, Iowa Kadın Arşivleri'ndeki arşivcilerin, bir kadın grubunun dikkatini çekmek ve onlara ulaşabilmek için kendi koleksiyon geliştirme politikalarını gözden geçirmek ve özgül yöntemler geliştirmek zorunda kalmış olmaları, durumun böyle olmadığını göstermektedir. Kadın tarihini belgelemek hâlâ güç bir uğraştır ve kadınlar büyük ölçüde görünmezliğini korumaktadır.

Kadın koleksiyonlarının gelişiminde dikkat çekici bir örnek, International Museum of Women [Uluslararası Kadın Müzesi]'dir. Bu kurum, "duvarları olmayan müze"

28. Cynthia K. Sauer, "Doing the Best We Can? The Use of Collection Development Policies and Cooperative Collection Activities at Manuscript Repositories," 309-310.

29. Kären M. Mason ve Tanya Zanish-Belcher, "Raising the Archival Consciousness: How Women's Archives Challenge Traditional Approaches to Collecting and Use, or What's in a Name?," 352.

30. Kären M. Mason ve Tanya Zanish-Belcher, a.g.e., 352.

olarak tasarlanmış sanal bir müzedir.³¹ Başlangıçta Women's Heritage Museum adını taşıyan Uluslararası Kadın Müzesi, dünyanın dört bir yanındaki kadınların sesini güvence altına almayı amaçlayan, özveriyle çalışan feministlerin düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Arşiv ilk aşamada San Francisco, California merkezli daha geleneksel, fiziksel bir arşiv olarak faaliyet göstermiştir. Amacı, "özellikle oy hakkı hareketi ve uluslararası feminizme odaklanarak, tarihte kadınların katkıları konusunda kamuoyunu bilinçlendirmek ve böylece kadınların toplumdaki konumunu iyileştirmek"ti.³² Ancak bu arşiv de, kadın tarihini korumayı hedefleyen önceki arşivlerle aynı sorunlarla karşı karşıya kaldı. Finansman yetersizliği ve koleksiyon için kalıcı bir mekân sağlanamaması, Women's Heritage Museum'da [Kadın Mirası Müzesi] çalışan kadınların zamanının büyük bölümünü tüketmiştir.

Tıpkı kendisinden önceki Dünya Kadın Arşivleri Merkezi gibi, Kadın Mirası Müzesi de fon bulmaya elverişli olmayan bir dönemde kaynak yaratmaya ve kendine bir mekân bulmaya çalışıyordu. 1980'lerin ortalarında ve 1990'larda, toplumsal amaçlara ayrılan sınırlı ek kaynaklar daha çok AIDS eğitime ve ilgili yardım kuruluşlarına, ayrıca tecavüz ve aile içi şiddetin önlenmesine odaklanan kadın örgütlerine yöneliyordu. Buna rağmen Kadın Mirası Müzesi'ni kuran kadınlar, uzun ve zorlu bir mücadele yürüttü ve sonunda San Francisco Körfez Bölgesi'nde bir yer buldu. Ne yazık ki, Pier 39 alanı, üzerine inşaat yapılamayacak kadar tehlikeli ve yapısal olarak elverişsiz bulundu.³³ Bunun üzerine müze sanal hale geldi, ama San Francisco'da bir ofis buldurmaya da devam etti.

Bugün Uluslararası Kadın Müzesi olarak bilinen bu oluşum, eyaletler arası ve küresel ölçekte geniş bir kitleye ulaşabilmesi ve her türden ziyaretçi, araştırmacı ve öğrenciyi bir araya getirebilmesiyle dikkat çeker. Çevrimiçi sergileri ve koleksiyonları geniş ve çeşitlidir, farklı kesimlerden kadınların deneyimlerini kapsar. Sergi ve programlardan sorumlu başkan yardımcısı Catherine King'in belirttiği gibi, "müze, eserleri ve nesnelere toplamaz ya da muhafaza etmez, ancak kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olarak, geçmişten günümüze uzanan kritik toplumsal meseleler ve insan hakları bağlamında 'dünyanın dört bir yanındaki kadınların sanat ve fikirlerine küratörlük yapma' misyonunu üstlenir."³⁴ Bu tür bir yaklaşım, koleksiyon geliştirme anlayışının bir örneğini oluşturur ve bireylerin kendi hikâyelerini ve

geçmişlerini gelecek kuşaklar için çevrimiçi ortamda kayıt altına almalarına imkân tanır.³⁵

Sözlü tarihler çalışmaları da koleksiyon geliştirme ve kadın tarihinin korunmasıyla ilgili tartışmalarda giderek daha görünür hâle gelmiştir.³⁶ Nicole Dalmer, güncel bağlamlar ve kadınların karşı karşıya olduğu sorunlar ile koleksiyonlar ve koleksiyon geliştirme geleceğe yönelik etkileri üzerine yazmaktadır. Kendisinden önceki sözlü tarih savunucularının görüşlerini yineleyerek şunları not eder: "Kadın koleksiyonları ve kadın merkezli arşivler... çoğu zaman toplum genelinde kadınların ilerleme ve eşitlik mücadelesinin durumunu yansıtır."³⁷ Nicole Dalmer, kadınlara ait belgelerin kadın arşivlerine ve koleksiyonlarına bağışlanmasının sürekliliğini sağlamak için, kadınlara önemli olduklarını fark ettirmenin gerekliliğini tartışır.

Kadınlar, kendi tarihlerinin ve yaşamlarının önemli olduğuna inanmalıdır. Bunu güçlendirmenin yollarından biri de sözlü tarihtir. Hikâyeleri, kadınların kendi anlatımlarından doğrudan duymanın güçlü bir etkisi vardır. Genel olarak sözlü tarih, her çalışma alanı için zengin bir bağlam sunar. Özellikle kadınların sözlü tarihinin kaydedilmesi, azınlık kadınlarının belgelenmesinde önemli bir rol oynama potansiyeli taşır. Kadın tarihi alanında çoğu zaman eksik olan, işte bu kadınların hikâyeleri ve kişisel geçmişleridir; ayrıca bu kadınların belgelerini arşivlere bağışlamayı düşünmeleri ya da bu yönde kendilerine ulaşılması da pek olası değildir.

Kadın merkezli arşivler ve koleksiyonlar ana akım koleksiyonlarda büyük ölçüde belgelenmeden kalan bir gruba sesini kazandırmak amacıyla var olmakta ve geliştirilmektedir. Sözlü tarih, hayatın her kesiminden kadına hitap edebilme gücüyle bu durumu değiştirmeye katkıda bulunabilir. Arşivcinin rolü, kadınlara ilişkin belgelerin bağışlanmasını, kadın tarihinin kayıt altına alınmasını sağlamak ve bu alandaki çalışmaların görünürlüğünü artırmaya yönelik faaliyetleri sürdürmek ve teşvik etmektir.³⁸ Sözlü tarihin, tarihin güvenilir bir belgeleme biçimi olarak değerlendirilmesi, bazı arşivciler ve tarihçiler tarafından sorunlu görülebilir ve özgünlük meselesine ilişkin soru işaretleri doğurabilir. Bununla birlikte, aynı durum yazılı kayıtların tümü için de geçerlidir.

31. Miller vd., "Seventy-Five Years of International Women's Collecting," 506:15.

32. Miller vd., a.g.e., 506:16.

33. Miller vd., a.g.e., 506:17.

34. Miller vd., a.g.e., 506:20.

35. Uluslararası Kadın Müzesi'nin web sitesi: <http://imow.org/home/index>

36. Sözlü tarihin tarihi değeri ve arşivdeki rolü hakkında detaylı ve ilginç bir araştırma için, bkz: Ellen D. Swain, "Oral History in the Archives: Its Documentary Role in the Twenty-First Century," *The American Archivist* 66, sy. 1 (2003): 139-158.

37. Nicole Dalmer, "Women in Archives: Present Contexts and Future Implications," *Feliciter* 58, sy. 4 (2012): 26-28, 26.

38. Dalmer, "Women in Archives: Present Contexts and Future Implications," 27-28.

Sözlü tarih, üretildiği bağlamı yansıtmaması bakımından güçlü ve kullanışlı bir çerçeve sunar. Sözlü tarihin nesnel olmaktan çok öznel olduğu ileri sürülebilir. Ancak bu durum, tüm tarihsel kayıt türleri için de geçerlidir.

Koleksiyon geliştirme düşünüldüğünde, engelleri görmek daha kolaydır. Sözlü tarihin olası özneliği, tanım eksikliği ve bir arşivi büyütme için çok az fon bulunması bu makalede zaten tartışılmış birkaç örnektir. Ancak, dikkate değer koleksiyon geliştirme yöntemlerinden biri, "ortak koleksiyon yapma" fikridir.³⁹ Arşivlerin işbirliği yaparak ortak koleksiyon oluşturması hakkında çok sayıda olumsuz literatür bulunsa da ve alandaki birçok uzman bunun maliyet açısından verimli olmadığını söylese de, bu uygulama bir noktaya kadar başarılı ve değerli sayılır.⁴⁰

Arşivler arasındaki işbirliği, başlangıçta bir kuruma yönelmiş belge ve evrakların, arşivler arası bilgi paylaşımına imkân tanıyan ve bu bakımdan daha uygun olan başka bir kurumda toplanmasına yol açabilir. Bu durum, "koleksiyonlar üzerindeki rekabetin bir ölçüde ortadan kalkmasını" sağlayabilir ve "arşivlerin mevcut koleksiyonlarını karşılıklı olarak değerlendirdikleri yüz yüze görüşmeleri"⁴¹ teşvik edebilir. Bu yaklaşım, kadınlara ait belgelerin tutarlı ve bütünlüklü koleksiyonlar halinde oluşturulması gereksinimiyle de örtüşür. İşbirliğine dayalı koleksiyon geliştirme, belirli bir arşiv türüne özgü değildir; ancak kadın arşivleri bu yaklaşımdan önemli ölçüde yarar sağlayabilir. Hatta Mary Ritter Beard'ın da bu tür bir işbirliğini destekleyeceği düşünülebilir.

Kadın arşivlerinde koleksiyon geliştirme bakımından bir diğer önemli unsur, tutarlı ve bütünlüklü koleksiyon ölçütlerinin belirlenmesidir. Elizabeth A. Novara, 2013 tarihli makalesinde kadınların, özellikle de eyalet yasa yapıcılarında yer alan kadınların siyasal belgelerinin toplanmasında karşılaşılan güçlükleri ele alır. Novara, "Maryland Üniversitesi... Özel Koleksiyonları'nın, Maryland'e ilişkin siyasal belgeleri ve daha özelden yerel, eyalet ve ulusal siyasette kadınlarla ilgili materyalleri toplama konusunda uzun bir geçmişe sahip olduğunu"⁴² belirtir. Bu arşiv özellikle bir kadın arşivi değil; daha ziyade çeşitli koleksiyonları barındıran büyük bir arşivdir. Ancak, Washington D.C.'ye yakın stratejik konumu sayesinde, siyasal belgeler için önemli bir başvuru merkezi olma potansiyeline sahiptir. Bunun

yanı sıra, kadın siyasetçilere ait belgeleri toplayan arşivlerin sınırlı olması nedeniyle, Maryland Üniversitesi zamanla kadınlara ilişkin siyasal koleksiyonların geliştirilmesine yönelmiştir.⁴³

Novara, kadın eyalet milletvekillerine ait belge ve materyallerin toplanmasına odaklanan bir arşiv oluşturulabilmesi için belirli ilkelerin ortaya konulması gerektiğini savunur. Geliştirdiği bu ilkeler, kadın arşiv koleksiyonlarında genel koleksiyon geliştirme amacıyla kullanılmak üzere güçlü bir örnek teşkil eder. Novara, arşivci Faye Phillips'in 1984 tarihli koleksiyon geliştirme çerçevesinde ortaya koyduğu politikalarından yararlanarak, toplumsal cinsiyetin -kadın arşivlerinde dahi-koleksiyon kararlarını nasıl etkileyebileceğini tartışır. Novara'nın ele aldığı dokuz kriter; coğrafya, liderlik, yasama faaliyetleri, çeşitlilik, üyelik, görev süresi, tarihsel önem, ilişkili toplumsal ve siyasal konular ve esnekliktir.⁴⁴ Novara'nın yaklaşımında, neyin koleksiyona dahil edileceğine karar verilirken her bir unsurun ayrı ayrı değerlendirilmesi, arşive kabul sürecinin daha sağlam bir temele oturmasına katkı sağlar. Böylece arşivci, koleksiyona ilişkin bilgisine dayanarak daha kapsamlı ve bilinçli kararlar verebilir; bu da koleksiyonun genel bütünlüğünü ve gücünü artırır.

Arşivlerin kendileri gibi, Novara'nın kriterleri de herkeşe uyan tek tip bir çözüm sunmaz. Kadın koleksiyonları yalnızca toplumsal cinsiyet ilişkileriyle sınırlı kalmayan; toplumsal hareketler, sınıf mücadeleleri, ırk ilişkileri ve cinsellik gibi daha derin ve katmanlı alanlara uzanan bütünlük sorunlarıyla karşı karşıyadır. Burada tartışıldığı gibi, kadın koleksiyonlarında koleksiyon geliştirme, farklı toplumsal arka planlardan gelen kadınları kapsamalı; bunu yaparken de koleksiyonun bütünlüğünü ve odağını korumalıdır. Ancak Novara'nın dokuz maddelik çerçevesi önemli bir başlangıç noktası sunar. Bu durum, koleksiyon geliştirmenin neden bu kadar kritik olduğunu ve arşivcinin rolünün süreklilik taşıdığını açıkça ortaya koyar. Bir koleksiyonun kapsamı içinde alınan bilinçli ve yerinde kararlar en yüksek önceliktedir; bu, özellikle genel arşivlere kıyasla daha küçük ölçekli ve kimi zaman daha sınırlı kaynakları olan kadın koleksiyonları için daha da belirgindir.

Kadın Arşivleri ve Kadın Çalışmaları

Kadın arşivlerinin gelişimi açısından bir diğer önemli unsur da, mevcut bilgi birikiminin araştırmalar ve kadın çalışmaları için erişilebilir olmasıdır. Daha önce belirtildiği gibi, Mary Ritter Beard'ın amacı, kadınlara

39. Sauer, "Doing the Best We Can?", 312.

40. Richard Cameron, F. Gerald Ham ve Anne Kenney'den aktaran Sauer, "Doing the Best We Can?," 312-314.

41. Sauer, a.g.e., 325, Frank Boles'dan aktaran.

42. Elizabeth A. Novara, "Documenting Maryland Women State Legislators: The Politics of Collecting Women's Political Papers," *The American Archivist* 76, sy. 1 (2013): 196-214, 198.

43. Novara, "Documenting Maryland Women State Legislators: The Politics of Collecting Women's Political Papers," 200.

44. Novara, a.g.e., 204-206. Tablo dokuz kriterin her birini detaylı şekilde açıklayarak yazılmıştır.

ilişkin her tür malzemeyi erişime açarak etkin araştırma ve eğitimin mümkün hale gelmesini sağlamaktır. Bu ise son derece kapsamlı ve neredeyse imkânsız bir görev olacaktır. Bununla birlikte, bir arşiv bunu mümkün olduğunca bütünlüklü ve sistemli bir biçimde gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Duke Üniversitesi'nin Rubenstein Nadir Kitap ve El Yazmaları Kütüphanesi bünyesinde yer alan Sallie Bingham Kadın Tarihi ve Kültürü Merkezi, üniversite içinde ve daha geniş topluluk düzeyinde, "toplamayı hedeflediği koleksiyon türleri ve bunları tanıtmaya biçimleriyle sınırları zorlayan" bir kurum olarak öne çıkar.⁴⁵ Sallie Bingham Merkezi, Iowa Kadın Arşivleri'nin koleksiyon geliştirme ve ilgi uyandırma amacıyla kullandığı ölçütlerin birçoğundan yararlanırken, aynı zamanda kadınların kamusal ve özel yaşamlarına ilişkin yayımlanmış ve yayımlanmamış çeşitli materyalleri edinme, koruma ve erişilebilir hale getirme sorumluluğunu da üstlenmiştir.

Arşiv, adını aldığı feminist yazar Sallie Bingham'ın, kendi belgelerini "kadın lisans öğrencileri ve akademisyenler için kolayca erişilebilir kılacak" bir kuruma vermek istemesinden doğmuştur ve bu nedenle dikkate değerdir.⁴⁶ Akademiye kadın çalışmalarının yeterli düzeyde gelişebilmesi için "yeni kaynaklara ve yenilikçi metodolojilere" ihtiyaç olduğunu vurgulayan Joanna Schneider Zangrando'nun sözlerini hatırlarsak, Sallie Bingham Merkezi tam da bu doğrultuda çalışmalar yürütmektedir.⁴⁷ Sallie Bingham Merkezi, kadın çalışmaları alanında önemli ve etkili bir kurumsal yapı haline gelmiştir.

Koleksiyon, geniş ve çeşitli bir kadın yelpazesini kapsar. Kapsanan konular arasında beyaz olmayan kadınlar, Güneyli kadınlar, kadın aktivizmi ve aktivistler; kuram, kadın sağlığı ve sanatının yanı sıra kadınlar ve genç kızlar tarafından ve onlar için üretilen edebiyat yer alır. Arşiv, ölçeği, erişilebilirlik ve yenilikçi yaklaşımıyla Duke Üniversitesi'ndeki kadın çalışmaları programını güçlendirmiştir. Sallie Bingham Merkezi, koleksiyon geliştirme yaklaşımının ve genel çalışma anlayışının bir parçası olarak işbirliği ve ortak üretimi de benimser. Merkez bu yaklaşımını 2003 yılında kadın sağlığı hareketinin belgelenmesi ve Roe v. Wade kararının (ABD'de kürtaj hakkına ilişkin Yüksek Mahkeme kararı) anılması üzerine düzenlenen bir sempozyumda ortaya koymuştur. Sempozyum sırasında, "Duke'un akademik birimleri ve tıp merkezinden öğretim üyeleri, öğrenciler ve personel, topluluk üyeleriyle birlikte... feminizme ilişkin çeşitli

başlıkları ele almıştır."⁴⁸ Tüm bunlar, kadın arşivlerinin kadın çalışmaları öğrencileri ve araştırmacıları için taşıdığı önemli rolü açıkça göstermektedir.

Ne yazık ki bu işbirliği örneği, arşivler ve kadın çalışmaları alanında, özellikle de kadın arşivleri söz konusu olduğunda kuraldan ziyade istisna niteliindedir. Pek çok kadın arşivi görece izole durumdadır; bu arşivlerin materyallerinden çoğunlukla yalnızca araştırmacılar, öğretim üyeleri ve kadın çalışmaları öğrencileri yararlanmaktadır. Arşivciler, tek ve güçlü bir yapı oluşturmak yerine, koleksiyon ve koleksiyon geliştirme süreçleriyle çoğunlukla birbirinden bağımsız biçimde ilgilenmektedir. Steadman, Engelhard, Foster ve Micham bu durumun değişmesi gerektiğini savunur. Söz konusu makale kadın çalışmaları alanındaki pek çok araştırmacının dahi yaptıkları çalışmalarda arşivlerden yararlanmadığını ortaya koyar. Steadman ve diğerlerine göre, "arşiv araştırmasının Kadın Çalışmaları alanı bakımından taşıdığı sonuçlar hayati önemdedir." "Kadınların deneyimlerine ve tarihine ilişkin sağlıklı kuramlar ... farklı kadın gruplarına dair yeterli verinin varlığına bağlıdır."⁴⁹ Yazarlar ayrıca, kadın çalışmaları bölümleri gelişmeye devam etse de, bu alandaki çeşitliliğin büyük ölçüde Batı dünyasındaki kadınların deneyimleriyle sınırlı kaldığını ileri sürer. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerdeki kadınlara ve onların tarihine ilişkin geniş kesimlerin dışarıda kalmasına yol açmaktadır.

Kadın çalışmaları öğrencilerinin, feminist araştırmacıların ve arşivcilerin bir araya gelmesi tam da bu noktada önem kazanmaktadır. Steadman ve diğerleri, kadın çalışmaları lisans ve lisansüstü programları için geliştirilecek yeni müfredatın, "arşivlerle çalışmanın geleneksel yöntemlerini" içermesi gerektiğini, çünkü "arşiv araştırmasının, kadınların yaşamlarına ilişkin birincil kaynaklara erişim sağladığını" ileri sürer.⁵⁰ Bunun kadın çalışmaları alanındaki diyalogu ve kaynak kullanımını genişleteceğini ve böylece daha çeşitli kadın deneyimlerine yönelik araştırmaları derinleştireceğini savunurlar. Bu durum aynı zamanda öğrenciler, araştırmacılar ve arşivciler arasındaki işbirliğinin etkili bir örneğini oluşturur. Erkek egemen koleksiyonlardan kadın odaklı koleksiyonlara doğru yönelen bu dönüşüm, kadınlar arasındaki işbirliğinin araştırmayı geliştirebileceğini ve koleksiyon geliştirme süreçlerini teşvik edebileceğini göstermektedir.⁵¹

Kadın çalışmaları ve arşiv araştırmaları arasındaki ilişkiyi tartışan Mason ve Zanish-Belcher, "Kadın arşivlerinin

45. Ginny Daley'den aktaran Laura Micham, "The Sallie Bingham Center for Women's History and Culture: Research, Ethics, and Activism in the Archives," *NWSA Journal* 16, sy. 2 (2004): 177-179, 177.

46. Micham, "The Sallie Bingham Center for Women's History and Culture: Research, Ethics, and Activism in the Archives," 177.

47. Zangrando, "An Historian's View," 209.

48. Micham, "The Sallie Bingham Center," 178.

49. Steadman vd., "Archive Survival Guide," 232.

50. Steadman vd., a.g.e., 232.

51. Steadman vd., a.g.e., 232.

çoğu üniversitelerde yer aldığından... öğrenciler ve akademisyenler genellikle başlıca kullanıcı grubunu oluşturur" diye belirtir.⁵² Iowa Kadın Arşivleri'ndeki deneyimleri, Steadman ve diğerlerinin makalelerinde tartıştıkları yaklaşımın nasıl hayata geçirildiğini ve işbirliğinin bu süreçte nasıl öncü bir rol oynadığını bir kez daha gösteriyor. Çevrimiçi arama kılavuzları ve çeşitli dijital platformlar aracılığıyla, kadın tarihi koleksiyonlarını kullanan araştırmacıların sayısı ve çeşitliliği önemli ölçüde artmıştır. Iowa Kadın Arşivleri, üniversite sınırlarının ötesine geçerek lisans ve lisansüstü öğrencilerle işbirliğini güçlendirmeyi amaçlayan kamusal eğitim faaliyetleri de yürütmektedir. Bu yaklaşımın önemi, "arşivlerin yalnızca tarihi korumakla kalmayıp ... aynı zamanda kadınların ortak tarihlerini hatırlayabilecekleri somut bir mekân sağlamasında" açıkça görülmektedir.⁵³ Kadın arşivleri ya da kadın çalışmaları alanındaki öğrenciler bağlamında bu önemi göz ardı etmemek gerekir.

Sonuç

Smith College, Radcliffe College, Iowa Üniversitesi ve Iowa Eyalet Üniversitesi'nde bulunan köklü arşiv koleksiyonlarının, kadın tarihinin korunması ve sürekliliğinin sağlanması bakımından güvenilir merkezler olduğu tartışmasızdır. Bu kurumlar, farklı kadın gruplarının tarihine odaklanan daha küçük koleksiyonların oluşmasına öncülük ettiler. Öne çıkan örnekler arasında Sallie Bingham Kadın Tarihi ve Kültürü Merkezi ile Maryland Üniversitesi'ndeki kadınların siyasal belgelerine ilişkin koleksiyon ve bu koleksiyon kapsamında geliştirilen ölçütler yer alır. Bununla birlikte, koleksiyon politikası ve geliştirme alanında daha fazlasını başarabileceğimize inanıyorum. Mary Ritter Beard ve Lucy Stone gibi isimleri - ve kadınlara ait tarihsel belgelerin korunması için verdikleri mücadeleyi unutmamalıyız. Koleksiyon geliştirme çalışmaları, toplumumuzdaki tüm kadınları kapsayıcı olmaya devam etmelidir. Azınlık ve göçmen kadınların daha fazla dahil edilmesi ve bunu sağlamanın bir yolu olarak sözlü tarihe odaklanılması bu yönde atılabilecek iyi bir başlangıçtır.

Geleceğe yönelik olarak kadın çalışmaları alanında yapabileceğimiz çok iş var daha. Bu metin boyunca da gösterildiği üzere, kadın çalışmaları dersleri ve programlarının yalnızca özel kadın kolejleriyle sınırlı kalmayıp daha geniş bir akademik alanda varlığını sürdürebilmesi için, herkesin erişimine olanak sağlayacak koleksiyonların ve koleksiyon geliştirme çalışmalarının desteklenmesi gerekmektedir. Kadın çalışmaları öğrencileri arşivlerde

araştırma yapmaya teşvik edilmeli ve bu kaynaklardan en geniş biçimde yararlanmaları sağlanmalıdır. Kadın çalışmaları alanındaki akademik üretim, ancak araştırmacılar, öğretim üyeleri ve arşivciler arasındaki işbirliği sayesinde çeşitliliğini artırabilir. Bu kişiler, araştırmacıların bulgularını paylaşması yoluyla kadınlara ilişkin araştırma alanlarını ve süregelen koleksiyon geliştirme çalışmalarını birlikte ilerletebilirler. Buna karşılık arşivciler de koleksiyonların kapsamı ve içeriğinin genişliği hakkında araştırmacılara değerli bilgiler sunabilir. Bu karşılıklı etkileşim, koleksiyon oluşturmak ve gelişimini şekillendirmek için önemli bir imkân sağlayacaktır.⁵⁴

Genel olarak, geçmişteki ve günümüzdeki tartışmaların da gösterdiği üzere, kadın koleksiyonlarının ve koleksiyon geliştirme çalışmalarının önemi, bugün kadın çalışmalarının sürdürülebilirliği ve kadın tarihinin korunması bakımından belirleyici niteliktedir. Bu makale boyunca ortaya konulduğu gibi, kadınlara ilişkin güçlü arşiv koleksiyonları mevcuttur ve bunların önemi üzerine tartışmalar sürmektedir. Ancak bu durum şu soruyu da gündeme getiriyor: Bu yeterli midir? Mary Ritter Beard, Rosika Schwimmer ve Dünya Kadın Arşivleri Merkezi'nin kurulmasına destek veren diğer pek çok kadının bugün yapılan çalışmalardan gurur duyacağını düşünmek isteriz; fakat onlar yine de bu koleksiyonların geliştirilmesi ve tam potansiyellerine ulaşacak biçimde büyütülmesi için daha fazlasının yapılması gerektiğine inanırlardı.

52. Kären M. Mason ve Tanya Zanish-Belcher, "Raising the Archival Consciousness," 354.

53. Kären M. Mason ve Tanya Zanish-Belcher, a.g.e., 355.

54. Steadman vd., "Archive Survival Guide," 238.

Bir Arşiv Kaynağı Olarak *L'Egyptienne* (1925–1940): Mısır Feminist Birliği'nin Yayın Organında Türkiye'de Kadın Hareketinin, İlklerin ve Modernleşmenin İzleri

L'Egyptienne (1925–1940) as an Archival Source: Traces of the Women's Movement, Trailblazers, and Modernisation in Türkiye in the Publication of the Egyptian Feminist Union

Aslı Davaz

Araştırmacı, Yazar, Kadın Tarihi Arşivcisi

İngilizceye çeviren / Translated into English by Nil Abik

Çeviri düzeltmeni / Translation proofreader Alisha Erözer

"Kadın hareketinin ürettiği süreli yayınlar, kadınların kendi tarihlerinin arşivini bizzat kurdukları alanlardır. Bu nedenle 100. yılında *L'Egyptienne*, yalnızca bir dergi olarak değil, bölgesel kadın hareketleri arasında dolaşan bilgi, duygu ve stratejilerin kaydını tutan, farklı coğrafyalar arasında örülen kadın belleğinin bir halkası olarak değerlendirilmelidir."

"Periodicals produced by the women's movement are sites in which women themselves actively construct the archive of their own histories. For this reason, in its 100th year, *L'Egyptienne* should be regarded not merely as a journal, but as a record of the circulation of knowledge, affect, and strategies among regional women's movements, and as a link in the chain of women's memory woven across different geographies."

Özet

Bu makalede, Mısır Feminist Birliği'nin yayın organı *L'Egyptienne* dergisinin (1925–1940), feminist tarih-yazımında bir arşiv kaynağı olarak nasıl kullanılabilirliğini göstermeye çalıştım. Temel amacım kadın hareketleri tarafından üretilen süreli yayınların, resmi arşivlerin çoğu kez dışarıda bıraktığı söylemleri, ilişkileri ve gündelik siyasal pratikleri kayda geçiren arşiv kaynakları olarak nasıl okunabileceğini ortaya koymaktı. Bu tür yayınlar yalnızca olayların aktarımını değil, aynı zamanda olayların hangi kavramsal çerçevelerde anlamlandırıldığını, kadın öznelerin kendilerini nasıl konumlandıklarını ve kadın hareketleri arasındaki etkileşimlerin nasıl kurulduğunu da belgeleyen kaynaklardır.

Abstract

In this article, I seek to demonstrate how *L'Egyptienne* (1925–1940), the official publication of the Egyptian Feminist Union, can be used as an archival source in feminist historiography. The primary aim of my study is to show how periodicals produced by women's movements can be read as archival sources that record discourses, relationships, and everyday political practices often excluded from official archives. Such publications document not only events themselves, but also the conceptual frameworks through which they were interpreted, the ways in which women subjects positioned themselves, and how interactions between women's movements were articulated.

L'Egyptienne'de yayımlanan Türkiye'ye ilişkin haberlerde, makalelerde ve Mayıs 1936 tarihli Türkiye özel sayısında, Türkiye'deki kadınların kamusal alandaki görünürlüğü, hukuki reformlar ve örgütlü kadın mücadelesi, Mısırlı feminist çevrelerin bakışıyla analiz edilmektedir. Bu bağlamda, makalede *L'Egyptienne*'i Mısır'daki feminist hareketin düşünsel ve örgütsel belleğini taşıyan bir arşiv alanı olarak değerlendirirken, derginin Türkiye'deki kadın hareketine ve erken Cumhuriyet dönemindeki toplumsal dönüşümlere gösterdiği yoğun ve istikrarlı ilgiyi inceliyorum. Bu inceleme, *L'Egyptienne*'in Türkiye'yi yalnızca dışarıdan gözlemlenen bir örnek olarak değil, bölgesel ve uluslararası feminist hareketin parçası olarak önemli gördüğünü göstermektedir. 1935 yılında İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Kadınlar Birliği'nin 12. Kongresi'nin ertesi yılı yayımlanan Türkiye özel sayısı, Mısırlı feministlerin Türkiye'de kadınların yaşadıkları dönüşümlere yönelik ilgilerinin azalarak da olsa devam ettiği bir döneme denk düşer. Bu ilginin en yoğun olduğu yıllar 1925-1932 arasındadır. 1930'dan itibaren, özellikle de 1936 sonrasında, *L'Egyptienne*'in Türkiye'deki kadınlara daha az yer verdiği, ancak Türkiye'nin modernleşmesini daha çok kültürel ve ekonomik bakımdan ele aldığı görülmektedir. Bu çalışma, bu tür yayınların yalnızca olayları değil, kadın öznelerin söylemlerini, karşılıklı etkileşimlerini ve tarihsel konumlanışlarını da ayrıntılı biçimde kayda geçirdiğini göstermektedir.

Bu yazıyı Huda Sha'arawi, Saiza Nabarawi ve L'Egyptienne dergisine emeği geçen Mısırlı feministlere ithaf ediyorum.

Giriş: 100. yılında *L'Egyptienne* dergisi

Kadın hareketlerinin ürettiği süreli yayınlar, resmi arşivlerin çoğu kez dışarıda bıraktığı bilgi türlerini yakalama gücü taşırlar. Çünkü bu yayınlar yalnızca "olayları" değil olayların nasıl anlamlandırıldığını, hangi kavramlarla tartışıldığını, hangi toplumsal çevrelere seslendirildiğini ve hangi mücadele yollarının geçerli sayıldığını da kaydeder. Bir dergi sayfası, aynı anda hem örgütsel bir belge (kurumsal dil, duyurular, kongre ve toplantı haberleri, çağrılar), hem bir söylem belgesi (kadınlık, yurttaşlık, reform, modernleşme gibi kavramların nasıl kurulduğu), hem de bir ilişkiler ağı belgesidir (yazar adları, referanslar, aktarımlar, uluslararası temaslar, dayanışma biçimleri). Bu katmanlı yapı dergiyi, bir "arşiv kaydı" gibi okunabilir kılar; her sayı hem bir dönemin tanıklığıdır hem de kadınların kendi kamusal hafızalarını nasıl kurduklarını gösteren bir kayıt alanı.

In the news, articles, and the Turkey special issue published in May 1936, L'Egyptienne analyzes the public visibility of women in Turkey, legal reforms, and organized women's activism from the perspective of Egyptian feminist circles. In this context, while approaching L'Egyptienne as an archival space that carries the intellectual and organisational memory of the feminist movement in Egypt, I examine the journal's sustained and strong interest in the women's movement in Turkey and the social transformations of the early Republican period. This analysis demonstrates that L'Egyptienne regarded Turkey not merely as an externally observed case, but as an integral part of a regional and international feminist movement. The Twelfth Congress of the International Alliance of Women held in Istanbul in 1935, together with the Turkey special issue published the following year, marks a period during which Egyptian feminists' interest in the transformations experienced by women in Turkey continued, albeit with diminishing intensity. The years in which this interest was most pronounced span the period from 1925 to 1932. From 1930 onward—and particularly after 1936—it became evident that L'Egyptienne devoted less space to women in Turkey, while increasingly addressing Turkey's modernization in cultural and economic terms. This analysis demonstrates that such publications record in detail not only events, but also the discourses of women subjects, their mutual interactions, and their historical positioning.

I dedicate this article to Huda Sha'arawi, Saiza Nabarawi, and to the Egyptian feminists who contributed to the journal L'Egyptienne.

Introduction: The Journal *L'Egyptienne* in Its 100th Year

Periodicals produced by women's movements possess the capacity to capture forms of knowledge that are often excluded from official archives. This is because such publications record not only 'events', but also how those events are interpreted, through which concepts they are debated, which social constituencies they address, and which modes of struggle are considered legitimate. A journal page simultaneously constitutes an organisational document (institutional language, announcements, reports of congresses and meetings, calls to action), a discursive document (how concepts such as womanhood, citizenship, reform, and modernisation are constructed), and a document of relational networks (author names, references, transmissions, international contacts, and forms of solidarity). This layered structure

Sürelî yayınları, içerdiği haber ve yazıların toplamı kadar, kadın hareketinin belleğini taşıyan ve zamana yayılan bir arşiv kaydı olarak da düşünmek mümkündür. Bu açıdan *L'Egyptienne* (1925–1940) Mısır Feminist Birliği'nin yayın organı olmasının ötesinde, kadın hareketinin düşünsel ve örgütsel faaliyetlerini tarihsel olarak izlemeye olanak tanıyan bir arşiv kaynağı işlevi görür. Dergi, bir yandan dönemin kadın özneleri tarafından üretilmiş bir "öz-anlatı"yı taşıırken, öte yandan farklı ülkelerden kadın hareketleri arasında kurulan ilişkilerin izlerini -çoğu zaman başka arşivlerde dağınık kalan ya da hiç görünmeyen biçimleriyle- bir araya getirir.

Bu bağlamda *L'Egyptienne*, Türkiye'deki kadın hareketinin izlerini de yalnızca dışarıdan bir gözlem nesnesi olarak değil, bölgesel ve uluslararası bir kadın kamuoyunun parçası olarak görünür kılar. Dergi, kadın hareketleri arasındaki etkileşimi çoğu kez gündelik, pratik ve "küçük" görünen ayrıntılar üzerinden yakalar: Bir konuşmanın aktarımı, bir derneğin faaliyet notu, bir reformun yorumlanma biçimi, bir liderin nasıl temsil edildiği, farklı ülkelerdeki mücadele gündemlerinin birbirine nasıl tercüme edildiği... Bu tür izler, resmi belgelerde çoğu kez "önemsiz" sayıldığı için kayda geçmez; kişisel arşivlerde ise tesadüfî biçimde korunur. Oysa sürelî yayın bu belgeleri düzenli bir akış içinde biriktirir ve bu birikim, kadın hareketlerinin bakışını, temasını ve işbirliği dinamiklerini yeniden kurmak için benzersiz bir zemin sağlar.

Kadın hareketinin ürettiği sürelî yayınlar, kadınların kendi tarihlerinin arşivini bizzat kurdukları alanlardır. Bu nedenle 100. yılında *L'Egyptienne*, yalnızca bir dergi olarak değil, bölgesel kadın hareketleri arasında dolaşan bilgi, duygu ve stratejilerin kaydını tutan, farklı coğrafyalar arasında örülen kadın belleğinin bir halkası olarak değerlendirilmelidir.

Mısır Feminist Birliği 1923 yılında, Kadınlar Halk Fırkası'yla aynı dönemde ve Türk Kadın Birliği'nden (TKB) bir yıl önce kurulmuştu. Bundan 100 yıl önce Birlik, Şubat 1925'te yayın organı *L'Egyptienne* dergisini çıkarmaya başlamıştı. Birliğin hedef kitlesi Mısır'ın orta ve üst sınıf kadınlarıydı; ayrıca uluslararası kadın hareketine sesini duyurmayı da amaçlıyordu. Bu nedenle dergi Fransızca yayımlandı. İngilizce, daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşma imkânı sağlayacak olsa da işgal yönetiminin dili olması nedeniyle tercih edilmemişti. Fransızcanın seçilmesinde Fransız Devrimi'yle ilişkilendirilen özgürlük düşüncesinin etkisi ve dilin aydın çevrelerde saygın bir konumda olması da önemli bir rol oynadı. Dönemin eğitilmiş Mısırlı kadınlarının büyük bölümü yabancı okullarda eğitim gördüğünden, Arapça konuşmalarına rağmen bu dili yazmakta güçlük çekiyor; buna karşılık Fransızca'yı daha rahat kullanabiliyorlardı.

Mısır Feminist Birliği ve derginin kurucularından olan Mısırlı feminist Huda Sha'arawi (1879–1947).
Egyptian feminist Huda Sha'arawi (1879–1947), one of the founders of the Egyptian Feminist Union and the journal.
Kaynak: Bibliothèque Marguerite Durand Dijital Arşivi, <https://bibliotheques-specialisees.paris.fr/ark:/73873/pf0000952546/v0001.simple.highlight=%22Chaaraoui,%20Hoda.selectedTab=record>, Erişim: 21.01.2026.

renders the journal readable as an 'archival record'; each issue is both a testimony to a particular period and a site of record demonstrating how women construct their own public memory.

It is possible to conceive of periodicals not only as the sum of the news and articles they contain, but also as archival records that carry the memory of the women's movement and extend across time. In this respect, L'Egyptienne (1925–1940), beyond being the official journal of the Egyptian Feminist Union, functions as an archival source that enables the historical tracing of the intellectual and organisational activities of the women's movement. While the journal conveys a 'self-narrative' produced by the female subjects of the period, it also brings together the traces of relationships established among women's movements from different countries—often in forms that remain scattered across other archives or are not visible at all.

In this context, L'Egyptienne renders visible the traces of the women's movement in Türkiye not merely as an object of external observation, but as part of a regional and international women's public sphere. The journal often captures the interactions between women's movements through details that appear everyday, practical, and 'minor' – the transmission of a speech, a note on the activities of an association, the manner in which a reform is interpreted, how a leader is represented, and how the agendas of struggle in different countries are translated into one another... Such traces are often not recorded in official documents, as they are deemed 'insignificant'; in personal archives, they are preserved only incidentally. Periodicals, however, accumulate these materials within a regular flow, and this accumu-

Mısır'ın ilk feminist dergisi olan *L'Egyptienne*, Şubat 1925'ten Nisan 1940'a kadar toplam 164 sayı yayımlandı.¹ Kahire'de aylık olarak çıkarılan derginin iç kapağında siyaset, feminizm, sosyoloji ve sanat olmak üzere dört alt başlık bulunuyordu. Uluslararası bir dil kullanması, dünya basınında sıkça alıntılanmasını ve kimi makalelerin bütünüyle çevrilerek yayımlanmasını sağladı ve bu durum dergiyi önemli bir başvuru kaynağı haline getirdi. Huda Sha'arawi², derginin dış dünyada kazandığı itibarın Mısır kamuoyunda da kabul görmesine katkıda bulunduğunu belirtir. Uluslararası toplantılarda bir iletişim aracı işlevi gören *L'Egyptienne*, Batı'da Mısırlı kadınlara ve genel olarak Doğu'ya ilişkin olumsuz görüşlerin dönüşmesine de katkı sağladı. On beş yıl boyunca dergiyi yöneten Saiza Nabarawi³, ülke meselelerine ve feminizme dair görüşlerini kaleme alırken, her sayıda birliğin etkinliklerine ve farklı ülkelerde kadın hareketinde önemli konumda bulunan tanınmış kadınlara yer verildi. Derginin yazar kadrosu oldukça çeşitlilik gösteriyordu. Daha sonra Nil'in Kızları örgütünü kuracak olan Duriye Şefik'in⁴ yanı sıra, Lübnanlı şair ve yazar Mey Ziyâde⁵ ile

lition provides a unique ground for reconstructing the perspectives, points of contact, and dynamics of cooperation among women's movements.

Periodicals produced by the women's movement are sites in which women themselves actively construct the archive of their own histories. For this reason, in its 100th year, *L'Egyptienne* should be regarded not merely as a journal, but as a record of the circulation of knowledge, affect, and strategies among regional women's movements, and as a link in the chain of women's memory woven across different geographies.

The Egyptian Feminist Union was founded in 1923, in the same period as the Women's People's Party and one year prior to The Union of Turkish Women (TKB). One hundred years ago, in February 1925, the Union began publishing its official journal, the journal *L'Egyptienne*. The Union's target audience consisted of middle and upper-class women in Egypt; it also aimed to make its voice heard within the international women's movement. For this reason, the journal was published in French. Although English would have enabled access to a broader readership, it was not preferred due to its status as the language of the occupation administration. The choice of French was also shaped by the influence of ideas of liberty associated with the French Revolution, as well as by the language's prestigious position among intellectual circles. As the majority of educated Egyptian women of the period had been educated in foreign schools, they experienced difficulty writing in Arabic despite speaking it, whereas they were more at ease using French.

As the first feminist journal in Egypt, *L'Egyptienne* published a total of 164 issues between February 1925 and April 1940.¹ The journal, issued monthly in Cairo, featured four subheadings on its inner cover: politics, feminism, sociology, and art. Its use of an international language ensured that it was frequently cited in the world press,

1. Bütün koleksiyonlarda yapılan araştırmalar sonucunda vardığım bilgiye göre, derginin son sayısı Nisan 1940'ta yayımlanan 164. sayıdır. Fransa Milli Kütüphanesi ve Marguerite Durand Kütüphanesi'nin dijital platformlarında son sayı olarak Mart 1940 tarihli 163. sayı gözükmüyor. Diğer yandan Chicago Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Bölümü'nün bana gönderdiği mikrofilmlerde son sayı 164 numaralı Nisan 1940 tarihli sayıdır. Dergi her ay aralıksız bir biçimde düzenli olarak yayımlanmış olsaydı toplamda 179 sayıya ulaşmış olması gerekirdi. Ancak dergi, özellikle yaz aylarında, kimi zaman iki ayda bir yayımlandı. Sonuç olarak, *L'Egyptienne*'in 164 sayısı çıktı; bu sayılara ulaşmak için birden fazla kuruma başvurmak gerekmektedir; çünkü her dermede farklı sayılar eksiktir. Örneğin, Gallica'da 1935 yılına ait sayılar bulunmazken bu sayılar Marguerite Durand Kütüphanesi'nin dijital arşivinde mevcuttur. Ayrıca Aslı Davaz Özel Arşivi'nde Chicago Üniversitesi'nden gelen mikrofilmlerde yedi sayı dışında tüm sayılar mevcuttur.
2. Huda Sha'arawi (1879-1947), Mısırlı feminist, milliyetçi ve kadın hakları öncüsü. 1923'te Mısır Feminist Birliği'nin kurucularından biri olarak kadınların eğitim, hukuki eşitlik ve kamusal yaşama katılımı için örgütlü mücadele yürüttü. Aynı yıl Roma'daki Uluslararası Kadın Kongresi'nden dönüşte peçesini kamusal alanda çıkarması sembolik bir dönüm noktası oldu. Huda Shaarawi'nin özel arşivi The American University in Cairo Rare Books and Special Collections'ta yer almaktadır ve özel arşivi yazıları, konuşma metinleri ve kişisel materyallerini içermektedir. Bkz. Margot Badran, *Feminists, Islam, and Nation: Gender and the Making of Modern Egypt* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1995).
3. Mısır feminist hareketinin kurucu kuşağına mensup gazeteci, editör ve aktivist Saiza Nabarawi 1897'de Kahire'de doğdu. Versailles Lisesi'nde okuduktan sonra, Paris'teki Institut Saint Germain-des-Prés'de ve ardından İskenderiyedeki Notre Dame de Sion'da eğitim aldı. Mısır Feminist Birliği'ne katıldığında 26 yaşındaydı. Bkz. Badran, a.g.e., 98-99; Fátima Contreras Pérez, "El activismo feminista de la revista *L'Egyptienne* (1925-1940): el periodismo de Siza Nabarawi," *Revista Estudos Feministas* 30, sy. 3 (2022): 1-12.
4. Duriye Şefik (Duriyah Shafiq, 1908-1975), Mısırlı feminist, yazar ve aktivist. Bint al-Nil (Nil'in Kızları), Şefik'in 1945'te kurduğu feminist dergi ve aynı adı taşıyan örgüttür. Dergiye The American University in Cairo Rare Books and Special Collections'in dijital kütüphanesinden ulaşılabilir. Bkz. Badran, a.g.e., 153-154, 186.
5. Mey (Mâri) Ziyâde (1886-1941), Fransızca eğitim aldı. Arapça yazmaya başladı ve çok dilli bir yazar olarak Mey Ziyâde adıyla tanındı. Bkz. Erol Ayyıldız, "Mey Ziyâde", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim Tarihi:30.12.2025, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mey-ziyade>.

1. According to the information I have obtained as a result of research conducted across all available collections, the final issue of the journal is the 164th issue, published in April 1940. On the digital platforms of the Bibliothèque nationale de France and the Marguerite Durand Library, however, the last issue appears as the 163rd issue, dated March 1940. On the other hand, in the microfilms sent to me by the Center for Middle Eastern Studies at the University of Chicago, the final issue is the 164th, dated April 1940. Had the journal been published regularly and without interruption every month, it would have reached a total of 179 issues. However, the journal was, at times—particularly during the summer months—published bimonthly. As a result, *L'Egyptienne* was published in 164 issues; in order to access these issues, it is necessary to consult more than one institution, as different collections have different gaps. For example, while issues from 1935 are not available on Gallica, they are accessible in the digital archive of the Marguerite Durand Library. In addition, in the Aslı Davaz Private Papers, the microfilms obtained from the University of Chicago contain all issues except for seven.

Suriye kökenli şair Esmâ Zâfir⁶ de dergiye düzenli katkı sunuyordu. Suriye asıllı Hıristiyan yazar Nilli Zenâmîrî ve Lübnan kökenli Hıristiyan romancı Amy Cher⁷ de derginin kadın yazarları arasındaydı. Ayrıca Fransız hukukçu Maria Vérone⁸ ile feminist Avril de Sainte-Croix⁹ gibi isimler de yazılarıyla dergiye destek veriyordu. Mısır'da kadınların hak ve özgürlük mücadelesini destekleyen, başta Mısır Feminist Birliği'nin hukuk danışmanı, romancı ve gazeteci Muhammed Hüseyin Heykel olmak üzere Muhammed Eflatun ve Ahmad Fikri gibi isimler de dergide yazılarıyla yer aldılar.

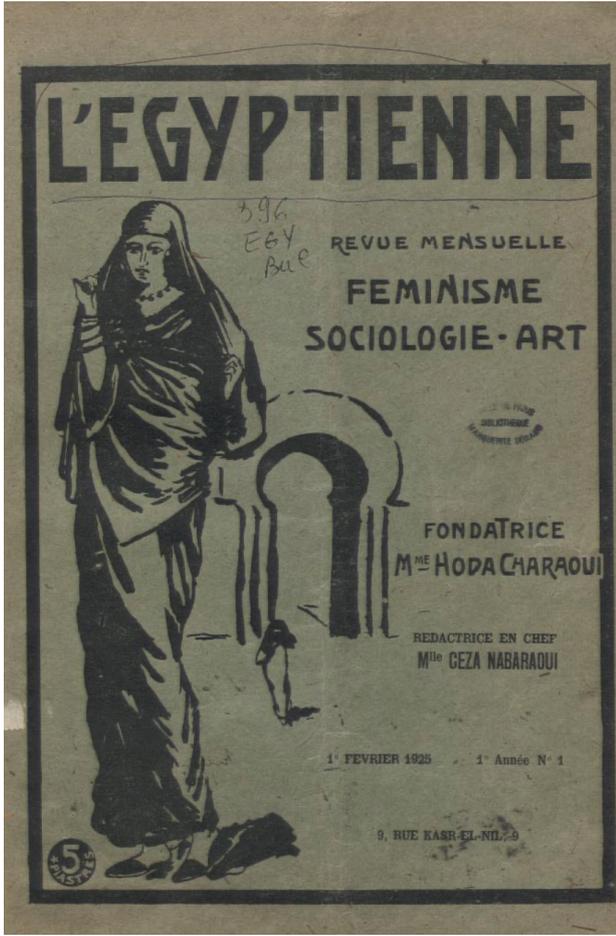
L'Égyptienne, uluslararası kadın hareketine katkıları bakımından incelendiğinde, neredeyse bütün sayılarında hem doğu hem de batı kadınlarına ilişkin düzenli ve kapsamlı bilgi verdiği görülür. Derginin yazı kurulu, başta kadın gazeteleri ve dergileri olmak üzere dünya basınına yakından takip ediyor, Mısırlı kadınların ilgisini çekebilecek yazıların çevirilerine yer veriyor, İngiltere ve Fransa'da yayımlanan günlük gazeteleri temin ederek içeriklerini değerlendiriyordu. *La Française* gazetesinden aktarılan pek çok makalenin yanı sıra, Fransa'nın önemli günlük gazetelerinden *Le Figaro*'da yayımlanan Türkiye'de kadınların toplumsal konumuna ilişkin bir yazı da dergide yer alıyordu. *L'Égyptienne*, uluslararası kadın hareketine ilişkin kongreleri, konferansları ve eylemleri neredeyse her sayısında okuyucularına aktarıyordu.

Dergi, Türkiye'deki kadın hareketine ve kadınların konumuna düzenli ve sürekli bir ilgi gösterdi. Bu ilginin merkezinde Türkiye'de kadınların özgürleşme süreci, kamusal alanda görünürlük kazanmaları, çeşitli mesleklerde öncü kadınların ortaya çıkışı ve Türkiye'deki kadın hareketinin gelişimi yer aldı. Dergi, söz konusu on beş yıllık süreçte sık sık Türkiye'deki kadınlarla ilgili bir haber ya da yazı yayımladı; özellikle 1931 ve 1935 yılları, Türkiye üzerine en yoğun içeriğin bulunduğu dönemler oldu. Kadınlarla doğrudan ilgili olmayan içeriklerde dahi Türkiye'deki siyasal ve ekonomik reformlar düzenli biçimde

with some articles translated and published in full; this, in turn, established the journal as an important reference source. Huda Sha'arawi² notes that the reputation the journal gained abroad also contributed to its acceptance within the Egyptian public sphere. Functioning as a means of communication at international meetings, *L'Égyptienne* also contributed to transforming negative perceptions in the West regarding Egyptian women and, more broadly, the East. Having directed the journal for fifteen years, Saiza Nabarawi³ articulated her views on national issues and feminism, while each issue also included coverage of the Union's activities and featured prominent women occupying significant positions within women's movements in different countries. The journal's body of contributors was highly diverse. Alongside Doria Shafik,⁴ who would later establish the organisation *Bint al-Nil*, regular contributions were made by the Lebanese poet and writer May Ziadeh⁵ and the Syrian-born poet Esmâ Zafir.⁶ The journal's female contributors also included the Syrian-born Christian writer Nilli Zenamiri and the Lebanese-born Christian novelist Amy Cher.⁷ In addition, figures such as the French jurist Maria

6. Esmâ Zafir, 20. yüzyılın ilk yarısında, özellikle Arap kadın edebiyatı ve Osmanlı sonrası levanten entelektüel çevrelerinde anılır. Metinlerinde kadınların eğitimi, ahlak, toplumsal sorumluluk ve kültürel yenilenme temalarını işledi. Bkz. Badran, *Feminists, Islam, and Nation: Gender and the Making of Modern Egypt*.
7. Mısır feminist hareketini uzaktan da olsa desteklemiş, ana çalışma alanı ise edebiyat olmuştur. Bkz. Badran, a.g.e., 278.
8. Maria Vérone (1874–1938), Üçüncü Cumhuriyet döneminde önde gelen Fransız gazeteci ve aktivist. Arşivi Angers Üniversitesi Feminizm Arşivleri'nde, Bibliothèque Marguerite Durand'da ve Bibliothèque historique de la Ville de Paris'teki (Paris Şehir Tarihi Kütüphanesi) Marie-Louise Bouglé koleksiyonunda yer almaktadır. Bkz. Maité Albistur, *Catalogue des archives Marie-Louise Bouglé* (Paris, 1982).
9. Avril de Sainte-Croix (1855–1939), Fransız kadın hareketinin önde gelen aktivistlerinden. Fuhuşla mücadele, kadın emeği ve medeni hukuk reformu alanlarında etkin rol oynadı. Bkz. "Avril de Sainte-Croix", *Wikipedia*, Erişim Tarihi:30.12.2025, https://fr.wikipedia.org/wiki/Adrienne_Avril_de_Sainte-Croix.

2. Huda Sha'arawi (1879–1947) was an Egyptian feminist, nationalist, and pioneer of women's rights. In 1923, as one of the founders of the Egyptian Feminist Union, she engaged in organised struggle for women's education, legal equality, and participation in public life. In the same year, upon her return from the International Women's Congress in Rome, her removal of the veil in public constituted a symbolic turning point. Huda Sha'arawi's private archive is held at the Rare Books and Special Collections of The American University in Cairo and includes her writings, speeches, and personal materials. See Margot Badran, *Feminists, Islam, and Nation: Gender and the Making of Modern Egypt* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1995).
3. Saiza Nabarawi, a journalist, editor, and activist belonging to the founding generation of the Egyptian feminist movement, was born in Cairo in 1897. After studying at the Lycée de Versailles, she received education at the Institut Saint Germain-des-Prés in Paris and subsequently at Notre Dame de Sion in Alexandria. She was twenty-six years old when she joined the Egyptian Feminist Union. See Badran, *ibid.*, pp. 98–99; Fátima Contreras Pérez, "El activismo feminista de la revista *L'Égyptienne* (1925–1940): el periodismo de Siza Nabarawi," *Revista Estudos Feministas* 30, no. 3 (2022): 1–12.
4. Doria Shafik (Duriyah Shafiq, 1908–1975) was an Egyptian feminist, writer, and activist. *Bint al-Nil* (Daughters of the Nile) was a feminist journal founded by Shafik in 1945, as well as the organisation bearing the same name. The journal can be accessed through the digital library of the Rare Books and Special Collections at The American University in Cairo. See Badran, *ibid.*, pp. 153–154, 186.
5. May Ziadeh (Mâri Ziyâde, 1886–1941) received a French education. She began writing in Arabic and became known as a multilingual writer under the name May Ziadeh. See Erol Ayyıldız, "Mey Ziyâde," *TDV İslam Ansiklopedisi*, accessed 30 December 2025, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mey-ziyade>.
6. Esmâ Zafir is noted in the first half of the twentieth century, particularly within Arab women's literature and post-Ottoman Levantine intellectual circles. In her writings, she addressed themes such as women's education, morality, social responsibility, and cultural renewal. See Badran, *ibid.*
7. She supported the Egyptian feminist movement, albeit from a distance, while her primary field of work was literature. See Badran, *ibid.*, p. 278.

1925 yılında yayımlanmaya başlayan *L'Egyptienne* dergisinin ilk sayısının kapak sayfası.

Cover page of the first issue of *L'Egyptienne*, first published in 1925. Kaynak: Bibliothèque Marguerite Durand Dijital Arşivi, <https://bibliotheques-specialisees.paris.fr/ark:/73873/pf0000718626/1925/01fevrier/v0001.simple.selected?Tab=record>, Erişim: 21.01.2026.

işlendi. 1935'te İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Kadınlar Birliği 12. Kongresi dergide en kapsamlı biçimde ele alınan konu olarak öne çıktı. *L'Egyptienne*'in Mayıs 1936'da yayımlanan 114. sayısının, 1935 Kongresi'ne ve Türkiye'ye ayrılmasına karar verildi; yazı kurulu, Necile Tefvik'ten yazı ve fotoğraf talep etti. Bu sayının onuncu sayfası, fotoğrafıyla birlikte Necile Tefvik'in kongreye sunduğu rapora ayrılmıştı. Türkiye özel sayısında, Türkiye ve İstanbul fotoğraflarının yanı sıra on bir yazı yer aldı. Bu özel sayı 1936'da yayımlandığında Mısır Feminist Birliği'nin on üç yıllık bir geçmişi vardı.

L'Egyptienne dergisinden, 1995 yılında Librarie de Pera'nın sahibi merhum Uğur Güracar'ın bir gün Kadın Eserleri Kütüphanesi'ne derginin birkaç sayısını getirmesiyle haberdar oldum. Getirdiği sayılar arasında kapığında Atatürk resmi olan 1936 tarihli Türkiye özel sayısı

Vérone⁸ and the feminist Avril de Sainte-Croix⁹ supported the journal through their writings. Those who supported the struggle for women's rights and freedoms in Egypt also contributed to the journal, foremost among them the legal advisor to the Egyptian Feminist Union, novelist and journalist Muhammad Husayn Haykal, as well as figures such as Muhammad Eflatun and Ahmad Fikri.

When examined in terms of its contributions to the international women's movement, *L'Egyptienne* appears to have provided regular and comprehensive information on both Eastern and Western women in nearly all of its issues. The journal's editorial board closely followed the world press—particularly women's newspapers and journals—included translations of writings that might attract the interest of Egyptian women, and obtained daily newspapers published in England and France in order to assess their content. In addition to numerous articles translated from *La Française*, the journal also featured a piece published in one of France's leading daily newspapers, *Le Figaro*, concerning the social position of women in Türkiye. *L'Egyptienne* conveyed to its readers, in almost every issue, information on congresses, conferences, and actions related to the international women's movement.

The journal demonstrated a regular and sustained interest in the women's movement in Türkiye and in the position of women within the country. At the centre of this interest were the processes of women's emancipation in Türkiye, their increasing visibility in the public sphere, the emergence of pioneering women in various professions, and the development of the women's movement. Throughout this fifteen-year period, the journal frequently published news or articles concerning women in Türkiye; the years 1931 and 1935, in particular, marked the periods in which content on Türkiye was most intensive. Even in materials not directly related to women, political and economic reforms in Türkiye were regularly addressed. The Twelfth Congress of the International Alliance of Women, held in Istanbul in 1935, emerged as the most extensively covered topic in the journal. It was decided that the 114th issue of *L'Egyptienne*, published in May 1936, would be devoted to the 1935 Congress and to

8. Maria Vérone (1874–1938) was a leading French journalist and activist during the period of the Third Republic. Her archive is held in the Feminism Archives at the University of Angers, at the Bibliothèque Marguerite Durand, and in the Marie-Louise Bouglé collection at the Bibliothèque historique de la Ville de Paris. See Maïté Albistur, *Catalogue des archives Marie-Louise Bouglé* (Paris, 1982).
9. Avril de Sainte-Croix (1855–1939) was one of the leading activists of the French women's movement. She played an active role in the struggle against prostitution, in the field of women's labour, and in civil law reform. See "Avril de Sainte-Croix," *Wikipedia*, accessed 30 December 2025, https://fr.wikipedia.org/wiki/Adrienne_Avril_de_Sainte-Croix.

da vardı ve bu sayıyı kütüphane için satın aldık.¹⁰ O tarihte henüz Türkiye'de bu dergiden söz eden bir makaleye rastlamamıştım. Dolayısıyla ilk anda pek ilgimi çekmedi. Ancak yıllar sonra bu özel sayının Türkiye'de kadın hareketiyle ilgili yazılara yer verdiğini fark ettim. *Eşitsiz Kız Kardeşlik*¹¹ kitabını hazırlarken Orta Doğu kadın hareketiyle ilgili bölümleri yazabilmek için bu dergiye başvurmam gerektiğini anladım. Bundan on-on beş yıl önce *L'Egyptienne* dergisinin sayılarına ulaşmak oldukça zordu. Dergilerin Chicago Üniversitesi Center for Middle Eastern Studies'de olduğu bilgisine erişebildim; derginin tüm sayılarını satın aldım ve sayılar mikrofilm formatında bana postayla gönderildi.¹² Bugünse artık, birçok koleksiyonda hem orijinalleri hem de dijital formatları bulunduğu için bu dergi üzerinde çalışmak çok daha kolaylaştı. Fransadaki Bibliothèque Marguerite Durand (Marguerite Durand Kütüphanesi) ve Bibliothèque nationale de France'ta (Fransa Milli Kütüphanesi) dijital kopyalarına erişilebilir. Ayrıca Kahire Amerikan Üniversitesi'ndeki Rare Books and Special Collections Library'de yer alan arşivlerde *L'Egyptienne*'in sayılarına da rastlamak mümkün. Buna karşılık, Türkiye'de herhangi bir özel arşiv ya da kütüphanede bu dergiye ulaşamadım.

Mısır'da yayımlanan *L'Egyptienne*, yalnızca yerel meselelerle değil, aynı zamanda uluslararası kadın hareketinin gelişimiyle de yakından ilgilenen bir yayın olarak dikkat çekiyor. Türkiye'deki kadınlara dair yazılar, dönemin Türkiye'sinde yaşanan toplumsal dönüşümlerin özellikle kadınların kamusal yaşama katılımının- nasıl bir ilgi ve hayranlıkla izlendiğini gösteriyor. Derginin, Türkiye'deki kadınların durumuna yönelik yaklaşımı, takdir etme ve örnek alma arzusunu birlikte barındırıyor.

Sözünü ettiğim bu yazılara daha yakından bakalım; 15 yıllık yayının süresinde dergide yıl bazında yayımlanan yazı, makale ve kısa haberlere değinelim. Böylece derginin hangi konuları, hangi kadınları öne çıkardığını; derginin 1930'lardan itibaren Türkiye'nin hangi ekonomik ve siyasal konularını ele aldığını inceleyelim.

Türkiye; the editorial board requested a text and photographs from Necile Tevfik. The tenth page of this issue was allocated to the report presented by Necile Tevfik at the congress, accompanied by her photograph. In addition to photographs of Türkiye and Istanbul, the special issue included eleven articles. At the time of its publication in 1936, the Egyptian Feminist Union had a history of thirteen years.

*I became aware of the journal L'Egyptienne in 1995, when the late Uğur Güracar, owner of Librarie de Pera, brought several issues of the journal to the Women's Library one day. Among the issues he brought was the 1936 special issue on Türkiye, featuring a portrait of Atatürk on its cover, and we purchased this issue for the library.¹⁰ At that time, I had not yet encountered any article in Türkiye that referred to this journal. Consequently, it did not initially attract my particular interest. However, years later, I realised that this special issue contained writings on the women's movement in Türkiye. While preparing the book *Eşitsiz Kız Kardeşlik [Unequal Sisterhood]*,¹¹ I understood that I needed to consult this journal in order to write the sections on the women's movement in the Middle East. Ten to fifteen years ago, accessing issues of L'Egyptienne was quite difficult. I was able to obtain information that the journals were held at the Center for Middle Eastern Studies at the University of Chicago; I purchased all issues of the journal, and they were sent to me by post in microfilm format.¹² Today, however, working on this journal has become considerably easier, as both original copies and digital formats are now available in many collections. Digital copies can be accessed at the Bibliothèque Marguerite Durand in France and at the Bibliothèque nationale de France. In addition, it is also possible to encounter issues of L'Egyptienne in the archives of the Rare Books and Special Collections Library at the American University in Cairo. By contrast, I have not been able to locate this journal in any private archive or library in Türkiye.*

Published in Egypt, L'Egyptienne stands out as a periodical that was concerned not only with local issues but also closely engaged with the development of the international women's movement. The writings on women in Türkiye

10. Bu sayı Kadın Eserleri Kütüphanesi'nin Nadir Eserler Koleksiyonunda bulunmaktadır.

11. Aşlı Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014).

12. Gönderilen mikrofilmlerde daha sonra 12., 44., 58., 81., 96., 103., 114. ve 148. sayılarının eksik olduğunu saptadım. Üniversiteden bunları talep ettim ancak merkezin sorumlusundan aldığım cevapta, bu sayıların onlarda da olmadığı bildirildi.

10. This issue is held in the Rare Books Collection of the Women's Library.

11. Aşlı Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği [Unequal Sisterhood: International and Middle Eastern Women's Movements, the 1935 Congress, and the Union of Turkish Women]* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014).

12. In the microfilms sent, I subsequently determined that issues nos. 12, 44, 58, 81, 96, 103, 114, and 148 were missing. I requested these from the university; however, in the response I received from the person in charge of the centre, it was stated that these issues were not held there either.

Kamu Alanında ve Karar Alma Mekanizmalarında İlk Adımlar (1925)

Fatma Aliye: Gerçek Özgürlük ve Zihniyet Değişikliği

1925 yılında dergide yer alan bir yazıda, Türk kadınının özgürleşme süreci ve toplumsal hayattaki görünürlüğü tarihsel bir çerçevede ele alınır.¹³ Bu sürecin, özellikle 18. yüzyılın sonlarından itibaren savaşlar ve toplumsal dönüşümlerle biçimlendiği görülür. Başlangıçta Batı'dan ilham alan Osmanlı kadınları zamanla bireysel gelişimin ve eğitimin önemini kavramış; kitap okumaya yönelmiş ve bilinçlenmeye başlamıştır. Yazıda, savaş dönemlerinde kadınların aktif roller üstlendikleri, yaralıları tedavi ettikleri ve yetim çocuklara sahip çıktıkları; bu deneyimlerin kadınların eğitim hakkı taleplerini daha görünür hale getirdiği bilgisine yer verilir. Osmanlı'da kız okullarının açıldığı ancak çeşitli toplumsal baskıların sürdüğü ifade edilir. Bu çerçevede adı geçen isimlerden biri olan Fatma Aliye¹⁴, kadınların sağlıklı nesiller yetiştirebilmesi için yaşam koşullarının iyileştirilmesi gerektiğini savunarak gerçek özgürlüğün yalnızca dış görünüşle değil, zihniyet dönüşümüyle sağlanabileceğini dile getirir.

Latife Hanım: "Yaralı bir kalp için en iyi merhem çalışmaktır"

Büyük savaşların fiziksel yıkıma yol açmakla birlikte toplumsal yapının yeniden inşasında da etkili olduğu ve bu bağlamda Türk kadınının kamusal alanda daha görünür hâle geldiği ifade edilir. Mustafa Kemal, kadınları geleneksel önyargılardan kurtaran en cesur adımlardan birini atmış; kadınlar eğitim, sanat ve iş hayatında daha aktif rol almaya başlamıştır. *L'Egyptienne*'de modernleşme sürecinde batılı gibi giyinmenin tek başına bir ilerleme biçimi olmadığına, asıl özgürlüğün eğitim ve çalışma yoluyla elde edileceğine dikkat çekilir. Bu çerçevede Latife Hanım'ın¹⁵ "Yaralı bir kalp için en iyi merhem çalışmaktır" sözüne yer verilerek çalışmanın kadınlar açısından önemi vurgulanır.¹⁶

demonstrate how the social transformations taking place in the country at the time—particularly women's participation in public life—were followed with considerable interest and admiration. The journal's approach to the situation of women in Türkiye embodies both an attitude of appreciation and a desire to take it as a model.

Let us take a closer look at these writings; let us examine, on a yearly basis, the articles, essays, and brief news published in the journal over its fifteen-year period of publication. In doing so, we may analyse which topics and which women the journal foregrounded, as well as which economic and political issues in Türkiye it addressed from the 1930s onwards.

First Steps in the Public Sphere and Decision-Making Mechanisms (1925)

Fatma Aliye: Genuine Freedom and Transformation of Mentality

In an article published in the journal in 1925, the process of the emancipation of Turkish women and their visibility in social life is addressed within a historical framework.¹³ It is observed that this process was shaped, particularly from the late eighteenth century onwards, by wars and social transformations. Ottoman women, initially inspired by the West, gradually came to recognise the importance of individual development and education; they turned to reading and began to develop a sense of awareness. The article notes that during periods of war, women assumed active roles, treated the wounded, and took care of orphaned children; these experiences rendered women's demands for the right to education more visible. It is stated that girls' schools were opened in the Ottoman Empire, although various forms of social pressure persisted. Within this framework, one of the figures mentioned, Fatma Aliye,¹⁴ argues that living conditions must be improved in order for women to raise healthy generations, and maintains that genuine freedom can be achieved not merely through outward appearance, but through a transformation of mentality.

13. J. M., "A travers la vie sociale: L'évolution de la femme turque," *L'Egyptienne*, sy. 10 (Kasım 1925): 296-301.

14. Fatma Aliye Hanım'ın (1862-1936) 418 muhtelif arşiv kaynağından oluşan ve çalışmalarını, taslaklarını, kişisel yazışmalarını, gazete kupürlerini ve şiirlerini içeren arşivinin bir kısmı Atatürk Kitaplığı'ndadır.

15. Bkz. İpek Çalışlar, *Latife Hanım* (İstanbul: Doğan Kitap, 2006).

16. J. M., "A travers la vie sociale: L'évolution de la femme turque," *L'Egyptienne*, sy. 10 (Kasım 1925): 296-301.

13. J. M., "A travers la vie sociale: L'évolution de la femme turque," *L'Egyptienne*, no. 10 (November 1925): 296-301.

14. Fatma Aliye (1862-1936) has an archive consisting of 418 diverse archival sources, including her works, drafts, personal correspondence, newspaper clippings, and poems; a portion of this archive is held at the Atatürk Library.

Halide Edib'in Almanya Yolculuğu

Dergide, Cumhuriyet dönemi kadınlarının kamusal alanda üstlendikleri görevler arasında Halide Edib'in¹⁷ konumuna da dikkat çekilir. Eğitim alanındaki birikimi ve Almanca'yı iyi bilmesi sayesinde kız okullarına öğretmen seçmek üzere Almanya'ya gönderildiği, bir dönem Millî Eğitim Bakanlığı görevini de yürüttüğü bilgisine yer verilir.¹⁸ Bu örnek üzerinden kadınların yalnızca öğrenci ya da destekleyici konumda değil, karar alma mekanizmalarında da yer almaya başladığı vurgulanır.¹⁹

Kadın Öğretmenlere Yönelik Bir Genelge

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan bir genelgeye de değinilir. Buna göre²⁰, kadın öğretmenlerin aşırı süslenmekten kaçınmaları, sade ve mütevazı giyinerek öğrencilere edep modeli olmaları beklenmektedir. Aksi halde öğretmenlerin görevden alınabileceklerine dair uyarılara yer verilir.

Halide Edib'in Amin Alayı (1926)

Halide Edib: Yeni Cumhuriyet ve Toplumsal Sorumlulukları

L'Egyptienne dergisi, Aralık 1926 tarihli sayısında Halide Edib Hanım'a kapakta ve içerikte geniş yer ayırır.²¹ Halide Edib, Doğu edebiyatı ve siyaseti içinde tanınmış, modern Türkiye'nin önde gelen kadınlarından biri olarak tanıtılır. Halide Edib'in, yeni Cumhuriyet'in kuruluşunda önemli toplumsal sorumluluklar üstlenebilmek için aldığı eğitimin onu bu sürece çok iyi hazırladığı ifade edilir. 1901 yılında, dönemin aydınlarından biri olan Salih Zeki Bey'le evlenmiş; eşiyile birlikte entelektüel ve toplumsal çalışmalar yürütmüştür. Savaş sırasında coşkulu bir vatansever olarak öne çıkmıştır. *Anılar* adlı eseri, eski geleceklere dair en ilginç belgelerden biri olarak tanıtılmış

Latife Hanım: 'The best remedy for a wounded heart is to work'

It is stated that, while major wars led to physical destruction, they were also effective in the reconstruction of the social structure, and that, in this context, Turkish women became more visible in the public sphere. Mustafa Kemal Atatürk took one of the most courageous steps in liberating women from traditional prejudices; women began to assume more active roles in education, the arts, and working life. In L'Egyptienne, it is emphasised that adopting Western styles of dress alone does not constitute progress in the process of modernisation, and that genuine freedom is attained through education and work. Within this framework, the statement of Latife Hanım,¹⁵ 'The best remedy for a wounded heart is to work', is cited in order to underscore the importance of work for women.¹⁶

Halide Edib's Journey to Germany

In the journal, attention is also drawn to the position of Halide Edib¹⁷ among the roles undertaken by women of the Republican period in the public sphere. It is noted that, owing to her educational background and her proficiency in German, she was sent to Germany to select teachers for girls' schools, and that she also served for a period in the Ministry of National Education.¹⁸ Through this example, it is emphasised that women were beginning to take part not only as students or in supportive roles, but also within decision-making mechanisms.¹⁹

A Circular Addressed to Women Teachers

Reference is also made to a circular issued by the Ministry of National Education. According to this,²⁰ women teachers are expected to refrain from excessive adornment and to present themselves in a simple and modest

17. Bkz. Ayşe Durakbaşı, *Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000); İpek Çalışlar, *Halide Edib: Biyografisine Sığmayan Kadın* (İstanbul: Everest Yayınları, 2009); Şerif Eskin, "Halide Edib Arşivlerinden Neler Öğrenebiliriz? Edebiyat Eleştirisinden Biyografi Yazımına," *Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi* 2, sy. 3 (Mart 2025): 35-46. <https://arsivdekadinvetoplumsalcinsiyet.com/halide-edib-arsivlerinden-neler-ogrenebiliriz-edebiyat-elestirisinden-biyografi-yazimina/>

18. Metinde "ex-ministre de l'Instruction Publique en Turquie" şeklinde ifade edilmiş. Resmî olarak Millî Eğitim Bakanlığı'nın başında ya da bakan yardımcısı gibi bir görevde bulunduğu dair güvenilir kaynaklar yoktur.

19. "Echos d'Orient: Mme Khalide Adib," *L'Egyptienne*, sy. 10 (Kasım 1925): 316.

20. "Echos d'Orient: Répression de la parure indécente dans les écoles féminines turques," *L'Egyptienne*, sy. 8 (Eylül 1925): 257.

21. "Les Grandes Figures Féminines de l'Islam - Halide Adib Hanem," *L'Egyptienne*, sy. 21 (Aralık 1926): İç kapak.

15. See İpek Çalışlar, *Latife Hanım* (İstanbul: Doğan Kitap, 2006).

16. J.M., "A travers la vie sociale: L'évolution de la femme turque," *L'Egyptienne*, no. 10 (November 1925): 296-301.

17. See Ayşe Durakbaşı, *Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000); İpek Çalışlar, *Halide Edib: Biyografisine Sığmayan Kadın* (İstanbul: Everest Yayınları, 2009); Şerif Eskin, "Halide Edib Arşivlerinden Neler Öğrenebiliriz? Edebiyat Eleştirisinden Biyografi Yazımına," *Journal of Women and Gender in the Archives* 2, no. 3 (March 2025): 35-46. <https://arsivdekadinvetoplumsalcinsiyet.com/halide-edib-arsivlerinden-neler-ogrenebiliriz-edebiyat-elestirisinden-biyografi-yazimina/>

18. In the text, the expression "ex-ministre de l'Instruction Publique en Turquie" is used. However, there are no reliable sources indicating that she officially held a position as head of the Ministry of National Education or as a deputy minister.

19. "Echos d'Orient: Mme Khalide Adib," *L'Egyptienne*, no. 10 (November 1925): 316.

20. "Echos d'Orient: Répression de la parure indécente dans les écoles féminines turques," *L'Egyptienne*, no. 8 (September 1925): 257.

ve özellikle Türkiye'nin modernleşme sürecini anlamaya yardımcı bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Dergi, Halide Edib'i özgün bir yazar, inançlı bir feminist ve kahraman bir vatansever olarak nitelendirir.

Halide Edib'in Anılarından "Blashlanmak" Töreni

Aynı sayıda yer alan "Halide Edib'in Anılarından Alıntı" başlıklı yazıda²², onun anılarından bir bölüme de yer verilmiştir. Bu bölümde, Halide Edib'in çocuk yaşta okumayı öğrenme arzusu, babasından izin alması ve ardından gerçekleşen okula başlama töreni ayrıntılı biçimde aktarılır. "Blashlanmak"²³ olarak adlandırılan bu törende, küçük çocuklar büyük bir merasim eşliğinde okula götürülür. Küçük bir kız çocuğu ipek giysiler giyer, mücevherlerle süslenir, boynuna altın işlemeli bir çanta takılır ve açık bir arabada mahalle boyunca ilahiler eşliğinde taşınır. Okulun tüm öğrencileri alaya katılır; büyükler ilahiler söyler ve çocuklar "amin, amin" diye bağırır. Yeni öğrenci okula vardığında diz çökerek alfabeyi tekrar eder. Ardından tüm çocuklara şeker dağıtılır ve bir madeni para verilir. Tören, düğün kadar önemli bir toplumsal olay olarak tanımlanır. Varlıklı aileler aynı töreni mahalledeki yoksul çocuklar için de düzenleyerek onların eğitim masraflarını üstlenirler.

Halide Edib'in ilkokula başlama töreni ise evde, bir öğretmen kendisine ders vermesiyle gerçekleşir. O gece eve çok sayıda davetli gelmiş, bazıları saray çevresinden kişiler olmuştur. Halide Edib şampanya rengi bir ipek elbise ve aynı renkte bir duvak giymiştir. Tören sırasında Kur'an okunmuş, Halide Edib diz çökerek alfabeyi tekrar etmiş ve sonunda hocasının elini öpmüştür. Bu merasimin tüm aşamaları Halide Edib'in anlatımıyla aktarılmış; dönemin çocukluk ve eğitim deneyimine dair ayrıntılı bir kesit sunulmuştur. *L'Egyptienne* bu bölümleri yayımlayarak Halide Edib'in yaşamından ve gözlemlerinden örnekler yer verir.

Halide Edib'e Göre Çokeşlilikte İlk Eş, Toplum Önünde Bir "Kamu Şehidi"dir (1927)

Türkiye'de uzun zaman yaşamış Sırp yazar, gazeteci Yelan Dimitrievitch (Jelena Dimitrijević)

Türkiye'de kadın hareketi ve kadınlarla ilgili haberler 1927 yılında da dergide oldukça geniş bir biçimde yer

manner, thereby serving as models of propriety for their students. It is further stated that warnings are issued indicating that teachers may be dismissed from their posts should they fail to comply.

Halide Edib's Amen Procession (1926)

Halide Edib: The New Republic and Its Social Responsibilities

In its December 1926 issue, the journal L'Egyptienne devoted extensive space to Halide Edib, both on the cover and within its pages.²¹ She is introduced as one of the leading women of modern Türkiye, recognised within Eastern literature and politics. It is stated that the education Halide Edib received prepared her exceptionally well to assume significant social responsibilities in the establishment of the new Republic. In 1901, she married Salih Zeki Bey, one of the intellectuals of the period, and together with her husband she engaged in intellectual and social activities. During the war, she emerged as an ardent patriot. Her work Memoirs is presented as one of the most interesting documents concerning old traditions and is regarded, in particular, as a source that facilitates an understanding of Türkiye's process of modernisation. The journal characterises Halide Edib as an original writer, a committed feminist, and a heroic patriot.

The 'Blashlanmak' Ceremony from Halide Edib's Memoirs

In the same issue, an excerpt from her memoirs is included in an article entitled 'Excerpt from Halide Edib's Memoirs'²² In this section, Halide Edib's desire to learn to read at a young age, her obtaining permission from her father, and the subsequent ceremony marking her entry into school are described in detail. In this ceremony, referred to as 'Blashlanmak',²³ young children are taken to school in a grand procession. A young girl is dressed in silk garments, adorned with jewellery, and a gold-embroidered bag is placed around her neck; she is then carried through the neighbourhood in an open carriage accompanied by hymns. All the pupils of the school join the procession; elders sing hymns, while the children chant 'amen, amen'. Upon arriving at the school, the new pupil kneels and repeats the alphabet. Thereafter, sweets are

22. "Extrait des mémoires de Halide Edib," *L'Egyptienne*, sy. 21 (Aralık 1926): 9-11.

23. Halide Edib'in İngilizce anılarında *bashlanmak* olarak geçiyor. Dergide fonetik olarak yanlış aktarılmış. Bkz. Halide Edib, *Memoirs of Halide Edib* (Gorgias Press, 2004), 86-88.

21. "Les Grandes Figures Féminines de l'Islam - Halide Adib Hanem," *L'Egyptienne*, no. 21 (December 1926): inner cover.

22. "Extrait des mémoires de Halide Edib," *L'Egyptienne*, no. 21 (December 1926): 9-11.

23. In Halide Edib's English memoirs, the term appears as *bashlanmak*. In the journal, it is rendered phonetically and incorrectly. See Halide Edib, *Memoirs of Halide Edib* (Gorgias Press, 2004), 86-88.

alır. Bu haberlerden biri, uzun zaman Türkiye’de yaşamış olan Sırp romancı Jelena Dimitrijević²⁴ hakkında. Haberde Dimitrijević’in yaklaşık bir aydan beri Kahire’de bulunduğu belirtilir ve onunla ilgili bilgi verilir.²⁵ Dimitrijević, hayatının neredeyse yarısını Türk ve Müslüman kadınların hayatını incelemeye adanmıştır. Edebi eserlerinin hepsi, Doğu kadınlarını konu edinir ve onların hikâyelerine odaklanır. Marmara Denizi ve Boğaziçi kıyılarındaki en seçkin harem çevrelerinde bulunmuş, 1908 Türk Devrimi sırasında Selanik’te, Cevdet Paşa’nın kızlarından biri olan Emine Semiye²⁶ (Emine Semié) Hanım’la tanışmıştır; söz konusu anlatıda o dönemde Emine Semiye’nin, genel olarak kadın haklarının, özellikle de Müslüman kadınların haklarının en coşkulu savunucularından biri olduğu dile getirilir. Ayrıca Dimitrijević, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin kadın üyelerinin tümüyle tanışmıştı; bu üyeler arasında, cemiyetin çevirmeni ve bazı Avrupa feminist dergilerinin yazarlarından olan Gülistan Hanım²⁷ da bulunuyordu.

Almanya’dan tıp doktoru olarak dönen Bedriye Hanım (Bedrié Hanım) kimdir?

“Türk kardeşlerimiz için bir zafer” başlığıyla dergide yer alan yazıda²⁸, Bedriye Hanım’ın²⁹ hijyen ofisine şef olarak atıldığı haberi verilir, bu başarı yalnızca bireysel bir başarı olarak değil, Türk kadınlarının meslek ve eğitim alanındaki ilerlemesinin sembolü olarak sunulur. Orta

distributed to all the children, and each is given a coin. The ceremony is described as a social event of importance comparable to that of a wedding. Wealthy families also organise the same ceremony for poor children in the neighbourhood, assuming the costs of their education.

Halide Edib’s initiation into primary schooling, by contrast, took place at home, where a teacher provided her with instruction. That evening, numerous guests gathered at the house, some of whom were from court circles. Halide Edib wore a champagne-coloured silk dress and a veil of the same colour. During the ceremony, the Qur’an was recited; Halide Edib knelt and repeated the alphabet, and at the end she kissed her teacher’s hand. All stages of this ceremony are conveyed through Halide Edib’s own account, offering a detailed glimpse into the childhood and educational experience of the period. By publishing these sections, *L’Egyptienne* presents examples drawn from Halide Edib’s life and observations.

According to Halide Edib, in Polygamy the First Wife is a ‘Public Martyr’ Before Society (1927)

The Serbian Writer and Journalist Jelena Dimitrijević, Who Lived in Türkiye for a Long Time

News concerning the women’s movement and women in Türkiye continued to occupy a substantial place in the journal in 1927. One such item concerns the Serbian novelist Jelena Dimitrijević²⁴ who had lived in Türkiye for a long time. The news states that Dimitrijević had been in Cairo for approximately a month and provides information about her.²⁵ Dimitrijević devoted nearly half of her life to studying the lives of Turkish and Muslim women. All of her literary works focus on Eastern women and centre on their stories. She was present in the most distinguished harem circles along the shores of the Sea of Marmara and the Bosphorus; during the 1908 Turkish Revolution, she met Emine

24. Jelena Dimitrijević (1862–1945), gezi yazılarıyla öne çıkan Sırp yazar ve feminist. Eserleri, Türkiye ve Osmanlı kadınlarının yaşamı, özellikle Müslüman kadınların toplumsal konumuna odaklanıyor. Türk haremeleri ve Müslüman kadınların yaşamı üzerine araştırmalar yürüten Dimitrijević, 1908 Jön Türk Devrimi sırasında Selanik’te bulunmuş ve *Pisma iz Soluna*’yı yazmış; 1912’de Nove ile Matica Srpska ödülleri almıştır. Gezilerinde uluslararası kadın hareketiyle ilişkiler kurmuş; Huda Shaarawi ile tanışmıştır. Bkz. “Jelena Dimitrijević,” *Wikipedia*, Erişim Tarihi: 30.12.2025, https://en.wikipedia.org/wiki/Jelena_Dimitrijević%C4%87.

25. “Une grande romancière serbe,” *L’Egyptienne*, sy. 22 (Ocak 1927): 13-14.

26. Emine Semiye’nin (1864–1944) ablası Fatma Aliye’ye yazdığı bazı mektupların orijinaleri Atatürk Kitaplığı’nda yer alan Fatma Aliye Hanım Koleksiyonu’ndadır. Kadriye Kaymaz, *Gölgedeki Kalem: Emine Semiye* (İstanbul: Küre Yayınları, 2009).

27. Gülistan Hanım (1874), Üsküdar Amerikan İnas Mektebi’nde eğitim görmüş, Amerikan Kız Koleji’nin orta kısmından mezun olan ilk Müslüman Türk kıza. Selanik’te İttihat ve Terakki’ye katılmış, çevirmenlik yapmış; *Hanımlara Mahsus Gazete*’de başyazarlar arasında yer almıştır. Bkz. Ummahan Nerkiz, “Gülistan İsmet Hanım,” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*, 22.05.2019, Erişim Tarihi: 17.12.2025, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/gulistan-ismet-hanim>.

28. “Echos d’Orient: Une victoire de nos sœurs turques,” *L’Egyptienne*, sy. 23 (Şubat 1927): 63.

29. Osman Bahadır, “80 yıl önce Cumhuriyet,” *Cumhuriyet Pazar Eki*, 18 Ocak 2017, 10. sayfada Bedriye Hanım’la ilgili 11 Ocak 1927 tarihli yazıyı aktarmıştır; bu yazıda Bedriye Hanım “Tabip hanımlarımızdan Maarif Vekâleti Hıfzıssıhha Müttehassısı Doktor Bedriye Necmettin Hanım, Maarif Vekâleti tarafından pevantoryumun hazırlıklarını ve İstanbul mekteplerinin sıhhi durumunu yakından tetkik ve teftiş üzere İstanbul’a gönderilmişti.” ifadeleriyle haberleştirilir.

24. Jelena Dimitrijević (1862–1945) was a Serbian writer and feminist, noted for her travel writings. Her works focus on the lives of women in Türkiye and the Ottoman Empire, particularly on the social position of Muslim women. Having conducted research on Turkish harems and the lives of Muslim women, Dimitrijević was in Salonica during the Young Turk Revolution of 1908, where she wrote *Pisma iz Soluna*; in 1912, she received the Nove and Matica Srpska awards. During her travels, she established connections with the international women’s movement and met Huda Shaarawi. See “Jelena Dimitrijević,” *Wikipedia*, accessed 30 December 2025, https://en.wikipedia.org/wiki/Jelena_Dimitrijević%C4%87.

25. “Une grande romancière serbe,” *L’Egyptienne*, no. 22 (January 1927): 13-14.

öğrenimini İstanbul'daki Amerikan Misyon Koleji'nde tamamladıktan sonra, masrafları Türk hükümeti tarafından karşılanarak Almanya'da tıp eğitimi alan ve ardından Türkiye'ye dönen Bedriye Hanım'ın bu konuma gelmesi, Mısırlı kadınlara da örnek gösterilir ve dergide bu tür başarılar aktarılırken kadınların birbirinden ilham alabileceğine dikkat çekilir. Bu kısa haberde yer alan Bedriye Hanım yurda dönüşünde Maarif Vekâleti'nde Hıfzıssıhha uzmanlığına atanarak Doktor Safiye Ali'den sonra resmi göreve başlayan ikinci kadın doktor olmuştur.

1920'lerde Bulgaristan'da Yayımlanan Feminist Dergi *Vesnik na Jenata* ve Kadınlara İlişkin Cumhuriyet Devrimleri

L'Egyptienne dergisinde, her sayısında düzenli olmamakla birlikte, özellikle 1925–1927 yılları arasında alıntılarını, basından seçmelerin, kısa notların ve kadın dünyasından haberlerin aktarıldığı “Glanes” başlıklı bir köşe yer alır. *Vesnik na Jenata*³⁰ dergisinde yayımlanan ve *L'Egyptienne* tarafından “Glanes” köşesinde aktarılan bu haber, o dönemde komşu ülkelerin kadın dergilerinde kadınlara ilişkin gelişmelerin yakından izlendiğine işaret ediyor. Etkin ve belgeli çalışmalarıyla tanınan Bulgar haftalık gazetesi *Vesnik na Jenata*'dan alınan bu yazı³¹, Türkiye'deki kadınların durumuna ilişkin o güne kadar yazılmış en nitelikli metinlerden biri olarak değerlendirilir. Yazıda ifade edildiğine göre, Türkiye'de Cumhuriyet'le birlikte gerçekleşen siyasal ve toplumsal dönüşümler dünya kamuoyunda büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Özellikle saltanatın kaldırılması, fesin terk edilip şapkanın kabul edilmesi ve mutlakiyetçi bir devlet düzeninden Cumhuriyet'e geçiş gibi değişiklikler birkaç yıl önce akla bile gelmemekteydi. Dergide aktarılanlara göre, bu olayların en önemlisi Türk kadınının özgürleşmesidir.

Dergiye göre, Cumhuriyet'ten önce Türk kadınlarının yaşamı Pierre Loti'nin *Les Désenchantées*³² romanındaki Cenâne, Zeyneb ve Melek'in trajedileri üzerinden örneklenmişti. Yazıda, kız çocuklarının 12–13 yaşına kadar evden çıkabildiği, bu yaştan sonra ise ferace ve yaşmakla örtündükleri; kadınların dışarıda yalnızca babaları, kardeşleri ya da eşleriyle konuşabildikleri, diğer erkeklerden ise “âdeta gâvurdan kaçır gibi” kaçmak zorunda bırakıl-

Semiye,²⁶ one of the daughters of Cevdet Pasha, in Salonica. In the account in question, it is stated that at that time Emine Semiye was among the most ardent advocates of women's rights in general, and of the rights of Muslim women in particular. Moreover, Dimitrijević had become acquainted with all the women members of the Committee of Union and Progress; among these members was Gülistan Hanım,²⁷ who served as a translator for the committee and was also a contributor to certain European feminist journals.

Who Was Bedriye Hanım (Bedrié Hanım), a Medical Doctor Who Returned from Germany?

In the article published in the journal under the title ‘A Victory for Our Turkish Sisters’,²⁸ the news is reported that Bedriye Hanım²⁹ was appointed as head of the hygiene office; this achievement is presented not merely as an individual success, but as a symbol of the progress of Turkish women in the fields of profession and education. After completing her secondary education at the American Mission College in Istanbul, Bedriye Hanım pursued medical studies in Germany with expenses covered by the Turkish government and subsequently returned to Türkiye. Her attainment of this position is presented as an example for Egyptian women, and the journal underscores that women may draw inspiration from one another when such achievements are reported. In this brief news, Bedriye Hanım, upon her return to the country, was appointed as a public health specialist within the Ministry of Education, thereby becoming the second woman doctor to assume an official post after Safiye Ali.

30. *Vesnik na Jenata* (Вестник на Жената; Kadın Gazetesi, 1920, Sofya), haftalık, bazen de aylık yayımlanan Bulgarca kadın dergisi. Oy hakkı, siyasal-hukuki eşitlik, eğitim ve mesleki erişim, mülkiyet ve emek hakları ile evlilik-boşanma reformunu savunur. Koleksiyon erişimi sınırlıdır; Bulgaristan Ulusal Kütüphanesi, Bulgar Kadınlar Birliği'nin dijital arşivleri ve bazı Avrupa kütüphanelerinin mikrofilm koleksiyonlarında bulunur. Bkz. “Вестник на жената”, *Wikipedia* (Bulgarca), Erişim Tarihi: 30.12.2025, https://bg.wikipedia.org/wiki/Вестник_на_жената.

31. “Glanes,” *L'Egyptienne*, sy. 24 (Mart 1927): 67-69.

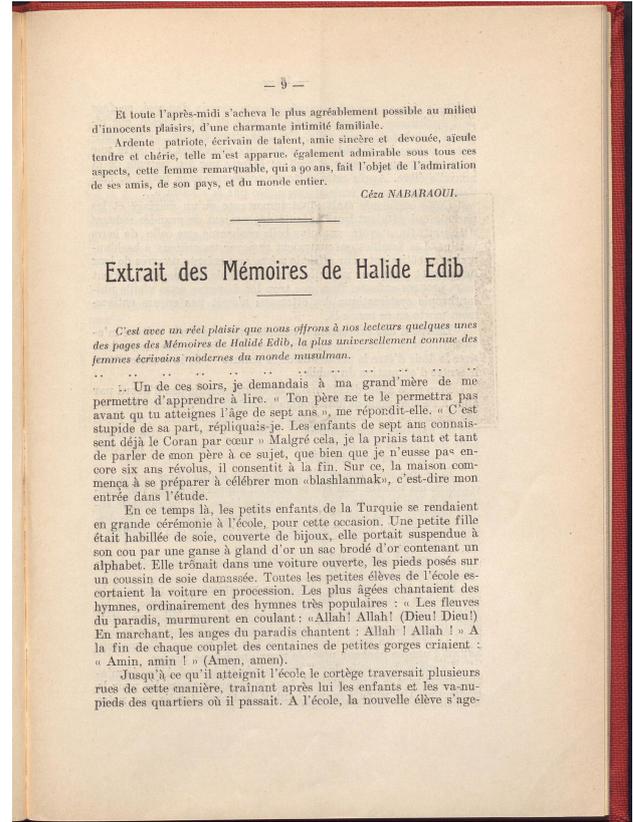
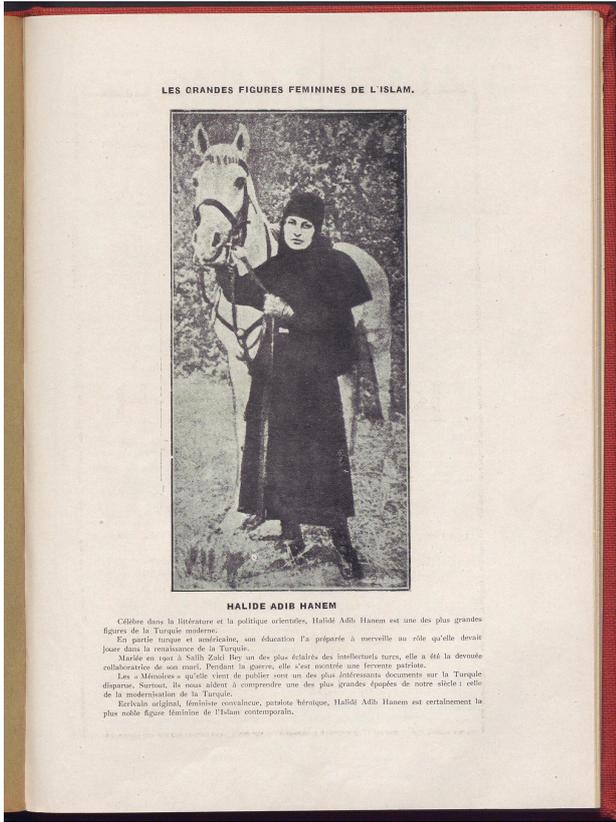
32. Pierre Loti, *Umudunu Yitirmiş Kadınlar*, çev. Birsul Uzma (İstanbul: Oğlak Yayınları, 2020).

26. Some of the original letters written by Emine Semiye (1864–1944) to her sister Fatma Aliye are held in the Fatma Aliye Hanım Collection at the Atatürk Library. See Kadriye Kaymaz, *Gölgedeki Kalemler: Emine Semiye* [The Pen in the Shadows: Emine Semiye] (İstanbul: Küre Yayınları, 2009).

27. Gülistan Hanım (b. 1874) was educated at the Üsküdar American School for Girls and became the first Muslim Turkish girl to graduate from the middle section of the American Girls' College. She joined the Committee of Union and Progress in Salonica and worked as a translator; she was also among the leading writers of *Hanımlara Mahsus Gazete*. See Ummahan Nerkiz, “Gülistan İsmet Hanım,” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*, 22 May 2019, accessed 17 December 2025, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/gulistan-ismet-hanim>.

28. “Echos d'Orient: Une victoire de nos sœurs turques,” *L'Egyptienne*, no. 23 (February 1927): 63.

29. Osman Bahadır, “80 yıl önce Cumhuriyet,” *Cumhuriyet Pazar Eki*, 18 January 2017, p. 10, reproduces an article dated 11 January 1927 concerning Bedriye Hanım; in this text, she is reported as follows: “Among our lady physicians, Doctor Bedriye Necmettin Hanım, specialist in public hygiene at the Ministry of Education, had been sent to Istanbul by the Ministry of Education to closely examine and inspect the preparations for the preventorium and the sanitary conditions of Istanbul's schools.”

Halide Edib'in *L'Egyptienne* dergisinin Aralık 1926 tarihli sayısında yer alan fotoğrafı ve yine aynı sayıda onunla ilgili yayımlanan yazı. *Photograph of Halide Edib and an article about her, both published in the December 1926 issue of L'Egyptienne.*

Kaynak: Bibliothèque Marguerite Durand Dijital Arşivi, <https://bibliotheques-specialisees.paris.fr/ark:/73873/pf0000718626/1926/n21decembre/v0007.simple.selectedTab=record>; <https://bibliotheques-specialisees.paris.fr/ark:/73873/pf0000718626/1926/n21decembre/v0002.simple.selectedTab=record>, Erişim: 21.01.2026.

dıkları aktarılır. *L'Egyptienne*'de belirtildiği üzere, evlerde kafesli pencereler vardı; aristokrat kadınlar bahçeye çıktığında erkek hizmetkârlar uzaklaştırılır, yüksek duvarlarla çevrili bu mekânlarda kadınların hareket alanı sınırlandırılırdı. Sosyal çevreleri yalnızca başka kadınlardan ibaretti; dışarı çıkışlar yaşlı bir refakatçi eşliğinde ve hızlı adımlarla gerçekleşir, bu buluşmalar da eğlenceden ziyade bir "dertleşme" ortamına dönüşürdü. Yazının aktardığına göre bu yalıtılmışlık, eğitim hayatını da imkânsız kılmış; kadınların konuşma ve düşünce dünyası ev işleriyle sınırlandırılmıştı. Kızlar, kendilerine danışılmadan hiç görmedikleri erkeklerle evlendirilir; hatta evlendikten sonra bile kendilerine ait bir yuva kuramaz, iki ya da üç eşle aynı hanede yaşamak zorunda bırakılırlardı. Dergide, bu koşulların sanatsal ve bilimsel üretimi engellediği, "yüksek duvarlar ve kara yaşamak" metaforuyla kadının toplumdan bütünüyle koparıldığı vurgulanır.

L'Egyptienne'e göre, tüm bu aşağılayıcı durum Cumhuriyet'le sona erdi; Türk kadınının özgürlüğü, "ömür boyu hüküm giymiş bir mahkûmun zincirlerinin kırılması"na benzetilmiştir. Yazıda, artık kız ve erkek öğrencilerin üniversitelere birlikte devam ettiği, ulusal kıyafetlerle genç kız ve erkeklerin birlikte dans edebildiği, Türk

The Feminist Journal Vesnik na Jenata in 1920s Bulgaria and Republican Reforms Concerning Women

In L'Egyptienne, although not in every issue, a column entitled 'Glanes' appears particularly between the years 1925 and 1927, in which excerpts, selections from the press, brief notes, and news from the world of women are presented. This news, published in the journal Vesnik na Jenata³⁰ and conveyed by L'Egyptienne in the 'Glanes' column, indicates that developments concerning women in neighbouring countries' women's journals were closely followed during that period. This text, drawn from the Bulgarian weekly

30. *Vesnik na Jenata* (Вестник на Жената; *Women's Newspaper*, 1920, Sofia) was a Bulgarian women's periodical published weekly, and at times monthly. It advocated women's suffrage, political and legal equality, access to education and professions, property and labour rights, and reforms in marriage and divorce. Access to its collections is limited; issues can be found in the National Library of Bulgaria, in the digital archives of the Bulgarian Women's Union, and in microfilm collections held by certain European libraries. See "Вестник на жената," *Wikipedia* (Bulgarian), accessed 30 December 2025, https://bg.wikipedia.org/wiki/Вестник_на_жената.

kadınının sahnede görünürlük kazanmaya başladığı aktarılır. Ayrıca *Kadınların Sesi*³³ adlı dergiyi çıkaran bir feminist örgütün, kadınların sivil ve siyasal haklarını tam olarak kazanması için mücadele ettiği ifade edilir.

Aynı haberde, Suat Derviş'in³⁴ bir Türk romanının sine-maya uyarlanmasına katkı sunmak üzere bir şirketin davetlisi olarak Almanya'ya gittiği ve orada Türkiye'nin toplumsal evrimi ile zihinsel kültürü üzerine konferanslar verdiği duyurulur.

Bulgar gazetesinin yanı sıra, "Glanes" bölümünde, Fransız *Eve* dergisinden de bir habere yer verilir. Habere göre, bu dönemde Türkiye ilk kadın hâkimine kavuşmuş; avukatlık ve hukuk stajını tamamlayan Nigâr Hanım İstanbul'da hâkimliğe atanmıştır.

Halide Edib'in Perspektifinden 'İlk Eş'

1927 Nisan ayına gelindiğinde, 1926 Aralık ayında aynı adla yayımlanan "Extrait des mémoires de Halide Edib" [Halide Edib'in Anılarından Alıntı] başlıklı yazının yeniden yayımlandığını görüyoruz.³⁵ İçerikleri birbirinden farklı olan bu metinler, derginin Halide Edib'in anılarından yaptığı alıntılarını bir yazı dizisi halinde sunmuş olabileceğine işaret eder. 1927 Nisan sayısında yayımlanan bu metin Halide Edib'in *Anılar* adlı eserinde anlattığı, babasının ikinci evliliğiyle birlikte aile içinde yaşanan çokeşlilik deneyimini ele alır.

Halide Edib, "Abla" dediği babasının eşinin evde olmadığı bir dönemde, kendisine "Teize" diye hitap ettiği genç bir kadınla babasının ikinci evliliğini yaptığını ve bu evliliğin aile içinde nasıl bir hayal kırıklığı ve huzursuzluk yarattığını ayrıntılı biçimde aktarır. Halide Edib, gizli ya da açık tüm çokeşli ilişkilerin kadınlarda farklı türde duygusal hasarlara yol açtığını, ancak resmi ikinci eşin

newspaper *Vesnik na Jenata*³¹, known for its active and well-documented work, is evaluated as one of the most substantial writings produced up to that time on the condition of women in Türkiye. According to the text, the political and social transformations that took place in Türkiye with the establishment of the Republic generated great astonishment in world public opinion. In particular, changes such as the abolition of the sultanate, the abandonment of the fez and the adoption of the hat, and the transition from an absolutist state structure to a Republic would have been unimaginable only a few years earlier. As conveyed in the journal, the most significant of these developments was the emancipation of Turkish women.

According to the journal, prior to the Republic, the lives of Turkish women were exemplified through the tragedies of Cenâne, Zeyneb, and Melek in Pierre Loti's novel *Les Désenchantées*.³² The article states that girls were permitted to leave the house only until the age of twelve or thirteen, after which they were veiled with the ferace and yaşmak. Women were allowed to speak outside only with their fathers, brothers, or husbands, and were expected to avoid other men 'almost as if fleeing from an infidel'. As noted in *L'Egyptienne*, houses had latticed windows; when aristocratic women went out into the garden, male servants were dismissed, and within these spaces enclosed by high walls, women's mobility was restricted. Their social circles consisted solely of other women; outings took place with an elderly chaperone and at a hurried pace, and these gatherings turned into occasions for 'sharing troubles' rather than entertainment. According to the account presented in the article, this isolation also rendered education impossible; women's spheres of speech and thought were confined to domestic tasks. Girls were married off to men they had never seen, without their consent; even after marriage, they were unable to establish a home of their own and were forced to live in the same household with two or three co-wives. The journal emphasises that these conditions hindered artistic and scientific production, underscoring through the metaphor of 'high walls and the black yaşmak' that women were entirely severed from society.

According to *L'Egyptienne*, all these degrading conditions came to an end with the Republic; the freedom of Turkish women is likened to 'the breaking of the chains of a prisoner condemned for life'. The article states that girls and boys were now attending universities together, that young women and men could dance together in national dress, and that Turkish women had begun to

33. *L'Egyptienne* dergisinde adı geçen *La Voix des Femmes* Türk Kadın Birliği'nin yayın organıdır ve metinde yanlışlıkla *La Voix des Femmes* olarak yazılmıştır. Bu hatalı imlanın nedeni, Fransızca da aynı biçimde okunan *voie* (yol) ve *voix* (ses) kelimeleridir. Esasında dergide *voix* olarak değil *voie* olarak yazılmıydı; çünkü TKB'nin dergisinin adı "*Kadınların Sesi*" değil *Kadın Yolu*'dür. *L'Egyptienne* dergisinde Türk Kadın Birliği ve *Kadın Yolu* dergisinden çok sık haber yayımlanmasına karşın 1925-1927 yılları arasında çıkmış *Kadın Yolu* dergisinde *L'Egyptienne* dergisi hakkında hiçbir yazı ya da bilgiye rastlamadım. Ancak dergide Huda Şa'arawi ve Mısır Feminist Birliği'yle ilgili birkaç haber vardı. Bkz. "Mısır'da Kadın Hareketleri," *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu* (1925-1927) içinde, haz. Nevin Yurdsever Ateş (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009), 501-503.

34. Suat Derviş (1905-1972) 1935 Kongresi'nde yabancı delegelerle yaptığı ve *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan "Dünya Feministleriyle Görüşmeler" başlıklı röportajlar sayesinde delegelere sorduğu sıra dışı sorularla resmi söylemin dışına çıkmıştır. Bkz. *Cumhuriyet* gazetesi dijital koleksiyonu, İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi.

35. "Echos d'Orient: Extrait des mémoires de Halide Edib," *L'Egyptienne*, sy. 25 (Nisan 1927): 14-16.

31. "Glanes," *L'Egyptienne*, no. 24 (March 1927): 67-69.

32. Pierre Loti, *Umudunu Yitirmiş Kadınlar* [Disenchanted Women], trans. Birsal Uzma (İstanbul: Oğlak Yayınları, 2020).

varlığının ilk kadını toplum gözünde âdeta bir “kamu şehidi”ne³⁶ dönüştürdüğünü vurgular. Aynı evde birden fazla eşin bulunmasının yalnızca eşler arasında değil, çocuklar, hizmetkârlar ve çevre üzerinde de yıkıcı etkiler yarattığını ifade eder.

Metin boyunca Halide Edib, çokeşliliğin “doğa yasası” gibi sunulmasına ve bazı entelektüel çevrelerce geleceğin ilişki modeli olarak idealize edilmesine karşı çıkar. Halide Edib’in aktardıkları çokeşliliğe, hem bireysel hem toplumsal düzeyde güçlü bir kadın bakışıyla eleştirel bir yaklaşım sunar.

Türk Kadın Birliği'nin Siyasal Haklar İçin Verdiği Mücadele

Derginin Mayıs sayısında³⁷, 25 Mart 1927'de toplanan Türk Kadın Birliği'nin kongresine dair bir haber yer alır. Kongre tarihi ile haberin dergide yayımlandığı tarih arasındaki kısa süre, dönemin sınırlı haberleşme ağı ve araçları göz önünde bulundurulduğunda, *L'Egyptienne*'nin Türkiye'deki gelişmelerden görece hızlı haberdar olduğu görülür. Bu hız, derginin Türkiye'deki gelişmeleri yakından izleyebildiğini düşündürmektedir. Kongre tarihinden kısa bir süre sonra bu bilginin dergide yer alabilmesi, derginin Türkiye'yle yerleşik bir temas noktası ya da düzenli bir muhabirlik ağı edinmesiyle ilişkili olabileceği gibi, dönemin haberleşme altyapısının etkin kullanımına da işaret eder. Nitekim bu dönemde İstanbul, İzmir ve Kahire arasında, Mısır'daki İngiliz yönetimi tarafından kurulan telgraf ağı sayesinde kısa sürede iletişim kurulabilmekteydi.

Yazı, Türk Kadın Birliği'nin kongresini ve Nezihe Muhiddin'in yeniden başkan seçilmesini aktarır.³⁸ Yazıya göre, Nezihe Muhiddin, kongrede yaptığı konuşmada Türk Kadın Birliği'nin bir hayır cemiyeti olmadığını; kadın ve erkek arasında siyasal ve toplumsal haklar bakımından mutlak eşitliği gerçekleştirmeyi amaçlayan etkin bir dernek olduğunu açıkça beyan eder. Metinde

gain visibility on the stage. It is further noted that a feminist organisation publishing the journal *Kadının Sesi* [The Voice of Women]³³ was striving for women to attain full civil and political rights.

In the same news, it is announced that Suat Derviş³⁴ travelled to Germany at the invitation of a company in order to contribute to the adaptation of a Turkish novel for the cinema, and that she delivered lectures there on Türkiye's social evolution and intellectual culture.

In addition to the Bulgarian newspaper, the 'Glanes' section also includes news from the French journal *Eve*. According to the report, during this period Türkiye gained its first woman judge: Niğâr Hanım, having completed her legal training and internship, was appointed as a judge in Istanbul.

'The First Wife' in a Polygynous Context from Halide Edib's Perspective

By April 1927, it is observed that the article entitled 'Extrait des mémoires de Halide Edib' [Excerpt from Halide Edib's Memoirs], which had been published under the same title in December 1926, was republished.³⁵ These texts, differing in content, suggest that the journal may have presented excerpts from Halide Edib's memoirs as a series of articles. The text published in the April 1927 issue addresses the experience of polygamy within the family following her father's second marriage, as recounted in Halide Edib's work *Memoirs*.

Halide Edib recounts in detail that, during a period when the wife of her father—whom she refers to as 'Abla'—was not at home, her father contracted a second marriage

36. Orijinal metinde “martyre publique” olarak ifade edilmiştir.

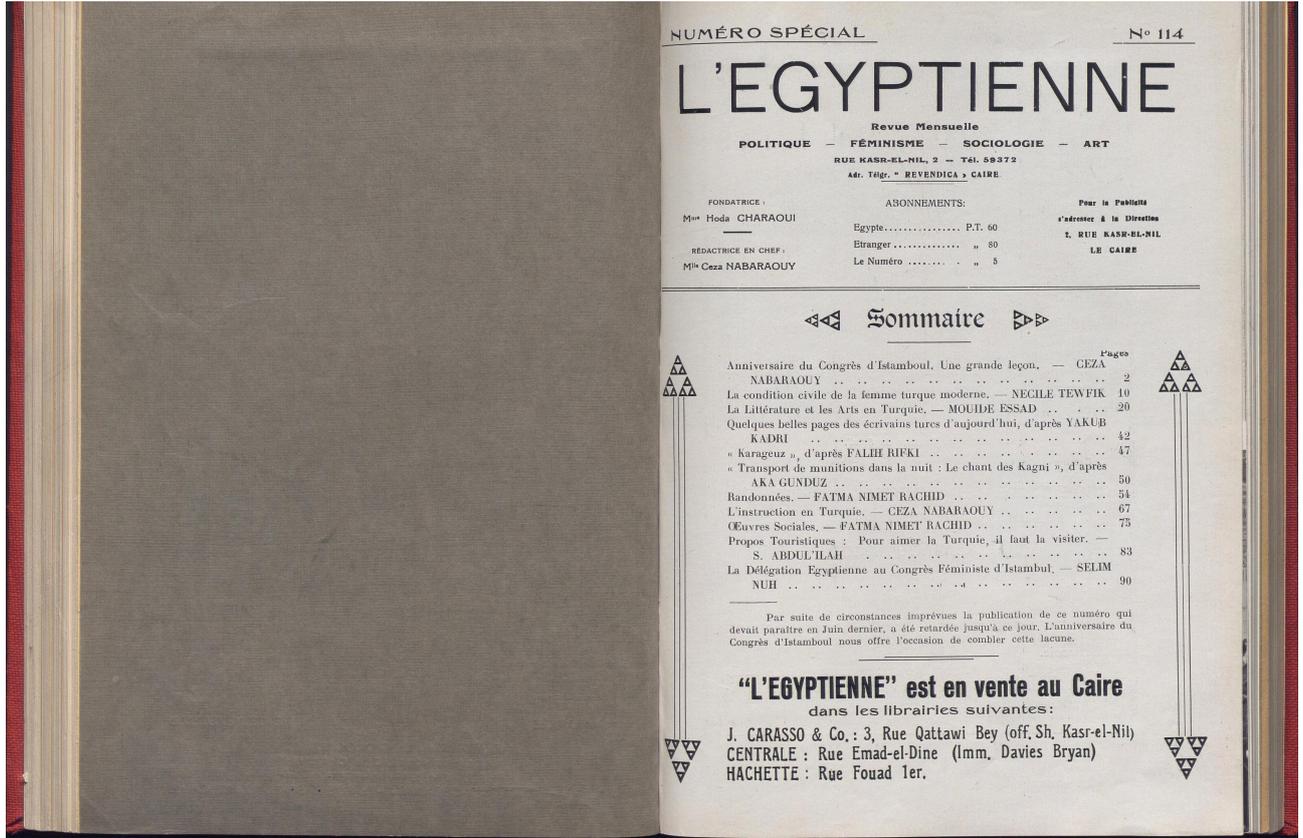
37. “Echos d'Orient: L'activité de nos sœurs turques,” *L'Egyptienne*, sy. 26 (Mayıs 1927): 28.

38. Türk Kadın Birliği'nin 1927 Kongresi önemli bir kongredir. Özellikle kadınların siyasal hakları konusundaki görüş ayrılıkları ortaya çıkmış, Valilik de tüzük değişikliği konusunda olumsuz bir tavır sergilemiştir. Nezihe Muhiddin ise TKB'nin bu taleplerden vazgeçmemesi gerektiğini savunmuştur. Bu süreçte basın da karışmış, TKB içindeki ılımlı görüş daha çok destek sağlamıştır. Kongre yeniden yapılmış, yönetim kurulu değişmiş ve siyasal hakların verilmesi konusunda henüz erken olduğunu düşünen yönetim seçilmiştir. Ancak TKB'nin kongrelerini ve çalışmalarını bu kadar yakından takip eden *L'Egyptienne* dergisi, 1927 Kongresinden sonraki gelişmeleri aktaran bir yazı ya da haber yayınlamamıştır. Nezihe Muhiddin'i Türkiye'deki süfrijist hareketin lideri olarak tanıtan dergi onun yönetimden uzaklaştırılması konusunda bir haber yayınlamamıştır.

33. In *L'Egyptienne*, the periodical referred to as *La Voix des Femmes* is in fact the official organ of *The Union of Turkish Women*, and its title is mistakenly rendered in the text as *La Voix des Femmes*. The source of this error lies in the French words *voie* (way) and *voix* (voice), which are pronounced identically. In reality, the journal should have been written as *La Voie des Femmes*, since the title of the Union's periodical is not “The Voice of Women” but *Kadın Yolu* (The Women's Way). Although *L'Egyptienne* frequently published news on *The Union of Turkish Women* and *Kadın Yolu*, I have not encountered any articles or references to *L'Egyptienne* in *Kadın Yolu* for the years 1925–1927. However, the journal did include several items concerning Huda Sha'arawi and the Egyptian Feminist Union. See “Mısır'da Kadın Hareketleri,” [Women's Movements in Egypt] in *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu (1925–1927)*, ed. Nevin Yurdsever Ateş (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009), 501–503.

34. Suat Derviş (1905–1972), through her interviews with foreign delegates at the 1935 Congress—published in *Cumhuriyet* under the title “Dünya Feministlerle Görüşmeler” [“Interviews with World Feminists”]—departed from official discourse by posing unconventional questions to the delegates. See the digital collection of *Cumhuriyet*, İstanbul University, *Gazeteden Tarihe Bakış* Project.

35. “Echos d'Orient: Extrait des mémoires de Halide Edib,” *L'Egyptienne*, no. 25 (April 1927): 14–16.

L'Égyptienne'in 1936'da yayımladığı Türkiye Özel Sayısı'nın iç kapak sayfası. Diğer sayılarda olduğu gibi bu sayıda da iç kapakta Siyaset, Feminizm, Sosyoloji ve Sanat başlıkları yer almaktadır.

Inner cover page of the 1936 Special Issue of *Türkiye of L'Égyptienne*. As in other issues, the inner cover features headings such as Politics, Feminism, Sociology, and Art.

Kaynak: Bibliothèque Marguerite Durand Dijital Arşivi, <https://bibliotheques-specialisees.paris.fr/ark:/73873/pf0000718626/1935/n114juin/v0001.simple.selectedTab=record>, Erişim: 21.01.2026.

ayrıca kadınların eğitim düzeyinin düşük olmasına dikkat çekilerek, Türkiye'de açılan halk eğitimi kurslarının önemi vurgulanır. Dergi bu gelişmeleri aktarıken, Mısır'daki kadınların da benzer bir bilinçle örgütlenmesi gerektiği mesajını verir.

Nezihe Muhittin ve Türk Kadın Birliği'yle ilgili bir başka habere derginin Temmuz sayısında³⁹ da yer verilir. Yazıda Nezihe Muhittin (Madame Neziha Mouheddine), "Türk Feminist Birliği" olarak adı geçen TKB'nin başkanı ve ülkesindeki süfrajist hareketin lideri olarak tanıtılır; kadınlara oy hakkı verilmesi lehine yakın dönemde yürütülen yoğun propagandayla, bu yönde kaydedilen ilerlemenin, onun ve derneğin cesur üyeleri sayesinde mümkün olduğu vurgulanır. Yazıda, Türk kadınlarının siyasal haklarını elde edebilmek için Türk Anayasası'nda bir değişiklik yapılmasının zorunlu olduğunu bildikleri ve yaklaşan seçimlerde kadınlara oy hakkı tanın-

with a young woman whom she addressed as "Teizé", and describes how this marriage generated disappointment and unrest within the family. Halide Edib emphasises that all forms of polygamous relationships, whether concealed or overt, inflict different kinds of emotional damage upon women; however, the presence of an official second wife transforms the first woman, in the eyes of society, almost into a 'public martyr'.³⁶ She further states that the presence of more than one wife within the same household produces destructive effects not only among the spouses, but also upon children, servants, and the surrounding social environment.

Throughout the text, Halide Edib opposes the presentation of polygamy as a 'law of nature' and its idealisation by certain intellectual circles as a model for future relationships. Her account offers a critical approach to polygamy from a strong female perspective, both at the individual and the societal levels.

39. "Neziha Hanem Mouheddine," *L'Égyptienne*, sy. 28 (Temmuz 1927): Kapak yazısı.

36. In the original text, it is expressed as "martyre publique."

masından yana olan adayları desteklemek üzere geniş kapsamlı bir kampanya hazırladıkları; kadınların böylece bir sonraki Meclis'te feminist bir çoğunluk sağlayarak yakın gelecekte tüm haklarına kavuşabilecekleri belirtilir. Derginin, TKB'nin bu mücadelesini hayranlıkla izlediğini ifade etmesi, yürütülen çalışmalarını övgüyle aktarması ve Türk kız kardeşlerine başarı dileklerini iletmesiyle haber son bulur.

Henri Barbusse Bir Türk Kadınıyla Tanışıyor (1928)

1928 yılında *L'Egyptienne* dergisinde yer verilen tanıklıklar ve gözlemler, Türkiye'de kadınların sesleri, düşünceleri ve eylemleriyle de görünür olmaya devam ettiği bir dönemin izlerini taşır.

Hatice Selma Ekrem'in (Mlle Hadige Selma Ekrem) Gözlemleri

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Türkiye'de kadınların toplumsal konumu köklü bir dönüşüm sürecine girmişti ve bu değişim yalnızca ülke içinde değil, uluslararası çevrelerde de dikkatle izlenmektedir. *L'Egyptienne* dergisi, bu dönüşümü yakından takip eden önemli yayınlardan biridir. 1928'in Mayıs sayısında derginin "Echos d'Orient" başlıklı bölümünde yer alan bir yazıda⁴⁰, Hatice Selma Ekrem'in⁴¹ Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı inceleme ve tanıtım gezisi sırasında Türkiye'de kadının yeni durumu hakkında dile getirdiği görüşleri aktarılır; Osmanlı kadınının yaşamı artık "eski Türkiye'de kalmıştır; Cumhuriyet'le birlikte kadınlar yeni Türkiye'nin geleceğinde üstlenebilecekleri rolün giderek daha çok bilincine varmakta ve kendilerine düşen yeni görevlere hazırlanmaktadır. Bununla birlikte, kadınların çoğunluğu halen okuma yazma bilmediği için siyasal hak bilincinden yoksundur. Oy hakkının yaygınlaşması ancak eğitim yoluyla zaman içinde mümkün olacaktır. Selma Ekrem'e göre eğitilmiş kadınlar eşitlik arzusu taşımakla birlikte, genel toplum yapısı henüz buna hazır değildir.

40. "Echos d'Orient: La femme nouvelle en Turquie," *L'Egyptienne*, sy. 37 (Mayıs 1928): 47.

41. Hatice Selma Ekrem (1902-1986), Osmanlı'nın son dönemi ve erken Cumhuriyet hakkında tanıklıklarını İngilizce kaleme almış, 1920'lerde ABD'de yaşayan ve "yeni Türkiye'yi batı kamuoyuna anlatan bir yazar. Anı kitabı *Unveiled: The Autobiography of a Turkish Girl* ilk kez 1930'da yayımlandı; 1998'de Türkçeye *Peçeye İsyan* adıyla çevrildi. Bkz. Âlim Gür, "Ali Ekrem Bolayır Biyografisine Katkılar," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11, (2004): 353-381.

The Struggle of The Union of Turkish Women for Political Rights

In the May issue of the journal,³⁷ news appears concerning the congress of The Union of Turkish Women, convened on 25 March 1927. The short interval between the date of the congress and the publication of the news in the journal indicates that *L'Egyptienne* was able to obtain information about developments in Türkiye relatively quickly, particularly when the limited communication networks and means of the period are taken into account. This speed suggests that the journal was closely following developments in Türkiye. The fact that such information could appear in the journal shortly after the congress may be related either to the existence of an established point of contact in Türkiye or to a regular correspondence network, as well as to the effective use of the communication infrastructure of the period. Indeed, during this time, rapid communication between Istanbul, Izmir, and Cairo was made possible through the telegraph network established by the British administration in Egypt.

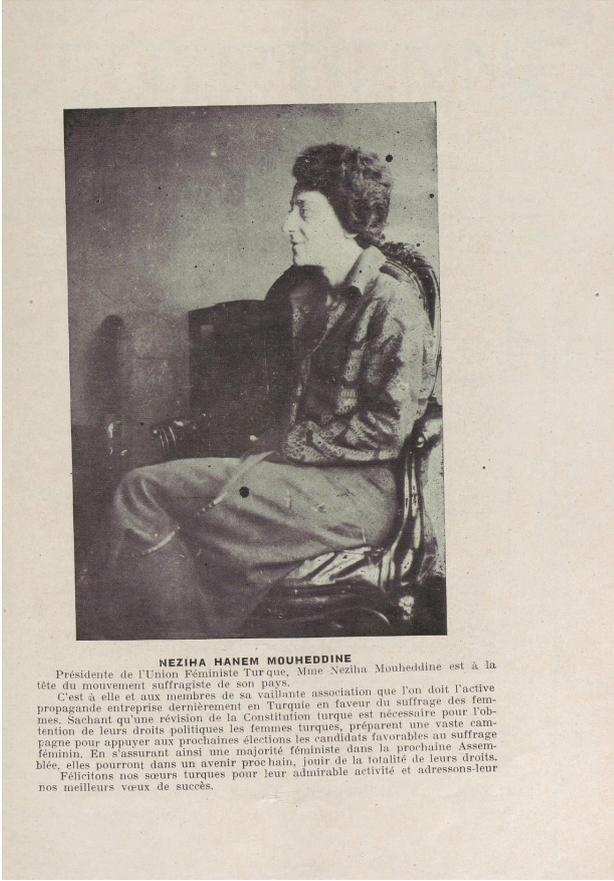
The article reports on the congress of The Union of Turkish Women and on the re-election of Nezihe Muhiddin as its president.³⁸ According to the text, in her speech at the congress, Nezihe Muhiddin clearly stated that The Union of Turkish Women was not a charitable association, but an active organisation aiming to realise absolute equality between women and men in terms of political and social rights. The text also draws attention to the low level of women's education and emphasises the importance of public education courses established in Türkiye. In conveying these developments, the journal also communicates the message that women in Egypt should organise themselves with a similar level of awareness.

Another news concerning Nezihe Muhiddin and The Union of Turkish Women appears in the July issue of the journal.³⁹ In the article, Nezihe Muhiddin (Madame

37. "Echos d'Orient: L'activité de nos sœurs turques," *L'Egyptienne*, no. 26 (May 1927): 28.

38. The 1927 Congress of The Union of Turkish Women was a significant one. Divergences of opinion—particularly regarding women's political rights—became apparent, while the Governorship adopted a negative stance toward proposed amendments to the association's statute. Nezihe Muhiddin, however, argued that the Union should not abandon these demands. The press also became involved in this process, and the more moderate position within the Union gained broader support. The congress was reconvened, the executive board was replaced, and a leadership that considered the granting of political rights premature was elected. Despite closely following the congresses and activities of *The Union of Turkish Women*, *L'Egyptienne* did not publish any article or news item reporting on the developments following the 1927 Congress. Although the journal had presented Nezihe Muhiddin as the leader of the suffragist movement in Türkiye, it did not report on her removal from the leadership.

39. "Nezihe Hanem Mouheddine," *L'Egyptienne*, no. 28 (July 1927): cover text.

NEZİHA HANEM MOUHEDDINE
Présidente de l'Union Féministe Turque, Mme Neziha Mouheddine est à la tête du mouvement suffragiste de son pays.
C'est à elle et aux membres de sa vaillante association que l'on doit l'active propagande entreprise dernièrement en Turquie en faveur du suffrage des femmes. Sachant qu'une révision de la Constitution turque est nécessaire pour l'obtention de leurs droits politiques les femmes turques, préparent une vaste campagne pour appuyer aux prochaines élections les candidats favorables au suffrage féminin. En s'assurant ainsi une majorité féministe dans la prochaine Assemblée, elles pourront dans un avenir prochain, jouir de la totalité de leurs droits.
Félicitons nos sœurs turques pour leur admirable activité et adressons-leur nos meilleurs vœux de succès.

Nezihe Muhiddin'in fotoğrafı ve *L'Egyptienne*'in 1927 tarihli 28. sayısında onun hakkında yayımlanan bir haber.

Nezihe Muhiddin's photograph and a short news on her published in the 28th issue of L'Egyptienne in 1927.

Kaynak: Bibliothèque Marguerite Durand Dijital Arşivi, <https://bibliotheques-specialisees.paris.fr/ark:/73873/pf0000718626/1927/n28juillet/v0002.simple.highlight=Neziha%20Mouheddine.selectedTab=record>, Erişim: 21.01.2026.

Ulusal Sınırları Aşan Etkiler

Türkiyede kadınlardaki dönüşümün ulusal sınırların ötesinde de yankı bulduğunu gösteren bir başka örneğe, Eylül 1928 sayısında rastlanır. Derginin bu sayısında, Henri Barbusse'ün Transkafkasya üzerine hazırladığı eserinden bir bölüm aktarılır.⁴² Yazar, Ahıska'da katıldığı bir toplantıda kadın haklarından söz eden bir Türk kadınıyla karşılaştığını belirtir. Bu gözlem, Türk kadınlarının geleneksel peçelerini terk ederek toplumsal yaşamda daha görünür biçimde yer almaya başladıklarını göstermektedir. Bununla birlikte, bazı kadınların eski örtünme alışkanlıklarını sürdürdükleri de ifade edilir. Metin, bu dönüşümün yavaş fakat gözlemlenebilir biçimde ilerlediğini ortaya koyar.

42. "Echos d'Orient: La femme turque en Transcaucasie," *L'Egyptienne*, sy. 41 (Eylül 1928): 32.

Neziha Mouheddine) is introduced as the president of The Union of Turkish Women—referred to as the 'Turkish Feminist Union'—and as the leader of the suffragist movement in her country; it is emphasised that the significant progress achieved in favour of women's suffrage through intensive propaganda efforts in the recent period was made possible thanks to her and the courageous members of her organisation. The article further states that Turkish women were aware that an amendment to the Turkish Constitution was necessary in order to secure their political rights, and that they had prepared a comprehensive campaign to support candidates who favoured granting women the right to vote in the forthcoming elections; in this way, it is suggested that women could secure a feminist majority in the next parliament and thereby attain all their rights in the near future. The news concludes with the journal expressing its admiration for this struggle of The Union of Turkish Women, presenting these efforts in a laudatory manner, and conveying its wishes for success to its Turkish sisters.

Henri Barbusse Encounters a Turkish Woman (1928)

The testimonies and observations presented in *L'Egyptienne* in 1928 bear the traces of a period in which women in Türkiye continued to become visible through their voices, ideas, and actions.

The Observations of Hatice Selma Ekrem (Mlle Hadige Selma Ekrem)

With the proclamation of the Republic, the social position of women in Türkiye entered a process of profound transformation, and this change was followed attentively not only within the country but also in international circles. The journal *L'Egyptienne* was one of the important publications that closely monitored this transformation. In an article published in the May 1928 issue, in the section entitled 'Echos d'Orient',⁴⁰ the views expressed by Hatice Selma Ekrem⁴¹ regarding the new status of women in Türkiye during her study and promotional visit to the United States are conveyed; the life of the Ottoman woman now belongs to 'old Türkiye', and

40. "Echos d'Orient: La femme nouvelle en Turquie," *L'Egyptienne*, no. 37 (May 1928): 47.

41. Hatice Selma Ekrem (1902–1986) was a writer who recorded her observations of the late Ottoman period and the early Republic in English. Living in the United States during the 1920s, she sought to present the "new Türkiye" to Western public opinion. Her memoir, *Unveiled: The Autobiography of a Turkish Girl*, was first published in 1930 and was translated into Turkish in 1998 under the title *Peçeye İsyân*. See Âlim Gür, "Ali Ekrem Bolayır Biyografisine Katkılar," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11 (2004): 353–381.

Yeni Türkiye'nin Kadın İmajı

Kadınların toplumsal yaşamdaki görünürlüğüne dair bir başka örnek, bu kez bir öğretmenin tanıklığı üzerinden aktarılır.⁴³ Ankara Kız Lisesi'nde görev yapan bir öğretmen, Paris'te verdiği röportajda Pierre Loti'nin romanlarında çizilen Türk kadını imajının hayal ürünü olduğunu; yeni Türkiye'de kadınların üretime ve kamusal yaşama aktif olarak katıldığını belirtir. Kadınlar artık yalnızca evle sınırlı değildir; fabrikalarda, okullarda ve bürolarda çalışmaktadırlar. Bu toplumsal devrim yüz binlerce kadının yaşamında somut karşılık bulmuştur.

Halide Edib'in Uluslararası Konumu

1928'den bir diğer haber⁴⁴ Halide Edibe ayrılır. Metinde dönemin en ünlü ve etkili isimlerinden biri olarak tanımlanan Halide Edib, bu dönüşümün yalnızca edebi değil, entelektüel ve siyasal alandaki temsilcilerinden biri olarak konumlandırılır. Amerika'daki Williamstown Siyaset Bilimi Enstitüsü'ne ilk kadın konuşmacı olarak davet edildiği belirtilirken, burada "Modern Türkiye ve Sorunları" başlıklı konferanslar vererek Türkiye'nin geçirdiği değişime ve kadınların bu süreçteki rolüne ilişkin bilgi aktardığı ifade edilir. Kendini "romancı" olarak tanımlasa da *Harap Mabetler*, *Seviye Talip* ve *Yeni Turan* gibi eserleriyle özgürlük, eşitlik ve kadın hakları gibi konularda güçlü bir duruş sergilemiştir.

Bireysel Başarılardan Toplumsal Dönüşümlere (1929)

Halide Edib'e Göre Türk Kadınının Modernleşme Süreci

1929 yılına gelindiğinde, *L'Egyptienne* dergisinin kadın meselelerine odaklanan yazıları arasında, Halide Edib'in görüşlerine dayanan ve İngilizceden Fransızcaya çevrilerek yayımlanan "Les Femmes Turques" [Türk Kadınları] başlıklı bir metin de yer alır.⁴⁵ Yazıda, Türk kadınının toplumsal dönüşümü tarihsel, kültürel ve siyasal boyutlarıyla kapsamlı bir biçimde incelenir. Halide Edib, Türk kadınının özgürleşme sürecini batılı kadın hareketleriyle karşılaştırmakta, ancak çıkış noktasının farklı olduğunu vurgulamaktadır. Batıda kadınlar hak mücadelelerini kadınlara özgü bir çerçevede yürütürken, Türkiye'de bu süreç genel bir reform hareketinin

with the Republic, women are becoming increasingly aware of the roles they may assume in the future of the new Türkiye and are preparing themselves for these new responsibilities. Nevertheless, as the majority of women are still illiterate, they lack awareness of political rights. The expansion of suffrage will only become possible over time through education. According to Selma Ekrem, although educated women possess a desire for equality, the broader social structure is not yet prepared for it.

Effects Extending Beyond National Borders

Another example demonstrating that the transformation of women in Türkiye resonated beyond national borders appears in the September 1928 issue. In this issue of the journal, a passage from a work by Henri Barbusse on Transcaucasia is presented.⁴² The author notes that, at a meeting he attended in Akhaltsikhe, he encountered a Turkish woman speaking about women's rights. This observation indicates that Turkish women had begun to abandon their traditional veils and to assume a more visible presence in social life. At the same time, it is also stated that some women continued to maintain older practices of veiling. The text thus reveals that this transformation was progressing slowly, yet in a discernible manner.

The Image of Women in the New Türkiye

Another example concerning the visibility of women in social life is conveyed this time through the testimony of a teacher.⁴³ A teacher working at the Ankara Girls' High School, in an interview she gave in Paris, stated that the image of Turkish women depicted in the novels of Pierre Loti was a product of imagination; in the new Türkiye, women were actively participating in production and public life. Women were no longer confined solely to the domestic sphere; they were working in factories, schools, and offices. This social transformation found concrete expression in the lives of hundreds of thousands of women.

Halide Edib's International Position

Another news from 1928 is devoted to Halide Edib.⁴⁴ In the text, she is introduced as one of the most renowned and influential figures of the period, and is positioned as a representative of this transformation not only in the literary sphere but also in the intellectual and political domains. It is stated that she was invited as the first

43. "Echos d'Orient: La femme moderne de la Turquie nouvelle," *L'Egyptienne*, sy. 42 (Ekim 1928): 38-39.

44. "Echos d'Orient: L'Amérique honore la grande féministe turque Halidé Edib," *L'Egyptienne*, sy. 43 (Kasım 1928): 42-43.

45. "Les femmes turques," *L'Egyptienne*, sy. 45 (Ocak 1929): 16-21.

42. "Echos d'Orient: La femme turque en Transcaucasie," *L'Egyptienne*, no. 41 (September 1928): 32.

43. "Echos d'Orient: La femme moderne de la Turquie nouvelle," *L'Egyptienne*, no. 42 (October 1928): 38-39.

44. "Echos d'Orient: L'Amérique honore la grande féministe turque Halidé Edib," *L'Egyptienne*, no. 43 (November 1928): 42-43.

parçası olarak gelişmiştir. 1907'den itibaren belirginleşen batılılaşma arzusu, 1908 sonrası dönemde kadına eşit ve saygın bir yer verme bilinciyle bütünleşmiştir. Yazıda kadınların toplumdaki yeri değerlendirilirken İskandinav ve Fin toplumlarının örnek alınması gerektiği belirtilir. Bu toplumlarda kadınlar erken dönemlerden itibaren eşitlik ve sorumluluk sahibi bireylerdir. Belirtildiğine göre, İslam öncesi dönemde Türk toplumlarında kadınlar erkeklerle eşit kabul edilmekte ve kamusal alanda görev almalarına imkân tanınmaktadır.

Metinde, İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı'daki harem sisteminin Bizans etkisiyle biçimlendiği ve padişahların çoğunlukla Türk olmayan kadınlarla evlendikleri aktarılır. Bu kadınlardan bazıları saraya köle olarak getirilmiş, bazıları ise aileleri tarafından gönderilmiştir. Zekâları ve etkileriyle öne çıkan kadınlar padişahlar üzerinde nüfuz sahibi olmuş; ancak bu dönemin yozlaşma, entrikaları ve siyasal kargaşalarıyla anılmışlardır. Buna karşılık Anadolu'daki sıradan Türk kadını üretken, ahlaklı ve aile içinde etkin bir figür olarak sunulur. Çokeşliliğe karşı çıktığı ve boşanmanın yaygın olmamasında kamuoyunun belirleyici rol oynadığı belirtilir. Jön Türkler'in kadın hakları konusunda ortaklaştıkları; on yıl içinde kadınlar ve erkekler için eşit eğitim sistemlerinin kurulduğu aktarılır. Öğretmen okulları modernleştirilmiş, 1916'da üniversiteler kadınlara açılmış; ancak tıp ve hukuk bu gelişmenin dışında kalmıştır. Kararlı bir eğitim bakanı sayesinde kadınlar Avrupa'ya gönderilmiş, Safiye Ali (Sofie Aly) ve Bedriye Hanım gibi öncü kadın doktorlar yetişmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında kadınlar kamu görevlerine, sanayiye ve tarıma katılmıştır. Enver Paşa, kadınların eğitimini desteklemiş, fakat toplumsal alanda erkeklerle bir arada bulunmalarına karşı çıkmıştır.

1916'da çıkarılan evlilik yasa⁴⁶ kadınlara boşanma hakkı tanımış ve çokeşliliği sınırlandırmıştır. Ancak bu yasa, eğitilmiş kadınlar dışında yaygınlaşmamıştır. 1919'da İstanbul hükümeti yasayı kaldırmış; 1923'te Ankara yönetimiyle yeniden gündeme gelmiştir. İstanbul'daki kadınlar yasayı desteklemek için Türk Kadın Birliği'ni kurmuş ve Batı'nın medeni kanunlarını Türkçeye çevirerek Meclis'e sunmuşlardır. 1925'te Türkiye, İsviçre Medeni Kanunu'nu kabul ederek⁴⁷ çokeşliliği yasaklamış; bu reform Cumhuriyet'in en önemli adımlarından biri olmuştur. Yazının sonunda Halide Edib, kadınlara siyasal hakların da yakında tanınacağını öngörür.

Sonuç olarak, 1925–1929 yılları arasında *L'Egyptienne*

woman speaker to the Williamstown Institute of Politics in the United States, where she delivered lectures entitled 'Modern Türkiye and Its Problems', providing information on the transformations Türkiye had undergone and on the role of women in this process. Although she defined herself as a 'novelist', through works such as *Harap Mabetler*, *Seviye Talip*, and *Yeni Turan*, she articulated a strong stance on issues such as freedom, equality, and women's rights.

From Individual Achievements to Social Transformations (1929)

According to Halide Edib, the Process of the Modernisation of Turkish Women

By 1929, among the articles in *L'Egyptienne* focusing on women's issues, there also appeared a text entitled 'Les Femmes Turques' [Turkish Women], based on the views of Halide Edib and translated from English into French.⁴⁵ In this article, the social transformation of Turkish women is examined comprehensively in its historical, cultural, and political dimensions. Halide Edib compares the process of women's emancipation in Türkiye with Western women's movements, while emphasising that the point of departure differs. Whereas in the West women pursued their struggles for rights within a framework specific to women, in Türkiye this process developed as part of a broader reform movement. The desire for Westernisation, which became evident from 1907 onwards, was integrated in the period after 1908 with an awareness of granting women an equal and respectable place. In evaluating women's position in society, the article states that Scandinavian and Finnish societies should be taken as models. In these societies, women have been recognised as individuals possessing equality and responsibility from early periods. It is also noted that, in pre-Islamic Turkish societies, women were regarded as equal to men and were allowed to assume roles in the public sphere.

The text states that, following the conquest of Istanbul, the harem system in the Ottoman Empire was shaped under Byzantine influence, and that the sultans generally married women who were not of Turkish origin. Some of these women were brought to the palace as slaves, while others were sent by their families. Women who distinguished themselves through their intelligence and influence came to exercise power over the sultans; however, this period was also characterised by degeneration, intrigue, and political turmoil. By contrast, the ordinary Turkish woman in Anatolia is presented as a

46. Burada, söz konusu 1917 Aile Kanunnamesi için yanlışlıkla 1916 tarihi yazılmış.

47. Türk Medeni Kanunu 17 Şubat 1926'da kabul edildi.

45. "Les femmes turques," *L'Egyptienne*, no. 45 (January 1929): 16–21.

dergisinde Türkiye'deki kadınlara ilişkin toplam on altı yazının yayımlanmış olması, dönemin Mısırlı feminist çevrelerinin Türkiye'deki toplumsal dönüşümü dikkatle izlediğini gösterir. Bu yazıların 12'si doğrudan belirli kadınlara ayrılmıştır: Halide Edib'e ilişkin altı yazının bulunması, derginin onu, Türkiye'de modernleşme sürecinin en görünür temsilcisi konumuna yerleştirdiğini gösterir. Bunun yanı sıra Fatma Aliye, Dr. Bedriye, Nezihe Muhittin ve Selma Ekrem hakkında kaleme alınan yazılar, Türkiye'de kadın aydınların düşünsel üretiminin ve kamusal rolünün Mısır feminist hareketi tarafından yakından takip edildiğini ortaya koyar. Jelena Dimitrijević ve Gülistan Hanım'a dair değerlendirmeler de bu bireysel ilginin bir parçasıdır. Geriye kalan dört yazı ise, Türkiye'de kadınların kamusal alana katılımı ve modernleşme sürecindeki toplumsal konumlarına ilişkin genel değerlendirmelerden oluşur. Bu metinlerde özellikle eğitim, meslek sahibi olma, hukuki statü ve toplumsal görünürlük gibi temaların öne çıktığı görülür. Bu dağılım, derginin Türkiye'deki kadın hareketini hem bireysel başarı hikâyeleri hem de yapısal ve toplumsal dönüşüm bağlamında ele aldığı; Türkiye'nin 1920'li yıllardaki reformlarının Mısır'daki feminist çevrelerde bir model, tartışma ve ilham kaynağı oluşturduğunu gösterir.

Kastamonu Ormanlarında Eşit Ücret Grevi (1930)

Kadın İşçilerin Mücadelesi

1930 yılında *L'Egyptienne* dergisinde yayımlanan dört ayrı yazı, Türkiye'de kadınların toplumsal hayattaki konumlarını etkileyen gelişmeleri ve reformları konu eder. Bu yazılarda kadın işçilerin hak arayışları, siyasal temsil alanında elde edilen haklar, toplumsal düzenlemelere yönelik reformlar ve mesleki hayatta kadınların görünürlüğü gibi çeşitli başlıklara yer verilir. Ocak sayısında⁴⁸, Karadeniz kıyısında Kastamonu ormanlarında çalışan yaklaşık bin kadın oduncunun cesur grevinin⁴⁹ dikkat çektiği belirtilir; kadınların erkeklerle aynı zorlukta çalışıyor olmalarına rağmen daha düşük ücret

productive, moral, and active figure within the family. It is noted that she opposed polygamy and that public opinion played a decisive role in the limited prevalence of divorce. It is further stated that the Young Turks reached a consensus on women's rights, and that within ten years, equal educational systems were established for women and men. Teacher training schools were modernised, and in 1916 universities were opened to women; however, medicine and law remained outside this development. Owing to the efforts of a determined minister of education, women were sent to Europe, and pioneering women doctors such as Safiye Ali and Bedriye Hanım were trained. During the First World War, women participated in public service, industry, and agriculture. Enver Pasha supported women's education, yet opposed their presence alongside men in the public sphere.

The marriage law enacted in 1916⁴⁶ granted women the right to divorce and limited polygamy. However, this law did not become widespread beyond educated women. In 1919, the Istanbul government repealed the law; in 1923, it was brought back onto the agenda under the Ankara administration. Women in Istanbul established The Union of Turkish Women in order to support the law and translated Western civil codes into Turkish, submitting them to the Parliament. In 1925, Türkiye adopted the Swiss Civil Code⁴⁷ thereby prohibiting polygamy; this reform became one of the most significant steps of the Republic. At the conclusion of the article, Halide Edib anticipates that political rights will soon also be granted to women.

In conclusion, the fact that a total of sixteen articles concerning women in Türkiye were published in L'Egyptienne between 1925 and 1929 demonstrates that Egyptian feminist circles of the period closely followed the social transformation taking place in Türkiye. Of these articles, twelve were devoted directly to specific women: the presence of six articles on Halide Edib indicates that the journal positioned her as the most visible representative of the process of modernisation in Türkiye. In addition, the articles written on Fatma Aliye, Dr Bedriye, Nezihe Muhiddin, and Hatice Selma Ekrem reveal that the intellectual production and public roles of women intellectuals in Türkiye were closely monitored by the Egyptian feminist movement. The evaluations concerning Jelena Dimitrijević and Gülistan Hanım also form part of this individualised interest. The remaining four articles consist of general assessments regarding women's participation in the public sphere in Türkiye and their social position within the process of modernisation. In

48. "Echos d'Orient: Une grève féminine victorieuse en Turquie," *L'Egyptienne*, sy. 53 (Ocak 1930): 41.

49. Kastamonu'da orman işletmelerinde çalışan kadın işçilerin grevi, 1929 yılının son aylarında ücret eşitsizliği ve ağır çalışma koşulları nedeniyle yapıldı. Grev, erken Cumhuriyet döneminde kadın emeğinin kolektif hak arayışını görünür kılan nadir örneklerden biriydi. Olay bazı ikincil ve yerel kaynaklarda 1930 yılına tarihlendirilmekle birlikte, dönemin gazete haberleri grevin 1929'un sonlarında meydana geldiğine işaret ediyor. Bkz. Cumhuriyet gazetesi, Kasım-Aralık 1929, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Dijital Koleksiyonu; ayrıca Gaste Arşivi (Kastamonu, kadın ameleler ve grev haberleri); "Kastamonulu kadınlar grevle tarih yazdı," *Kastamonu İstiklal*, Erişim Tarihi:30.12.2025

46. Here, the date 1916 is mistakenly given for the 1917 Ottoman Family Law (*Aile Kanunnamesi*).

47. The Turkish Civil Code was adopted on 17 February 1926.

almalarını protesto ettiklerinden söz edilir. Baltalarını başlarının üstünde sallayarak yürüyüş yapan kadın işçiler eşit işe eşit ücret talep etmiş ve bu talepler kısa sürede kabul edilmiştir. Bu zaferin yalnızca bir ücret artışı olarak değil, aynı zamanda Türkiye’de kadının yeriyle ilgili daha büyük bir değişimin göstergesi olduğu vurgulanır. Aynı dönemde çekeşliliğin kaldırıldığı, peçe takmanın yasaklandığı ve karma eğitim sisteminin benimsendiği bilgileri de haberde yer alır.

Mademoiselle Weddi Beha ve Türk Kadınlarının Diploması ve Belediyelerde Siyasal Hak Kazanımı

Bunu izleyen Şubat sayısında,⁵⁰ Türk kadınlarının diploması ve siyasetteki ilerlemelerinin gözle görülür hale geldiğine yönelik bir haber dergide yer almıştır. “Mademoiselle Weddi Beha”nın⁵¹ Türkiye’nin Washington Büyükelçiliği’ne ataşe olarak atanmakla ülkesinde diplomatik göreve getirilen ilk kadın olduğu aktarılır; bu atama, Rusya’nın ilk kadın diplomatı Aleksandra Kollontay’ın⁵² ardından gelen dikkat çekici bir gelişme olarak değerlendirilir. Aynı süreçte Türk kadınlarına belediye seçimlerinde oy kullanma ve seçilme hakkı tanındığı; daha önce yalnızca erkeklere tanınan bu hakkın yapılan yasa değişikliğiyle “Her Türk, kadın ya da erkek, belediye seçimlerinde oy verme veya seçilme hakkına sahiptir” cümlesiyle kadınları kapsayacak biçimde yeniden düzenlendiği bildirilir.

Millî Eğitim Bakanlığı Kararları, İstanbul-Pera’da (Beyoğlu) Ahlaki ve Toplumsal Reformlar

Bir diğer yazıda⁵³, Türkiye Cumhuriyeti’nin ahlaki ve toplumsal yapısını dönüştürmeye yönelik toplumsal reformların hız kazanması üzerinde durulur. Millî Eğitim Bakanlığı’nın aldığı bir kararla öğrenci, öğretmen ve profesörler için sade giyinme zorunluluğu getirildiği; makyaj, alıkk gibi süslenme unsurlarının yasaklandığı yazılır; bu kurallara uymayanlara çeşitli yaptırımlar uygulanacağı bildirilmiştir.

these texts, themes such as education, professionalisation, legal status, and social visibility are particularly foregrounded. This distribution indicates that the journal addressed the women’s movement in Türkiye both through narratives of individual achievement and within the broader context of structural and social transformation; it further demonstrates that the reforms of the 1920s in Türkiye constituted a model, a subject of debate, and a source of inspiration for feminist circles in Egypt.

The Equal Pay Strike in the Forests of Kastamonu (1930)

The Struggle of Women Workers

Four separate articles published in *L’Egyptienne* in 1930 address developments and reforms affecting the position of women in social life in Türkiye. These writings cover a range of topics, including the struggles of women workers for their rights, the rights attained in the sphere of political representation, reforms concerning social regulation, and the visibility of women in professional life. In the January issue,⁴⁸ it is noted that the courageous strike of approximately one thousand women lumber workers employed in the forests of Kastamonu, on the Black Sea coast, attracted attention; it is reported that, although these women worked under the same difficult conditions as men, they protested against receiving lower wages.⁴⁹ Marching while swinging their axes above their heads, the women workers demanded equal pay for equal work, and these demands were accepted within a short time. This victory is emphasised not merely as a wage increase, but also as an indication of a broader transformation concerning the position of women in Türkiye. The news also includes information that, during the same period, polygamy was abolished, the wearing of the veil was prohibited, and a co-educational system was adopted.

50. “Echos d’Orient: Éclatantes victoires de nos sœurs turques,” *L’Egyptienne*, sy. 54 (Şubat 1930): 33-34.

51. Haberde yer alan isim, büyük ihtimalle Vedide Baha Pars’tır. Eğitimci, yazar, çevirmen Vedide Baha Pars (1907-1958), 1928-1930 yılları arasında ABD’de eğitim gördü, 18 Mart 1930’da eğitimini tamamladı ve ardından Washington’da Türkiye Büyükelçiliği’nde sekreterlik görevinde bulundu. Vedide Baha Pars’la ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Gülnaz Gezer, “Vedide Baha Pars ve Türk Eğitim Hayatına Katkıları,” *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 19, sy. 37 (Bahar 2023); 383-420. https://ctad.hacettepe.edu.tr/19_37/13.pdf

52. Aleksandra Kollontay (1872-1952). Rus komünist siyasetçi ve diplomat, Sovyet hükümetindeki ilk kadın bakan. Ağırıklı olarak kadınlarla ilgili çalışmalar yaptı. Bkz. Cathy Porter, *Alexandra Kollontai: A Biography* (London: Virago Press, 1980).

53. “Echos d’Orient: Réformes sociales en Turquie,” *L’Egyptienne*, sy. 56 (Nisan 1930): 34.

48. “Echos d’Orient: Une grève féminine victorieuse en Turquie,” *L’Egyptienne*, no. 53 (January 1930): 41.

49. The strike of women workers employed in forestry operations in Kastamonu took place in the final months of 1929, driven by wage inequality and harsh working conditions. It stands as one of the rare examples in the early Republican period that made women’s collective labour struggles visible. Although some secondary and local sources date the event to 1930, contemporary newspaper reports indicate that the strike occurred in late 1929. See *Cumhuriyet*, November-December 1929, İstanbul University Rare Works Library Digital Collection; also Gaste Archive (Kastamonu, reports on women workers and the strike); “Kastamonulu kadınlar grevle tarih yazdı,” *Kastamonu İstiklal*, accessed 30 December 2025.

Ayrıca İstanbul ve Pera'daki yaklaşık iki yüz genelev ile elli kadar buluşma yeri kapatılmış⁵⁴, bu yerlerin sahipleri ve işletenleri vatandaşlık durumlarına göre ya yargılanmış ya da sınır dışı edilmiştir. Polis memurları, bu işletmeleri bildikleri halde yetkililere bildirmemişlerse görevden alınıp cezalandırılmıştır. *L'Egyptienne*'de belirtildiğine göre, tüm bu önlemler hükümetin halkın ahlaki ve toplumsal geleceğini korumak için attığı adımların bir parçasıdır.

Server Ali Hanım ve Maumer Hanım Örneğinde Türk Kadınlarının Kamusal Hayatta İkleri

1930'un son sayısında⁵⁵, Türk kadınlarının kamusal ve ekonomik yaşamda kazandığı iki yeni başarı öne çıkartılmış: Server Ali Hanım'ın⁵⁶ İstanbul Posta İdaresi Müdürlüğü'ne atanarak dünyada bu göreve getirilen ilk kadın olması; Muammer Hanım⁵⁷ (Maumer Hanım) adlı genç bir kadının ise sürücü ehliyeti alarak İstanbul'da taksi şoförlüğüne başlaması. Bu gelişmeler, Türk kadınlarının yalnızca siyasal ya da kültürel alanlarda değil, gündelik yaşamın her katmanında görünürlük kazandığını, hak ve fırsat eşitliğine ulaşma yolunda güçlü adımlar attığını gösterir.

Suat Derviş ve "Yalnız Kadınlar" (1931)

1931 yılı, Türkiye Cumhuriyeti'nin çok yönlü dönüşüm sürecinde bir dönüm noktası olarak öne çıkar; bu durum *L'Egyptienne* dergisinin sayfalarına da dikkat çekici biçimde yansır. Dergi, yıl boyunca yayımladığı çeşitli makalelerde Türkiye'nin modernleşme yolundaki çabalarını, kültürel evrimini ve toplumsal reformlarını yakından incelemiş; okuyucularına bu genç Cumhuriyet'in değişen yüzünü aktarmayı amaçlamıştır. Bu çabaları, kadınların kamusal alanda daha görünür olmalarını örnekleyen birçok yazıyla ele alır.

54. Bkz. B. Celep, "Cephe Gerisine Bakmak: İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İstanbul'da Fuhuş Problemi," *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 12, sy. 3 (1940): 1579-1598. Konunun erken Cumhuriyet bağlamındaki düzenleme tarihçesi için ayrıca bkz. Mark David Wyers, "Wicked" *Istanbul: The Regulation of Prostitution in the Early Turkish Republic* (İstanbul: Libra, 2012).

55. "Echos d'Orient: Deux victoires de nos sœurs turques," *L'Egyptienne*, sy. 64 (Aralık 1930): 39.

56. İstanbul Posta İdaresi Müdürlüğü'ne ilk kadın müdür olarak Server Karagöz (sicil numarası 6123) atanmıştır; bu atama, PTT tarihine geçen ilk kadın müdürlük örneğidir. Bkz. Yurda Güven Bezaz, *Haberleşme ve Tarihçesi*, 359-360, <https://haberis.org.tr/uploads/files/kitaplar/pttkitap.pdf>

57. İstanbul'da ilk kadın taksi şoförü olarak anılan Muammer Hanım, özellikle 1930'lu yıllara tarihlenen bir fotoğraf ve buna eşlik eden yerel anlatılar üzerinden bilinmektedir. Bkz. "Türkiye'nin ilk kadın taksi şoförü Muammer Hanım" başlığıyla paylaşılan görsel ve anlatılar, Facebook yerel tarih grupları, <https://www.facebook.com/groups/180999862330461/posts/2279918582438568/>; Instagram, <https://www.instagram.com/p/C4PvIBzNp6f/>

Mademoiselle Weddi Beha and the Attainment of Political Rights by Turkish Women in Diplomacy and Municipalities

In the February issue that followed,⁵⁰ the journal published news indicating that the progress of Turkish women in diplomacy and politics had become visibly evident. It is reported that 'Mademoiselle Weddi Beha'⁵¹ became the first woman in her country to be appointed to a diplomatic post, having been assigned as an attaché to Türkiye's Embassy in Washington; this appointment is evaluated as a noteworthy development following that of Alexandra Kollontai,⁵² the first woman diplomat of Russia. In the same period, it is reported that Turkish women were granted the right to vote and to stand for election in municipal elections; a right previously reserved for men was, through a legal amendment, reformulated to include women with the statement: 'Every Turk, whether woman or man, has the right to vote or to be elected in municipal elections.'

Decisions of the Ministry of National Education and Moral and Social Reforms in Istanbul-Pera (Beyoğlu)

In another article,⁵³ emphasis is placed on the acceleration of social reforms aimed at transforming the moral and social structure of the Republic of Türkiye. It is reported that, through a decision taken by the Ministry of National Education, a requirement for modest dress was introduced for students, teachers, and professors, and that forms of adornment such as make-up and lipstick were prohibited; it is further stated that various sanctions would be imposed on those who failed to comply with these rules. In addition, approximately two hundred brothels and around fifty meeting places in Istanbul and Pera were closed,⁵⁴ and their owners and

50. "Echos d'Orient: Éclatantes victoires de nos sœurs turques," *L'Egyptienne*, no. 54 (February 1930): 33-34.

51. The name mentioned in the news item most likely refers to Vedide Baha Pars. An educator, writer, and translator, Vedide Baha Pars (1907-1958) studied in the United States between 1928 and 1930, completed her education on 18 March 1930, and subsequently served as a secretary at the Turkish Embassy in Washington. For more detailed information on Vedide Baha Pars, see Gülnaz Gezer, "Vedide Baha Pars ve Türk Eğitim Hayatına Katkıları," *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 19, no. 37 (Spring 2023): 383-420, https://ctad.hacettepe.edu.tr/19_37/13.pdf.

52. Aleksandra Kollontay (1872-1952) was a Russian communist politician and diplomat, and the first woman to serve as a minister in the Soviet government. She worked predominantly on issues concerning women. See Cathy Porter, *Alexandra Kollontai: A Biography* (London: Virago Press, 1980).

53. "Echos d'Orient: Réformes sociales en Turquie," *L'Egyptienne*, no. 56 (April 1930): 34.

54. See B. Celep, "Cephe Gerisine Bakmak: İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İstanbul'da Fuhuş Problemi," *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 12, no. 3 (1940): 1579-1598. For the regulatory history of the issue in the early Republican context, see also Mark David Wyers, "Wicked" *Istanbul: The Regulation of Prostitution in the Early Turkish Republic* (İstanbul: Libra, 2012).

Kadınların Kamusal Alandaki Yükselişi: TKB, Lütfiye Beşir Hanım, Selma Ekrem ve Halide Edib

Toplumsal dönüşümün en çarpıcı boyutlarından birinin kadınların kamusal alandaki yükselişi olduğu dergi yazılarında özellikle vurgulanır. 1931 Nisan ayında yayımlanan bir haberde, İçişleri Bakanlığının belediye meclislerine kadın üye önerisinin, Türk Kadın Birliği'nin siyasal haklar konusundaki ısrarlı mücadelesiyle birleşerek kadınların siyasal yaşama katılımını teşvik ettiği ifade edilir.⁵⁸ Latife Bekir'in (Lütfiye Beşir Hanım)⁵⁹ öncülüğündeki girişimler, Selma Ekrem ve Halide Edib gibi isimlerle birlikte kadın hareketini daha görünür hale getirmiştir.

Aynı yıl içinde yayımlanan bir başka yazıya göre, üç kadının daha hâkim olarak atanmasıyla kadın yargıç sayısı dokuza ulaşmış; Ankara, İstanbul ve İzmir gibi merkezlerde gerçekleşen bu atamalarla kadınlar hukuk alanında da söz sahibi olmaya başlamıştır.⁶⁰

Kadınların Özel Hayattaki Mücadelesi: Suat Derviş'in Yalnız Kadınlara Dair Gözlemleri

Kadınların kamusal alanda kazandığı bu görünürlüğün özel hayatlarında aynı ölçüde kolaylık sağlamadığına dikkat çekilir. Suat Derviş'in, Berlin'de yayımlanan *Vossische Zeitung*'da kaleme aldığı yazı üzerinden, yalnız yaşayan kadınların toplum içindeki kırılgan konumunun gözler önüne serildiği ifade edilir.⁶¹ Harem sisteminden özgür bireye geçiş sürecinde olan kadınlar ekonomik bağımsızlıklarını kazanmakta zorlanmış, toplumun yarılmalı bakışları altında baskı görmüş ve çoğu zaman destekten yoksun bırakılmışlardır. Buna karşılık devletin kamu sektöründe kadın ve erkek arasında maaş farkı uygulamamasının, eşitlik ilkesine verdiği önemi ortaya koyduğu belirtilir.

Toplumsal Reformların Sağlık Boyutu: 1931 Evlilik Öncesi Sağlık Muayenesi Düzenlemesi

Türkiye'nin modernleşme sürecinin yalnızca toplumsal alanda değil, sağlık politikaları alanında da ilerici uygulamalarla sürdürüldüğü vurgulanır. 1931 yılının son çeyreğinde yürürlüğe giren bir düzenlemeyle evlenmek isteyen çiftler için sağlık muayenesi zorunlu hale

operators were either prosecuted or deported according to their citizenship status. Police officers who, despite being aware of these establishments, failed to report them to the authorities were dismissed from their posts and punished. As noted in *L'Egyptienne*, all these measures formed part of the steps taken by the government to safeguard the moral and social future of the public.

Firsts of Turkish Women in Public Life: The Cases of Server Ali Hanım and Muammer Hanım

In the final issue of 1930,⁵⁵ two new achievements attained by Turkish women in public and economic life are highlighted: the appointment of Server Ali Hanım⁵⁶ as Director of the Istanbul Postal Administration, making her the first woman in the world to hold this position; and the case of a young woman named Muammer Hanım,⁵⁷ who obtained a driving licence and began working as a taxi driver in Istanbul. These developments demonstrate that Turkish women were gaining visibility not only in political or cultural spheres, but across all layers of everyday life, and were taking significant steps towards achieving equality of rights and opportunities.

Suat Derviş and 'Lonely Women' (1931)

The year 1931 stands out as a turning point in the multi-dimensional transformation process of the Republic of Türkiye; this is also strikingly reflected in the pages of *L'Egyptienne*. Throughout the year, the journal closely examined Türkiye's efforts towards modernisation, its cultural evolution, and its social reforms in various articles, aiming to convey to its readers the changing face of this young Republic. These developments are addressed through numerous writings that exemplify the increasing visibility of women in the public sphere.

58. "Echos d'Orient: Nouvelles de Turquie," *L'Egyptienne*, sy. 68 (Nisan 1931): 47-48.

59. Bkz. Aslı Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği*, 362-369.

60. "Echos d'Orient: Les femmes turques dans la magistrature," *L'Egyptienne*, sy. 70 (Haziran 1931): 31.

61. "Echos d'Orient: Le problème de la femme seule en Turquie," *L'Egyptienne*, sy. 73 (Ekim 1931): 36.

55. "Echos d'Orient: Deux victoires de nos sœurs turques," *L'Egyptienne*, no. 64 (December 1930): 39.

56. Server Karagöz (registry no. 6123) was appointed as the first female director of the Istanbul Postal Administration; this appointment constitutes the first example of a woman holding such a managerial position in the history of the PTT. See Yurda Güven Bezaz, *Haberleşme ve Tarihçesi*, 359-360, <https://haberi.org.tr/uploads/files/kitaplar/pttkitap.pdf>.

57. Muammer Hanım, remembered as the first female taxi driver in İstanbul, is primarily known through a photograph dated to the 1930s and the local narratives accompanying it. See the visual and related accounts shared under the title "Türkiye'nin ilk kadın taksi şoförü Muammer Hanım," Facebook local history groups, <https://www.facebook.com/groups/180999862330461/posts/2279918582438568/>; Instagram, <https://www.instagram.com/p/C4PvIBzNp6f/>.

getirilmiştir.⁶² Bu düzenleme, halk sağlığını gözeten ve bilimsel yaklaşımı esas alan bir anlayışın göstergesi olarak sunulur; söz konusu düzenlemenin Avrupa basınında da geniş yankı bulduğu belirtilir. Yazıya göre Türkiye, bu reformla geçmişin alışkanlıklarını geride bırakarak toplumsal yapıyı daha sağlam temeller üzerine oturtma kararlılığını bir kez daha ortaya koymuştur.

Bu çerçevede *L'Egyptienne* dergisinde 1931 yılı, Türkiye'nin modernleşme rotasında çok yönlü adımlar attığı bir yıl olarak değerlendirilir. Dergi, bu dönüşümü ayrıntılı ve zaman zaman eleştirel bir bakışla ele almakla, yalnızca Türkiye'de değil, doğu dünyasında da kadınların, kurumların ve kültürün geçirdiği dönüşümü kavramak bakımından kıymetli bir kaynak niteliği taşır. Geçmiş ile gelecek arasında köprü kuran bu yazılar, bir ulusun kendi kimliğini yeniden inşa etme çabasının tanıklarındır.

L'Action Sociale de la Femme'da Türkiye'de İlk Feminist Adımlar (1932)

1932 yılında *L'Egyptienne*, Türkiye'deki toplumsal dönüşümleri yakından izlemeyi sürdürür. Dergide yer alan haberlerde, Cumhuriyet'in kadın hakları, eğitim ve hukuk alanlarında attığı ilerici adımların uluslararası kamuoyuna aktarıldığı görülür.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Hareketi: L'Action Sociale de la Femme'in Türkiye Değerlendirmesi

Dergide yayımlanan bir haberde,⁶³ Fransız dergisi *L'Action Sociale de la Femme*'da⁶⁴ çıkan ve Türkiye'deki kadın hareketini genel hatlarıyla değerlendiren bir makaleye yer verilir. Makaleye göre kadın hareketinin, Osmanlı'nın son döneminde Zeynep Hanım ve Melek Hanım⁶⁵ gibi öncü kadınlarla başladığı; batı eğitimi almış bu iki kadının, geleneksel düzene karşı çıkararak feminist

The Rise of Women in the Public Sphere: The Union of Turkish Women, Lütfiye Beşir Hanım, Selma Ekrem, and Halide Edib

One of the most striking dimensions of social transformation—the rise of women in the public sphere—is particularly emphasised in the journal's articles. In a news article published in April 1931, it is stated that the proposal of the Ministry of the Interior to include women as members of municipal councils, combined with the persistent struggle of The Union of Turkish Women for political rights, encouraged women's participation in political life.⁵⁸ Initiatives led by Latife Bekir⁵⁹ (Lütfiye Beşir Hanım), together with figures such as Selma Ekrem and Halide Edib, rendered the women's movement more visible.

According to another article published in the same year, with the appointment of three additional women as judges, the number of women judges rose to nine; through these appointments in centres such as Ankara, Istanbul, and Izmir, women began to assume a role in the field of law as well.⁶⁰

The Struggles of Women in Private Life: Suat Derviş's Observations on 'Lonely Women'

It is emphasised that the visibility women attained in the public sphere did not provide the same degree of ease in their private lives. Through an article written by Suat Derviş in the Vossische Zeitung, it is stated that the fragile position of women living alone within society is brought to light.⁶¹ Women, who were in a process of transition from the harem system to individual autonomy, experienced difficulties in achieving economic independence, were subjected to pressure under the judgemental gaze of society, and were often left without support. By contrast, it is noted that the absence of a wage gap between women and men in the public sector demonstrated the state's commitment to the principle of equality.

62. "Echos d'Orient: La Turquie sur la voie des grandes réformes: L'examen pré-nuptial est rendu obligatoire," *L'Egyptienne*, sy. 74 (Kasım 1931): 34-35.

63. "Glances: Le mouvement féminin en Turquie," *L'Egyptienne*, sy. 76 (Ocak 1932): 35-38.

64. *L'Action sociale de la femme*, 1902'de yayımlanmaya başlayan aylık bir Fransız kadın dergisi. Kadınların toplumsal rolleri, sosyal yardım faaliyetleri, aile-annelik politikaları, çalışma koşulları ve kamu yaşamına katılım gibi konuları sosyal sorumluluk ve dayanışma ekseninde ele alır. Fransız Milli Kütüphanesi'nde basılı koleksiyonlar bulunmaktadır. Bkz. Karen Offen, *European Feminisms, 1700-1950: A Political History* (Stanford: Stanford University Press, 2000), 247.

65. Füsün Çoban Döşkaya, "Haremde Avrupa'ya Kaçan İki Osmanlı Kadını: Zeynep Hanım ve Melek Hanım," içinde *Geçmişten Günümüze Göç III*, ed. Osman Köse (Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2017), 1899-1926. <https://aile.canik.bel.tr/kulturyayinlari/9-gecmisten-gunumuze-goc-3.pdf>.

58. "Echos d'Orient: Nouvelles de Turquie," *L'Egyptienne*, no. 68 (April 1931): 47-48.

59. See Aşlı Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği* [Unequal Sisterhood: International and Middle Eastern Women's Movements, the 1935 Congress, and the Union of Turkish Women] (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014): 362-369.

60. "Echos d'Orient: Les femmes turques dans la magistrature," *L'Egyptienne*, no. 70 (June 1931): 31.

61. "Echos d'Orient: Le problème de la femme seule en Turquie," *L'Egyptienne*, no. 73 (October 1931): 36.

mücadelenin ilk adımlarını attıkları belirtilir. Jön Türkler döneminde Ahmet Rıza ve Tevfik Bey kadın haklarını desteklemiş, ancak asıl dönüşüm Mustafa Kemal'in liderliğinde gerçekleşmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında kadınlar cephe gerisinde önemli sorumluluklar üstlenmiş; Cumhuriyet'le birlikte ise eğitime, hukuka ve kamusal alana eşit erişim hakkı elde etmişlerdir. Ulemaya rağmen kadınların parklarda dolaşması serbest bırakılmış, üniversiteler kadınlara açılmış ve Mustafa Kemal, kadınların toplumsal hayata katılmadığı bir demokrasinin mümkün olamayacağını vurgulamıştır. Metinde harem sistemi "gülünç" ve işlevsiz bir yapı olarak tanımlanırken, bu yapının tasfiyesi eşitlik yönünde atılmış sembolik bir kırılma noktası olarak sunulur. Makale, bu köklü dönüşümü çeşitli tarihsel ve siyasi örneklerle destekler.

Kadınların Kamu Güvenliğinde Yükselişi: TKB ve Polis Reformu

Kadınların kamusal yaşama katılımının toplumsal dönüşümün önemli ayaklarından biri olarak ele alındığı haberlerde⁶⁶, bu alandaki gelişmelerin hızla arttığına dikkat çekilir. Bu çerçevede Türk Kadın Birliği'nin kadın polis memurları yetiştirmek amacıyla bir polis hazırlık okulu açmayı planladığı aktarılır. Girişimin, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Bey'in kadınların polis teşkilatına kabulünü öngören bir yasa tasarısını kısa sürede Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunacak olmasıyla bağlantılı olduğu ifade edilir. Böylece kadınların yalnızca eğitim ve hukuk alanlarında değil, kamu güvenliği gibi alanlarda da yer almaya başladıkları vurgulanır.

Kamusal Alanda Bir İlk: Anzepe Hanım'ın İstanbul'a Polis Komiseri Olarak Atanması

Bu kapsamlı reformların somut bir göstergesi olarak, Hukuk Fakültesi mezunu Anzepe Hanım'ın⁶⁷ İstanbul'a polis komiseri olarak atandığına ilişkin bir habere yer verilir.⁶⁸ Türkiyede ilk kez bir kadının bu göreve getirildiği, böylece kadınların kamusal alandaki yükselişinin yeni bir başarıyla taçlandırıldığı belirtilir. Bu gelişmenin, toplumsal dönüşümün ulaştığı noktayı açıkça ortaya koyduğu vurgulanır.

66. "Echos d'Orient: En Turquie: Entrée des femmes dans la police," *L'Egyptienne*, sy. 78 (Nisan 1932): 37.

67. Metinde adı geçen Anzepe Hanım hakkında mevcut literatürde doğrulanabilir bir bilgiye rastlanmadı. Cumhuriyet döneminde polis teşkilatında görev alan ilk kadın Polis Amiri Fatma Hüsnü (Hüceste) Arcan 2 Ekim 1932'de, ilk kadın Polis Memuresi Fatma Rabia Efeyurt ise 9 Şubat 1933'te göreve başladı. Bkz. Cemal Tepe, "Türk Kadınının İlk Defa 'Polis' Olması," *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi* 21: 37-54; Yücel Yiğit, "Atatürk Dönemi Polis Teşkilatı," *Atatürk Ansiklopedisi*, Erişim Tarihi: 07.01.2026.

68. "Echos d'Orient: Une victoire de nos sœurs turques," *L'Egyptienne*, sy. 84 (Ekim 1932): 26.

The Health Dimension of Social Reforms: The 1931 Regulation on Pre-Marital Health Examinations

It is emphasised that Türkiye's process of modernisation was sustained not only in the social sphere but also through progressive practices in the field of health policy. With a regulation that came into force in the final quarter of 1931, health examinations were made compulsory for couples wishing to marry.⁶² This regulation is presented as an indication of an approach that prioritised public health and was grounded in scientific principles; it is also noted that the measure attracted considerable attention in the European press. According to the article, through this reform Türkiye once again demonstrated its determination to leave behind the practices of the past and to establish its social structure on firmer foundations.

Within this framework, the year 1931 in *L'Egyptienne* is evaluated as a period in which Türkiye took multifaceted steps along its path of modernisation. By addressing this transformation in a detailed and at times critical manner, the journal constitutes a valuable source not only for understanding developments in Türkiye, but also for grasping the transformations experienced by women, institutions, and culture in the broader Eastern world. These writings, which establish a bridge between past and future, stand as witnesses to a nation's effort to reconstruct its own identity.

The First Feminist Steps in Türkiye in L'Action Sociale de la Femme (1932)

In 1932, *L'Egyptienne* continued to closely follow the social transformations taking place in Türkiye. The news published in the journal indicate that the progressive steps taken by the Republic in the fields of women's rights, education, and law were conveyed to international public opinion.

From the Ottoman Empire to the Republic: L'Action Sociale de la Femme's Assessment of the Women's Movement in Türkiye

In news published in the journal,⁶³ an article that appeared in the French journal *L'Action Sociale de*

62. "Echos d'Orient: La Turquie sur la voie des grandes réformes: L'examen pré-nuptial est rendu obligatoire," *L'Egyptienne*, no. 74 (November 1931): 34-35.

63. "Glances: Le mouvement féminin en Turquie," *L'Egyptienne*, no. 76 (January 1932): 35-38.

Kamusal Alandan Yeni Haberler (1933)

Kadınların Kamu Alanındaki Yükselişi: Nigâr Hanım ve Müfide Hanım

1933 yılına gelindiğinde dergide aktarılan haberlerde⁶⁹, Kemalizm'in özgürleştirici etkisi ve ekonomik gelişmelerin katkısıyla Türkiye'de kadınların, daha önce yalnızca erkeklerin varlık gösterdiği pek çok alanda görünür hale gelmeye başladıkları vurgulanır. Bu çerçevede makine mühendisi ve atölye şefi Nigâr Hanımın (Nighair Hanım) başarısına yer verilerek kadınların teknik alanlarda da yükselebileceği gösterilir. Benzer biçimde, Müfide Hanımın⁷⁰ Amasya'ya sağlık görevlisi olarak atanması, kadınların kamu hizmetindeki etkinliğinin artmasına dair çarpıcı bir örnek olarak gösterilir. Ayrıca Türkiye'de okuma yazma bilmeyen yetişkinler için eğitimin zorunlu hale getirilmesinden; Samsun gibi illerde gece okulları ve fabrika içi kurslarla halk eğitiminin yaygınlaştırılmasından söz edilir. Bu gelişmelerin, ülkenin modernleşme yolundaki kararlılığını ortaya koyduğu belirtilir.

Uluslararası Bir Sembol Olarak Türk Kadını: Miss Universe Kariman Hanım Khalis'in Kahire Ziyareti

Dergide aktarıldığı üzere, 1932 yılında Dünya Güzellik Kraliçesi seçilen Keriman Halis (Kariman Khalis)⁷¹, 1933'te Kahire'ye geldiğinde, halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştır.⁷² Bu başarısı yalnızca bireysel bir zafer olarak değil, aynı zamanda Türkiye'nin kadınların özgürleşmesi alanında ilerlemesinin bir simgesi olarak değerlendirilir. Keriman Hanım'a gösterilen ilginin, temsil ettiği ülkeye yönelik sempatiyle birleştiği özellikle vurgulanır.

Diplomaside Yeni Bir Görünürlük: Türk Kadınlarının Uluslararası Görevleri

Dergi haberlerinde⁷³, toplumsal ilerlemelerin diploması alanına da yansıdığı ifade edilir. Türk kadınların diplomatik görevlerde yer almaya başlamasının, Türkiye'deki toplumsal dönüşümün uluslararası alana taşınmasına katkı sağladığı aktarılır. Avrupa basınına atıfla, Türk kadın diplomatların Paris ve Roma'nın yanı sıra diğer

la Femme,⁶⁴ which offers a general assessment of the women's movement in Türkiye, is presented. According to the article, the women's movement began in the late Ottoman period with pioneering figures such as Zeynep Hanım and Melek Hanım;⁶⁵ it is stated that these two women, educated in the West, took the first steps of feminist struggle by opposing the traditional order. During the Young Turk period, Ahmet Rıza and Tevfik Bey supported women's rights, yet the principal transformation took place under the leadership of Mustafa Kemal. During the years of the War of Independence, women assumed significant responsibilities on the home front; with the establishment of the Republic, they gained equal access to education, law, and the public sphere. Despite opposition from the ulema, women were permitted to walk in public parks, universities were opened to them, and Mustafa Kemal emphasised that a democracy in which women did not participate in social life would not be possible. In the text, the harem system is described as a 'ridiculous' and dysfunctional structure, and its dissolution is presented as a symbolic turning point in the direction of equality. The article supports this profound transformation with various historical and political examples.

The Rise of Women in Public Security: The Union of Turkish Women and Police Reform

In news where women's participation in public life is addressed as one of the key dimensions of social transformation, attention is drawn to the rapid increase in developments in this field.⁶⁶ Within this framework, it is reported that The Union of Turkish Women planned to establish a preparatory police school in order to train women police officers. This initiative is stated to be linked to the intention of the Minister of the Interior, Şükrü Kaya, to submit to the Grand National Assembly of Türkiye, in the near future, a draft law envisaging the admission of women into the police force. Thus, it is emphasised that women were beginning to take part not only in the fields of education and law, but also in areas such as public security.

69. "Echos d'Orient: Nouvelles de Turquie," *L'Egyptienne*, sy. 87 (Ocak 1933): 28.

70. Haberde yer alan Müfide Hanım büyük olasılıkla Prof. Dr. Fatma Müfide Kâzım Küley'dir (1899-1995).

71. Keriman Halis Ece (1913-2012), 1932'de Belçika'daki yarışmada Dünya Güzellik Kraliçesi seçildikten sonra düzenlenen uluslararası tanıtım ve davet programları çerçevesinde Mısır'ı ziyaret etmişti.

72. "Miss Univers," *L'Egyptienne*, sy. 88 (Şubat 1933): Kapak Yazısı.

73. "Echos d'Orient: L'entrée de nos sœurs turques dans la diplomatie," *L'Egyptienne*, sy. 89 (Mart 1933): 33.

64. *L'Action sociale de la femme*, a monthly French women's journal first published in 1902, addressed issues such as women's social roles, charitable activities, family and motherhood policies, working conditions, and participation in public life within a framework of social responsibility and solidarity. Printed collections are held at the Bibliothèque nationale de France. See Karen Offen, *European Feminisms, 1700-1950: A Political History* (Stanford: Stanford University Press, 2000), 247.

65. Füsün Çoban Döşkaya, "Haremde Avrupa'ya Kaçan İki Osmanlı Kadını: Zeynep Hanım ve Melek Hanım" in *Geçmişten Günümüze Göç III*, ed. Osman Köse (Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2017), 1899-1926.

66. "Echos d'Orient: En Turquie: Entrée des femmes dans la police," *L'Egyptienne*, no. 78 (April 1932): 37.

önemli başkentlerde de görev yapacakları belirtilir.

Sağlık Alanında Bir İlk: Doktor Badria Raşid Hanım

Kadınların sağlık alanındaki yükselişine de dergide yer verilir. Doktor Bedriye Hanım'ın (Badria Raşid Hanım) Ankara baştabipliğine atanması, bir başkentten sağlık hizmetlerini yöneten ilk kadın olmasına örnek gösterilir. Bu atama, Türkiye'nin kadın hakları alanındaki somut kazanımlarından biri olarak değerlendirilir.

L'Egyptienne dergisinde 1933 yılı boyunca yayımlanan haberler, Türkiye'nin yalnızca iç politikada değil, uluslararası alanda da dikkatle izlenen bir dönüşüm sürecinde olduğunu ortaya koyar. Kadınların kamusal hayattaki konumu ve eğitim reformları, modernleşen Türkiye'nin çok boyutlu yansımaları olarak sunulur. Bu gözlemlerde, yeni bir toplum inşa etmeye çalışan Türkiye, çevre ülkeler için de ilham verici bir örnek olarak değerlendirilir.

Uluslararası Kadınlar Birliği'nin İstanbul'da Toplanan 12. Kongresi (1935)

1935 yılında *L'Egyptienne*'de yayımlanan yazılarda, Türkiye'nin kültürel atılımları ve kadınların ulusal ve uluslararası arenadaki yükselişinin öne çıktığı görülür. Bu yazılarda, genç Cumhuriyet'in yalnızca kendi sınırları içinde değil, tüm bölge için örnek teşkil eden bir dönüşüm sürecini yansıttığı ifade edilir.

Uluslararası Kadınlar Birliği'nin 12. Kongresi Hazırlıkları ve Kültürel Gelişmeler: Türk Kadın Birliği

Mart 1935 tarihli bir yazıda⁷⁴, 18 Nisan'da İstanbul'da düzenlenecek Uluslararası Kadınlar Birliği'nin 12. Kongresi'ne yönelik hazırlıklara geniş yer verilir. Türk Kadın Birliği'nin öncülüğünde barış, kadın-erkek eşitliği ve evli kadının statüsü gibi konuların gündeme alınacağı belirtilir; dergiye göre, Türkiye'nin doğu dünyasına örnek olduğu bir başka konu da Meclis'te bulunan on altı kadın milletvekilidir.

Tarihsel Süreklilik ve Kadınların Rolü: Orhun Yazıtları'ndan Toprak Bayramı'na

Kongreye ilişkin Nisan ayında yayımlanan bir yazıda⁷⁵, Türk kadınının siyasal ve toplumsal rolü tarihsel bir sü-

A First in the Public Sphere: The Appointment of Anzepe Hanım as Police Commissioner in Istanbul

As a concrete indication of these comprehensive reforms, a news report states that Anzepe Hanım,⁶⁷ a graduate of the Faculty of Law, was appointed as a police commissioner in Istanbul.⁶⁸ It is stated that, for the first time in Türkiye, a woman was appointed to this position, and that the rise of women in the public sphere was thus crowned with a new achievement. This development is emphasised as clearly demonstrating the stage reached in the process of social transformation.

New Developments in the Public Sphere (1933)

The Rise of Women in the Public Sphere: Nigâr Hanım and Müfide Hanım

By 1933, the news conveyed in the journal emphasised that, with the emancipatory impact of Kemalism and the contribution of economic developments, women in Türkiye began to become visible in many fields previously dominated solely by men.⁶⁹ Within this framework, the success of Nigâr Hanım (Nighair Hanım), a mechanical engineer and workshop supervisor, is highlighted as evidence that women could also advance in technical fields. Similarly, the appointment of Müfide Hanım⁷⁰ as a health officer in Amasya is presented as a striking example of the increasing effectiveness of women in public service. In addition, it is noted that education was made compulsory for illiterate adults in Türkiye, and that public education was expanded through night schools and in-factory courses in provinces such as Samsun. These developments are presented as demonstrating the country's determination on its path towards modernisation.

67. No verifiable information on Anzepe Hanım mentioned in the text has been identified in the existing literature. In the Republican period, the first woman to serve as a Police Chief (Polis Amiri), Fatma Hüsnü (Hüceste) Arcan, assumed office on 2 October 1932, while the first female police officer, Fatma Rabia Efeyurt, began her duty on 9 February 1933. See Cemal Tepe, "Türk Kadınının İlk Defa 'Polis' Olması," *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi* 21: 37-54; Yücel Yiğit, "Atatürk Dönemi Polis Teşkilâtı," *Atatürk Ansiklopedisi*, accessed 7 January 2026.

68. "Echos d'Orient: Une victoire de nos sœurs turques," *L'Egyptienne*, no. 84 (October 1932): 26.

69. "Echos d'Orient: Nouvelles de Turquie," *L'Egyptienne*, no. 87 (January 1933): 28.

70. The Müfide Hanım mentioned in the news most likely refers to Prof. Dr. Fatma Müfide Kâzım Küley (1899-1995).

74. "Echos d'Orient: En Turquie: Préparation du Congrès d'Istanbul," *L'Egyptienne*, sy. 111 (Mart 1935): 41-44.

75. Jeanne Gabrielle Marques, "Vers Istanbul," *L'Egyptienne*, sy. 112 (Nisan 1935): 2-5.

reklilik içinde temellendirilir. Metinde Türk kadınının tarih boyunca Orhun Yazıtları'ndan itibaren devlet yönetimindeki rolüne dikkat çekilir; Boğarık Hatun'un (Kraliçe Boarik'in) 528 yılında bir orduya komuta etmesi ve Moğol istilaları sırasında Türk hükümdar eşlerinin direnişi tarihsel örnekler olarak sunulur. Cumhuriyet döneminde kırsal kesimde kadın ve erkek köylülerin eğitimi için harcanan çabalar vurgulanır ve Ankara'da düzenlenen "Toprak Bayramı" bu gelişimin simgesi olarak anılır. Kadınların Kongre'de barışın asli savunucuları olarak öne çıktığı; savaş tehdidine rağmen sabır ve sezgileri sayesinde barışı korumada daha güçlü davrandıkları belirtilir.

İstanbul Uluslararası Kadın Kongresi'nin Kararları: Yıldız Sarayı, Medeni Haklar ve İsviçre Medeni Kanunu

L'Egyptienne'de yayımlanan ayrıntılı kongre raporlarına göre, kongrenin açılışı Yıldız Sarayı'nda yapılmış ve "Adalet" bayrağı Türk bayrakları arasında dalgalanmıştır. Delegeler medeni haklar, vatandaşlık, eşit çalışma koşulları, ahlaki eşitlik, barış ve Doğu-Batı işbirliği konularında gün boyu süren tartışmalar yürütmüşlerdir. Evli kadının vatandaşlığına dair ilerici kararlar, fuhuş ve kadın ticaretine karşı uluslararası düzenleme çağrıları, militarist eğitim kitaplarının kaldırılması talepleri ve ırkçılığın kınanması öne çıkan konular arasındadır. Türkiye'de kabul edilen Medeni Kanun sayesinde elde edilen eşitlik özellikle dikkat çekmiş; kongre, Türkiye'nin reformlarının uluslararası alanda sergilendiği bir vitrin işlevi görmüştür.

Kongrenin Mısır'daki Yankıları: Huda Sha'arawi, Tevfik Nesim Paşa ve Kadın Hakları Talepleri

Ağustos-Eylül 1935'te tarihli yazıda⁷⁶ ise kongrenin Mısır'daki yansımalarına yer verilir. Mısır Feminist Birliği Başkanı Huda Sha'arawi'nin, Başbakan Tevfik Nesim Paşa'ya sunduğu mektupta İstanbul'da alınan kararların Mısır'da uygulanmasının talep edildiği belirtilir. Bu kararlar arasında ahlaki eşitlik, çeşnelliliğin kaldırılması ve kadınların siyasal haklarının güvence altına alınması öne çıkar. Çeşnelliliğin aile düzenini bozduğu, suç ve intihara yol açtığı ve modern ahlak anlayışıyla bağdaşmadığı vurgulanır; kadınların eğitim, kamu sağlığı, çocuk koruma ve kültürel denetim gibi alanlarda sorumluluk üstlenmeleri gerektiği belirtilir.

1935 yılı boyunca *L'Egyptienne*'de yayımlanan yazılar Türkiye'nin sanat, ekonomi, kadın hakları ve siyasal reform alanlarındaki gelişmelerini ayrıntılı biçimde

The Turkish Woman as an International Symbol: The Visit of Miss Universe Keriman Halis to Cairo

As reported in the journal, when Keriman Halis⁷¹ (Kariman Khalis), who had been crowned Miss Universe in 1932, arrived in Cairo in 1933, she was received with great enthusiasm by the public.⁷² This achievement was regarded not merely as an individual victory, but also as a symbol of Türkiye's progress in the emancipation of women. It is particularly emphasised that the interest shown in Keriman Hanım was intertwined with a broader sympathy towards the country she represented.

A New Visibility in Diplomacy: The International Roles of Turkish Women

In the journal's news,⁷³ it is stated that social progress was also reflected in the field of diplomacy. It is reported that the participation of Turkish women in diplomatic posts contributed to carrying the social transformation in Türkiye into the international sphere. With reference to the European press, it is indicated that Turkish women diplomats would serve not only in Paris and Rome, but also in other major capitals.

A First in the Field of Health: Dr Bedriye Hanım (Badria Raşid Hanım)

The journal also addresses the rise of women in the field of health. The appointment of Dr Bedriye Hanım (Badria Raşid Hanım) as chief physician in Ankara is presented as an example of her becoming the first woman to oversee the health services of a capital city. This appointment is evaluated as one of the concrete achievements of Türkiye in the field of women's rights.

The news published throughout 1933 in *L'Egyptienne* demonstrates that Türkiye was undergoing a transformation process that was closely observed not only in domestic politics but also at the international level. The position of women in public life and educational reforms are presented as multidimensional reflections of a modernising Türkiye. In these observations, Türkiye—seeking to construct a new society—is evaluated as an inspiring example for neighbouring countries as well.

71. Keriman Halis Ece (1913–2012) visited Egypt as part of an international programme of promotion and official invitations following her selection as Miss Universe at the competition held in Belgium in 1932.

72. "Miss Univers," *L'Egyptienne*, no. 88 (January 1933): Cover text.

73. "Echos d'Orient: L'entrée de nos sœurs turques dans la diplomatie," *L'Egyptienne*, no. 89 (March 1933): 33.

76. Hoda Charoui, "Après le Congrès d'Istanbul," *L'Egyptienne*, sy. 115 (Ağustos-Eylül 1935): 7-9.

ele alır. İstanbul'da düzenlenen uluslararası kongre ise, kadın hareketinin sınırları aşan bir boyut kazandığını gösteren önemli bir eşik olarak sunulur. Bu metinlerde genç Cumhuriyet'in yalnızca kendi geleceğini değil, Doğu ile Batı arasında barış, eşitlik ve ilerleme için yeni bir ufku temsil ettiği belirtilir.

L'Egyptienne'in Türkiye Özel Sayısı (1936)

L'Egyptienne dergisi 1936 yılında yayımladığı Türkiye özel sayısında⁷⁷, bir yıl önce İstanbul'da düzenlenen 1935 Kongresi'ni ve Türkiye'de kadın hareketinin ulaştığı noktayı ayrıntılı biçimde ele alır. Bu özel sayıda, kongreye katılan gözlemcilerin izlenimlerine, feminist örgütler arasındaki ilişkilere ve Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumsal dönüşüm sürecine geniş yer ayrıldığı görülür.

Türkiye özel sayısının hazırlanış sürecine de değinen dergi, 1935 İstanbul Kongresi'nin ardından Huda Sha'arawi başkanlığındaki Mısır heyeti ile Türk Kadın Birliği arasında güçlü bağlar kurulduğunu aktarır. Kongreden etkilenen Mısırlı kadınlar basına verdikleri demeçlerde ve dergide yayımlanan yazılarda Türkiye'den, kongreden ve Türk kadınlarından övgüyle söz etmiştir. Bu çerçevede yazı kurulunun, L'Egyptienne'in 114. sayısını kongreye ve Türkiye'ye ayırma kararı aldığı, Necile Tefvik'ten yazı ve fotoğraf talep edildiği⁷⁸ ve derginin onuncu sayfasının, fotoğrafıyla birlikte Necile Tefvik'in kongreye sunduğu rapora⁷⁹ ayrıldığı ifade edilir. Türkiye özel sayısında, Türkiye ve İstanbul fotoğraflarıyla birlikte toplam on bir yazı⁸⁰ yayımlanır. Dergi, bu özel sayının yayımlandığı dönemde Mısır Feminist Birliği'nin on üç yıllık bir geçmişi olduğundan söz eder.

77. L'Egyptienne, sy. 114 (Mayıs 1936). Yayıncının öngöremediği koşullar nedeniyle, Haziran-Temmuz 1935'te yayımlanamayan Türkiye Özel Sayısı TKB'nin feshinden bir yıl sonra, Mayıs 1936'da yayımlanır.

78. L'Egyptienne'de, Türk Kadın Birliği'nin 1927 kongresi sonrasında yaşanan süreçlere ve Nezihe Muhittin'in yönetimden uzaklaştırılmasına ilişkin herhangi bir bilgiye yer verilmez. Benzer biçimde, Mayıs 1936'da bir sayının tamamı Türkiye'ye ayrılmış olmasına rağmen, Türk Kadın Birliği'nin bir yıl önce feshedilmiş olduğuna dair bir açıklama da bulunmuyor. Derginin bu konulardaki sessizliğinin gerekçesine dair açık bir veri mevcut değil; ancak söz konusu gelişmelerin dergide yer almaması dikkat çekici.

79. Necile Tefvik, "La condition civile de la femme turque moderne," L'Egyptienne, sy. 114 (Mayıs 1936): 10-19.

80. 1) Ceza Nabaraouy, "Anniversaire du congrès d'Istanbul: une grande leçon"; 2) Necile Tefvik, "La condition civile de la femme turque moderne"; 3) Moidé Essad, "La littérature et les arts en Turquie"; 4) Yakub Kadri, "Quelques belles pages des écrivains turcs d'aujourd'hui"; 5) Falih Rifki, "Karageuz"; 6) Aka Gunduz, "Transport de munitions dans la nuit: le chant des Kagni"; 7) Fatma Nimet Rachid, "Randonnées"; 8) Ceza Nabaraouy, "L'instruction en Turquie"; 9) Fatma Nimet Rachid, "Œuvres sociales"; 10) S. Abdul'ilah, "Propos touristiques: pour aimer la Turquie: il faut la visiter"; 11) Selim Nuh, "La délégation égyptienne au congrès féministe d'Istanbul".

1936'da yayımlanan L'Egyptienne dergisinin Türkiye Özel Sayısı olan 114. sayısında, Mustafa Kemal Atatürk'ün fotoğrafının yer aldığı kapak sayfası.

Cover page of Special Issue on Türkiye, no. 114 of L'Egyptienne, published in 1936, featuring a photograph of Mustafa Kemal Atatürk.

Kaynak: Bibliothèque Marguerite Durand Dijital Arşivi, <https://bibliotheques-specialisees.paris.fr/ark:/73873/pf0000718626/1935/114juin/v0001.simple.selectedTab=record>, Erişim: 21.01.2026.

The Twelfth Congress of the International Alliance of Women Held in Istanbul (1935)

In the articles published in L'Egyptienne in 1935, it is observed that Türkiye's cultural initiatives and the rise of women in both national and international arenas come to the fore. These writings indicate that the young Republic reflected a process of transformation that served as an example not only within its own borders but for the entire region as well.

İlk yazıda Saiza Nabarawi, İstanbul Kongresi'ne katılmayı büyük bir ayrıcalık olarak niteler; bu kongrenin birlik ve dengeyi simgeleyen bir toplantı olarak delegelerin hafızasında kalacağını vurgular. Nabarawi'nin yazısında, barışa yönelik tehditler ile kadınların işsizlik ve yoksulluk sorunları karşısındaki çözüm arayışları tartışılır; önceki kongrelere hâkim olan katı milliyetçi söylemin aksine İstanbul Kongresi'nde enternasyonalizme doğru ciddi adımlar atıldığı ifade edilir. Kongrenin diğer bir ayırt edici yönü, doğu ülkelerinden gelen kadın delegelerin sayısının çok olmasıdır.

Saiza Nabarawi Türkiye'yi "eski dünyadan yeni dünyaya geçişi barışçıl yollarla gerçekleştirmiş bir ülke" olarak sunar; din gibi hassas bir alanda gerçekleştirilen reformlar sayesinde siyasal ve toplumsal alanda doğu ülkelerinde hayal edilmesi güç bir ilerleme kaydedildiğini vurgular. Bu nedenle kongrenin Türkiye'de toplanmasını anlamlı bulduğunu; Mısırlı bir kadın olarak Müslüman ve Türk kadınlarını hayranlıkla izlediğini ve 12. Kongre delegelerinin geleceğe güvenle bakabilmelerinin temel nedenini Türkiye'deki değişimde gördüğünü ifade eder.

İkinci yazıda, "Modern Türk Kadınının Medeni Durumu" başlığı altında Necile Tevfik'in kongreye sunduğu rapor aynen yayımlanır ve metin "İstanbul Kongresi'nde Türk Kadınının Medeni Durumu Komisyonu Raportörü Necile Tevfik" imzasını taşır. Bu yazıya, Necile Tevfik Özel Arşivi'nde⁸¹ yer alan tek fotoğrafın yanı sıra Dr. Fatma Arif, avukat Şükûfe Abdurrahman, hâkim Suat Hilmi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne giren yedi kadın milletvekilinin fotoğrafları eşlik eder.

Üçüncü yazıda, "Türkiye'de Edebiyat ve Sanat" başlığı altında ressam ve İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi üyesi Muide Esad'ın⁸² imzası yer alır. Mısır'a yerleşmiş bir Türk olan Muide Esad, modern Türk sanatını ele aldığı yazısında kadın sanatçılara özel bir yer verir; Hamide Hanım'ın⁸³ "olağanüstü bir ressam", Hasibe Hanım'ı kumaş üzerine çalışan bir sanatçı, Müfide

Preparations for the Twelfth Congress of the International Alliance of Women and Cultural Developments: The Union of Turkish Women

An article dated March 1935⁷⁴ devotes extensive coverage to the preparations for the Twelfth Congress of the International Alliance of Women, to be held in Istanbul on 18 April. It is stated that, under the leadership of The Union of Turkish Women, issues such as peace, equality between women and men, and the status of married women would be placed on the agenda; according to the journal, another aspect in which Türkiye served as an example to the Eastern world was the presence of sixteen women deputies in the Parliament.

Historical Continuity and the Role of Women: From the Orkhon Inscriptions to the Festival of the Land

In an article published in April⁷⁵ concerning the congress, the political and social role of Turkish women is grounded within a framework of historical continuity. The text draws attention to the role of Turkish women in state governance throughout history, from the Orkhon Inscriptions onwards; the command of an army by Boğarık Hatun (Queen Boarik) in 528 and the resistance of the consorts of Turkish rulers during the Mongol invasions are presented as historical examples. In the Republican period, emphasis was placed on the efforts made to educate both female and male peasants in rural areas, and the 'Festival of the Land' held in Ankara is cited as a symbol of this development. It is further stated that women emerged at the Congress as the principal advocates of peace, and that, despite the threat of war, they acted more resolutely in preserving peace owing to their patience and intuition.

The Decisions of the Istanbul International Women's Congress: Yıldız Palace, Civil Rights, and the Swiss Civil Code

According to the detailed congress reports published in *L'Egyptienne*, the opening of the congress was held at Yıldız Palace, where the flag of 'Justice' was flown among Turkish flags. Delegates conducted discussions throughout the day on issues such as civil rights, citizenship, equal working conditions, moral equality, peace, and East-West cooperation. Among the prominent topics were progressive decisions concerning the citizenship of married women, calls for international regulation against prostitution and the trafficking of women,

81. Necile Tevfik Özel Arşivi, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Özel Arşiv Koleksiyonu'nda yer alır. Bkz. Aslı Davaz, *Bir Kadın Arşivini Okuma Denemesi: Necile Tevfik Arşivi Açıklamalı Kataloğu (1924-1954)* (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019).

82. Muide Esad, Güzel Sanatlar Akademisi'nin ilk mezunlarından. Mısırlı eşiyle Kahire'ye yerleştikten sonra pek çok serginin düzenlenmesine önyak oldu. Mısır Feminist Birliği üyelerindendi. Mouidé Essad, "La littérature et les arts en Turquie," *L'Egyptienne*, sy. 114 (Mayıs 1936): 20-41.

83. Hamide Hanım, Ressam Üsküdarlı Hoca Ali Rıza'nın kızı. Bkz. "Ressam Üsküdarlı Hoca Ali Rıza'nın kızı Hamide-Hamide, daughter of the painter Hoca Ali Rıza of Üsküdar," *Salt Araştırma*, Engin Özendes Koleksiyonu, Erişim Tarihi: 8 Ocak 2026.

74. "Echos d'Orient: En Turquie: Préparation du Congrès d'Istanbul," *L'Egyptienne*, no. 111 (March 1935): 41-44.

75. Jeanne Gabrielle Marques, "Vers Istanbul," *L'Egyptienne*, no. 112 (April 1935): 2-5.

Hanımı⁸⁴ peyzaj ressamı ve Belkıs Hanımı⁸⁵ portre ressamı olarak tanıtır. Mihri Hanım⁸⁶, Güzin Hanım⁸⁷ ve diğer kadın ressamların⁸⁸ adları da çağdaş Türk ressamları arasında sıralanır. Dördüncü, beşinci ve altıncı yazılarda sırasıyla Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Çağdaş Türk Yazarlarından Örnekler", Falih Rıfkı'nın "Karagöz" ve Aka Gündüz'ün "Kağınların Türküsü" başlıklı yazılarına yer verilir.

Yedinci yazıda ise Fatma Nimet Raşid⁸⁹, "Geziler" başlığı altında Pierre Loti Mezarlığı'nı, Adalar'ı, Ankara'yı, Bursa'yı ve Yalova'yı anlatır.

Sekizinci yazıda Saiza Nabarawi, "Türkiye'de Eğitim" başlığıyla Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde eğitim alanında yapılan reformları, açılan okulları ve istatistik verilerini ele alır. Bu yazıya kız öğrencilerin jimnastik dersleri, laboratuvar çalışmaları ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde canlı modellerle yapılan çalışmaların fotoğrafları eşlik eder.

Dokuzuncu yazıda Fatma Nimet Raşid, "Œuvres sociales" yani toplumsal yardım kurumları başlığıyla 23 Nisan ve 19 Mayıs bayramlarının kurumsallaşmasını; Çocuk Esirgeme Kurumu, Kızılay, hemşirelik okulları ve Darülaceze gibi kurumların kuruluşunu anlatır. Halkevleri

demands for the removal of militarist educational textbooks, and the condemnation of racism. The equality achieved through the Civil Code adopted in Türkiye attracted particular attention; the congress thus functioned as a showcase in which Türkiye's reforms were presented on an international stage.

The Repercussions of the Congress in Egypt: Huda Sha'arawi, Tevfik Nesim Pasha, and Demands for Women's Rights

In an article dated August–September 1935,⁷⁶ the repercussions of the congress in Egypt are addressed. It is stated that, in a letter submitted to Prime Minister Tevfik Nesim Pasha, Huda Sha'arawi, President of the Egyptian Feminist Union, called for the implementation in Egypt of the decisions adopted in Istanbul. Among these decisions, moral equality, the abolition of polygamy, and the securing of women's political rights are particularly emphasised. It is underlined that polygamy disrupts family order, leads to crime and suicide, and is incompatible with modern conceptions of morality; it is also stated that women should assume responsibilities in areas such as education, public health, child protection, and cultural regulation.

Throughout 1935, the writings published in L'Egyptienne addressed in detail Türkiye's developments in the fields of art, economy, women's rights, and political reform. The international congress held in Istanbul, meanwhile, was presented as an important threshold demonstrating that the women's movement had acquired a transnational dimension. In these texts, the young Republic is portrayed as representing not only its own future, but also a new horizon for peace, equality, and progress between East and West.

The Türkiye Special Issue of L'Egyptienne (1936)

In its Türkiye special issue published in 1936,⁷⁷ L'Egyptienne examined in detail the 1935 Congress held in Istanbul the previous year and the stage reached by the women's movement in Türkiye. In this special issue, extensive space is devoted to the impressions of the observers who attended the congress, to the relationships among feminist organisations, and to the process

84. Müfide Kadri (1889-1911) dönemin önemli ressamı arasında yer aldı. Osman Hamdi Bey'in, resimlerine hayran kaldığı söylenir. Müziğe yeteneği vardı. İlk kadın resim öğretmeni idi. 22 yaşında veremden hayatını kaybetti. Onunla ilgili iki sandık dolusu belge Taha Toros arşivindedir. "Müfide Kadri", *Wikipedia*, Erişim Tarihi: 28.08.2011.

85. Belkıs Mustafa (1896-1925). İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk talebelerinden, Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitiren ilk genç kız (1917). Bkz. "Belkıs Mustafa", *Lebriz.com*, Erişim tarihi: 20.05.2012; Asım Mutlu, "Ressam Belkıs Mustafa'nın Yaşamı ve Onun Desenleri ile Yakın Çevresinden Bir Kesit", *Sanat Çevresi 101* (Mart 1987): 10–13.

86. Mihri Müşfik (1886-1954) çağdaş resim çalışmalarını başlatan Türk kadın ressam olarak bilinir. Güzel Sanatlar Akademisi'nin ilk kadın yöneticisi. "Mihri Müşfik", *Wikipedia*, Erişim Tarihi: 06.01.2026.

87. Güzin Duran (1898-1981) İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Mihri Müşfik'in öğrencisi oldu. Eşi İbrahim Feyhaman'la birlikte eserlerini, koleksiyonlarını ve atölye evlerini 1969 yılında İstanbul Üniversitesi'ne bağışladılar. 2024 yılında Feyhaman Duran Kültür ve Sanat Evi olarak Süleymaniye semtinde halka açıldı. Taha Toros, *İlk Kadın Ressamlarımız: The First Lady Artists of Turkey* (İstanbul: Akbank Kültür Sanat Yayınları, 1988), 53-56.

88. Hamide Hanım, Efraz Hanım, Nevzat Hanım, İhsan Hanım, Bakiye Hanım, Bedia Hanım, Rabia Hanım, Kadriye Hanım, Mediha Hanım ve Sabiha Rüştü Hanım. Kadın heykeltıraşlar Rezzan Hanım, Sabiha Ziya Hanım, Mualla Hanım, Nermin Hanım ve Leman Besim Hanımın adları veriliyor, hepsinin Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun oldukları ve kız okullarında resim hocalığı yaptıkları belirtiliyordu. Diğer bölümlerde ise mimarlık, müzik, hat, çinçilik gibi konular ele alınıyordu.

89. Fatma Nimet Raşid, 1935 Kongresi için Mısır'dan İstanbul'a gelen heyette yer alan ve Mısır'da çeşitli gazetelerde yazarlık yapan bir gazetecidir. Kongre sonrasında, "Türk kadınlığı ve gazeteciliği" üzerine incelemelerde bulunmak üzere bir süre İstanbul'da kalmış; ayrıca Türkiye'de Türk inkılabı üzerine araştırmalar yapmak üzere Bursada bulunmuş ve köylerde geziler gerçekleştirmiştir. Bkz. *Akşam*, 2 Mayıs 1935, 5; *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1935, 7.

76. Hoda Charoui, "Après le Congrès d'Istanbul," *L'Egyptienne*, no. 115 (August-September 1935): 7-9.

77. *L'Egyptienne*, no. 114 (May 1936). Due to circumstances unforeseen by the publisher, the Türkiye Special Issue—originally intended for June–July 1935 but not published at that time—appeared in May 1936, one year after the dissolution of *The Union of Turkish Women*.

dünyada benzeri olmayan bir kurum olarak tanıtılır; 103 Halkevi'nde düzenlenen etkinlikler ve milyonlara ulaşan katılım rakamları ayrıntılı verilir.⁹⁰

Onuncu yazıda S. Abdullah, "Türkiye'yi Sevmek için Gezmek Gerek" başlıklı yazısıyla Türkiye'nin ulaşım alanındaki atılımlarını, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun kuruluşunu ve ülkenin doğal güzelliklerini kapsamlı biçimde ele alır.

Son yazıda ise gazeteci Selim Nuh, kongreye ilişkin izlenimlerini paylaşır. Kongreye sıradan bir toplantı olacağı düşüncesiyle katıldığını, ancak bunu "alışılmış dünya düzenini sarsan" bir deneyim olarak yaşadığını ifade eder. Kadın delegelerde gözlemediği kararlılığı yazısında "Kadınların gözlerinde yanan kutsal ateşi görmemek mümkün değil" sözleriyle dile getiren Selim Nuh, Uluslararası Birlik'in çalışma alanlarının çeşitliliğini, hacmini ve kadınlar arasındaki işbölümünün ulaştığı profesyonel düzeyi vurgular. Ayrıca barışın korunmasında kadınların belirleyici rolüne dikkat çeker; Margery Corbett Ashby⁹¹, Lâtfî Bekir, Huda Sha'arawi, Rosa Manus⁹², Germaine Malaterre-Sellier⁹³, Begüm Kemaleddin⁹⁴, Lady Astor⁹⁵ ve Maria Véronela yaptığı görüşmelere yer verir. Metin, Mısır heyetinin Atatürk'ü ziyaret etmek

of social transformation in the Republic of Türkiye.

The journal, which also addresses the process of preparing the Türkiye special issue, reports that, following the 1935 Istanbul Congress, strong ties were established between the Egyptian delegation, led by Huda Sha'arawi, and The Union of Turkish Women. Egyptian women, influenced by the congress, spoke of Türkiye, the congress, and Turkish women in laudatory terms in both their statements to the press and in articles published in the journal. Within this framework, it is stated that the editorial board decided to devote the 114th issue of *L'Égyptienne* to the congress and to Türkiye,⁷⁸ that a text and photographs were requested from Necile Tefvik, and that the tenth page of the journal was allocated to the report she presented at the congress,⁷⁹ accompanied by her photograph. In the Türkiye special issue, a total of eleven articles⁸⁰ were published alongside photographs of Türkiye and Istanbul. The journal also notes that, at the time this special issue was published, the Egyptian Feminist Union had a history of thirteen years.

In the first article, Saiza Nabarawi describes participation in the Istanbul Congress as a great privilege, emphasising that this congress would remain in the memory of the delegates as a gathering symbolising unity and balance. In Nabarawi's account, threats to peace and the search for solutions to women's problems of unemployment and poverty are discussed; in contrast to the rigid nationalist discourse that had characterised previous congresses, it is stated that significant steps were taken towards internationalism at the Istanbul Congress. Another distinctive feature of the congress is identified as the high number of women delegates from Eastern countries.

Saiza Nabarawi presents Türkiye as 'a country that has achieved the transition from the old world to the new world through peaceful means'; she emphasises that,

90. Fatma Nimet Rachid, "Œuvres sociales," *L'Égyptienne*, sy. 114 (Mayıs 1936): 75.

91. Margery Corbett Ashby (1882–1981), Britanyalı oy hakkı savunucusu, liberal siyasetçi ve feminist. Uluslararası Birlik'in başkanı olarak 1935'te 12. Kongre'ye katılmak üzere İstanbul'a geldi ve kongrenin açılış konuşmasını yaptı. Arşivi LSE The Women's Library'de "Papers of Margery Irene Corbett Ashby" kataloğunda ve Millicent Garrett Fawcett koleksiyonunda ve University of Leeds Special Collections'ta muhafaza ediliyor. Bkz. "Dame Margery Corbett Ashby," *Britannica*, Erişim Tarihi: 30.12.2025.

92. Rosa Manus (1881–1942), barış yanlısı, feminist. Uluslararası Kadın Arşivleri'nin üç kurucusundan biridir. Yazışmalar, el yazmaları, kadın örgütlerine ait dokümanlar ve fotoğraflardan oluşan arşivi Atria- Institute on Gender Equality and Women's History'de muhafaza ediliyor. Bkz. Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik*; Myriam Everard ve Francisca de Haan, ed., *Rosa Manus (1881–1942): The International Life and Legacy of a Jewish Dutch Feminist* (Leiden: Brill, 2016).

93. Uluslararası Kadınlar Birliği'nin 1926'daki 10. Kongresi -Türk Kadın Birliği'nin Uluslararası Kadın Birliği üyeliğine kabul edildiği kongredir- Paris'te Germaine Malaterre-Sellier (1889–1967) başkanlığında, Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı için Fransız Birliği'nin ev sahipliğinde toplandı. Germaine Malaterre-Sellier adı altında toplanmış tek bir arşiv fonu bulunmamaktadır. Ancak ona ait belgelerin büyük bir kısmı Bibliothèque Marguerite Durand ve Bibliothèque historique de la Ville de Paris'te yer almaktadır. Bkz. Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik*, 114; "Germaine Malaterre-Sellier," *Wikipedia*, Erişim Tarihi 30.12.2025.

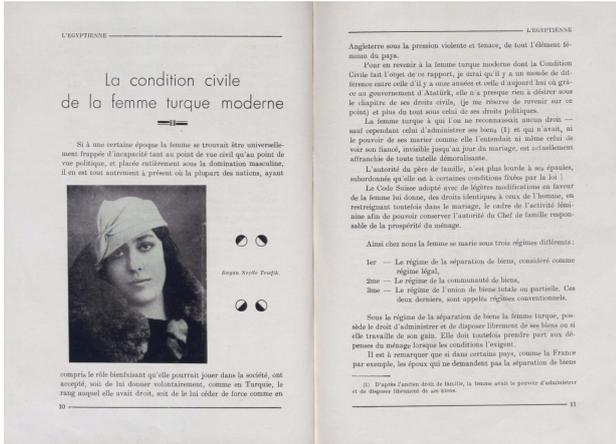
94. Begüm Kamal-ud-Din Ahmad (Begüm Kemaleddin), Müslüman Birliği (All-India Muslim League) kadın örgütlenmesinde çalışmış bir aktivisttir. 1935 Kongresi'ne delege olarak katıldı. Suat Derviş, kongre delegeleriyle yaptığı röportajlardan birinde Begüm Kemaleddin'le de görüştü. Bkz. Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik*, 664.

95. Lady Astor (1879–1964), İngiliz parlamento üyesi. 12. Kongre için 1935'te İstanbul'a geldi ve kongre sonunda oluşturulan özel delegasyonla Ankara'ya giderek Atatürk'le görüştü. Bkz. "Nancy Witcher Astor, Viscountess Astor," *Britannica*, Erişim Tarihi: 30.12.2025.

78. In *L'Égyptienne*, no information is provided regarding the developments following the 1927 Congress of *The Union of Turkish Women* or the removal of Nezihe Muhittin from its leadership. Similarly, although an entire issue was devoted to Türkiye in May 1936, no reference is made to the fact that *The Union of Turkish Women* had been dissolved a year earlier. There is no explicit evidence explaining this silence on the part of the journal; nevertheless, the absence of these developments from its coverage is noteworthy.

79. Necile Tefvik, "La condition civile de la femme turque moderne," *L'Égyptienne*, no. 114 (May 1936): 10–19.

80. 1) Ceza Nabarouy, "Anniversaire du congrès d'Istanbul: une grande leçon"; 2) Necile Tefvik, "La condition civile de la femme turque moderne"; 3) Moudé Essad, "La littérature et les arts en Turquie"; 4) Yakub Kadri, "Quelques belles pages des écrivains turcs d'aujourd'hui"; 5) Falih Rifki, "Karageuz"; 6) Aka Gunduz, "Transport de munitions dans la nuit: le chant des Kagni"; 7) Fatma Nimet Rachid, "Randonnées"; 8) Ceza Nabarouy, "L'instruction en Turquie"; 9) Fatma Nimet Rachid, "Œuvres sociales"; 10) S. Abdül'ilah, "Propos touristiques: pour aimer la Turquie: il faut la visiter"; 11) Selim Nuh, "La délégation égyptienne au congrès féministe d'Istanbul".

L'Egyptienne'in 1936'da yayımladığı Türkiye Özel Sayısı'nda, Necile Tevfik'in kongrede sunduğu raporun ve özel arşivinde de yer alan fotoğrafının bulunduğu sayfa.

L'Egyptienne's 1936 Special Issue on Türkiye, this page contains the report presented by Necile Tevfik at the congress, together with her photograph, which is also held in her private papers.

Kaynak: Bibliothèque Marguerite Durand Dijital Arşivi, <https://bibliothèques-specialisees.paris.fr/ark:/73873/pf0000718626/1935/n114juin/v0001.simple.selectedTab=record>, Erişim: 21.01.2026.

üzere Ankara'ya gitmesini ve İstanbul'dan ayrılmasını belgeleyen fotoğraflarla sona erer.

Sonuç olarak, *L'Egyptienne*'in 1936 tarihli Türkiye özel sayısında Uluslararası Kadınlar Birliği'nin 1935'te İstanbul'da topladığı 12. Kongre, kadın hareketinin uluslararası ölçekte yeni bir evreye geçtiğini gösteren tarihsel bir dönüm noktası olarak ele alınır. Bu özel sayı Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal, toplumsal ve kültürel dönüşümünü; kadınların hukuki statüsünden sanata, eğitimden sosyal yardım kurumlarına uzanan geniş bir çerçevede sunar. Bu yönüyle özel sayı, Türkiye'de kadın hareketinin uluslararası temsiline ve Mısır ile Türkiye feministleri arasındaki entelektüel ve örgütsel bağlara ışık tutan kapsamlı bir belge niteliği taşır.

Refia Uğurel'in Doktora Tezi (1937)

Pedagoji ve Çocuk Psikolojisi Alanında İlk Uzman

1937 yılında dergide yer alan yazıda⁹⁶ kültürel alandaki bir gelişmeye de yer verilir; Cenevre'de Refia Uğurel'in⁹⁷

96. "Echos d'Orient: De Turquie: Nouvelles économiques et culturelles," *L'Egyptienne*, sy. 129 (Ocak 1937): 31.

97. Refia Uğurel Şemin (1909-1997), İstanbul Kız Muallim Mektebi mezunu Fransa ve Cenevre'de eğitim göyerek pedagoji ve çocuk psikolojisi alanında uzmanlaştı. İstanbul Üniversitesi'nde akademik kariyer yaptı; zekâ testlerini Türkçeye uyarladı, üniversiteye giriş ve rehberlik sistemlerinin temellerine katkı sağladı, okul öncesi eğitim ve ölçme-değerlendirme alanlarında öncü oldu. Bkz. Filiz Meşeci Giorgetti, "Şemin, Refia Uğurel," *Türk Maarif Ansiklopedisi*, Erişim Tarihi: 30.12.2025.

owing to the reforms carried out in a sensitive domain such as religion, progress has been achieved in the political and social spheres to a degree that would be difficult to imagine in Eastern countries. For this reason, she considers it meaningful that the congress was held in Türkiye; as an Egyptian woman, she states that she observed Muslim and Turkish women with admiration, and that she regarded the transformation in Türkiye as the principal reason why the delegates of the Twelfth Congress were able to look to the future with confidence.

In the second article, under the title 'The Civil Status of the Modern Turkish Woman', the report presented by Necile Tevfik at the congress is published in full, bearing the signature 'Necile Tevfik, Rapporteur of the Commission on the Civil Status of the Turkish Woman at the Istanbul Congress'. This article is accompanied by the sole photograph preserved in the Necile Tevfik Private Papers,⁸¹ as well as photographs of Dr Fatma Arif, the lawyer Şükûfe Abdurrahman, the judge Suat Hilmi, and seven women deputies who entered the Grand National Assembly of Türkiye.

In the third article, entitled 'Literature and Art in Türkiye', the signature of Muide Esad,⁸² a painter and member of the Istanbul Academy of Fine Arts, appears. Muide Esad, a Turk who had settled in Egypt, devotes particular attention to women artists in her discussion of modern Turkish art; she introduces Hamide Hanım⁸³ as 'an exceptional painter', Hasibe Hanım as an artist working on textiles, Müfide Hanım⁸⁴ as a landscape painter, and Belkıs

81. The Necile Tevfik Private Archive is held in the Private Archives Collection of the Women's Library and Information Center Foundation. See Aslı Davaz, *Bir Kadın Arşivini Okuma Denemesi: Necile Tevfik Arşivi Açıklamalı Kataloğu (1924-1954)* [An Attempt to Read a Woman's Archive: The Annotated Catalogue of the Necile Tevfik Archive (1924-1954)] (İstanbul: Women's Library and Information Center Foundation, Türkiye İş Bankası Cultural Publications, 2019).

82. Muide Esad, one of the first graduates of the Academy of Fine Arts, settled in Cairo with her Egyptian husband and played a leading role in the organisation of numerous exhibitions. She was also a member of the Egyptian Feminist Union. See Moudé Essad, "La littérature et les arts en Turquie," *L'Egyptienne*, no. 114 (May 1936): 20-41.

83. Hamide Hanım was the daughter of the painter Hoca Ali Rıza of Üsküdar. See "Ressam Üsküdarlı Hoca Ali Rıza'nın kızı Hamide - Hamide, daughter of the painter Hoca Ali Rıza of Üsküdar," SALT Research, Engin Özendes Collection, accessed 8 January 2026.

84. Müfide Kadri (1889-1911) was among the prominent painters of her time. It is said that Osman Hamdi Bey admired her works. She also had a talent for music and became the first female painting teacher. She died of tuberculosis at the age of 22. Two chests of documents related to her are held in the Taha Toros Archive. See "Müfide Kadri," *Wikipedia*, accessed 28 August 2011.

“Türkiye’de Kadının Eğitimi” başlıklı teziyle pedagoji alanında edebiyat doktoru unvanını kazandığı bildirilir. Üç bölümden oluşan bu tezde, İslamiyet öncesi dönem, İslami dönem ve Kemalizm’le birlikte yaşanan laikleşme sürecinin incelendiği ifade edilmiştir. Refia Uğurel’in tanıtıldığı bu metinde, Türkiye’de ilkökul eğitiminin kız ve erkek çocuklar için zorunlu ve ücretsiz olduğu, köylü kadınların eğitimine özel önem verildiği vurgulanır. Ayrıca Cumhuriyet’in ilanından sonraki on yıl içinde kız öğrenci sayısının ilkokullarda üç, meslek okullarında ise altı kat arttığı belirtilir.

Faize Hanım ve Kadınların Kamusal Hayattaki Yükselişi

Yılın bir diğer haberi⁹⁸, kadınların toplumdaki konumuna ilişkindir. Dergide İstanbul Üniversitesi’nde iktisat ve siyasal bilimler alanında doktorasını tamamlamış ilk Türk kadını olarak tanıtılan Dr. Faize Hanım’ın (Dr. Hanoum Faizé) Milli Ekonomi Bakanlığı’na başmüfettiş olarak atandığı; yeni görevinde, bakanlığın on altı müfettişten oluşan komitesine başkanlık edeceği bildirilir.

Mısır Feminist Birliği’nin Erzincan Depremine Dayanışması (1939)

1939 yılına gelindiğinde, *L’Egyptienne* dergisinde yayımlanan yazılarda Türkiye’nin modernleşme süreci ile uluslararası dayanışma ilişkilerinin iç içe ele alındığı görülür. Dergi, Türkiye’nin yakın dönemde yaşadığı iki büyük sarsıntıya dikkat çeker; 1938’de Atatürk’ün vefatının ve 27 Aralık 1939’da meydana gelen Erzincan depreminin ülkeyi derinden etkilediğini vurgulanır. Bu çerçevede Mısır Feminist Birliği’nin özellikle Erzincan depremi sonrasında yardım kampanyaları organize ettiği belirtilir.

Saiza Nabarawi’nin Yazısında Atatürk ve Türk Kadınının Kurtuluşu

Atatürk’ün ölümü üzerine Saiza Nabarawi’nin kaleme aldığı yazıda⁹⁹, Atatürk yalnızca bağımsızlık mücadelesinin kahramanı olarak değil, aynı zamanda Türk kadınının kurtarıcısı olarak ele alınır. Nabarawi’ye göre, Atatürk’e verilen “Türklerin Babası” unvanı, cenaze töreninde halkın gözyaşları arasında somut bir anlam kazanmıştır. Kadınlar bakımından ise bu kayıp, kurtarıcılarını yitirmek anlamına gelmektedir. Yazıda Atatürk’ün, kadın-erkek eşitliğini ulusun gücü için

Hanım⁸⁵ as a portrait painter. The names of Mihri Hanım,⁸⁶ Güzin Hanım,⁸⁷ and other women painters⁸⁸ are also listed among contemporary Turkish artists. In the fourth, fifth, and sixth articles, texts entitled ‘Examples from Contemporary Turkish Writers’ by Yakup Kadri Karaosmanoğlu, ‘Karagöz’ by Falih Rıfki Atay, and ‘The Song of the Ox-Carts’ by Aka Gündüz are presented, respectively.

In the seventh article, Fatma Nimet Raşid,⁸⁹ under the title ‘Travels’, describes the Pierre Loti Cemetery, the Princes’ Islands, Ankara, Bursa, and Yalova.

In the eighth article, Saiza Nabarawi, under the title ‘Education in Türkiye’, addresses the reforms carried out in the field of education during the transition from the Ottoman Empire to the Republic, the schools that were established, and statistical data. This article is accompanied by photographs of female students in gymnastics classes, laboratory work, and studies conducted with live models at the Academy of Fine Arts.

In the ninth article, Fatma Nimet Raşid, under the heading ‘Œuvres sociales’, describes the institutionalisation of the 23 April and 19 May commemorations, as well as the establishment of institutions such as the Child Protection Agency, the Red Crescent, nursing schools, and the Darülaceze.

85. Belkis Mustafa (1896–1925) was among the first students of the İnas Sanayi-i Nefise Mektebi and became the first young woman to graduate from the Academy of Fine Arts (1917). See “Belkis Mustafa,” *Lebriz.com*, accessed 20 May 2012; Asım Mutlu, “Ressam Belkis Mustafa’nın Yaşamı ve Onun Desenleri ile Yakın Çevresinden Bir Kesit,” *Sanat Çevresi* 101 (March 1987): 10–13.

86. Mihri Müşfik (1886–1954) is recognised as a pioneering Turkish woman painter who initiated modern painting practices. She was also the first female administrator of the Academy of Fine Arts. See “Mihri Müşfik,” *Wikipedia*, accessed 6 January 2026.

87. Güzin Duran (1898–1981) studied at the İnas Sanayi-i Nefise Mektebi as a student of Mihri Müşfik. Together with her husband, İbrahim Feyhaman, she donated their artworks, collections, and studio-house to İstanbul University in 1969. In 2024, this space was opened to the public in the Süleymaniye district as the Feyhaman Duran Culture and Art House. See Taħa Toros, *İlk Kadın Ressamlarımız: The First Lady Artists of Turkey* (İstanbul: Akbank Kültür Sanat Yayınları, 1988), 53–56.

88. Hamide Hanım, Efrac Hanım, Nevzat Hanım, İhsan Hanım, Bakiye Hanım, Bedia Hanım, Rabia Hanım, Kadriye Hanım, Mediha Hanım, and Sabiha Rüsti Hanım are mentioned. The names of women sculptors—Rezzan Hanım, Sabiha Ziya Hanım, Mualla Hanım, Nermin Hanım, and Leman Besim Hanım—are also given; it is stated that all of them graduated from the Academy of Fine Arts and worked as drawing teachers in girls’ schools. Other sections address fields such as architecture, music, calligraphy, and ceramics.

89. Fatma Nimet Raşid was a journalist who took part in the delegation that came from Egypt to İstanbul for the 1935 Congress and who wrote for various newspapers in Egypt. After the Congress, she remained in İstanbul for a period to conduct studies on “Turkish womanhood and journalism”; she also travelled to Bursa to research the Turkish Revolution and carried out visits to villages. See *Akşam*, 2 May 1935, p. 5; *Cumhuriyet*, 27 September 1935, p. 7.

98. “Echos d’Orient: Grande victoire féministe en Turquie,” *L’Egyptienne*, sy. 133 (Mayıs 1937): 34.

99. Ceza Nabarouy, “Le grand libérateur de la femme turque: Kemal Atatürk,” *L’Egyptienne*, sy. 151 (Ocak 1939): 2–8.

vazgeçilmez gördüğü; 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıdığı ve kadınların kısa sürede doktor, avukat, hâkim ve milletvekili olarak toplumsal yaşamda yer almalarını sağladığı aktarılır. Manevi kızı Sabiha Gökçen'in pilot olması, bu ilerlemenin sembolü olarak sunulur. Atatürk'ün yalnızca yasalarla değil, kişisel tutumuyla da kadınları desteklediği; köylü kadınları milletvekili yaptığı ve birçok genç kızı evlat edinerek okuttuğu belirtilir. Bu gelişmelerin, Mısır'daki kadın hareketlerine dahi ilham verdiği vurgulanır.

Türkiye'deki Büyük Felaket ve Mısır'dan Gelen Dayanışma: Huda Sha'arawi ve Feminist Birlik

1939 Aralık ayında yayımlanan yazılarda¹⁰⁰ ise Türkiye'de yaşanan büyük felaketin¹⁰¹ Mısır'da derin bir yankı uyandırdığı aktarılır. Türk halkının yaşadığı acı, Mısırlılar tarafından kendi acıları gibi hissedilmiş; devlet erkânından feminist birliklere, prenslerden öğrencilere kadar geniş bir kesim yardım elini uzatmıştır. Huda Sha'arawi'nin başkanlığındaki Mısır Feminist Birliği'nin öncülüğünde toplanan bağışların bu dayanışmanın somut bir göstergesi olduğu ifade edilir.

Derginin Türkiye'deki gelişmeleri yakından izlediği anlaşılmaktadır. Erzincan depreminin 27 Aralık 1939 tarihinde meydana gelmiş olmasına rağmen, aynı ay yayımlanan sayıda bu habere yer verilmiş olması, haberin büyük olasılıkla hızlı bir iletişim ağı -muhtemelen telgraf yoluyla- dergiye ulaştığını düşündürmektedir.

Bu yazılar topluca değerlendirildiğinde, *L'Egyptienne*'in 1939 yılı sayfalarında Türkiye'nin modernleşme adımlarının, kadınların özgürleşme sürecinin ve iki halk arasında giderek güçlenen kardeşliğin yansıtıldığı görülür. Bu çerçevede Atatürk'ün mirası, yalnızca Türk halkı için değil, Mısır ve daha geniş anlamda doğu bağlamı için de ilham verici bir model olarak konumlandırılır.

1930'larda *L'Egyptienne* Dergisinde Modern Türkiye: Reformların Mısır'dan Görünümü

L'Egyptienne dergisi 15 yıl boyunca Türkiye'de kadın hareketi ve kadınlarla ilgili yapılan reformları incelemenin yanı sıra, özellikle 1930'dan sonra kadınlarla ilgili haberlere daha az yer vermiştir; buna karşılık Türkiye'nin modernleşme süreciyle ilgili yazılar dergide daha çok yer alır. 1930'lu yıllarda *L'Egyptienne* dergisi, Türkiye

*The People's Houses are introduced as an institution without parallel in the world; detailed information is provided on the activities organised in 103 People's Houses and on participation figures reaching into the millions.*⁹⁰

In the tenth article, S. Abdullah, in a piece entitled 'One Must Travel to Love Türkiye', examines in detail Türkiye's advances in the field of transportation, the establishment of the Türkiye Touring and Automobile Association, and the country's natural beauties.

In the final article, the journalist Selim Nuh shares his impressions of the congress. He states that he attended the congress expecting it to be an ordinary meeting, but experienced it instead as an event that 'shook the established world order'. Observing the determination of the women delegates, Selim Nuh expresses this in his article with the words, 'It is impossible not to see the sacred fire burning in the eyes of women'. He emphasises the diversity and scale of the International Alliance's fields of activity, as well as the professional level attained in the division of labour among women. He also draws attention to the decisive role of women in the preservation of peace; he includes accounts of his meetings with Margery Corbett Ashby,⁹¹ Latife Bekir, Huda Sha'arawi, Rosa Manus,⁹² Germaine Malaterre-Sellier,⁹³ Begum

90. Fatma Nimet Rachid, "Œuvres sociales," *L'Egyptienne*, no. 114 (May 1936): 75.

91. Margery Corbett Ashby (1882–1981) was a British suffragist, liberal politician, and feminist. As president of the International Alliance, she came to İstanbul in 1935 to attend the 12th Congress and delivered its opening address. Her archive is preserved at LSE The Women's Library under the catalogue "Papers of Margery Irene Corbett Ashby," within the Millicent Garrett Fawcett collection, and at the University of Leeds Special Collections. See "Dame Margery Corbett Ashby," *Britannica*, accessed 30 December 2025.

92. Rosa Manus (1881–1942) was a pacifist and feminist, and one of the three founders of the International Archives for the Women's Movement. Her archive—comprising correspondence, manuscripts, documents of women's organisations, and photographs—is preserved at the Atria Institute on Gender Equality and Women's History. See Aslı Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik*; Myriam Everard and Francisca de Haan, eds., *Rosa Manus (1881–1942): The International Life and Legacy of a Jewish Dutch Feminist* (Leiden: Brill, 2016).

93. The 10th Congress of the International Alliance of Women in 1926—at which *The Union of Turkish Women* was admitted to membership—was held in Paris under the presidency of Germaine Malaterre-Sellier (1889–1967), hosted by the French Union for Women's Suffrage. There is no single consolidated archival fonds under the name of Germaine Malaterre-Sellier; however, a substantial portion of her papers is preserved at the Bibliothèque Marguerite Durand and the Bibliothèque historique de la Ville de Paris. See Aslı Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik* [Unequal Sisterhood], 114; "Germaine Malaterre-Sellier," *Wikipedia*, accessed 30 December 2025.

100. "Pour la Turquie éprouvée," *L'Egyptienne*, sy. 160 (Aralık 1939): 12.

101. 1939 Erzincan depremi ya da Büyük Erzincan Depremi, 27 Aralık 1939 tarihinde merkez üssü Erzincan olan 7,9 M_s büyüklüğünde gerçekleşen deprem. 116 bin 720 bina bütünüyle yıkıldı. Sarsıntı sonucunda resmi sayılara göre 32 bin 968 kişi yaşamını yitirdi, 100 binden fazla kişi yaralandı.

ye Cumhuriyeti'nin reform sürecine çok ilgi gösterir; siyasal, kültürel, ekonomik ve toplumsal dönüşümleri çok boyutlu biçimde ele alır. Bu yıllarda Türkiye'nin dış politikadaki barışçıl yaklaşımı, Milletler Cemiyeti üyeliği ve uluslararası saygınlığı dergide sıkça işlenen konular arasındadır. Atatürk'ün liderliğinde gerçekleştirilen reformlar; laiklik, hukuk sisteminin modernleşmesi, kadınların kamusal yaşama katılımı ve eğitimdeki dönüşüm çerçevesinde aktarılır. Edouard Herriot ve General Sherril gibi batılı gözlemcilerin yorumlarıyla da desteklenen bu içerikler modern Türkiye'nin uluslararası kamuoyundaki algısını yansıtmaktadır. Ekonomik alanda, Türkiye'nin sanayileşme ve ekonomik bağımsızlık hedeflerine dikkat çekilir. Sovyetler Birliği ve İtalya'dan alınan kredilerle kurulan tekstil ve metalürji tesisleri, Kayseri ve Sarıköy gibi şehirlerdeki yatırımlar ve dış ticaret politikaları ayrıntılı biçimde işlenir. Türkiye'nin Şark Fuarı'na katılımı ve Mısır'la ticari ilişkileri, bölgesel açılımın örnekleri olarak değerlendirilir. Kültürel dönüşüm haberlerinde ise opera, edebiyat ve sanat politikaları öne çıkar. Gazi Mustafa Kemal'in teşvikiyle başlatılan ulusal opera girişimleri, "Bayender"¹⁰² ve "Tachelebek"¹⁰³ gibi eserlerle halkla buluşmuştur. Ali Ekrem'in edebiyatta sadeleşmeye dair değerlendirmesi, genç kuşağın halkçı bir sanat anlayışını benimsediğini gösterir. Maurice Bedel'in İstanbul izlenimleri, modernleşmenin doğurduğu çelişkileri estetik bir dille yansıtır. Tarih tezleri ve kimlik politikaları da derginin ilgilendiği bir diğer alandır. Dünya Tarihi ve 1932 yılında Ankara'da düzenlenen Tarih Kongresi gibi girişimlerle Türkler'in İslam öncesi uygarlıklardaki katkılarına vurgu yapılır, ari ırk ve turan tezleri öne çıkarılır. Eğitim politikaları bağlamında ise Ankara Ticaret Lisesi, Yüksek Okullar ve Eskişehir Çiftlik Okulu örnekleriyle Cumhuriyet'in pedagojik anlayışı incelenir. Halkevleri ise kültürel demokratikleşmenin sembolü olarak sunulur. Dergi, Cumhuriyet gençliğine özel önem atfeder; "Türkiye Türklerindir" söylemi ve Atatürk'ün gençliğe duyduğu güven geleceğe yönelik umutla ilişkilendirilir. Ayrıca Prens Mustafa Fazıl Paşa'nın 1860'larda Sultan Abdülaziz'e yazdığı ve anayasal düzene çağrı yapan mektubun 1940'ta yayımlanması, Türkiye'nin modernleşme geçmişiyle kurduğu tarihsel sürekliliğe işaret eden anlamlı bir haberdir.

Sonuç: Bir Arşiv Kaynağı Olarak Kadın Süreli Yayınları ve L'Egyptienne'in Tanıklığı

L'Egyptienne'in yayımlanmaya başlamasının üzerinden 100 yıl geçmişken, dergide 1925-1940 yılları arasında Türkiye'de kadınlara ilişkin yer alan haber ve yazılar, bu yayının yalnızca bir feminist dergi değil, aynı zamanda

Kemaleddin,⁹⁴ Lady Astor,⁹⁵ and Maria Vérone. The text concludes with photographs documenting the Egyptian delegation's departure from Istanbul and its journey to Ankara to visit Atatürk.

In conclusion, in the Türkiye special issue of L'Egyptienne published in 1936, the Twelfth Congress of the International Alliance of Women, convened in Istanbul in 1935, is addressed as a historical turning point demonstrating that the women's movement had entered a new phase on an international scale. This special issue presents the political, social, and cultural transformation of the Republic of Türkiye within a broad framework, ranging from the legal status of women to art, from education to social welfare institutions. In this respect, the issue constitutes a comprehensive document that sheds light on the international representation of the women's movement in Türkiye and on the intellectual and organisational ties between Egyptian and Turkish feminists.

Refia Uğurel's Doctoral Thesis (1937)

The First Specialist in Pedagogy and Child Psychology

In an article published in the journal in 1937,⁹⁶ a development in the cultural sphere is also addressed; it is reported that Refia Uğurel⁹⁷ obtained the title of Doctor of Letters in pedagogy in Geneva with her thesis entitled 'The Education of Women in Türkiye'. It is stated that this thesis, consisting of three sections, examines the pre-Islamic period, the Islamic period, and the process of secularisation that took place with Kemalism. In this text introducing Refia Uğurel, it is emphasised that primary education in Türkiye is compulsory and free

94. Begüm Kamal-ud-Din Ahmad (Begüm Kemaleddin) was an activist involved in the women's organisation of the All-India Muslim League. She participated in the 1935 Congress as a delegate. In one of her interviews with congress delegates, Suat Derviş also spoke with Begüm Kemaleddin. See Aslı Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik* [Unequal Sisterhood], 664.

95. Lady Astor (1879-1964), known as Lady Astor, was a British Member of Parliament. She came to İstanbul in 1935 for the 12th Congress and, at its conclusion, travelled to Ankara with a special delegation to meet Atatürk. See "Nancy Witcher Astor, Viscountess Astor," *Britannica*, accessed 30 December 2025.

96. "Echos d'Orient: De Turquie: Nouvelles économiques et culturelles," *L'Egyptienne*, no. 129 (January 1937): 31.

97. Refia Uğurel Şemin (1909-1997), a graduate of the İstanbul Girls' Teacher Training School, pursued further studies in France and Geneva, specialising in pedagogy and child psychology. She went on to build an academic career at İstanbul University, where she adapted intelligence tests into Turkish, contributed to the foundations of university entrance and guidance systems, and became a pioneer in the fields of early childhood education and educational assessment and evaluation. See Filiz Meşeci-Giorgetti, "Şemin, Refia Uğurel," *Türk Maarif Ansiklopedisi*, accessed 30 December 2025.

102. 1934'te Necil Kâzım Akses tarafından bestelenen *Bay Önder* operası.

103. 1934'te Adnan Saygun tarafından bestelenen *Taş Bebek* operası.

arşiv değeri olan bir kaynak olarak okunabileceğini açık biçimde ortaya koyar. Bu metinler, tekil olayların aktarımının ötesine geçerek Türkiye’de kadınların hukuki statüsünün, kamusal görünürlüğünün, çeşitli meslek alanlarındaki varlığının ve siyasal hak mücadelesinin nasıl kavrandığını; hangi kavramlar etrafında tartışıldığını ve bu deneyimlerin uluslararası feminist kamuoyuna nasıl aktarıldığını kayda geçirir. Bu yönüyle *L’Égyptienne*, kadınların kendi tarihlerini oluştururken başvurdukları başlıca araçlardan biri olarak işlev görür.

Dergide yer alan Türkiye haberleri incelendiğinde, ortak bazı temaların belirgin biçimde öne çıktığı görülür; kadınların eğitime erişimi, meslek edinmesi ve kamusal alanda görünürlük kazanması, reformların temel göstergeleri olarak sunulur. Kadın doktorlar, hukukçular, öğretmenler ve sanatçılar üzerinden aktarılan örnekler, bireysel başarı anlatılarından ziyade daha geniş bir toplumsal dönüşümün göstergeleri olarak ele alınır. Bunun yanı sıra, kadın hareketinin örgütlü yapıları –özellikle Türk Kadın Birliği ve uluslararası kongreler- kadınların hak taleplerinin kolektif bir mücadele alanı içinde biçimlendiğini ortaya koyar. Bu mücadele, dergide yalnızca Türkiye’ye özgü bir gelişme olarak değil, bölgesel ve uluslararası feminist ilişkiler ağı içinde değerlendirilir.

L’Égyptienne’in arşiv değeri, bu birikimin bütününde belirginleşir. Dergi, reformları, “tamamlanmış” kazanımlar olarak sunmak yerine tartışmaya açık ve aşamalı bir süreç olarak kaydeder. Kadınların özgürleşmesi, hukuki düzenlemelerle sınırlı olmayan; eğitimden gündelik yaşama, temsil biçimlerinden siyasal dile uzanan çok katmanlı bir dönüşüm olarak izlenebilir. Bugün bu metinler, Türkiye’de kadın hareketinin yalnızca dışarıdan nasıl algılandığını değil; kadınların ve kadın hareketlerinin birbirlerini nasıl izlediklerini, nasıl karşılaştıklarını ve ortak bir kadın belleğini nasıl kurduklarını anlamak bakımından vazgeçilmez bir arşiv alanı sunmaktadır.

Kaynakça

- Albistur, Maïté. *Catalogue des archives Marie-Louise Bouglé*. Paris: Université Paris, 1982.
- Badran, Margot. *Feminists, Islam, and Nation: Gender and the Making of Modern Egypt*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1995.
- Bahadır, Osman. “80 yıl önce Cumhuriyet.” *Cumhuriyet Pazar Eki*, 18 Ocak 2017.
- Bezaz, Yurda Güven. *Haberleşme ve Tarihçesi*. İstanbul.
- Celep, B. “Cephe Gerisine Bakmak: İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İstanbul’da Fuhuş Problemi.” *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 12, sy. 3 (1940): 1579–1598.
- Contreras Pérez, Fátima. “El activismo feminista de la revista *L’Égyptienne* (1925–1940): el periodismo de Siza Nabarawi.” *Revista Estudos Feministas* 30, sy. 3 (2022): 1-12
- Çalışlar, İpek. *Halide Edip: Biyografisine Sığmayan Kadın*. İstanbul: Everest Yayınları, 2009.

for both girls and boys, and that particular importance is attached to the education of rural women. It is also noted that, within the ten years following the proclamation of the Republic, the number of female students increased threefold in primary schools and sixfold in vocational schools.

Faize Hanım and the Rise of Women in Public Life

Another news of the year⁹⁸ concerns the position of women in society. It is reported that Dr Faize Hanım (Dr Hanoum Faizé), introduced in the journal as the first Turkish woman to have completed a doctorate in economics and political science at Istanbul University, was appointed as chief inspector in the Ministry of National Economy; in her new post, she would preside over a committee of sixteen inspectors within the ministry.

The Solidarity of the Egyptian Feminist Union with the Erzincan Earthquake (1939)

By 1939, it is observed that the articles published in *L’Égyptienne* address Türkiye’s process of modernisation alongside its relations of international solidarity. The journal draws attention to two major shocks experienced by Türkiye in the recent period, emphasising that the death of Mustafa Kemal Atatürk in 1938 and the Erzincan earthquake of 27 December 1939 profoundly affected the country. Within this framework, it is stated that the Egyptian Feminist Union organised aid campaigns, particularly in the aftermath of the Erzincan earthquake.

Atatürk and the Emancipation of Turkish Women in Saiza Nabarawi’s Article

In an article written by Saiza Nabarawi⁹⁹ following the death of Mustafa Kemal Atatürk, Atatürk is presented not only as a hero of the struggle for independence, but also as the liberator of Turkish women. According to Nabarawi, the title ‘Father of the Turks’ acquired a concrete meaning amid the tears of the public at the funeral ceremony. For women, however, this loss signified the loss of their liberator. The article states that Atatürk regarded equality between women and men as indispensable to the strength of the nation; that in 1934 he granted women the right to vote and to be elected; and that he enabled women, within a short period, to take

98. “Echos d’Orient: Grande victoire féministe en Turquie,” *L’Égyptienne*, no. 133 (May 1937): 34.

99. Ceza Nabarouy, “Le grand libérateur de la femme turque: Kemal Atatürk,” *L’Égyptienne*, no. 151 (January 1939): 2-8.

- Çalışlar, İpek. *Latife Hanım*. İstanbul: Doğan Kitap, 2006.
- Çoban Döşkaya, Füsün. "Haremde Avrupa'ya Kaçan İki Osmanlı Kadını: Zeynep Hanım ve Melek Hanım." içinde *Geçmişten Günümüze Göç III*, ed. Osman Köse, 1899–1926. Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2017.
- Davaz, Aslı. *Bir Kadın Arşivini Okuma Denemesi: Necile Tevfik Arşivi Açıklamalı Kataloğu (1924–1954)*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- Davaz, Aslı. *Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Durakbaşı, Ayşe. *Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- Edib, Halide. *Memoirs of Halide Edib*. Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2004.
- Eskin, Şerif. "Halide Edib Arşivlerinden Neler Öğrenebiliriz? Edebiyat Eleştirisinden Biyografi Yazımına." *Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi* 2, sy. 3 (Mart 2025): 35–46.
- Gaste Arşivi.
- Gezer, Gülnaz. "Vedide Baha Pars ve Türk Eğitim Hayatına Katkıları." *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 19, sy. 37 (Bahar 2023): 383–420.
- Gür, Âlim. "Ali Ekrem Bolayır Biyografisine Katkılar." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11 (2004): 353–381.
- İstanbul Üniversitesi. *Gazeteden Tarihe Bakış Projesi: Cumhuriyet Gazetesi Dijital Koleksiyonu*.
- İstanbul Üniversitesi. *Nadir Eserler Kütüphanesi Dijital Koleksiyonu*.
- Kaymaz, Kadriye. *Gölgedeki Kalem: Emine Semiye*. İstanbul: Küre Yayınları, 2009.
- Loti, Pierre. *Umudunu Yitirmiş Kadınlar*. Çev. Birsal Uzma. İstanbul: Oğlak Yayınları, 2020.
- Meşeci-Giorgetti, Filiz. "Şemin, Refia Uğurel (1909-1997)." *Türk Maarif Ansiklopedisi*. Erişim 30 Aralık 2025. <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/semin-refia-ugurel>
- Mutlu, Asım. "Ressam Belkıs Mustafa'nın Yaşamı ve Onun Değerleri ile Yakın Çevresinden Bir Kesit." *Sanat Çevresi* 101 (Mart 1987).
- Nerkiz, Ummahan. "Gülistan İsmet Hanım." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*. 22 Mayıs 2019. Erişim 17 Aralık 2025. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/gulistan-ismet-hanim>.
- Offen, Karen. *European Feminisms, 1700-1950: A Political History*. Stanford: Stanford University Press, 2000.
- Porter, Cathy. *Alexandra Kollontai: A Biography*. London: Virago Press, 1980.
- Rosa Manus (1881–1942): *The International Life and Legacy of a Jewish Dutch Feminist*. Ed. Myriam Everard ve Francisca de Haan, Leiden: Brill, 2016.
- Salt Araştırma. "Ressam Üsküdarlı Hoca Ali Rıza'nın kızı Hamide-Hamide, daughter of the painter Hoca Ali Rıza of Üsküdar." Engin Özendes Koleksiyonu, Erişim 8 Ocak 2026. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/97252>.
- Tepe, Cemal. "Türk Kadınının İlk Defa 'Polis' Olması." *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi* 21: 37–54.
- Toros, Taha. *İlk Kadın Ressamlarımız: The First Lady Artists of Turkey*. İstanbul: Akbank Kültür Sanat Yayınları, 1988.

their place in social life as doctors, lawyers, judges, and members of parliament. The case of his adopted daughter Sabiha Gökçen becoming a pilot is presented as a symbol of this progress. It is further noted that Atatürk supported women not only through legislation but also through his personal conduct; he appointed rural women as members of parliament and adopted and educated many young girls. These developments are emphasised as having inspired even the women's movements in Egypt.

The Great Disaster in Türkiye and Solidarity from Egypt: Huda Sha'arawi and the Feminist Union

In the articles published in December 1939,¹⁰⁰ it is conveyed that the great disaster experienced in Türkiye¹⁰¹ resonated deeply in Egypt. The suffering of the Turkish people was felt by Egyptians as if it were their own; a wide spectrum—from state officials to feminist unions, from princes to students—extended a helping hand. It is stated that the donations collected under the leadership of Huda Sha'arawi and the Egyptian Feminist Union constituted a concrete manifestation of this solidarity.

It is evident that the journal closely followed developments in Türkiye. Despite the fact that the Erzincan earthquake occurred on 27 December 1939, the inclusion of this news in the issue published in the same month suggests that the information most likely reached the journal through a rapid communication network—probably by telegraph.

When these writings are considered collectively, it becomes evident that, in its 1939 issues, *L'Egyptienne* reflects Türkiye's steps towards modernisation, the process of women's emancipation, and the increasingly strengthening sense of fraternity between the two peoples. Within this framework, Atatürk's legacy is positioned as an inspiring model not only for the Turkish people, but also for Egypt and, more broadly, for the Eastern context.

Modern Türkiye in L'Egyptienne in the 1930s: The View of Reforms from Egypt

Over the course of its fifteen-year publication, while *L'Egyptienne* examined the women's movement in Türkiye and the reforms concerning women, it devoted comparatively less space to news specifically related to

100. "Pour la Turquie éprouvée," *L'Egyptienne*, no. 160 (December 1939): 12.

101. The 1939 Erzincan earthquake, also known as the Great Erzincan Earthquake, occurred on 27 December 1939 with its epicentre in Erzincan and a magnitude of 7.9 (M_w). A total of 116,720 buildings were completely destroyed. According to official figures, 32,968 people lost their lives and more than 100,000 were injured.

- Wyers, Mark David. "Wicked" *Istanbul: The Regulation of Prostitution in the Early Turkish Republic*. İstanbul: Libra, 2012.
- Yıldız, Erol Ayyıldız. "Mey Ziyâde." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 30 Aralık 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mey-ziyade>.
- Yiğit, Yücel. "Atatürk Dönemi Polis Teşkilâtı." *Atatürk Ansiklopedisi*. Erişim 07 Ocak 2026. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/903>.
- "Avril de Sainte-Croix." *Wikipedia*. Erişim 30 Aralık 2025. https://fr.wikipedia.org/wiki/Adrienne_Avril_de_Sainte-Croix.
- "Dame Margery Corbett Ashby." *Encyclopaedia Britannica*. Erişim 30 Aralık 2025. <https://www.britannica.com/biography/Margery-Corbett-Ashby>.
- "Germaine Malaterre-Sellier." *Wikipedia*. Erişim 30 Aralık 2025. https://fr.wikipedia.org/wiki/Germaine_Malaterre-Sellier.
- "Jelena Dimitrijević." *Wikipedia*. Erişim 30 Aralık 2025.
- "Kastamonulu kadınlar grevle tarih yazdı." *Kastamonu İstiklal*. Erişim 30 Aralık 2025. <https://www.kastamonuistiklal.com/kastamonulu-kadinlar-grevle-tarih-yazdi>.
- "Mısır'da Kadın Hareketleri." *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu (1925–1927)*. Hazırlayan Nevin Yurdsever Ateş. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009.
- "Mihri Müşfik." *Wikipedia*. Erişim 6 Ocak 2026. https://tr.wikipedia.org/wiki/Mihri_Müşfik_Hanım.
- "Müfide Kadri." *Wikipedia*. Erişim 28 Ağustos 2011. https://tr.wikipedia.org/wiki/Müfide_Kadri.
- "Nancy Witcher Astor, Viscountess Astor." *Encyclopaedia Britannica*. Erişim 30 Aralık 2025. <https://www.britannica.com/biography/Nancy-Witcher-Astor-Viscountess-Astor>.
- "Вестник на жената." *Wikipedia*. Erişim 30 Aralık 2025. https://bg.wikipedia.org/wiki/Вестник_на_жената

L'Egyptienne

- Charoui, Hoda. "Après le Congrès d'Istanbul." *L'Egyptienne*, sy. 115 (Ağustos–Eylül 1935).
- Essad, Mouidé. "La littérature et les arts en Turquie." *L'Egyptienne*, sy. 114 (Mayıs 1936).
- J.M. "A travers la vie sociale: L'évolution de la femme turque." *L'Egyptienne*, sy. 10 (Kasım 1925).
- Marques, Jeanne Gabrielle. "Vers Istanbul." *L'Egyptienne*, sy. 112 (Nisan 1935).
- Nabaraouy, Ceza. "Le grand libérateur de la femme turque: Kemal Atatürk." *L'Egyptienne*, sy. 151 (Ocak 1939).
- Rachid, Fatma Nimet. "Œuvres sociales." *L'Egyptienne*, sy. 114 (Mayıs 1936).
- Tewfik, Necile. "La condition civile de la femme turque moderne." *L'Egyptienne*, sy. 114 (Mayıs 1936).
- "De Turquie: Nouvelles économiques et culturelles." *L'Egyptienne*, sy. 129 (Ocak 1937).
- "Echos d'Orient: Deux victoires de nos sœurs turques." *L'Egyptienne*, sy. 64 (Aralık 1930).
- "Echos d'Orient: Éclatantes victoires de nos sœurs turques." *L'Egyptienne*, sy. 54 (Şubat 1930).
- "Echos d'Orient: En Turquie: Entrée des femmes dans la police." *L'Egyptienne*, sy. 78 (Nisan 1932).

women after 1930; by contrast, articles concerning Türkiye's process of modernisation became more prominent in the journal. In the 1930s, *L'Egyptienne* demonstrated considerable interest in the reform process of the Republic of Türkiye, addressing its political, cultural, economic, and social transformations in a multidimensional manner. During these years, Türkiye's peaceful approach in foreign policy, its membership in the League of Nations, and its international prestige were among the frequently addressed themes in the journal. The reforms carried out under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk were conveyed within the framework of secularism, the modernisation of the legal system, women's participation in public life, and transformations in education. These accounts, supported by the observations of Western figures such as Édouard Herriot and General Sherrill, reflect the international perception of modern Türkiye. In the economic sphere, attention is drawn to Türkiye's aims of industrialisation and economic independence. Textile and metallurgical plants established with credits obtained from the Soviet Union and Italy, investments in cities such as Kayseri and Sarıköy, and foreign trade policies are examined in detail. Türkiye's participation in the Eastern Fair and its commercial relations with Egypt are evaluated as examples of regional outreach. In news on cultural transformation, opera, literature, and cultural policies come to the fore. National opera initiatives launched under the encouragement of Gazi Mustafa Kemal reached the public through works such as *Bayender*¹⁰² and *Tachelebek*.¹⁰³ Ali Ekrem Bolayır's assessment of simplification in literature indicates that the younger generation adopted a populist understanding of art. Maurice Bedel's impressions of Istanbul reflect, in an aesthetic language, the contradictions generated by modernisation. Historical theses and identity politics constitute another field of interest for the journal. Through initiatives such as *World History* and the *History Congress* held in Ankara in 1932, emphasis is placed on the contributions of Turks to pre-Islamic civilisations, while Aryan race and Turan theses are brought to the fore. Within the context of educational policies, the Republic's pedagogical approach is examined through examples such as the Ankara Commercial High School, Higher Education Institutions, and the Eskişehir Agricultural School. The People's Houses are presented as a symbol of cultural democratisation. The journal attributes particular importance to Republican youth; the slogan 'Türkiye belongs to the Turks' and Atatürk's confidence in youth are associated with hope for the future. Furthermore, the publication in 1940 of a letter written in the 1860s by Prince Mustafa Fazıl Pasha to Sultan Abdülaziz, calling

102. The opera *Bay Önder*, composed in 1934 by Necil Kâzım Akses.

103. The opera *Taş Bebek*, composed in 1934 by Adnan Saygun.

- "Echos d'Orient: En Turquie: Préparation du Congrès d'Istanbul." *L'Egyptienne*, sy. 111 (Mart 1935).
- "Echos d'Orient: L'activité de nos sœurs turques." *L'Egyptienne*, sy. 26 (Mayıs 1927).
- "Echos d'Orient: L'Amérique honore la grande féministe turque Halide Edib." *L'Egyptienne*, sy. 43 (Kasım 1928).
- "Echos d'Orient: L'entrée de nos sœurs turques dans la diplomatie." *L'Egyptienne*, sy. 89 (Mart 1933).
- "Echos d'Orient: La femme moderne de la Turquie nouvelle." *L'Egyptienne*, sy. 42 (Ekim 1928).
- "Echos d'Orient: La femme nouvelle en Turquie." *L'Egyptienne*, sy. 37 (Mayıs 1928).
- "Echos d'Orient: La femme turque en Transcaucasie." *L'Egyptienne*, sy. 41 (Eylül 1928).
- "Echos d'Orient: La Turquie sur la voie des grandes réformes: L'examen pré-nuptial est rendu obligatoire." *L'Egyptienne*, sy. 74 (Kasım 1931).
- "Echos d'Orient: Le problème de la femme seule en Turquie." *L'Egyptienne*, sy. 73 (Ekim 1931).
- "Echos d'Orient: Les femmes turques dans la magistrature." *L'Egyptienne*, sy. 70 (Haziran 1931).
- "Echos d'Orient: Mme Khalide Adib." *L'Egyptienne*, sy. 10 (Kasım 1925).
- "Echos d'Orient: Nouvelles de Turquie." *L'Egyptienne*, sy. 87 (Ocak 1933).
- "Echos d'Orient: Réformes sociales en Turquie." *L'Egyptienne*, sy. 56 (Nisan 1930).
- "Echos d'Orient: Répression de la parure indécente dans les écoles féminines turques." *L'Egyptienne*, sy. 8 (Eylül 1925).
- "Echos d'Orient: Une grève féminine victorieuse en Turquie." *L'Egyptienne*, sy. 53 (Ocak 1930).
- "Echos d'Orient: Une victoire de nos sœurs turques." *L'Egyptienne*, sy. 84 (Ekim 1932).
- "Echos d'Orient: Une victoire de nos sœurs turques." *L'Egyptienne*, sy. 23 (Şubat 1927).
- "Extrait des mémoires de Halide Edib." *L'Egyptienne*, sy. 21 (Aralık 1926).
- "Extrait des mémoires de Halide Edib." *L'Egyptienne*, sy. 25 (Nisan 1927).
- "Glanes." *L'Egyptienne*, sy. 24 (Mart 1927).
- "Glanes: Le mouvement féminin en Turquie." *L'Egyptienne*, sy. 76 (Ocak 1932).
- "Grande victoire féministe en Turquie." *L'Egyptienne*, sy. 133 (Mayıs 1937).
- "Le Congrès d'Istanbul." *L'Egyptienne*, sy. 113 (Mayıs 1935).
- "Les femmes turques." *L'Egyptienne*, sy. 45 (Ocak 1929).
- "Les Grandes Figures Féminines de l'Islam-Halide Edib Hanem." *L'Egyptienne*, sy. 21 (Aralık 1926).
- "Miss Univers." *L'Egyptienne*, sy. 88 (Şubat 1933).
- "Neziha Hanem Mouheddine." *L'Egyptienne*, sy. 28 (Temmuz 1927).
- "Nouvelles de Turquie." *L'Egyptienne*, sy. 68 (Nisan 1931).
- "Pour la Turquie éprouvée." *L'Egyptienne*, sy. 160 (Aralık 1939): 12.
- "Une grande romancière serbe." *L'Egyptienne*, sy. 22 (Ocak 1927).

for a constitutional order, is presented as a meaningful news pointing to the historical continuity through which Türkiye engages with its modernisation past.

Conclusion: Women's Periodicals as Archival Sources and the Testimony of *L'Egyptienne*

A century after the commencement of its publication, the news and articles concerning women in Türkiye that appeared in *L'Egyptienne* between 1925 and 1940 clearly demonstrate that this periodical can be read not only as a feminist journal, but also as a source of archival value. These texts go beyond the mere reporting of singular events, documenting how the legal status of women in Türkiye, their public visibility, their presence across various professional fields, and their struggle for political rights were understood; the conceptual frameworks within which these issues were debated; and the ways in which these experiences were conveyed to the international feminist public sphere. In this respect, *L'Egyptienne* functions as one of the principal instruments through which women construct their own histories.

When the news concerning Türkiye published in the journal is examined, it becomes evident that certain common themes come to the fore in a marked manner; women's access to education, their acquisition of professions, and their attainment of visibility in the public sphere are presented as the principal indicators of reform. The examples conveyed through women doctors, jurists, teachers, and artists are addressed not merely as narratives of individual success, but as manifestations of a broader social transformation. In addition, the organised structures of the women's movement—particularly *The Union of Turkish Women* and international congresses—demonstrate that women's demands for rights were shaped within a field of collective struggle. This struggle is presented in the journal not as a development specific solely to Türkiye, but as one situated within a regional and international network of feminist relations.

The archival value of *L'Egyptienne* becomes evident in the totality of this accumulated body of material. Rather than presenting reforms as 'completed' achievements, the journal records them as an open and gradual process. The emancipation of women can thus be traced as a multilayered transformation extending beyond legal regulations, encompassing education, everyday life, modes of representation, and political discourse. Today, these texts provide an indispensable archival field not only for understanding how the women's movement in Türkiye was perceived from the outside, but also for analysing how women and women's movements observed one another, engaged in comparison, and constructed a shared women's memory.

Röportaj / *Interview*

Sahaftan Arşive Kadın Belgeleri

From an Antiquarian Bookseller to the Archive: Documents on Women's History

Sahaf ve yayıncı Emin Nedret İşli'yle Prof. Dr. Tüba Karatepe tarafından
29 Kasım 2025 tarihinde yapılan sözlü mülakat.

*An oral interview with bookseller and publisher Emin Nedret İşli
conducted by Prof. Dr. Tüba Karatepe on 29 November 2025.*

Çeviren / Translated by Selvi Başak Öztürk
Çeviri düzeltmeni / Translation proofreader Alisha Erözer

“Bence arşivlerle ruhen vedalaşıp, bunları kurumlarda muhafaza edebilmek önemli. Arşiv sahibi olan kişinin bunu ahir ömründe -tabii o ne zaman gerçekleşiyor bilmiyoruz ama ömrünün son yıllarında- bunu bizzat oturup planlayıp bu planı eyleme dökmesi gerekiyor.”

“In my view, what is truly important from the very beginning is to be able to part with these materials emotionally and to preserve them under an institutional framework. The person who owns the archive needs, in the later years of their life—whenever that moment may come—to sit down and plan this process personally and then put that plan into practice.”

Turkuaz Sahaf'tan bir görünüm. / A view from Turkuaz Sahaf.

Emin Nedret İşli, 1959'da İstanbul'da doğdu. Pertevniyal Lisesi (1978), İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (1987) mezunudur. Aynı Üniversite'de Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı'nda, Prof. Dr. Ali Alparslan'ın danışmanlığında "İstanbul'da gömülü şairlerin mezar kitabeleri" başlıklı teziyle yüksek lisans derecesi aldı (1991). Librairie de Pera (1986-1998), Yapı Kredi Yayınları ve Sermet Çifter Kütüphanesi'nde nadir eserler ve kütüphane danışmanı olarak görev yaptı. 2001 yılında Püzant Akbaş'la kurduğu Sahaf Turkuaz'da çalışmaları devam ediyor. Aynı zamanda Sahafklar Birliği Derneği Başkanı olarak çalışıyor.

Birikimini, tecrübelerini çok çeşitli akademik toplantılarda, davet edildiği etkinliklerde, ciddi sosyal medya kanallarında aktarırken bir yandan da *Cumhuriyet Gazetesi Kitap Eki*'nde "Kırlı Çıki" isimli köşede yazılar yazdı. *Kitap-lık, Sanat Dünyamız, Cogito, Tarih ve Toplum, Toplumsal Tarih, Arkitekt, Albüm, İstanbul, P-Dünya Sanatı Dergisi, Tombak, Müteferrika, Simurg, Dergâh, Kapalıçarşı, 4.Kat, İlgi, Asklepios, Kültür Araştırmaları Dergisi, Türk Edebiyatı, #Tarih Dergi* gibi süreli yayınlarda yazıları yayımlandı. *Sahafnâme* (Kırmızı Kedi Yayınevi, 2017, 2. basım 2018), *İstanbul'un 100 Kitabı* (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2013), *Âdâb-ı Taâm* (İletişim Yayınları, 2020) gibi kitaplarının yanında basıma hazırladığı kitapları, sergi kataloğunun ötesinde hazırladığı kitapçıkları ve sahaflıkla ilgili diğer bütün faaliyetleriyle alanında özel bir yer edinmiştir.

Mesleğinizde ilk yıllarda karşılaştığınız arşiv malzemeleri arasında kadınlara ait belgeler ne kadar görünürdü?

Mesleğin ilk yıllarında veya bugün, kadınlara ait arşiv malzemesinin piyasadaki değeri hakkında konuşurken, belki en başta şunu söylemek iyi olabilir: Arşiv malzemesi bence kadın belgeleri, erkek belgeleri, paşa belgeleri, vb. gibi ayırt edilmiyor. Yani böyle bir "cinsiyetçi" tanım yok. Ama kadın belgeleri, erkek belgelerine veya dolaşımdaki diğer bütün belgelere nazaran nadir oldukları için kadınlara ait gazeteler, dergiler, yazışmalar mektuplar ve fotoğraflar daha gizli saklı, daha çok muhafaza edilen, hemen ortaya saçılmayan belgeler oldukları için onlara daha nadir rastlanıyor ve daha zor bulunuyorlar. Bu yüzden değerleri belki biraz daha fazla olabilir veya sahaflar tarafından önemseniyor ve öne çıkarılıyor olabilirler.

Günümüzde kadınlara ait arşiv malzemesinin piyasadaki değeri nasıl? Artış var mı?

Belki şöyle bir şey söyleyebilirim: Çıraklığımdan bu yana, özel olarak kadın arşivi, kadınlara ait bir lot, kadınla ilgili böyle bir toplu alım yapmadım. Kadın malzemelerinden, kadın kitaplarından, kadın mektuplarından veya herhangi bir kadının; mesela önemli bir

Emin Nedret İşli was born in Istanbul in 1959. In 1978, he graduated from Pertevniyal High School. In 1987, he graduated from the Department of Turkish Language and Literature at Istanbul University. He completed his master's degree in Old Turkish Literature at the same university in 1991, under the supervision of Prof. Dr. Ali Alparslan, with a thesis entitled "Gravestone Inscriptions of Poets Buried in Istanbul." He worked as a rare books and library consultant at Librairie de Pera (1986–1998), at Yapı Kredi Publications and the Sermet Çifter Library. Since 2001, he has continued his work at Sahaf Turkuaz, which he co-founded with Püzant Akbaş. He is also the President of the Association of Antiquarian Booksellers.

He has shared his knowledge and experiences at academic conferences at various institutions, reputable social media platforms, and has been invited to speak at public events. He also wrote for a recurring column titled "Kırlı Çıki" in the book supplement of Cumhuriyet newspaper. His articles have been published in numerous periodicals, including: *Kitap-lık, Sanat Dünyamız, Cogito, Tarih ve Toplum, Toplumsal Tarih, Arkitekt, Albüm, İstanbul, P-Dünya Sanatı Dergisi, Tombak, Müteferrika, Simurg, Dergâh, Kapalıçarşı, 4. Kat, İlgi, Asklepios, Kültür, Türk Edebiyatı, and #Tarih Dergi*. In addition to his books such as *Sahafnâme* (Kırmızı Kedi Publishing, 2017; 2nd ed. 2018), *İstanbul'un 100 Kitabı* (Istanbul Metropolitan Municipality Culture Inc. Publications, 2013), and *Âdâb-ı Taâm* (İletişim Publishing, 2020), he occupies a distinctive place in his field through the volumes he has prepared for publication, the booklets he has produced beyond exhibition catalogues, and his wide-ranging activities related to antiquarian bookselling.

In the early years of your profession, how often did you see documents related to women among the archival materials you came across?

When discussing the value of archival materials related to women among antiquarian booksellers—whether in the early years of the profession or today—it is perhaps best to begin with this point: I believe archival material isn't really categorised – women's documents, men's documents, pasha documents, etc. – they aren't distinguished from one another. In other words, there is no explicitly "gendered" categorisation. However, because materials related to women (women's newspapers and magazines, correspondences, letters, and photographs) are rarer than those related to men (or other documents in circulation), they tend to remain more concealed and more carefully preserved, rather than being readily dispersed. Therefore, they are more difficult to locate. As a result, antiquarian booksellers may regard them as more valuable or significant and duly give them greater prominence.

ailenin kızlarının, kadınlarının özel arşivini topluca bir lot olarak hiç alıp satmadım. Hiç kimse bana “Gel Nedret Bey, filanca hanımın kitaplarını ve arşivini al” demedi. Bizi evin, ailenin kütüphanesine çağırdılar. Bazen o evde, o ailede çok önemli işler yapmış kimi kadınlar da olabilir tabii.

Geçenlerde Metin Celal aracılığıyla Işıl Özgentürk beni çağırdı. İstanbul Maltepe tarafındaki evinden Yalova tarafına taşıyor, evdeki kitaplığı da boşaltmak istiyordu; ben aldım. Sonra “Bende senaryolar, notlar, ve saire var. Bunları ne yapacağım, atayım mı?” dedi. Ben de “Aman atmayın, ben Kadın Eserleri Kütüphanesi’ne haber vereyim.” dedim. O sırada Füsun Ertuğ’u hatırladı; “Füsun benim arkadaşım” dedi. Telefon numarası yokmuş; ben de hem Aslı Davaz’ı aradım hem Füsun Ertuğ’u. Onlar bir hafta içinde gittiler arşivi aldılar ve kütüphaneye kazandırdılar.

Kadın arşivleri konusunda biraz daha geriye gideyim; 1950 yıllarında Deniz Yolları’nın tarife kapaklarının, Denizcilik Bankası’nın davetiyelerinin tasarımını yapan Güzel Sanatlar Akademisi mezunu Gülümser Aral diye bir hanım var. Onun evrakını ve arşivini aldık. Maalesef görseller çok olduğu için piyasada dağıldı ve satıldı.

Fethi Naci’nin arşivi için eşi Lale hanımla muhatap oldum. Bir de mesela yine arkadaşım Rûken Kızılar vasıtasıyla Leyla Erbil’in kitaplarının mükerrer veya artık hiç kullanılmayan, gözden çıkarılmış nüshalarını aldım; aile İstanbul’u terk ediyordu. Dolayısıyla onun kitaplarından da birtakım şeyler geçti elime. Yazar çizer olup da kütüphanesini tasfiye etmek isteyen birtakım kadın kütüphanelerini aldım ama bu alımlarda arşiv dokümanı hemen hemen çok azdı.

Emin Nedret İşli.

Among antiquarian booksellers today, how has the value of women’s archival materials changed? Is there an increase?

Perhaps I can put it this way: since my apprenticeship, I have never bought or sold, as a single lot, an archive specifically defined as a women’s archive, a collection belonging to women, or a bulk acquisition focused on women-related materials. I have never handled, as a collective lot, women’s materials or women’s books, women’s letters, or the private archive of any woman—for instance, the daughters or women of a prominent family. So that was never really the case—no one ever said to me, “Come, Nedret Bey, take so-and-so woman’s books and archive.” We were invited to the library, to the family’s home library. But of course, in that house, in that family, there may sometimes be women who have done important—very important—work as well.

I was recently contacted by Işıl Özgentürk, through the mediation of Metin Celal. At the time, Özgentürk was in the process of moving from her home in the Maltepe area of Istanbul to a location near Yalova, which necessitated the clearing of her home library. I acquired the library. Subsequently, Ms. Özgentürk mentioned that she also had screenplays, notes, and various other materials, and asked what she should do with them, even suggesting that they might be discarded. I advised her against this and proposed contacting the Women’s Library. At that point, she recalled Füsun Ertuğ, noting that they were already friends, though she did not have her contact details at hand. Therefore, I called both Aslı Davaz and Füsun Ertuğ. Within a week, the archive was collected and incorporated into the Women’s Library collection.

With regard to women’s archives, let me go a bit further back. There was a woman named Gülümser Aral, a graduate of the Academy of Fine Arts, who designed the covers and created the imagery for the maritime route time tables in the 1950s, as well as invitations for the Maritime Bank. We acquired her documents and archive. Unfortunately, because it was an archive rich in visual material, it was later dispersed on the market and sold.

In the case of Fethi Naci’s archive, I dealt directly with his wife, Ms. Lale. In another instance, through my friend Rûken Kızılar, I acquired duplicate copies or volumes that were no longer in use from Leyla Erbil’s books, as the family was leaving Istanbul. As a result, I also came into possession of certain materials from her collection. I acquired and assisted in the liquidation of the personal libraries of several women writers and intellectuals who wished to dispose of their collections. However, in most of these cases, there was little to no archival documentation of a substantive nature.

40-45 yıllık sahaflık hafızamı zorluyorum; filanca hanımın şahsi evrakı, arşivi, yazılmamış kitapları veya yayımlanmamış notları, el yazıları şeklinde bir davet geldiğini veya öyle bir arşiv aldığımı hatırlamıyorum.

Bugün geriye dönüp baktığınızda sahaflık serüveninizin genel olarak tarihe, özel olarak da kadınların tarihindeki görünürlüğüne dair bakışınızı ve farkındalığınızı nasıl şekillendirdiğini düşünüyorsunuz?

Kadın Eserleri Kütüphanesi'yle epey eskiden beri tanışıklığım var. Hem ilişkilerim, hem dostluklarım var hem de oraya defalarca gitmişliğim. Edebiyat Fakültesi mezunu, kitapla çok yakından ilişkili bir kişi olmama rağmen başka bir sürü gitmediğim, hatta kapısından girmediğim kütüphaneler var. Ama Kadın Eserleri Kütüphanesi başka. Bir kere en az 3-4 kere Kütüphanesi'nin etkinliklerinde yer aldım. İkincisi, zamanında hem kadın tarihiyle ilgili malzemeler sattım, hem elimden geldiğince insanları oraya yönlendirdim. Kadın konulu araştırma yapanlara, ilk önerdiğim yer orası. "Kadın Eserleri Kütüphanesi'ne gidip, arşivine baktınız mı?" ilk sorduğum sorudur. Eğer bakmamışsa, diyorum ki "Oraya bakmadan seninle bir şey konuşmam; git önce kütüphaneye bir bak, orada ne var ne yok araştır. Bulamazsan gel benimle konuş bir şeyler bulmaya çalışalım" derim. Dolayısıyla Kadın Eserleri Kütüphanesi bir sahaf olarak hayatımın çok önemli bir kısmını kaplıyor. Bir sahaf olarak çok rahatlıkla çalışabildiğim, kendimi rahat hissettiğim bir yer. Hem girip çıkmada, hem dostluklarımda hem de ticari alışverişte. Elime bir malzeme geçtiğinde, benim evvelce oraya verdiğim ya da orada olduğunu bildiğim malzeme ise, tabii ki ilk yapacağım iş oraya göndermek olur. Bana maliyetsiz gelmişse hediye ediyorum, yok maliyetli ise fiyatını bildiriyorum. Mesela Işıl Özgentürk'ün kitaplarını aldım, içinden sarı basın kartı çıktı; masamda duruyor. İlk fırsatta Kadın Eserleri Kütüphanesi'ne göndereceğim veya götürüp vereceğim.

Zamanında asker-siyasetçi meşhur Tekin Arıburun'un birtakım kitaplarını, daha doğrusu malzemesini almıştım. Tekin Arıburun'un kayınpederi de yine meşhur Abdülatif Naci Paşa. Atatürk'le de ilişkileri olan çok önemli bir aile. Tekin Arıburun'un eşi Perihan Arıburun, Demokrat Parti milletvekiliği yapmış, Yassıada'da kalmış. Ona ait malzemeleri Kütüphane'ye sattım. Aslı Hanım aldırdı. Sonra perakende olarak çıkanları da mesela kitap arasından çıkan mektup veya not- toparlayıp Kadın Eserleri Kütüphanesi'ne verdim.

Arşivlerde hem kadın tarihi hem kadınların ilişkide olduğu insanlar; eşleri, dostları, sevgilileri, babaları, dedeleri vb. hakkında tarihin daha iyi yazılmasına sebebiyet verecek belgeler var. Mesela Muhibbe Darga'nın dedesi Sait Darga'nın Acıbadem'deki konağından, çoğu

I'm searching my memory— drawing on some forty to forty-five years of experience as an antiquarian bookseller—and I do not recall ever having received an invitation specifically to acquire a particular woman's personal papers, archive, notes, unpublished books, or unpublished manuscripts in handwritten form, nor do I recall having acquired such an archive.

Looking back today, how do you think your career as an antiquarian bookseller has shaped your perspective on, and awareness of, history in general, and of women's visibility in history in particular?

I've had a long-standing relationship with the Women's Library for many years. I have both professional connections and personal friendships there, and I've visited the library many times. Although I am a graduate of the Faculty of Letters and someone whose life has always been closely tied to books, there are many libraries I have never visited, and some I have never even entered. The Women's Library, however, is a place I have gone to repeatedly. I've participated in events there at least three or four times. In addition, over the years I've both sold materials to the library—particularly materials related to women's history—and, whenever possible, I direct people there. For anyone conducting research on women, it is the first place I recommend. My initial question is always, "Have you gone to the Women's Library and looked at its archive?" If they have not, I tell them, "I cannot discuss this with you before you go and look there first. Go to the library, see what is there, do your research. Then, if you still cannot find what you are looking for, come back and we will try to find something together." I say this to everyone. For this reason, the Women's Library occupies a very important place in my life as an antiquarian bookseller. It is a space where I feel completely at ease professionally in terms of coming and going, in terms of friendships, and also in commercial exchanges. Because there have never been any problems, whenever I come across material that I know I have previously given to the library, or that I know belongs there, the first thing I do is to send it there. If it comes to me at no cost, I donate it; if something involves a cost, then I state its price in commercial terms. For example, when I acquired Ms. Işıl's books, among them I found Işıl Özgentürk's press card—her yellow press card. It is currently on my desk. At the first opportunity, I will send it to the Women's Library or take it there myself and hand it over.

Some time ago, I acquired a number of books—more precisely, materials—belonging to the well-known Tekin Arıburun. His father-in-law was the famous Naci Eldeniz Pasha, and the family had close connections with Atatürk; it was a very prominent family. Tekin Arıburun's wife, Perihan Arıburun, served as a deputy for the Democrat Party and was later tried at Yassıada. I sold

Fransızca, kısmen de Osmanlıca kitapların olduğu kütüphanesini Librairie de Pera'da çalışırken ben almıştım.

Şahsi düşüncem, Türkiye'de sadece Kadın Eserleri Kütüphanesi değil birkaç tane daha bu örnekte yer olsa, eminim pek çok arşiv veya efemera türünden belge dağılmaz, kaybolmaz; bir araya geldiklerinde çok ciddi bir kültür mirası oluşturur bu malzemeler.

Meslek hayatınız boyunca kadınlara ait belgelerin kaybolmuş, zarar görmüş veya bilinçli olarak yok edilmiş örneklerine denk geldiniz mi? Size hiç "Bu belgeleri kimse görmesin, ben bunları imha ediyorum" diyen arşiv üreticileri (veya aile bireyleri) oldu mu?

Sahaf imha edemez, hele ben hiç edemem. Hemen aklıma Türkân Rado, geliyor.¹ Bir de Ziyad Ebüzziya; onun ölümünden sonra evine gitmiştim. Dilan hanım diye bir akrabası vardı, geçenlerde o da vefat etti. Dilan Hanım geniş bir karyolanın üstüne oturmuş, önüne de koskoca bir kutuyu almış, Ziyad Bey'in mektuplarına şöyle bir göz atıp -tabii ne kadarını okuduğunu da bilemiyoruz-bazılarını yırttığını gördüm. Dedim ki "Aman efendim bunları yırtmayın lütfen. Dilan Hanım yapmayın, bunlar tarihe kalacak; yırtmak yerine bir yere saklayalım, şartlı olarak bir yere verilsin. Zaten kütüphaneyi İSAM alıyor, orada bir şekilde muhafaza edin." Hatta o zamanlar, daha bu tecrübeye, bu konumda değildim, sahaflığının belki de ortasındaydım. "Yok dedi, burada aileyle ilgili özel bilgiler var" deyip yırttığına şahit oldum.

Kimbilir belki de neler, ne mektuplar yırtıldı veya atıldı. Bizim meslekte, sadece kadınlara ait evrakın değil pek çok evrakın böyle imha edildiğini duyuyoruz. Maalesef bizi kitap satmaya çağıran insanların pek çoğu böyle yapıyor. Biz gitmeden önce fotoğraf, mektup, takvim, gazete gibi malzeme daha önceden zaten tasfiye edilmiş, elenmiş, atılmış, çöp olarak görülüp ev dışına çıkarılmış oluyor. Bu yüzden kıdemli ve tecrübeli bir sahaf olarak beni arayıp "aileden kalma malzeme, kitaplar var" denildiğinde ilk söylediğim şakayla karışık şu oluyor: "Lütfen tuvalet kağıdı dahil kağıt cinsinden hiçbir şeyi atmayın. Ben göreyim, ondan sonra atacaksanız birlikte atarız". Mesela, kitaplığı görüyorum; iyi bir kitaplık. "Mektuplar ve benzer malzeme" var mı diyorum, "onları üç gün önce attık" veya "yırtıp çöpe gönderdik" sözlerini çok duydum maalesef. O mektupları tutmak, saklamak bizde yerleşmemiş, alışılmamış. Belki mahremiyet, belki birtakım endişeler sebebiyle...

the materials related to her to the Women's Library; Ms. Aslı arranged for their acquisition. Later on, items that emerged individually—such as letters or notes found inside books—were also gathered together, and I subsequently delivered them to the Women's Library as well.

In archives, there are documents that enable history to be written more fully—not only about women, but also about the people with whom they were connected: their spouses, friends, lovers, fathers, and grandfathers. These materials contribute to a richer understanding of the past. For example, while I was working at Librairie de Pera, I acquired the library of Sait Darga, the grandfather of Muhibbe Darga, from his mansion in Acıbadem. The collection consisted largely of books in French, with some in Ottoman Turkish.

In my personal view, if there were a few more institutions in Turkey like the Women's Library, I am sure that many archives and many small, miscellaneous materials—what we in the trade call ephemera—would not be scattered or lost. Instead, they would be preserved together as a truly significant body of cultural heritage.

Throughout your professional life, have you encountered cases in which documents belonging to women were lost, damaged, or deliberately destroyed? Have you ever been told by archive creators or family members that "no one should see these documents, so I am destroying them"?

An antiquarian bookseller cannot destroy such materials—and I, in particular, could never do so. Türkân Rado immediately comes to mind.¹ Once, after the death of Ziyad Ebüzziya, I went to his home. There was a relative of his named Ms. Dilan—who, I recently learned, has also passed away. She was sitting on a wide bed, with a large box placed in front of her, reading Mr. Ziyad's letters, glancing through them. Of course, we do not know how carefully she read them, but she was tearing some of them up, one after another. I said to her, "Please, do not tear these up. Ms. Dilan, don't do this—these are things that will remain for history. Instead of destroying them, let us keep them somewhere, or place them in an institution under certain conditions. The library is being acquired by İSAM anyway; they could be preserved there in some way." At that time, I was not yet in the position or with the experience I have today; I was perhaps in the

1. Bu konuda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Emin Nedret İşli, "Özel Arşivlerin, Kitabın, Kütüphanenin Takibinde Olmak, Peşine Düşmek" [On Tracking and Pursuing Private Archives, Books, and Libraries], in *Bilgi ve Belge Çalışmaları: Özel Arşivlerde Teori ve Uygulama* [Information and Documentation Studies: Theory and Practice in Private Archives], ed. Tüba Karatepe, Elif Yılmaz Şentürk, and Varol Saydam (Istanbul: Hiperlink Yayınları, 2017), 159-177.

1. For further details, see also Emin Nedret İşli, "Özel Arşivlerin, Kitabın, Kütüphanenin Takibinde Olmak, Peşine Düşmek" [On Tracking and Pursuing Private Archives, Books, and Libraries], in *Bilgi ve Belge Çalışmaları: Özel Arşivlerde Teori ve Uygulama* [Information and Documentation Studies: Theory and Practice in Private Archives], ed. Tüba Karatepe, Elif Yılmaz Şentürk, and Varol Saydam (Istanbul: Hiperlink Yayınları, 2017), 159-177.

Kadın araştırmaları alanında çalışanlardan veya kadınlara dair kitap, belge, efemera isteyenlerden size başvuran oluyor mu?

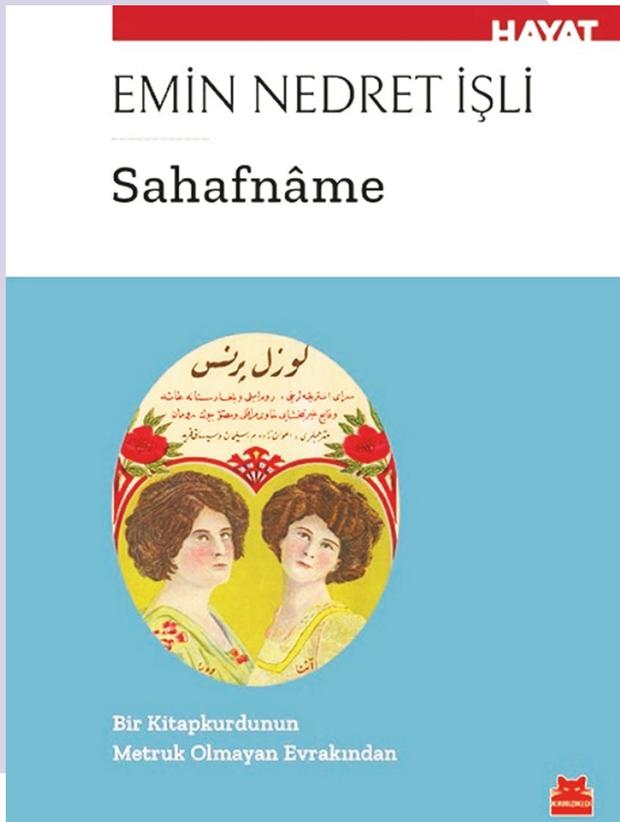
Tabii, oluyor. Akademik sebeplerle veya tez çalışması için kadın yazarların romanları soruluyor. Zaman zaman kadınlar konusunda çok uç, kenar kıyı ve bilinmesi zor sorularla muhatap oluyoruz. Öğrenci veya araştırmacılar çok nadir, bulunmayan, ismi bilinen ama hayatları meçhul olan kadınlarla ilgili “bir şeyler bulabilir miyiz?” diye çok soruyorlar. Mesela, “Selanik’te çıkmış kadın gazetesinde yazı yazmış şu hanımın kitabı veya şu hanımla ilgili kitap var mı? Hiç gördünüz mü? Sizde belge var mı?” diye soranlar zaman zaman oluyor. Soruyu soran, Selanik’te çıkan kadın dergisini biliyor ama bulunmasının ne kadar zor olduğunu bilmiyor veya benim

middle of my career as an antiquarian bookseller. Despite this, she said, “No, these are private family matters,” and I witnessed them being torn up, one after another.

Who knows how many things—how many letters—may have been torn up or thrown away. In our profession, we hear not only of women’s documents but of many kinds of papers being destroyed in this way. Unfortunately, this often happens with people who call us in to sell books. By the time we arrive, materials such as photographs, letters, calendars, and newspapers have already been sorted through, discarded, and taken out of the house as rubbish. For this reason, as a senior and experienced antiquarian bookseller, whenever someone calls me and says that there are inherited materials or books from a family estate, the very first thing I tell them is this: “Please do not throw away any kind of paper—almost including toilet paper,” I say, emphasizing it and even trying to make a joke about it. “Let me see everything first; and if something really needs to be discarded, we can decide together.” I insist on this, because I see this situation very often. For example, I arrive and see a good library. I ask about letters and similar materials, and I frequently hear, “We threw them away three days ago,” or “We tore them up and put them in the trash.” Sadly, this is something I encounter all too often. We do not have a well-established habit of keeping and preserving such letters—perhaps because of concerns about privacy, or because of various other anxieties.

Do researchers in women’s studies, or those looking for books, documents, or ephemera related to women, ever consult you?

Yes, they do. For academic reasons or for thesis work, I am often asked about women’s novels. From time to time, we are faced with very marginal, obscure, and difficult questions concerning women—questions that lie on the fringes of what is known. Students and researchers frequently ask whether it is possible to find anything about women who are extremely rare, whose names are known but whose lives remain unknown. For example, they ask: “Is there a book by this woman who wrote for a women’s newspaper published in Thessaloniki?” or “Is there a book about her? Have you ever seen one? Do you have any documents?” Such questions do come up from time to time. For me, this is of course a very difficult question to answer. The person asking knows about the women’s periodical published in Thessaloniki, but does not necessarily realize how difficult and elusive the rest of the task is—or perhaps assumes that I know. Unfortunately, I am also at a loss in this regard. Still, I search and carry out research myself, and if I manage to find something, I think it could be turned into a written study.

Emin Nedret İşli'nin *Sahafname: Bir Kitap Kurdunun Metruk Olmayan Evrakından* adlı kitabının kapağı. Kırmızı Kedi Yayınları, 2018.
The cover of *Sahafname: Bir Kitap Kurdunun Metruk Olmayan Evrakından* [Sahafname: From the Unabandoned Papers of a Bookworm] by Emin Nedret İşli. Kırmızı Kedi Publishing, 2018.

bilebileceğimi sanıyor. Maalesef ben de o anlamda boşluktayım. Arıyorum, ben de araştırıyorum, bulursam yazı haline getirilebilir diye de düşünüyorum.

Böyle sorularla karşılaştığımda, bu soruyu sorana önce, Kadın Eserleri Kütüphanesi'ne uğradın mı? Oraya gidip araştırma yaptın mı? Oradaki katalogları, bilgileri taradın mı diye soruyorum. "Hayır duymadım, görmedim, gitmedim" diye cevap alıyorsam, hemen eline bir pusula verip "hadi doğru Fener'e" diye gönderiyorum, "sonra tekrar gel, konuşalım" diyorum.

Bu soruları veya kimi bilgileri yazdığınız, not aldığınız bir defteriniz var mı?

Maalesef yok. Benim örnek aldığım insanlardan biri, biliyorsun ağabeyim Necdet İşli. Onun, 40 sene, hatta belki daha uzun zamandan beri not aldığı o küçük Ece ajandaları var. Bazen, 30 sene öncesine dönüp, "sen bana 30 sene önce şu gün şunu söylemiştin" diye bana belge çıkarıyor. Not almadığım için bazen kendime çok kızıyorum.

Bizim meslekte hiç görmedim duymadım; bildiğim kadarıyla bunu yapan bir sahaf yok. Aslında her gün bunu yapmalı. Keşke bizim ustalarımız, Osmanlı döneminde yaşayanlar veya Cumhuriyet'in ilk yıllarında sahaflık yapanlar sorulan soruları, aranan kitapları veya düşürdükleri, ele geçirdikleri, satın aldıkları kitaplıklardaki nadir belgeleri not alsalardı ülkenin kültür kronolojisi ciddi ölçüde değişebilirdi diye düşünüyorum. Şimdilik, gerek konuşmalarla gerek böyle sorularla ve hafızayı yoklayarak birtakım bilgileri ortaya çıkarıyoruz.

Özellikle kadınlara ait arşivler, efemeralar arasında satışa sunmadığınız, çeşitli sebeplerle sunamadığınız, sakladığınız malzeme var mı?

Bende Latife Hanım'la ilgili birkaç malzeme var. Onları evimde tutuyorum, kimseye satmak istemiyorum. Zaman zaman tekliflerle de karşılaşıyorum. Sahaf, buna benzer malzemeyi aldığı anda "gömeceğine", yani yararlı bir şekilde kullanılmayacağına emin olduğu bazı malzemeleri teşhir etmeyerek, göstermeyerek çekmecesine saklayarak korur. Eğer biz bunu ortaya çıkarır lanse edersek; yani dükkânımıza koyarsak veya günümüzde yapıldığı gibi Instagram'da, internette bunu afişe edersek, gelebilecek teklife karşın satmayı reddetmek günümüzün ekonomik koşullarında zor oluyor bazen. Çünkü bizim mesleğimiz ticareti şart koşuyor. Ticari ortamda size yapılan iyi bir teklifi elinizin tersiyle itmek zordur, maddi gücünüze bağlıdır. Dolayısıyla bunu yaşamamanın en iyi yolu o malzemeyi yok sayıp eve götürmek veya çekmecenin alt gözüne koyup, unutmak oluyor. Benim ve bizim rahmetli sahaf Lütfü gibi adamların buldukları en doğru yöntem budur. Sahaf Lütfü'nün deposunda şimdi dolaşabiliyorum; böyle

When I come across such questions, the first thing I ask the person is: "Have you been to the Women's Library? Have you gone there and done research? Have you searched through the catalogues and the available information?" If the answer I receive is, "No, I haven't heard of it, I haven't seen it, I haven't been there," then I immediately hand them a kind of compass and say, "Off you go, straight to Fener." I tell them to go there first and then come back so that we can talk again.

Do you keep a notebook where you record these questions or note down certain pieces of information?

Unfortunately, no. One of the most striking examples in my life is my older brother, Necdet İşli—you know him. For forty years, or perhaps even longer, he has kept small notebooks in the form of Ece-brand diaries. From time to time, he can go back thirty years and say to me, "You told me this on such-and-such a day thirty years ago," and even produce a written record of it. Because I have not done this myself, I sometimes get quite angry with myself, actually.

In our profession, I have never seen or heard of anyone who does this; as far as I know, there is no antiquarian bookseller who keeps such records. In fact, it is something that should be done every day. I often wish that our former masters—those who lived in the Ottoman period or who worked as antiquarian booksellers in the early years of the Republic—had written down the questions they were asked, the books that were sought after, or the rare items they encountered, acquired, or purchased in libraries and private collections. If they had done so, I believe the cultural chronology of this country, and much of what we know about it, could have been quite different. For now, we try to bring certain pieces of information to light through conversations like these, through such questions, and by probing our memories.

With regards to women's archives and ephemera specifically, are there materials that you have not put up for sale, that you have been unable to offer for various reasons, and that you have kept aside?

For example, I have a few items related to Latife Hanım. I keep them at home and do not wish to sell them to anyone, although from time to time I do receive offers. In similar cases, when an antiquarian bookseller is convinced that certain materials would be "buried," in other words not put to any meaningful or appropriate use, they choose to protect them by not displaying them, not showing them, and by keeping them tucked away in a drawer. If we were to bring such materials out into the open and promote them—by placing them in our shop, or nowadays by displaying them on Instagram or on the internet—it could become difficult, under today's economic condi-

pek çok malzemeyi bir köşeye atıp, “sonra çalışırım, sonra bakarım” diye koyup unuttuğunu veya ellemek istemediğini anlıyor ve hissediyorum. Bunun gibi, benim evimde de mektuplar, malzeme var, duruyor. Kadın gazeteleri, kadın dergileri var; kıyamadığım aile içi yazışmalar, o ailedeki kadınların yazdığı birtakım mektuplar hâlâ evde, arşivde duruyor; gerçekten araştırmacı olduğumu, onu hakkıyla araştıracağını inandığım insanı bekliyor. Öyle bir şey olursa zaten seve seve veriyorum yani satmaktan öte yapıyorum o işi. Kadın Eserleri Kütüphanesi'ne vermem gereken birtakım malzemeler de olabilir, itiraf edeyim; ama nedense bu kuruma yakın olmakla birlikte verme, vedalaşma aşamasında henüz olmadığımından onları tutuyorum. Böyle de bir haber uçurmuş olalım.

Bizler kütüphaneci ve araştırmacı olarak Taha Toros'un arşivinden zamanında çok yararlandık. Umarım bir gün arşiv yine erişime açılır, yararlanmaya devam ederiz. Bu arşiv üzerine yapılmış bir yüksek lisans tezinde² önce rahatsız edici bir tavır seziliyor; vefat eden insanların evlerine gidip arşivlerinin talep edilmesi, insanların acısı henüz çok tazeyken arşivin peşine düştüğüne dair örnekler de duymuştum. Fakat sonra, böyle yapmasaydı bu kadar geniş bir arşiv de oluşmazdı diyorum. Sizin bu konudaki düşünceniz nedir?

Bu çok ilginç bir konu ve çok güzel bir soru. Ben, Taha Toros'un takındığı tavrın “vahşi” olup olmadığını tartışmaktan yanayım. Bazı arşiv ve kütüphaneleri doğru zamanda gidip aldığımı düşünüyorum. Mesela bunun en güzel örneği şudur: Meşhur Salih Keramet Nigâr var. Tevfik Fikret'in Galatasaray'daki hocalığı sırasında müdür muavini. Tevfik Fikret Galatasaray'dan istifa ettiğinde o da istifa eder. Meşhur Nigâr ailesinden, Şair Nigâr Hanım'ın oğlu; son halife Abdülmecid Efendi'nin oğlunun eğitimiyle ilgilenmiş çok önemli bir kişi. Robert Kolejli. Aynı aileden Metin Nigâr ve eşi Nazmiye Nigâr beni Salih Keramet Nigâr'ın Ortaköy'de yalı sayılabilecek evine davet etmişlerdi. Onlar da çok özel insanlardı; Metin Bey arkeologdu ve Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin ilk yıllarında kütüphanecilik de yapmıştı. Evleri Nişantaşı'nda, Teşvikiye'de saray yavrusu gibi bir ev. Ortaköy'de kitaplar var dediler, gittim. Çok kıymetli büyük bir Osmanlı kütüphanesi değildi, daha doğrusu pek bir şey kalmamıştı. Ama bir köşede kocaman eski tip bir yazı masası, masanın içinde de yığınla kitap, belge, arşiv malzemesi var; üzeri kağıtlarla örtülmüş. “Bunları da alabilirim” dedim. “Yok” dediler, “bunlar merhum Salih Nigâr Bey'in ahababı, arkadaşı Taha Bey'in ayırdığı

tions, to refuse or resist the offers that might come in. We do this work as a profession and as a commercial activity. In a commercial context, it is difficult to turn down a good offer; doing so depends on one's financial situation. For this reason, the best way to avoid facing such a dilemma is to pretend that the item does not exist—to take it home, or to put it away in the bottom drawer and forget about it. For people like myself, and like the late antiquarian bookseller Lütfü, this has been the most appropriate solution. I can now walk through Lütfü's storage space, and as I move around it, I can sense that many such materials were set aside in a corner with the thought, “I'll work on this later, I'll look at it later,” and then forgotten or deliberately left untouched. In a similar way, I too have letters and other materials at home; they are still there, kept aside. There are also women's newspapers and women's magazines, and within bundles of family correspondence, containing letters written by both men and women, there are still letters written by the women of those families. They remain at home, in my personal archive. They are waiting for someone whom I genuinely believe to be a researcher and who will study them properly. If such a person appears, I would gladly give them over; in that case, what I do goes beyond selling them. There may also be some materials that I should give to the Women's Library, I admit. But for some reason, although I feel close to them, I am not yet at the stage of parting with them or saying goodbye, so I continue to keep them. Let this also serve as a kind of public note or announcement.

As both librarians and researchers, we made extensive use of Taha Toros's archive in the past. I hope that one day the archive will be reopened to researchers so that we can continue to benefit from it. While reading a master's thesis² written on this archive, one initially senses a rather troubling attitude. There are accounts of going to the homes of deceased individuals to request their archives, and I have even heard of cases in which this was done while the family's grief was still very fresh. Yet, on the other hand, I find myself thinking that if this had not been done, such a vast archive would never have been formed. What is your view on this matter?

This is a very interesting topic and a very good question. I tend to approach it by discussing whether what Taha Toros did can be described—so to speak—as “brutal” or “aggressive.” I myself believe that I went and acquired certain archives and libraries at the right time.

2. Tuğba Dağlı, “Bir Özel Arşivin Oluşum Süreci: Taha Toros'un Hayatı, Eserleri ve Özel Arşivi” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Bilgi ve Belge Yönetimi Ana Bilim Dalı, 2019).

2. Tuğba Dağlı, “Bir Özel Arşivin Oluşum Süreci: Taha Toros'un Hayatı, Eserleri ve Özel Arşivi” [The Formation of a Private Archive: The Life, Works, and Private Archive of Taha Toros] (MA thesis, Marmara University, Institute of Turkish Studies, Department of Information and Records Management, 2019).

kitaplar. Bunları zamanında Salih Bey, Taha Bey'e vasiyet etmiş. Gelip ayıkladı, ayırdı; aldıracaktı". Taha Toros'un benden önce birkaç kütüphaneye daha gittiğini, birtakım elemeler yapıp bir şeyler aldığını bizzat yaşadım; "bu ne hırs" diye sinirlendim hatta.

Bu tür malzemeyi eğer aile, geride kalan kişiler yani mirasçılar gözden çıkarmışsa ve onların gözünde herhangi bir kıymet-i harbiyesi, bir değeri yoksa o zaman bu iş acilen yapılmalı, hatta çok "vahşice" yapılmalı, saldırmalı, yani sökülüp koparılmasının çok doğru, çok düzgün ve çok iyi bir hareket olduğunu düşünüyorum. Kibarlık yapıp, nezaket gösterip efendim acı tazedir, çok hırpalayıcı olur veyahut çok büyük terbiyesizlik yapmış oluruz gibi asla düşünülmemelidir. Eğer o malzemeye sahip olanlar hiç değer vermiyorlarsa, anında imha edebilirler. Nitekim benim kitap aldığım birtakım kişilerde veya ailelerde durum şu: Ailenin büyük bir kesimi yurtdışında yaşıyor, ailenin eski bir evi var, o evde yaşayan evin büyüğü veya koruyucusu ölür, geri kalan yurt dışında yaşayanlar eve gelirler; gayrimenkul olarak evin değeri esastır. Varislerin yapacak tek şey vardır: Evdeki malzemeyi bir an evvel boşaltarak evi satıp yaşadıkları yere dönmek. Bunun için de süreleri çok kısadır; kimi izin almıştır, kimi işine ara vererek gelmiştir. Dolayısıyla bu 3-5 gün, bir hafta, 10 gün içinde halledilmesi gereken bir meseledir. Ev eşyası, cam eşya, dolap, yatak ne varsa, hepsi birlikte bir eskiciye veyahut kitap varsa kapıcıya, hurdacıya verilerek ev tasfiye edilir. Malzemenin korunması kollanması veya değerini bulması o sırada önemli değildir; oranın boşalmasıdır dertleri. Dolayısıyla bu kibarlık aşaması bu süreye denk gelirse, kitap ve malzeme yok olur. Bunun içinde kadın arşivi de olabilir. Kadın, erkek fark etmez. Ailenin kadınlarının mektupları da gider resimleri de. İstisnasız hep böyle olur.

Son zamanlarda, böyle olma ihtimali çok olan evin büyüğünden, yaşlı kişilerden çok kitap alıyorum. Yani ailenin son fertlerinden. Çocukları yurt dışında yaşıyor. Bu insanlar anlıyorlar ki gözlerini kapattıkları anda bu iş benim söylediğim gibi olacak. O yüzden şöyle diyorlar: "Nedret Bey sen gel o kitapları değerlendirelim, verelim. Maddi olarak da değil, hiç olmazsa seninle bu kitapları veya arşivi tasfiye edelim. Hiç olmazsa sağlığımızda, sağlam ve düzgün yerlere gittiklerini görelim, zaten biz gözümüzü kapatınca çocuklar torunlar gelecek bunları dağıtacaklar. Hem zahmet olmasın hem de malzeme dağılmadan belli, sağlam yerlere gitsin."

Bu tür taleplere cevap vermek son zamanlarda yaptığım ticari işlerin bir kalemi haline geldi. Talep etmiyorum, "bu arşivi bana sat, bu benim demiyorum" tabii; eğer ciddi bir arşivi, ailede saklanması gereken malzemesi olan birileri varsa diyorum ki "Vedalaşın. Elinizdeki kitaplarla, malzemeyle vedalaşın. Yarın öbür gün herhangi bir şey olursa biz yetişmeden bunları sokağa atabilirler, yok

Let me give what I think is the best example of this. There was the well-known Salih Keramet Nigâr. During Tevfik Fikret's years of teaching at Galatasaray, he served as vice principal, and when Tevfik Fikret resigned from Galatasaray, he resigned as well. He came from the famous Nigâr family; he was the son of Nigâr Hanım and later became responsible for the education of the son of the last caliph, Abdülmecid Efendi. He was an important figure—educated at Robert College, and so on. It was members of that family, Metin Nigâr and his wife Nazmiye Nigâr, who invited me. They were very special people. Mr. Metin was an archaeologist and had also worked as a librarian in the early years of the Faculty of Language, History and Geography. Their home was in Nişantaşı, in Teşvikiye, a mansion-like house. They invited me to what could be described as Salih Keramet Nigâr's waterside house in Ortaköy. They told me there were books, so I went and saw them. The books were there, but it was not a very large or particularly valuable Ottoman library; most of it was no longer there. However, in one corner there was a large, old-fashioned writing desk. Inside the desk were piles of books, documents, and archival materials, covered with papers. I asked, "What are these—may I take these as well?" They said, "No, these are the books that the late Salih Nigâr Bey's friend, Taha Bey, set aside. Salih Bey bequeathed them to Taha Bey, and Taha Bey came and selected and separated them. They are to be taken by Taha Bey." In other words, I personally witnessed that before me, Taha Toros had gone to several libraries, carried out selections, and taken certain materials. And of course, I became angry and thought to myself, "What is this zeal, what is this fury?"

In such matters—that is, if this kind of material has been abandoned by the family, by those left behind, the heirs, and if it is seen as having no real worth in their eyes—then action must be taken urgently, even, in a sense, "brutally." There must be an intervention, an act of rescue; I believe that tearing such materials away and saving them is, in fact, the right, proper, and necessary thing to do. One should not be guided by politeness or excessive sensitivity, such as saying, "their grief is still fresh," or "this would be too upsetting," or "this would be terribly rude." At that stage, if those who now possess the remaining materials attach no value to them, they can be destroyed immediately. Indeed, in some of the cases where I have acquired books from individuals or families, the situation is typically as follows: a large part of the family lives abroad; there is an old family house; the elder of the household or the person who had been caring for it passes away; and the relatives who live abroad return. In such cases, what matters most to them is the house itself, as real estate. Because the monetary value of the property is high, the heirs have only one priority: to empty the house as quickly as possible, make it ready for sale, and then return to the places where they live. For this,

olabilir. Dolayısıyla lütfen bunlarla vedalaşın, kitaplarınızdan vazgeçin. Bana satın, başkasına verin veyahut bir yere bağışlayın ama bu yükten sağlığınızda kurtulun.”

Zaman zaman peşinde koştuğum kitaplıklar da çıkıyor elbette. Mesela Moda’da yaşayan Rum bir dostum vardı; Fedon. Şarkıcı olan değil tabii. Çok ciddi bir Kadıköy, İstanbul kitaplığı vardı. Genellikle yeni kitapları; ama eski Rumca kitapları vardı; bir de kartpostal ve Rumlarla ilgili belge topluyordu. Geçtiğimiz yaz hayattaydı. “Seninle tasfiye edeceğiz, değerlendireceğiz, artık zamanı geldi” demişti. Sonra yapamadık, ömrü vefa etmedi. Şimdi aileyle sıkça görüşüyoruz henüz sonuç alamadık, bir türlü boşaltamadılar evi.

Bazen aileler kitapları tutuyor, satmıyor, uzun zaman bekletiyorlar. Mesela, geçen gün eşimin de akrabası olan, sağlığında da tanıştığım Muzaffer Uyguner’in kitaplığını aldım. Eşi, Meserret Hanım 20 yıldan beri kitaplarını muhafaza ediyordu. Aynı Türkân Rado’nun Şevket Bey’in kitaplarını muhafaza etmesi gibi. Netice olarak, bazen bir kitaplık, arşiv sahibinin vefatından 20-30 sene sonra da dağılabiliyor veya iyi bir şekilde değerlendirilebiliyor.

Mesela Hasan Âli Yücel’in arşiv ve kütüphanesi kızı Canan Eronat tarafından ölümüne kadar korundu, sonra maalesef dağıldı. Bir kısmı Bilkent’te, bir kısmı vakıfta; yazmaları Türkp petrol Vakfı aldı. Evdeki birtakım tablolar, vb. müzayede yoluyla satıldı. Ayrıca aile içinde miras paylaşımı da yapıldı. Dolayısıyla Canan Hanım’ın noktası virgülüne kadar koruduğu malzeme, derli toplu bir şekilde belli bir yere geçmedi. Canan Hanım’ın Ankara’daki evini ziyaret ettiğimde Hasan Âli Yücel’in kitaplarını, masasını, aynı eski evdeki gibi yerleştirip öyle muhafaza ettiğini gördüm.

Bence arşivlerle ruhen vedalaşıp, bunları kurumlarda muhafaza edebilmek önemli. Arşiv sahibi olan kişinin bunu ahir ömründe -tabii o ne zaman gerçekleşiyor bilmiyoruz ama ömrünün son yıllarında- bunu bizzat oturup planlayıp bu planı eyleme dökmesi gerekiyor.

Erkekler de kadınlar kadar zor vedalaşıyor. Yaygın kanaatin aksine bazı kadınların kitaba hastalık derecesinde düşkün olduğunu biliyorum. Hatta ben kitaplığı aldıktan sonra bazı kitapları geri almaya çalışan kadınlar da biliyorum. Babasının, dedesinin hatırası diye onları türbe gibi saklayan, elden çıkarmayan, elletmeyen, ellenmesine bile tahammül etmeyen insanlar biliyorum.

Mesela Türkân Rado. Ben 1999 ya da 2000’de Yapı Kredi Yayınları’nda çalışırken Şevket Bey’in yazmalarını değerlendirmek istiyordum; kaba bir listesini çıkarmaya Ayaspaşa’daki apartmana gitmiştim. Bazı yazmalar, hatlar satılmıştı. Türkân Hanım’ın davetiyle Şevket Bey’in

they usually have very little time. Some have taken leave from work; others have interrupted their jobs in order to come. Therefore, this is a matter that must be settled within three to five days, a week, or at most ten days. Furniture, glassware, cupboards, beds—whatever is in the house—is cleared out all at once and handed over to a junk dealer, or, if there are books, to the building caretaker or to scrap dealers. At that moment, preserving the materials, safeguarding them, or ensuring that they find their proper value is not what matters; what matters is that the house be emptied. For this reason, if this phase of “politeness” coincides with that limited time span, books and materials are lost. This may include women’s archives as well—there is no difference between women and men in this respect. The letters of the women in the family disappear, and so do their photographs. In practice, this almost always happens without exception.

Lately, I have been acquiring many books from elderly people who are the heads of their households and who are very likely to face exactly this situation. In other words, they are the last remaining members of the family, and their children live abroad. These people realize that the moment they pass away, things will happen exactly as I have described. That is why they say to me, “Mr. Nedret, come and let us deal with these books and pass them on.” Not necessarily for financial reasons, but simply so that we can disperse these books or archives together. At least, they want to see, while they are still alive, that their materials go to proper and reliable places. They know that once they are gone, their children and grandchildren will come and scatter everything. They want to avoid both the burden and the loss of the material, and to ensure that it is transferred intact to appropriate institutions or destinations.

This has recently become one part of my professional activity, in a commercial sense. I do not demand, “Sell this archive to me, it must be mine,” of course. But I do say something like this: if there is someone who has a serious archive or materials that really ought to be preserved within the family, I tell them, “You need to part with these things. Say goodbye to the books and materials you have.” Because if something happens tomorrow or the day after, they may be thrown out into the street before we can even intervene, and they may simply disappear. Therefore, I tell them, please part with them now; let go of your books. Sell them to me, give them to someone else, or donate them somewhere—but free yourselves from this burden while you are still alive and able to decide where they will go.

From time to time, we also make such requests. There are, of course, libraries that I follow up on after their owners pass away—libraries for which I call and ask, “What happened to the library? What did you do with it?” For

çalışma odasındaki masasında, liste çıkardım. Çekmece-
lere bakıyordum. Türkân hanım dedi ki “1988’de ölümün-
den beri çekmeceleri açmadım, elimi sürmedim.”

**Kitapları satın alma veya tasfiye sürecinde ailelerle,
kişilerle görüşmeniz sırasında, biraz evvel ifade etti-
ğiniz gibi bütünlüğü hiç bozulmamış, hatta o kişinin
sağlığındaki haliyle duran kütüphaneler, koleksiyon-
lar gördüğünüzde bunların fotoğraflarını çekebiliyor
musunuz?**

Böyle bir kütüphaneye gittiğimiz zaman aklımıza kitap-
lığı fotoğraflamak pek gelmiyor. Tabii, son zamanlarda
gittiğimiz yerlerin çok büyük, kallavi kütüphaneleri
veya eski İstanbullu asilzade bir ailenin köşkündeki, ko-
nağındaki kütüphaneler de olmadığını belirtmek lazım.
Ailesinde dedeler, paşalar, yazar-çizer veya bizim aradı-
ğımız gibi meçhul birtakım kişilerin eserlerinin bulun-
duğu kütüphaneler artık pek yok. Bulunanlar ise şöyle
ortaya çıkıyor: Birisi tesadüfen size bir torba veya iki koli
gönderiyor. O yolladığı kitapların içinden 3-5 mektubun
içinden mesela bir tane Cemal Süreya mektubu çıkıyor.

Mesela dün bir yerde birtakım ıvır zıvır mektupların
arasında, “gönderen Şefik Kolaylı” yazan bir mektup
gördüm. Ahmet Şefik Kolaylı, Neyzen Tefvik’in ağabeyi,
meşhur veteriner hekim. Hemen ayırarak eve getirdim,
inceledim. Aile aslında Bafra’lı. Bafra’da Kolay köyü var.
Şefik Kolaylı, Neyzen Tefvik ailesinden birine sülale şe-
ceresini yazmış. İlk fırsatta bunu yayımlamayı planlıyo-
rum. Daha önce de ifade ettiğim gibi arşivlerin dağılması,
böyle enteresan belgelerin şans eseri karşınıza çıkması-
na yol açıyor. Bu yüzden her yere hazırlıklı gidilmiyor.
Şimdi cep telefonu olduğu için, kimi yerlerde enteresan
kitapların, kütüphanelerin fotoğraflarını çekebiliyo-
rum. Fotoğrafı daha ziyade “aileden kalma kitaplarımız
var, ilgilenir misiniz?” gibi taleplerde kullanıyoruz. Hem
zaman kazanmak hem de yol haritamızı çizebilmek için
aileden, kitapların, malzemenin fotoğrafını çekip gön-
dermesini isteyebiliyoruz.

Birkaç kütüphanenin tasfiyesi sırasında önemli olduğu
veya hatıra olsun düşüncesiyle çektiğim kitaplık fotoğ-
rafları var. Mesela Yahşi Baraz’ın babası Ahmet Münir
Baraz’ın büyük kitaplığını ben almıştım. Çok önemli bir
Orta Asya kitaplığıydı. Kitaplar taşınırken video kame-
raya aldım. Taha Toros’un evinden kütüphane taşınır-
ken ben de oradaydım. İki gün süren taşınma profesyo-
nel kameramanlar tarafından kayıt altına alındı.

İstanbul Teknik Üniversitesi’nde görev yapan, yazma
eser toplayan Cengiz Aydın’ın kitaplığını almıştım. Ora-
da da yazmalarla, kitaplarla fotoğrafımızı çekmiştim.

Fuat Köprülü’nün oğlu Orhan Köprülü’nün kitaplığı al-
dırılırken de kütüphanenin resimlerini çektim; bende

*example, I had a Greek friend who lived in Moda—his
name was Fedon (not the singer, of course). He had a
very substantial library in Kadıköy and Istanbul. Most
of the books were relatively recent, but he also had older
books in Greek, and he collected postcards and docu-
ments related to the Greek community. He was alive just
last summer and said, “We will disperse and evaluate
this collection together; the time has come.” But we were
not able to do so, and his life did not last long enough.
Now we are in frequent contact with the family, but we
have not yet been able to reach a result; they still have
not been able to clear out the house.*

*Sometimes families keep the books and do not sell them,
holding on to them for a long time. For example, just the
other day I acquired the library of Muzaffer Uyguner,
who was also a relative of my wife and whom I had
known during his lifetime. His wife, Ms. Meserret, had
preserved his books for twenty years. The case was simi-
lar with Türkan Rado, who had likewise kept Şevket Bey’s
books. In short, a library can sometimes be dispersed or
properly evaluated only twenty or even thirty years after
its owner has passed away.*

*For example, as you know, Hasan Âli Yücel’s archive and
library was preserved by his daughter, Ms. Canan, until
her death. Afterwards, unfortunately, it was dispersed.
Some of the materials went to Bilkent University, some to
a foundation, and the manuscripts were acquired by the
Turkish Petroleum Foundation. Certain paintings and
other items from the house were sold at auction. Some
members of the family took possession of various items
as part of the inheritance distribution. As a result, the
materials that Ms. Canan had preserved so meticulously
were not transferred in an orderly way to a single insti-
tution. When I visited Canan Eronat’s home in Ankara,
she had arranged Hasan Âli Yücel’s books and desk just
as they had been in the old family home, and she was
preserving them in that manner.*

*In my view, what is truly important from the very
beginning is to be able to part with these materials
emotionally and to preserve them under an institutional
framework. The person who owns the archive needs, in
the later years of their life—whenever that moment may
come—to sit down and plan this process personally and
then put that plan into practice.*

*At this point, both women and men can find it difficult to
part with such materials. Contrary to common belief, I
know that some women are almost obsessively attached
to books. I even know of cases in which, after I had
acquired a library, certain women tried to take books
back from it. I also know people who preserve such books
almost like sacred relics, as mementos of their father or
grandfather—people who refuse to part with them, who*

duruyor. Sahaf, yayıncı Yeni Şark Maarif Kütüphanesi deposunun da fotoğrafları var bende.

Netice olarak, kütüphanelerde çektiğim 8-10 fotoğraf olabilir; ama bu yaygın değil ve her gittiğimiz yerin fotoğrafını çekmek gibi bir temayülümüz de yok.

İyi ki bu belgelerle karşılaştım, iyi ki kadınlarla ilgili şu arşivle karşılaştım dedirten hikâyeler var mı?

Tabii ki en başta Seyfettin Özege'nin evrakı. Ustamız Şinasi Akbatu'nun fişlerini, evrakını vesairesini ben aldım. Büyük bir kısmı hâlâ bende duruyor. Onun iki büyük komodinin çekmecesini hacminde "umumiyyat fişleri" var. Her konuda fiş toplamış, yazmış. Bunlar hep bir yerlere göndermeleri işaret ediyor. Mesela, *İkdam* gazetesinde bir adamın hayatıyla ilgili az bilinen bir şeyler bulmuş; makalenin adını, gazetenin sayısını, sayfa numarasını vererek bir de özet yazmış. Orada kadınlara dair fişler de var. Zaman zaman sorular geldiğinde veya merak ettiğimde, bu fişlere bakıyorum.

Mesela, Süleyman Tevfik Özzorluoğlu, şeyhülmuharri- rin. Zamanında, hayatıyla ilgili birtakım bilgileri, o fişlerden bulduk. Bir ara Pınar Kür'le hemhal olmuştum. Bana Halide Nusret Zorlutuna'nın bir sürü mektubunu vermişti, hâlâ durur. Onların dedesi de meşhur Avnulah el Kâzımî; Fedakâran-ı Millet Cemiyeti'nin kurucularından. Dedesine ait el yazması kitapçık vardı, onu da bana verdi. Atilla İlhan'ın Pınar Hanım'a yazdığı mektup gibi birtakım şeyler. Kütüphanesini Çanakkale 18 Mart Üniversitesi'ne bağışlamıştı. Bu kitaplar gitmeden kimi kitaplarını, malzemeyi bana vermişti. Hatta bunların üzerine bazı ilk baskıları topladım; satmak için değil. Bir köşede duruyor, vaktini bekliyor.

Çoğu eski yazı olan bu mektupları zaman zaman açıp keyifle okuyorum. Bazen de yayımlıyorum. Yusuf Ziya Ortaç Halide Nusret'e, *Çınaraltı Mecmuası* antetli bir kağıda iki sayfalık eski yazı bir mektup yazıyor. Orada Şükûfe Nihal'i şikayet ediyor, Halide Edib'e hakaret ediyor, kendince gerekçelerini açıklıyor. Bir tarih dergisinde yayımlamıştım.

Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet dergisi için de düşünür müsünüz böyle bir çalışmayı?

Olabilir... Şükûfe Nihal mektuplarının belki en azından dökümü yapıp bir tanıtım yapılabilir. İnşallah diyelim.

Mayıs ayında kaybettiğimiz Lütfü Seymen'in 30 yılı aşkın süredir yayımladığı *Müteferrika* dergisinin sorumluluğu, emaneti artık sizde. Bu yeni dönemde, derginin gelecek sayılarında kadınlara ait belgelere, kadın arşivlerine veya kadınlarla ilgili tıpkıbasımlara yer vermek üzere bir planınız var mı?

will not allow them to be removed, and who can hardly tolerate even having them touched.

For example, in the case of Türkan Hanım, Türkan Rado, when I was working at Yapı Kredi in 1999 or 2000, I went to prepare a preliminary inventory of Şevket Bey's manuscripts because they wanted to assess their value. Some of the manuscripts and certain calligraphic works had already been sold. At Türkan Hanım's invitation, I worked in Şevket Bey's study in their apartment in Ayaspaşa, sitting at his desk and listing those manuscripts. While I was there, I occasionally looked into the drawers. Türkan Hanım said, "Since his death in 1988, I have not even opened the drawers; I have not touched anything." With this protective attitude, Türkan Hanım had left everything exactly as it was, without handling or disturbing any of his belongings.

As you mentioned earlier, when you meet with families or individuals during the process of purchasing or dispersing libraries, you sometimes encounter collections and libraries that remain completely intact, just as they were during the owner's lifetime. Are you able to take photographs of such libraries?

When we specifically visit someone's home or go to see such a library, it does not usually occur to us to photograph the library itself. It should also be noted that, in recent years, the places we have visited have not been grand residences with vast, imposing libraries, nor the mansions or villas of old, aristocratic Istanbul families. Libraries that once contained the works of grandfathers, pashas, writers and intellectuals, or of the kind of unknown or little-known figures we are interested in, have become quite rare. What we encounter today usually appears in a different way: someone happens to send you a bag or a couple of boxes by chance, and among the books they send, you might find three or five letters, or, for example, a single letter by Cemal Süreya. In other words, discoveries now tend to happen suddenly and unexpectedly.

For example, just yesterday, among a bundle of miscellaneous letters in one place, I came across a letter signed "Şefik Kolaylı." Ahmet Şefik Kolaylı was the brother of Neyzen Tevfik and a well-known veterinarian. I immediately set it aside, took it home, and examined it. The family is originally from Bafra, where there is a village called Kolay. Şefik Kolaylı had written out the family genealogy for a member of the Neyzen Tevfik family. I am now planning to publish this at the first opportunity. As I mentioned earlier, the dispersal of archives leads to such interesting documents appearing by chance. For this reason, one does not always go everywhere fully prepared. Now that we have mobile phones, I am sometimes able to take photographs of interesting books and

68. sayı Lütfü Seymen sayısı olarak geliyor. Hacimli, özel bir sayı olacak. *Müteferrika* dergisinin tümü evimde. İkinci sayısından itibaren yayın kurulunda bulunan biri olarak kadın dergileri, kadın araştırmalarıyla ilgili bir yazı külliyatı olduğunu, çok güzel çalışmalar yayımlandığını söyleyebilirim.

Müteferrika zaten kadınlarla ilgili; özellikle matbuat alanında yapılmış bütün çalışmalara açık bir dergi. Mesela tek sayı, iki sayı çıkmış kadın dergilerinin tıpkıbasımlarının yapılması düşünülebilir. Bu yayınların tanıtımları, dizinleri yayımlanabilir. Ali Birinci'nin tabiriyle "Meşâhîr-i Meçhûleden" denilen kadın yazarçizerlerin bazı yazıları veya tanıtımları yayımlanabilir. Zaten bizim istediğimiz de bu. Kadın matbuatı, kadın yayınları, kadın dergileri gibi özel sayı veya bir dosya niye yapılmasın *Müteferrika*'da. Tıpkıbasım da yapabiliriz, ama şöyle bir durum var: Tıpkıbasımda, onu alan insanların faydalanabilecekleri ve ilgi gösterebilecekleri bir şey olması gerekiyor, bu yüzden dikkatli ve seçici olmak gerektiğine inanıyorum.

1993 yılında yayımlanmaya başlayan *Müteferrika* dergisinin kurucusu Lütfü Seymen'in fotoğrafının yer aldığı 68. ve 66. sayıları. *The covers of issues 68 and 66 of Müteferrika, a journal founded in 1993, featuring a photograph of its founder, Lütfü Seymen.*

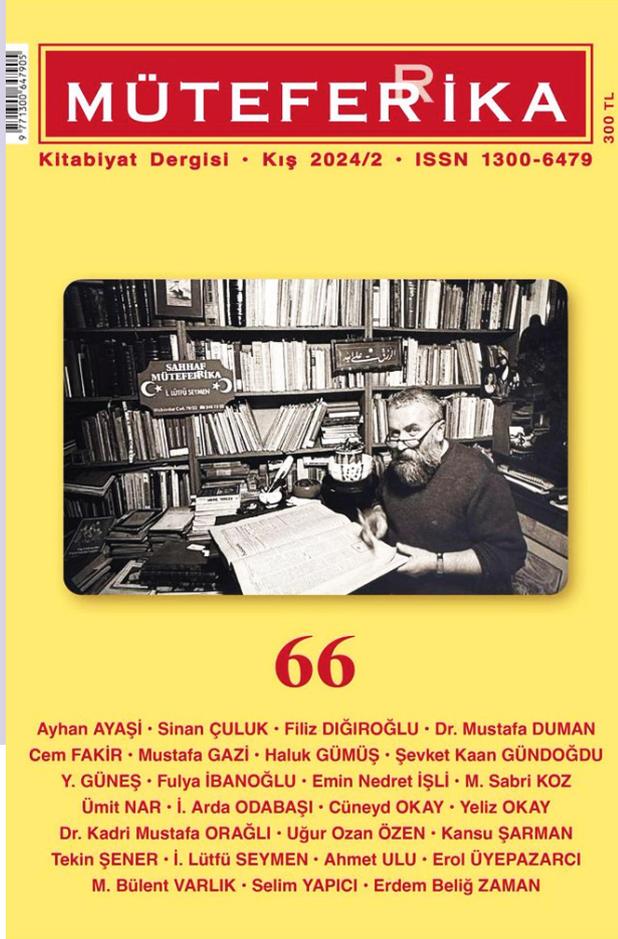
libraries in certain places. We mostly use photographs in response to inquiries such as, "We have some books inherited from our family; would you be interested?" Both to save time and to be able to plan our course of action, we may ask families to photograph the books and materials and send the images to us.

During the dispersal of several libraries, I have also taken photographs of bookshelves that I felt were important or that I wanted to preserve as a record or keepsake. For example, I acquired the large library of Ahmet Münir Baraz, the father of Yahşi Baraz. It was a very significant library on Central Asia. While I was working there and the books were being moved, I recorded the process on video. I was also present when Taha Toros library was moved from his home. The relocation, which took two days, was documented by professional cameramen.

I also acquired the library of Cengiz Aydın, who was a faculty member at Istanbul Technical University and a collector of manuscripts. There, too, I took photographs of myself together with the manuscripts and the books. I also took photographs of the library when the collection of Orhan Köprülü, the son of Fuat Köprülü, was being acquired; I still keep those images. I also have photographs of the storage facilities of the Yeni Şark Maarif Kütüphanesi, which was run by an antiquarian bookseller and publisher. In short, I may have photographs from eight or ten libraries, but this is not something we do regularly, nor do we photograph every place we go.

Are there any stories that made you say, "I'm glad I came across these documents," or "I'm glad I encountered this particular archive related to women"?

First of all, the papers of Seyfettin Özege come to mind. I acquired the index cards, documents, and other materials of our master, Şinasi Akbatu. A large part of them is still in my possession. For example, he has what might be described as two large bedside-drawer sets of "general subject index cards." He compiled cards on every conceivable topic, writing them out carefully. Each of these cards points to other sources. For instance, he might have discovered a little-known or unknown detail about a person's life in the newspaper *İkdam*, and he would record the title of the article, the issue of the newspaper, the page number, and even write a brief summary. Among these, there are also index cards relating to women. From time to time, when questions arise or when I become curious, I consult these cards to see whether there is anything relevant there. *For example, there is Süleyman Tevfik Özzorluoğlu, known as the şeyhülmuarririn, the doyen of writers. At one point, we were able to find certain information about his life through those index cards. For a time, I was in close contact with Pınar Kür. She gave me a number of letters,*

1993 yılında yayımlanmaya başlayan *Müteferrika* dergisinin kurucusu Lütfü Seymen'in fotoğrafının yer aldığı 68. ve 66. sayıları. *The covers of issues 68 and 66 of Müteferrika, a journal founded in 1993, featuring a photograph of its founder, Lütfü Seymen.*

Kadın çalışmaları, araştırmaları ekseninde, eklemek istediğiniz başka konular var mı?

Kadın Eserleri Kütüphanesi bence bir sahafın hayatında önemli bir yer tutmalı diye düşünüyorum. Bunu samimiyetle söylüyorum. Keşke bizim meslektaşlarımıza, özellikle gençlerden oluşan bir ekibe küçük bir toplantı düzenlense; hem kütüphanenin tanıtılması hem de Arşivde Kadın Dergisi'nin anlatılması yerinde bir faaliyet olur. Genç sahafılar içinde kütüphaneyi tanımayanlar, dergiden haberdar olmayanlar çıkabilir. Bu tanışıklık, aynı zamanda kütüphane ve arşivin zenginleşmesi için de önemli olabilir; bir malzeme çıktığında haber vermek veya bilgi alış-verişinde bulunmak için.

which I still keep. There were also letters by Halide Nusret Zorlutuna. Their grandfather was the well-known Avnullah el-Kâzîmî, one of the founders of the Fedakâran-ı Millet Society. She also gave me a handwritten booklet that had belonged to her grandfather. There are also items such as a letter written by Atilla İlhan to Ms. Pınar. She later donated her library to Çanakkale Onsekiz Mart University, but before the books were transferred, she gave some of her books and materials to me. I even gathered together some first editions related to these materials. I did not collect them in order to sell them. They remain in one corner, waiting for the right time.

From time to time, I take these letters, most of them written in Ottoman Turkish, and read them with great pleasure. Sometimes I also publish them. For example, Yusuf Ziya Ortaç wrote a two-page letter in Ottoman Turkish to Halide Nusret on stationery bearing the letterhead of *Çınaraltı* magazine. In this letter, he complains about Şükûfe Nihal and insults Halide Edib, explaining his reasons for doing so. I once published this letter in a history journal.

Would you consider preparing a similar piece for the *Journal of Women and Gender in the Archives* as well?

It could be possible... At the very least, the Şükûfe Nihal letters could be transcribed and presented with an introductory commentary. Let us hope so.

Following the passing of Lütfü Seymen in May, the responsibility for *Müteferrika*, the journal he had published for more than thirty years, is now entrusted to you. In this new period, do you have any specific plans to include documents belonging to women, women's archives, or facsimile reproductions related to women in future issues of the journal?

The 68th issue will be published as a special issue, in memory of Lütfü Seymen. It will be a substantial and carefully prepared volume. As someone who has all the issues of *Müteferrika* at home, and who has been a member of its editorial board since the second issue, I can readily say that the journal already contains a significant body of work on women's periodicals and women's studies. Many high-quality studies have been published in its pages. In this sense, *Müteferrika* has always been open to work on women, particularly in the field of the press and print culture. For instance, it would be possible to prepare facsimile editions of women's magazines that appeared for only one or two issues. Introductions to these publications and their indexes could also be published. Writings by women authors and intellectuals described, in Ali Birinci's words, as "Meşâhir-i Meçhûleden" ("famous among the unknown"), or short presentations introducing them, could easily be

Eklemek istediğim diğer bir konuyu geçen senelerde de konuşmuştuk ama bir türlü olmadı; bahar veya yaz mevsiminde, kütüphanenin bahçesinde, iki günlük sahaf şenliği yapmak. Çok hoş olabilir. Bence ciddi ciddi düşünülmesi, projelendirilmesi gereken bir konu.

Zaman ayırdığınız ve değerli bilgiler verdiğiniz için çok teşekkür ederim.

Emin Nedret İşli, Turkuaz Sahaf'ta. Fotoğraf: Cihat Hıdır.
Emin Nedret İşli at Turkuaz Sahaf. Photo: Cihat Hıdır.

included. These are, in fact, exactly the kinds of contributions we would like to publish. Why should *Müteferrika* not prepare a special issue or a thematic dossier on women's print culture, women's publications, or women's magazines? Facsimile editions are also possible. However, there is one important consideration: in the case of facsimile publications, the material must be something that readers can genuinely use and engage with. For this reason, I believe it is necessary to be careful and selective in what we choose to reproduce.

With regards to women's studies and research, are there any topics you would like to add?

I believe that the Women's Library should occupy an important place in the life of an antiquarian bookseller, and I say this quite sincerely. I think it would be very appropriate to organize a small meeting for our colleagues, especially for a younger group, where the library could be introduced and the Journal of Women and Gender in the Archives could also be presented. Among younger antiquarian booksellers, there may be some who are not familiar with the library or who are not aware of the journal. Such an introduction could also be important for enriching both the library and the archive, by encouraging the sharing of information and by ensuring that people notify the library when relevant materials come to light.

Another point I would like to add is something we discussed in previous years, but were never able to realize: organizing a two-day antiquarian booksellers' festival in the library's garden, in the spring or summer. It could be a very pleasant event. I think this is something that should be taken seriously and developed into a concrete project.

Thank you very much for your time and for sharing such valuable information with us.

Bir Koleksiyonerin Gözünden Kadın Tarihinin Belgeleri ve Özel Koleksiyonlar

Private Collections as Sources for Women's History: A Collector's Perspective

Tarih öğretmeni ve koleksiyoner Gökhan Büyükengez'le, koleksiyonculuk tutkusununun tarih metodolojisiyle nasıl birleştiği ve bunun kadın tarihine yönelimini nasıl şekillendirdiği üzerine, Selvi Başak Öztürk tarafından Şubat 2026'da gerçekleştirilen yazılı röportaj.

A written interview conducted in February 2026 by Selvi Başak Öztürk with the history teacher and collector Gökhan Büyükengez explores how his passion for collecting has intersected with historical methodology and how this engagement has shaped his turn towards women's history.

Çeviren / Translated by Selvi Başak Öztürk

Çeviri düzeltmeni / Translation proofreader Alisha Erözer

"Kadınların izleri bilinçli bir şekilde silinmeye ve yok edilmeye çalışılmış gibi görünüyor. Adeta isimleri kazınmaya çalışılmış."

"The traces of women appear to have been deliberately erased and destroyed. Their names seem, as it were, to have been scraped away."

Kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı verilmesi münasebetiyle TKB, 11 Nisan 1930'da İstanbul'da bir kutlama mitingi düzenledi. Fotoğrafta, miting sırasında valilik binası önünde Birlik adına konuşma yapan Saim Faik ve arkasında Latife Bekir görülüyor. Gökhan Büyükengez Koleksiyonu.

Celebration rally organised by the Union of Turkish Women in Istanbul on 11 April 1930, marking the granting of women's right to participate in municipal elections. Saim Faik is seen speaking on behalf of the Union in front of the governor's building, with Latife Bekir behind her. Gökhan Büyükengez Collection.

Tarihçi ve aynı zamanda koleksiyonersiniz. Belge toplama ve koleksiyonculuk süreci sizin için nasıl başladı; tarihçi olmanız koleksiyon oluşturma biçiminizi nasıl etkiledi? Tarihle kurduğunuz ilişkinin topladığınız belgelere bakışınızı şekillendirdiğini söyleyebilir miyiz; bu iki uğraş sizce birbirini nasıl besliyor?

Koleksiyonculuğa beş yaşında gazoz kapağı ve minyatür araba toplayarak başladım. İlkokuldan üniversiteyi bitirene kadar filateliyle ilgilendim. Efemerik belge, fotoğraf ve kartpostal alanına yönelmem ise meslek hayatına başlamamla paralellik gösterdi diyebilirim. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde tarih metodolojisi derslerinde öğrendiklerim belgeye ulaşmanın ve onu yorumlamanın ne kadar önemli olduğunu kavramamı sağladı.

Alman tarihçi Leopold von Ranke'nin dediği gibi, "Belge yoksa tarih de yoktur." Bu anlayış, beni tarihçi bir koleksiyoner olarak araştırmacı ve seçici olmaya yönlendirdi. Zira Edward H. Carr, "Çağdaş tarihinin iki görevi birden vardır: Az sayıdaki anlamlı olguları bularak onları tarihin olgularına dönüştürmek ve pek çok olguyu tarihi değildir diye bir kenara bırakmak." der. Bunu yapabilmek için de belge tespiti yönünden titiz bir seçicilikle hareket etmek gerektiğini düşünüyorum.

Kadın tarihine ilişkin belgeler (varsa objeler) koleksiyonunuzda nasıl yer bulmaya başladı? Başlangıçta böyle bir odağınız var mıydı, yoksa bu odak zaman içinde mi belirginleşti?

Üniversite yıllarında Nezihe Muhittin'in ve öncülüğünde kurulan "Kadınlar Halk Fırkası"nın ismini ilk kez duymuş ve buna çok şaşırılmışım. Zira çocukluğumdan itibaren tarihe büyük bir ilgi duyduğum halde bu isimlere yabancıydım. Kadınların, hem Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından hem de Halk Fırkası'nın kurulmasından önce, Haziran 1923'te siyasal ve toplumsal hakları bakımından böyle bir mücadelenin içinde yer almaları beni çok etkilemişti. Zira erkek egemen bir toplumda, değil kadınların kendi sesini yükseltmesine, bir erkeğin kadın haklarından bahsetmesine bile tahammül edilemiyordu. Nitekim 3 Nisan 1923 tarihinde TBMM'de "Mebus İntihap Kanunu"nun görüşülmesi sırasında Bolu mebusu Tunalı Hilmi Bey'in kadın haklarıyla ilgili konuşması diğer mebuslar tarafından defalarca kesilmiş ve Hilmi Bey ağır ithamlara maruz kalmıştı.

Yukarıda değindiğim bu noktalar bende feminizm tarihine yönelme arzusu uyandırdı. Bu ilgi zamanla bilgi birikimimi artırdı ve nihayetinde koleksiyon tutkuyla birleşerek kırklı yaşlarımın ortalarında koleksiyonunun merkezine oturdu. Yaklaşık on yıldır da hız kesmeden sürüyor.

You are both a historian and a collector. How did your process of collecting documents and building a collection begin, and how has your training as a historian shaped the way you assemble that collection? Could we say that your relationship to history has informed the way you interpret the documents you collect? In your opinion, how do these two pursuits inform and sustain one another?

Ibegan collecting at the age of five by gathering bottle tops and miniature cars. From primary school until the completion of my university education, I was engaged in philately. I could say that my turn towards the fields of ephemera, photographs and postcards ran parallel to the beginning of my professional life. What I learned in the history methodology courses in the Department of History at the Faculty of Arts and Sciences at Marmara University enabled me to understand the importance of accessing and interpreting documents.

As the German historian Leopold von Ranke said, "Without documents, there is no history." This understanding led me, as a historian-collector, to become both investigative and selective. As Edward H. Carr observes, "The contemporary historian has a dual task: to identify the small number of meaningful facts and turn them into the facts of history, while setting aside the many others as non-historical." In order to do so, I believe one must proceed with meticulous selectivity in the identification of documents.

How did documents (and, where applicable, objects) related to women's history begin to enter your collection? Did you adopt this focus from the outset, or did it become more clearly defined over time?

During my university years, I first encountered the name of Nezihe Muhittin and learned of the Women's People's Party (Kadınlar Halk Fırkası), which she led in founding, and I was profoundly surprised. Although I had maintained a strong interest in history since childhood, these names were entirely unfamiliar to me. I was deeply struck by the fact that women had engaged in such a struggle for political and social rights in June 1923 – prior to both the proclamation of the Republic of Türkiye and the establishment of the People's Party. In a male-dominated society, however, there was little tolerance not only for women raising their own voices, but even for a man speaking publicly in defense of women's rights. Indeed, during the parliamentary debates on the Law on the Election of Deputies (Mebus İntihap Kanunu) in the Grand National Assembly of Türkiye on 3 April 1923, the speech delivered by Bolu deputy Tunalı Hilmi Bey on women's rights was repeatedly interrupted by other deputies, and he was subjected to serious accusations.

Aliye Fahri Hanıma ait, TKB Başkanı Latife Bekir tarafından imzalanmış Türk Kadın Birliği üye kartı. Gökhan Büyükengez Koleksiyonu.
Membership card of the Union of Turkish Women [Türk Kadın Birliği, TKB] belonging to Aliye Fahri, signed by TKB president Latife Bekir. Gökhan Büyükengez Collection.

Bu belgelere genellikle hangi yollarla ulaşıyorsunuz; müzayedeler, sahaflar, özel satışlar ya da dijital platformlar? Zamanla sizin için daha belirleyici hale gelen mecralar oldu mu?

Bu belgelerin tamamı, sorunuzda belirttiğiniz mecralar aracılığıyla koleksiyonuma dahil oluyor. Ağırlıklı olarak müzayedelerden ve yurt dışı platformlardan (eBay ve Delcampe gibi) alım yapıyorum. Sahaflar dostlarımdan temin ettiklerim de oluyor; ancak dijital-teknolojik gelişmelerin hızına binaen zaten sahafların neredeyse tamamı ellerindeki malzemelerin görsellerini ve bilgilerini ya kendi internet sitelerine yüklüyorlar ya da müzayede firmalarına veriyorlar. Özellikle sevgili Şükrü Oral (Phebus Müzayede) ve öğretmenim olmaktan kıvanç duyduğum Alican Akın (Euphemia Sahaf&Müzayede) koleksiyonuma son derece nadir eserlerin katılmasında büyük katkıda bulundular. Kendilerine minnettarım.

Üniversite öğrencisi olduğum yıllarda Kadıköy'de Sahaflar Çarşısı'na gider, hem aradığım sahafiyeye kitaplarını yakından inceler, hem de sahaflarla saatler süren sohbetler ederdim. Bu nadide dükkânlarda geçirdiğim süre boyunca öğrendiklerim, benim için âdeta ikinci bir üniversite eğitimiydi. Bu nedenle mesleğim öğretmenlik olsa da tarih ve koleksiyonculuk her zaman tutkum olmuştur.

The points I mentioned above awakened in me a desire to turn towards the history of feminism. Over time, this interest deepened my knowledge and ultimately merged with my passion for collecting, becoming central to my collection in my mid-forties. For approximately ten years, it has continued without losing momentum.

Through which channels do you generally acquire these documents – auctions, second-hand booksellers, private sales, or digital platforms? Over time, have certain channels become more significant for you than others?

All of these documents enter my collection through the channels you mention in your question. I make the majority of my purchases through auctions and international digital platforms, such as eBay and Delcampe. I also acquire items from second-hand bookseller friends; however, given the rapid pace of digital and technological developments, most second-hand booksellers now upload images and details of the materials in their possession to their own websites or consign them to auction houses. In particular, Şükrü Oral of Phebus Auction and Alican Akın of Euphemia Books & Auction – both of whom I am proud to have taught – have made a significant contribution to the inclusion of extremely rare items in my collection. I am sincerely grateful to them.

Karşınıza çıkan bir belgenin değerini nasıl belirliyorsunuz? Görsel özellikleri, nadirliği ve tarihsel hikâyesi bu değerlendirmede nasıl bir rol oynuyor?

Aslında belgenin değerini ben takdir etmiyorum; belgenin nedreti zaten bunu size söylüyor. Karşılaştığım görsellere ve belgelere “şeytan ayrıntıda gizlidir” sözündeki bakış açısıyla yaklaşıyorum. Fotoğrafta ancak büyüteçle ve dikkatlice bakılınca fark edilebilen bir dükkanın ya da derneğin tabelası; bir belgede geçen yer ve kişi adları ile yaşanan bir olayın teferruatı tarihsel hikâyeyi daha somut, yani görünebilir kılıyor.

Zamanla belgelere yaklaşımınızda bir dönüşüm oldu mu; edindiğiniz bilgiler, belgeyi okuma ve anlamlandırma biçiminizi nasıl etkiledi?

İnsanların düşünce dünyalarındaki değişim ve gelişimlerin, tıpkı tarih gibi kesintisiz bir süreç olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle çıraklık, kalfalık ve ustalık dönemleriniz oluyor. Ben de belgelere yaklaşımında aynı süreçlerden geçiyorum. Henüz ustalık dönemine ulaştım diyemem ama kalfalık döneminin çoğunu geride bıraktığımı düşünüyorum. Benim bakış açımına göre ustalığa ulaşabilmek üç aşamadan geçiyor; tahayyül, tasabbur ve tahavvül. Yani günümüz Türkçesiyle ifade edersek; hayal etme, sabretme ve dönüşme. Tabii, dediğim gibi bu benim bakış açımdan böyle. O nedenle edindiğim bir belgedeki ifadelerin doğruluğunu sağlamada eskisine göre çok daha fazla kaynak tarıyor ve kıyaslıyorum.

Kadınlara ait belgelerle karşılaştığınızda, çoğunun eksik ya da kesintili izler bıraktığını düşünüyor musunuz? Bu durum size kadınların tarihteki görünürlüğü hakkında ne söylüyor? Günümüze ulaşan kadınlara ait belgelerin görece sınırlı olması sadece rastlantılarla mı açıklanabilir; yoksa daha yapısal, tarihsel bir soruna mı işaret ediyor?

Kesinlikle. Bu kesintili izlerden dolayı özellikle Türk kadın tarihini yazmak oldukça zor ve zaman alıcı. Aslı Davaz'ın *Eşitsiz Kız Kardeşlik*¹ adlı eseri bu konuda önemli bir boşluğu doldurdu. Tabii ki Yaprak Zihnioglu'nun² ve rahmetli Zafer Toprak³ hocamızın eserlerini de unutmamak lazım.

During my university years, I frequently visited the Second-hand Booksellers' Bazaar in Kadıköy, where I both carefully examined the antiquarian books I was seeking and spent hours in conversation with second-hand booksellers. What I learned during the time I spent in these invaluable shops amounted, for me, to a second university education. For this reason, although my profession is teaching, history and collecting have always remained my true passions.

How do you determine the value of a document when you encounter it? What role do its visual qualities, rarity, and historical significance play in this assessment?

In fact, I do not assign value to a document; its rarity already decides that. I approach the images and documents I encounter from the perspective encapsulated in the phrase, 'the devil is in the detail'. A shop or association sign in a photograph— visible only through careful scrutiny and a magnifying glass— or the place names, personal names, and specific details of an event mentioned in a document render the historical narrative more concrete—that is to say, more visible.

Has your approach to documents changed over time? How has the knowledge you have acquired influenced the way you read and interpret them?

I believe that changes and developments in individual's intellectual worlds, much like history itself, constitute a continuous and uninterrupted process. For this reason, one passes through stages of apprenticeship, overseership and mastery. I, too, have undergone similar stages in my approach to documents. I cannot yet claim that I have reached the stage of mastery; however, I do believe that I have left behind most of the overseership stage. In my view, attaining mastery involves passing through three phases: tahayyül, tasabbur and tahavvül.

TKB'nin Şehzadebaşı Fevziye Caddesi'ndeki genel merkez binası. Gökhan Büyükengeç Koleksiyonu.
Headquarters building of the Union of Turkish Women on Fevziye Street, Şehzadebaşı. Gökhan Büyükengeç Collection.

1. Aslı Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014).
2. Yaprak Zihnioglu, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği* (İstanbul: Metis Yayınları, 2003).
3. Zafer Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016).

Mustafa Kemal Atatürk'ü, 22 Eylül 1925'te Mudanya'ya gelişinde Reşit Paşa vapurunda TKB adına ziyaret eden Nezihe Muhittin (Atatürk'ün solunda) ve Hamiyet Hulusi Hanım (en sağda). Gökhan Büyükengez Koleksiyonu.

Nezihe Muhittin (to Atatürk's left) and Hamiyet Hulusi (far right) visiting Mustafa Kemal Atatürk on behalf of the Union of Turkish Women aboard the Reşit Paşa steamer during his arrival in Mudanya on 22 September 1925. Gökhan Büyükengez Collection.

Kadınların izleri bilinçli bir şekilde silinmeye ve yok edilmeye çalışılmış gibi görünüyor. Adeta isimleri kazınmaya çalışılmış. On yıldır feminizm konusunda belge ve fotoğraf toplamama rağmen, bu belgelerde adı geçen kişilerden bazıları hakkında ulaşabildiğim bilgiler hâlâ çok sınırlı. Bazıları hakkında ise neredeyse bilgi kıvrıntısı bulmak bile mucize kabilinden. Bunun erkek egemen bir yapıdan kaynaklanan tarihsel bir sorun olduğu kanısındayım. Dünya genelinde, kadınların elde ettikleri hakların ciddi bir kadın mücadelesine dayandığı göz ardı edilerek bu kazanımların erkeklerin bir lütfuymuş gibi sunulduğu düşüncesi egemen diye düşünüyorum.

Bildiğimiz kadarıyla koleksiyonunuzda Türk Kadın Birliği'ne ve TKB'li kadınlara ilişkin belgeler de yer alıyor. TKB'nin 1924–1935 arasındaki faaliyetlerine dair bugüne kalan bütünlüklü bir kurumsal arşiv bulunmadığını biliyoruz. Bu da TKB tarihinin büyük ölçüde farklı koleksiyonlara dağılmış belgeler üzerinden izlenmesine yol açıyor. Kendi koleksiyonunuzu bu açıdan düşündüğünüzde, ne tür TKB belgeleri öne çıkıyor ve bu belgeler TKB tarihini anlamamıza nasıl katkı sağlıyor?

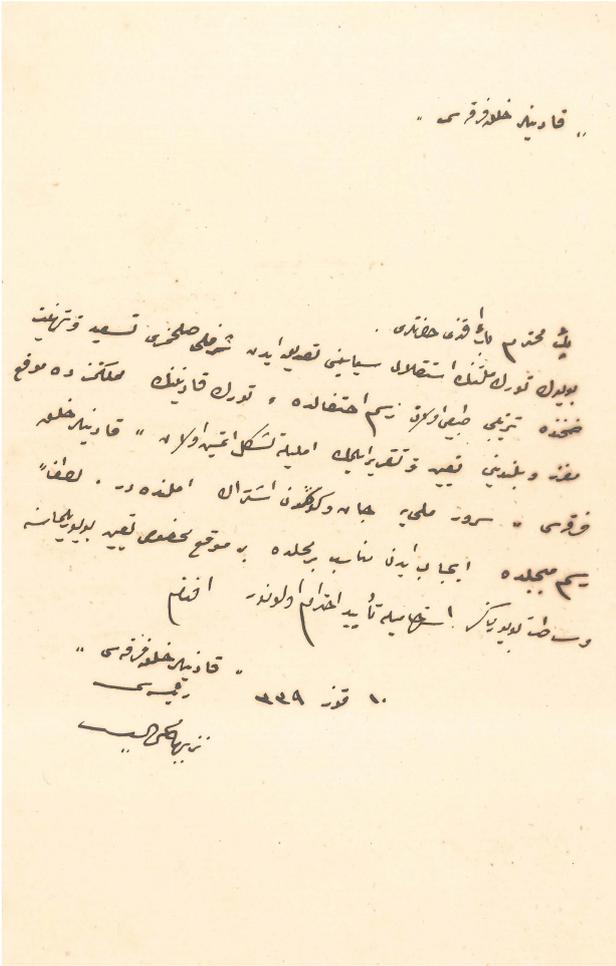
Evet, koleksiyonumda TKB'nin hem birinci hem de 1949'da başlayan ikinci dönemine ait çok sayıda belge ve fotoğraf yer alıyor. Çok haklısınız, Türk Kadın Birliği'nin günümüze kadar ulaşabilmiş bütüncül bir arşivi yok. Bildiğim kadarıyla 1980 darbesiyle birlikte, diğer dernek

In present-day Turkish, that is to say: imagining, enduring with patience, and transforming. Of course, this is my own understanding. For this reason, when verifying the accuracy of the statements contained in a document I acquire, I now consult and compare far more sources than I did in the past.

When you encounter documents relating to women, do you find that they tend to leave behind traces that are fragmentary or discontinuous? What does this suggest to you about women's visibility within history? Can the relative scarcity of documents concerning women that have survived to the present day be explained merely by chance, or does it indicate a deeper structural and historical problem?

Absolutely. Owing to these discontinuous traces, writing the history of Turkish women is particularly difficult and time-consuming. Aslı Davaz's Eşitsiz Kız Kardeşlik' [Unequal Sisterhood] has filled an important gap in this regard. At the same time, one must not overlook the

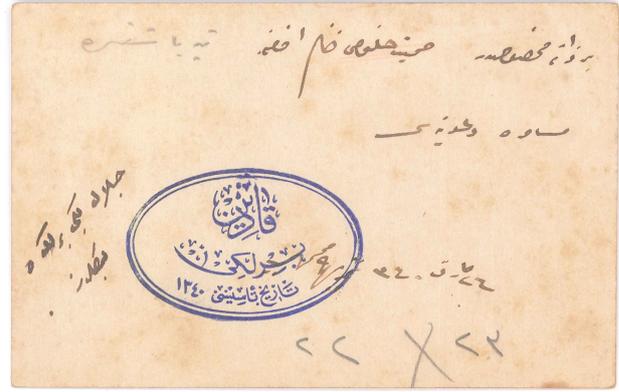
1. Aslı Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği [Unequal Sisterhood: International and Middle Eastern Women's Movements, the 1935 Congress, and the Union of Turkish Women]* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014).

Lozan'da imzalanacak barış antlaşması dolayısıyla düzenlenecek kutlama törenine Kadınlar Halk Fırkası'nın katılma isteğini belirten "Kadınlar Halk Fırkası Reisesi Nezihe Muhittin" imzalı, 10 Temmuz 1923 tarihli mektup. Gökhan Büyükengez Koleksiyonu.
Letter dated 10 July 1923, signed by Nezihe Muhittin in her capacity as president of the Women's People Party [Kadınlar Halk Fırkası], expressing the Party's wish to take part in celebrations marking the signing of the Treaty of Lausanne. Gökhan Büyükengez Collection.

ve birliklerde olduğu gibi TKB'nin arşivine de el konulmuş ve akıbeti meçhul.

Koleksiyonumda TKB'ye ait bazı yazışmalar ve fotoğraflar mevcut. Bunlar genellikle Birlik tarafından yazılıp ilgili kişilere gönderilmiş belgelerden oluşuyor. Bunlardan bazılarının, TKB'nin tarihine ışık tutacak düzeyde olduğunu düşünüyorum; zira Birliğin faaliyetleri hakkında bilgiler de içeriyor. Bunlarla ilgili birkaç örnek vereyim isterseniz: 26 Haziran 1926 tarihli bir belgede Kadın Birliği'nin iane, yani yardım amacıyla on bir ayrı noktada rozet satışı yaptığı ve toplanan 141 lira 10 kuruşun Birliğin veznedarı Matlube Ömer Hanıma teslim edildiği yazıyor. Bu bilgiden Kadın Birliği'nin daha ilk yıllarında kendine ait rozeti olduğunu öğreniyoruz. 1926 tarihli bir beyanname ise bize Kadın Birliği'nin 1925 yılı içinde 500 yetime elbise, kundura, çorap ve şeker dağıt-

TKB Başkanı Nezihe Muhittin tarafından imzalanarak Hamiyet Hulusi Hanım'a gönderilen; 24 Mart 1924'te Tepebaşı'nda düzenlenecek müsamereye ait "Kadın Birliği" kaşeli davetiye. Gökhan Büyükengez Koleksiyonu.
Invitation card bearing the stamp "Kadın Birliği," signed by Nezihe Muhittin, president of the Union of Turkish Women and sent to Hamiyet Hulusi for a performance to be held in Tepebaşı on 24 March 1924. Gökhan Büyükengez Collection.

works of Yaprak Zihnioğlu and our late teacher, Zafer Toprak.³

The traces of women appear almost to have been deliberately erased and obliterated. It is as though their names have been scraped away. Although I have been collecting documents and photographs on feminism for ten years, the information I have been able to obtain about some of the individuals mentioned in these materials remains extremely limited. In certain cases, even uncovering the slightest fragment of information is virtually nothing short of a miracle. I am of the view that this constitutes a historical problem rooted in a male-dominated structure. I also believe that, globally, there remains a prevailing tendency to disregard the fact that the rights women have acquired were secured through serious struggles, and instead to present these achievements as though they were benevolent concession granted by men.

As far as we know, your collection also includes documents relating to the Union of Turkish Women and to women affiliated with it. It is likewise known that no comprehensive institutional archive documenting the activities of the Union of Turkish Women between 1924 and 1935 has survived. As a result, the history of the Union of Turkish Women must largely be reconstructed through documents dispersed across various col-

2. Yaprak Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği* [A Revolution Without Women: Nezihe Muhiddin, the Women's People's Party, and the Women's Union] (İstanbul: Metis Yayınları, 2003).

3. Zafer Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)* [Women's Liberation and Feminism in Türkiye (1908-1935)] (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016).

tığını, 200 dul kadına nakdi yardımda bulunduğunu, bir Dikiş Evi kurduğunu, 20 hanıma iş bulduğunu ve 15 yetimi çeşitli kurumlara yerleştirdiğini gösteriyor. Nezihe Muhittin imzalı 1923 tarihli bir belgeden ise Kadınlar Halk Fırkası'nın Lozan Barış Antlaşması'nı kutlamak için yapılacak törene katılmak istediğini ve kendilerine uygun bir yer ayrılmasını talep ettiğini anlıyoruz.

Koleksiyonunuzdaki kadınlara ait belgeler, hayatlarının hangi yönlerini daha görünür kılıyor sizce? Gündelik hayatları, eğitimleri, çalışma yaşamları ya da mücadeleleri bu belgelerde nasıl yer buluyor?

Özellikle şunu belirtmek gerekir: Türk kadın hareketinde yer alan simaların büyük çoğunluğu paşa kızları ve torunlarıdır. Bu nedenle, eskilerin deyimiyle “mürekkep yalamış” kişiler. Emine Semiye ve Fatma Aliye Hanım, Ahmet Cevdet Paşa'nın kızlarıdır; Nezihe Muhittin Hanım, Ali Şevket Paşa'nın, Latife Bekir Hanım ise Suphi Paşa'nın torunudur. Naciye Naim Hanım da eski valilerden Ömer Bey'in kızıdır. Yani sadece okuma yazma öğrenmekle kalmamış, yabancı dile ve edebiyata aşina kadınlardır ve dönemin koşullarına göre yüksek bir eğitim almışlardır. O nedenle Nezihe Muhittin Hanım, kadınların siyasal haklarını talep ederken haklı olarak, “Kahvehane köşelerinde miskinane esrar çeken bir erkeğe verilen bu hak, tahsili mükemmel bir kadından esirgenebilir mi?” diye serzenişte bulunur.⁴

Çalışma yaşamlarının zor şartlarda olduğu da bir gerçek. Çünkü aynı zamanda bir eş ve anne olmanın getirdiği beklentileri de karşılamak durumundadırlar.

Sizi özellikle etkileyen, hikâyesiyle aklınızda kalan bir belge oldu mu? Bu belgenin koleksiyonuza katılma sürecini ve kadın tarihi için oluşturduğu yeni soruları anlatabilir misiniz?

Aslında birden fazla belge ve fotoğraf oldu. Ancak özellikle Nezihe Muhittin Hanımın, Kadınlar Halk Fırkası'nın müşaviri Dr. Fethi (Erden) Bey'e takdim ettiği imzalı fotoğraf, *L'illustration de Turquie* dergisine imzalararak gönderdiği *Türk Kadını* adlı kitabı ve yine arkasında Nezihe Muhittin'in imzası bulunan “Kadın Birliği Beyannamesi” beni özellikle etkilemiş ve heyecanlandırmıştır. Bunlardan 1926 tarihli “Kadın Birliği Beyannamesi”, Birliğin bir yıllık faaliyetlerinin dökümünü vermesi bakımından bilhassa kıymetli olup, zihinde TKB'nin sonraki yıllarda ne gibi planları olduğu konusunda yeni sorular oluşturmaktadır.

lections. When you consider your own collection from this perspective, which types of documents relating to the Union of Turkish Women stand out, and in what ways do these materials contribute to our understanding of its history?

Yes, my collection includes a substantial number of documents and photographs relating both to the first period of the Union of Turkish Women and to its second period, which began in 1949. You are entirely correct: no comprehensive archive of the Union of Turkish Women has survived to the present day. To the best of my knowledge, following the 1980 military coup in Türkiye, the Union's archive—like those of other associations and unions—was confiscated, and its subsequent fate remains unknown.

My collection includes certain items of correspondence and photographs relating to the Union of Turkish Women. These materials generally consist of documents issued by the Union and addressed to relevant individuals. I believe that some of them are capable of shedding light on the Union's history, as they contain valuable information regarding its activities. If you wish, I can offer a few examples. A document dated 26 June 1926 states that the Union of Turkish Women sold badges at eleven different locations for charitable purposes and that the sum of 141 liras and 10 kuruş collected was delivered to the Union's treasurer, Matlube Ömer Hanım. From this, we learn that the Union of Turkish Women had already adopted its own badge in its early years. A declaration dated 1926 indicates that, in 1925, the Union of Turkish Women distributed clothes, shoes, socks and sweets to 500 orphans, provided financial assistance to 200 widows, established a Sewing House, found employment for 20 women, and placed 15 orphans in various institutions. From a document dated 1923 and signed by Nezihe Muhittin, we also understand that the Women's People's Party wished to participate in the ceremony celebrating the Lausanne Peace Treaty and requested that a suitable place be allocated to them.

In your view, which aspects of women's lives are rendered more visible through the documents relating to women in your collection? How are their everyday experiences, educational trajectories, working lives, and struggles reflected in these materials?

What should be particularly emphasised is that the vast majority of the leading figures in the Turkish women's movement were the daughters and granddaughters of pashas. For this reason, they were—to use an older expression—highly cultivated individuals. Emine Semiye and Fatma Aliye Hanım were the daughters of Ahmed Cevdet Pasha; Nezihe Muhittin Hanım was the granddaughter of Ali Şevket Pasha, while Latife Bekir Hanım

4. Nezihe Muhiddin, “Kadın Yolu Şiari,” *Kadın Yolu*, sy. 1 (Temmuz 1925): 2.

Nezihe Muhittin Hanım'ın, *L'illustration de Turquie* dergisine imzalayarak gönderdiği *Türk Kadını* adlı kitabı. Gökhan Büyükengez Koleksiyonu.

Türk Kadını [The Turkish Woman] by Nezihe Muhittin, signed and sent to the journal *L'illustration de Turquie*. Gökhan Büyükengez Collection.

Özel koleksiyonların kadın tarihinin korunmasında ki yerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Kadın tarihine katkı sunabilecek belgelerin kişisel koleksiyonlarda kalması korunmaları için sizce bir avantaj mı, yoksa araştırmacıların erişimi bakımından bir risk mi; bu noktada koleksiyonerin, belgelerin geleceği ve arşivlere aktarılmasında nasıl bir sorumluluğu olmalı?

Özel koleksiyonları bu bakımdan çok kıymetli buluyor ve önemsiyorum. Zira ne yazık ki ülkemizde kadın tarihi alanında bir müze bulunmuyor. Bu alandaki en ciddi kurumsal birikim ise Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nda. Bu nedenle koleksiyonerlerin belgeleri geleceğe taşıma ve arşivlere aktarma konusunda önemli bir katkısı ve sorumluluğu var. Çünkü nüfusun yarısının tarihini doğrudan ilgilendiren belgelerden bahsediyoruz.

Üzülüğüm en önemli noktaların başında, Türk kadın hareketiyle ilgili ciddi koleksiyonlardan birinin bireysel çabalarla, bir öğretmen tarafından oluşturulmuş olması.

was the granddaughter of Suphi Pasha. Naciye Naim Hanım, too, was the daughter of Ömer Bey, one of the former governors. In other words, these were women who had not only acquired literacy, but were also familiar with foreign languages and literature, and who had received, by the standards of their time, an advanced education. It was therefore entirely justified that, in demanding women's political rights, Nezihe Muhittin Hanım protested: 'Can a right granted to a man idly smoking hashish in the corners of coffeehouses be denied to a woman of excellent education?'⁴

It is also true that their working lives were marked by considerable difficulties, as they were simultaneously expected to fulfil the responsibilities associated with being both wives and mothers.

Has there been a particular document that affected you especially deeply— one whose story has remained with you? Could you describe how this document entered your collection what new questions it has prompted for women's history?

In fact, there has been more than one such document or photograph. The items that particularly moved and excited me were an inscribed photograph presented by Nezihe Muhittin Hanım to Dr Fethi (Erden), the adviser to the Women's People's Party; her copy of the book *Turkish Woman*, which she inscribed and sent to the bi-monthly journal *L'illustration de Turquie*; and the "Union of Turkish Women Declaration", which likewise bears Nezihe Muhittin's signature on the reverse. Among these, the 1926 "Union of Turkish Women Declaration" is especially significant, as it provides a detailed account of the Union's activities over the course of a year. In doing so, it prompts new questions regarding the plans the Union of Turkish Women may have had in the years that followed.

How do you evaluate the role of private collections in preserving women's history? In your view, does the fact that documents capable of contributing to women's history remain in personal collections constitute an advantage for their preservation, or a risk in terms of researchers' access? At this stage, what responsibilities should a collector assume concerning the future of such documents and their eventual transfer to archival institutions?

I consider private collections extremely valuable and attach great importance to them in this respect. Unfortunately, there is no museum in our country devoted to

4. Nezihe Muhittin, "Kadın Yolu Şiarı" ["The Principle of the Women's Path"], *Kadın Yolu*, no. 1 (July 1925): 2.

Kadınlar Halk Fırkası Başkanı Nezihe Muhittin tarafından, Kadınlar Halk Fırkası Müşaviri Dr. Fethi Erden'e ithaf edilerek imzalanmış fotoğraf. Fotoğrafta şu ifade yer alıyor: "Aziz ve kıymetdar arkadaşım Doktor Fethi Beyefendiye. 1 Eylül 1923". Gökhan Büyükengez Koleksiyonu. Photograph inscribed and signed by Nezihe Muhittin, president of the Women's People's Party, and dedicated to Dr Fethi Erden, adviser to the Party. Inscription: "To my dear and esteemed friend Doctor Fethi Beyefendi. 1 September 1923." Gökhan Büyükengez Collection.

Sonuçta bu koleksiyon için ayırabildiğim bütçe sınırlı. Eğer Türkiye'nin önde gelen müzeleri ve iş insanları kadın tarihi üzerine daha fazla eğilselerdi, belki benimle böyle bir röportajın yapılmasına gerek kalmayacaktı. Fransa, Almanya, İngiltere gibi ülkelerde feminizme ilgi duyan bir öğretmenin bu ölçekte bir koleksiyon sahibi olması sanırım mümkün değildir. Zira Bakanlıklar, Belediyeler, Müzeler ve Derneklerin alımlarından sıra gelmezdi.

Bir tarih öğretmeni olarak bu belgelerin öğrencilerle ve araştırmacılarla buluşması sizin için ne ifade ediyor? Kadın tarihiyle ilgilenenlere, bu belgeler üzerinden neler söylemek istersiniz?

Aslında bu konuda çok şanslı bir öğretmen olduğumu söyleyebilirim. Zira Türkiye'nin en köklü eğitim kurumlarından biri olan ve geleneksel değerleri çağın hızla değişen eğitim ihtiyaçlarıyla, hem teknolojik hem de düşünsel yönden uyum içinde harmanlamayı başaran Saint-Joseph Fransız Lisesi'nde öğretmenlik yapıyorum.

women's history. The most substantial institutional body of material in this field is held by the Women's Library and Information Centre Foundation. For this reason, collectors have an important contribution to make—and a significant responsibility to bear—in carrying these documents into the future and transferring them to archives. We are speaking, after all, of documents that directly concern the history of half the population.

In my view, one of the most disheartening points, is that one of the most substantial collections relating to the Turkish women's movement has been assembled through individual effort by a schoolteacher. After all, the budget I have been able to allocate to this collection is limited. Had Türkiye's leading museums and business figures devoted greater attention to women's history, perhaps there would have been no need for an interview such as this one with me. In countries such as France, Germany and England, I imagine it would hardly be possible for a teacher with an interest in feminism to

Kadınlar Birliği'nin 1925 yılındaki faaliyetlerini içeren, 1926 tarihli "Kadın Birliği Beyannamesi". Belgenin arka yüzü Nezihe Muhittin tarafından imzalanarak Matlube Ömer Hanım'a verilmiş. Gökhan Büyükengez Koleksiyonu.

The 1926 "Women's Union Declaration" [Kadın Birliği Beyannamesi], outlining the organisation's activities in 1925. The reverse of the document bears the signature of Nezihe Muhittin and was presented to Matlube Ömer. Gökhan Büyükengez Collection.

PTT tarafından, 18-24 Nisan 1935 tarihinde Yıldız Şale Köşkü'nde toplanan 12. Uluslararası Kadınlar Kongresi anısına basılan pullar kullanılarak postalanmış mektup zarfı. Gökhan Büyükengez Koleksiyonu.

Posted envelope bearing commemorative stamps issued by the PTT for the 12th International Women's Congress, held at Yıldız Şale Pavilion, 18-24 April 1935. Gökhan Büyükengez Collection.

Tarih zümresi olarak öğrencilerimizin muhakeme yeteneklerini geliştirmeye, neden-sonuç ilişkilerini etkili bir şekilde kurmalarına ve idraklerinin olabildiğince açılmasına katkıda bulunmaya gayret ediyoruz. Bunu sağlamak için derslerimizde belgeleri sıklıkla kullanıyor ve öğrencilerimize yorumlatıyoruz. Bu yaklaşım hem dersi daha cazip kılıyor hem de öğrencilerimizin merakını artırıyor. Artan bu merak, kimi öğrencilerimizin Türk kadın tarihiyle ilgili okumalar yapmasına vesile oluyor.

Aynı zamanda kadın tarihi alanında eserler kaleme alan akademisyen, araştırmacı ve yazarlara da koleksiyonumda yer alan eski harfli Türkçeyle basılmış kitapları, efemeraları ve fotoğrafları araştırmaya açarak katkıda bulunuyorum. Aslı Davaz, Suraiya Faroqhi ve Gülderen Bölük ilk aklıma gelen isimler arasında. Böylelikle daha fazla görsel malzemeyle zenginleşen çalışmaların, okuyucuların zihinlerinde daha çarpıcı izler bıraktığını düşünüyorum.

possess a collection on this scale. The acquisitions made by ministries, municipalities, museums and associations would simply leave no room for it.

As a history teacher, what significance does it hold for you to bring these documents into contact with students and researchers? Through these materials, what message would you wish to convey to those interested in women's history?

In this respect, I can truly say that I am a very fortunate teacher. I teach at Saint-Joseph French High School, one of Türkiye's most well-established educational institutions, which has succeeded in harmoniously combining traditional values with the rapidly evolving educational needs of the age, both technologically and intellectually. As the history department, we strive to cultivate our students' powers of reasoning, to help them establish cause-and-effect relationships effectively, and to broaden their intellectual horizons as much as possible. To this end, we frequently incorporate documents in our lessons and invite our students to interpret them. This approach not only makes the lessons more engaging, but also increases our students' curiosity. That growing curiosity, in turn, leads some of our students to undertake further reading on the history of Turkish women.

At the same time, I contribute to the work of academics, researchers and writers publishing in the field of women's history by making available for scholarly use the books, ephemera and photographs in my collection that were printed in Ottoman Turkish. Aslı Davaz, Suraiya Faroqhi and Gülderen Bölük are among the first names that come to mind. In this way, I believe that studies enriched by a wider range of visual materials leave a more striking impression on readers' minds.

Kitap Tanıtımı / *Book Review*

Arşivin Ötesindeki Kadınlar: Bulgaristan'da Kadınların Görünmez Tarihleri

Women Beyond the Archive: Invisible Histories of Women in Bulgaria

Prof. Dr. Georgeta Nazarska

ULSIT Üniversitesi, Sofya

Çeviren / Translated by Selvi Başak Öztürk

İngilizce metin düzeltisi / Proofreading (English) by Alisha Erözer

“Yazar arşivlerin, bireyleri ve bütün toplulukların tarihini kolektif bellekten bütünüyle ‘silebilen’ topografik bir ‘hafıza mekânı’ olarak işleyişini görünür kılarak çeşitli ‘gizli kadın hikâyelerini’ gün yüzüne çıkarır.”

“The author brings to light several ‘hidden women’s stories’, demonstrating how archives function as a topographical ‘realm of memory’, capable of effectively ‘erasing’ individuals and the histories of entire communities from the collective memory.”

Nurie Muratova'nın 2021 yılında Blagoevgrad'daki Southwest (Neofit Rilski) Üniversitesi Yayınları tarafından basılan *Zheni otvad arkhiva. Nevidimite istorii na zhenite v Balgaria* [Arşivin Ötesindeki Kadınlar: Bulgaristan'da Kadınların Görünmez Tarihleri] başlıklı kitabı¹, Bulgaristan'a odaklanan kadın merkezli uzmanlaşmış arşivler üzerine yapılan temel bir çalışmadır. Kitap, Bulgaristan'daki arşiv kurumlarında kadınların konumunu uluslararası uygulamalarla ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinden örneklerle karşılaştırarak ele

Nurie Muratova's book “*Zheni otvad arkhiva. Nevidimite istorii na zhenite v Balgaria* [Women beyond the Archive. Invisible Histories of Women in Bulgaria]”, published in 2021 by the Publishing House of the Southwest University in Blagoevgrad, is a fundamental study of specialised women-based archives in Bulgaria. It pioneers an effort to define and contextualise the role of women in Bulgarian archival institutions in comparison with international practices and other Eastern European examples.

Situating her research within archival science and archival history, Nurie Muratova traces the emergence and development of specialised women's archives in the United States and Western Europe, while closely examining traditional archiving policies and their implementation in the Balkan and Bulgarian contexts. Based on a

1. Nurie Muratova, *Zheni otvad arkhiva. Nevidimite istorii na zhenite v Balgaria* [Arşivin Ötesindeki Kadınlar: Bulgaristan'da Kadınların Görünmez Tarihleri], Arkhivi na zheni i maltsinstva [Women and Minorities Archives Book Series], cilt 6 (Blagoevgrad: Neofit Rilski, 2021).

almasıyla; bu konumu tanımlama ve tarihsel bağlamına yerleştirme yönündeki öncü yaklaşımıyla dikkat çeker.

Çalışmasını arşiv bilimi ve arşiv tarihi alanına konumlandıran Nurie Muratova, kitabında Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa'da uzmanlaşmış kadın arşivlerinin ortaya çıkışını ve gelişimini ele alır; geleneksel arşiv politikalarını ve bu politikaların Balkanlar ve Bulgaristan'daki uygulamalarını ayrıntılı biçimde inceler. Muratova, (1951 yılında Sovyet modelini esas alan) Bulgaristan devlet arşivlerinde kadınlar tarafından oluşturulan ya da kadınların faaliyetlerine ilişkin bilgiler içeren kolektif ve bireysel fonlar üzerinde gerçekleştirdiği kapsamlı nicel ve nitel içerik analizinde, kadınlara ait arşiv koleksiyonlarının oluşum süreçlerinin çeşitli etkenlerden etkilendiği sonucuna varır. 1989 yılına kadar bu etkenlerin başında, komünist totaliter rejim döneminde önemli bir sansür kurumu olarak işleyen arşivlerin dayattığı siyasal ölçütler ve özgün feminist hareketin tasfiye edilerek devlet denetimindeki bir kadın örgütüyle ikame edilmesi gelmiştir. Geçiş döneminde ise Bulgar tarihyazımının bu konuya pek az duyarlılık göstermesi ve kadınlara ilişkin hâlen varlığını sürdüren dönüştürülmemiş olumsuz kalıp yargılar etkili olmuştur. Bu nedenle Muratova, gelecekte kadınlara yönelik ayrı ve uzmanlaşmış arşivlerin oluşturulmasına ilişkin öngörüsünde karamsardır.

Kitabın iki bölümü şu konuya ayrılmıştır: Kapalı arşivlerin (örneğin, eski Devlet Güvenliği Belgeleri Arşivi), tasfiye edilmiş arşivlerin (özellikle totaliter dönem boyunca kurum/bakanlık arşivlerinin) ve çoğunlukla aile, soy ya da devletin geleneksel arşivlerindeki kurumsal koleksiyonlarda yer alan kadınlara ait "gizli" arşivlerin varlığı karşısında kadın tarihyazımının olanakları ve sınırları. Muratova ayrıca, kadınlara ait çok sayıda arşivin yok edilmiş olduğuna dair çarpıcı örneklerle işaret eder: Devlet arşivleri tarafından "arşivsel değeri düşük" görülerek reddedilenler; 1960–1980'ler arasında Müslümanlar'a yönelik yürütülen şiddetli asimilasyon kampanyası sırasında Devlet Güvenliği tarafından el konulan ya da imha edilenler; mirasçıları tarafından yok edilenler; zorunlu göç süreçlerinde dağılıp kaybolanlar ya da kadınların farkındalık eksiklikleri sonucunda korunamayan arşivler.

Nurie Muratova çalışmasında arşiv yaklaşımını kadın tarihi, azınlık tarihi, Oryantalizm ve bellek çalışmaları perspektifleriyle birleştirir. Bu çok katmanlı bakış ona Müslüman kadınlara (Pomak, Türk ve Roman kadınlar) ve komünist rejim tarafından baskıya uğramış kadınlara odaklanan bir dizi "vaka çalışması" geliştirme olanağı sunar. Muratova, bu gruplara yönelik olarak önemli arşiv stratejilerinden birini uygular: "Tarihsel sessizliklerin" yarattığı boşluğu, sözlü tarih çalışmalarıyla ve kurumsallaşmamış özel arşiv koleksiyonlarından elde edilen görsel malzemelerle gidermek. Yazarın, Güneybatı Bulgaristan'da Bulgaristanlı Müslümanlar'ın

thorough quantitative and qualitative content analysis of collective and individual collections formed by women, or containing information about their activities within the Bulgarian state archives (they were created in 1951 according to the Soviet pattern), Muratova concludes that the completion of women's archival collections is influenced by various factors. Until 1989, these were the political criteria imposed by the archives as an important censorship institution during the communist totalitarianism, as well as the destruction of the authentic feminist movement and its replacement with a state-controlled women's organisation. During the transition period, the limited engagement of Bulgarian historiography with the subject, along with persistent and largely unchallenged negative stereotypes about women, also played a role. For this reason, her assessment of the prospects for establishing separate specialised women's archives is pessimistic.

Two chapters are devoted to the (im)possibility of writing women's history in the presence of closed archives (such as the Archive of the Files of the former State Security), purged archives (mostly departmental archives in the totalitarian period), and 'hidden' archives of women (usually in family or ancestral or institutional collections in state, traditional archives). Muratova also identifies numerous cases of women's archives that were destroyed: dismissed by the state archival network as being of 'little value', seized or destroyed by State Security during the violent assimilation campaign against Muslims in the 1960s–1980s, destroyed by heirs, dispersed through forced migration, or lost owing to a lack of awareness on the part of their creators.

In her work, Nuriye Muratova combines the archival approach alongside the perspectives of women's history, minority history, and orientalist and memory studies. This lens allows her to develop several "case studies" concerning Muslim women (Pomak, Turkic and Roma women) and women repressed by the communist regime. For these groups, she adopts a central archival strategy: supplementing the 'historical silences' with oral history and visual materials from non-institutionalized private collections, which the author herself identified and assembled during fieldwork in villages inhabited by Bulgarian Muslim (Pomaks) in south-western Bulgaria. The intersectional approach she adopts provides grounds for the conclusion that both minority communities and individual Muslim women, together with their archives, have been and continue to be subject to double and triple marginalisation. This leaves them in a state of historical oblivion and ensures their social 'absence' from the public sphere.

A second thematic focus of the book Women Beyond the Archive is a group of repressed women – victims of their

(Pomaklar'ın) yaşadığı köylerde gerçekleştirdiği saha çalışmaları sırasında ulaştığı ve derlediği bu malzemeler çalışmasında kullanılan başlıca kaynaklar arasında yer alır.

Bu kesişimsel yaklaşım Muratova'ya, gerek azınlık topluluklarının, gerek bireysel olarak Müslüman kadınların ve arşivlerinin, geçmişte olduğu gibi bugün de ikili hatta üçlü marjinalleşmeye maruz kaldığı sonucuna varması için gerekçe sağlar. Bu durum, onları kalıcı biçimde tarihsel bellekten dışlarken kamusal alanda da süregelen bir toplumsal görünmezliğe mahkûm eder.

Bu kitabın bir diğer tematik odağı komünizm karşıtı görüşleri ve/ya ülkedeki Müslümanlar'a yönelik asimilasyon politikalarına itaatsizlikleri nedeniyle baskıya uğramış kadınlar; başka bir deyişle rejimin mağduru olan kadınlardır. Yazar arşivlerin, bireyleri ve bütün toplulukların tarihini kolektif bellekten bütünüyle "silebilen" topografik bir "hafıza mekânı"² olarak işleyişini görünür kılarak çeşitli "gizli kadın hikâyelerini" gün yüzüne çıkarır. Muratova, bu silme süreçlerinde kullanılan farklı yöntemleri, hatta bilinçli stratejileri sistematik biçimde analiz eder: Arşiv koleksiyonları ve belgelerine erişimin yasaklanması, "işlenmemiş" ya da kurumsal arşiv statüsü gerekçe gösterilerek kullanımının zorlaştırılması; belgelerin envanter listelerinden çıkarılması; yanlış ya da eksik tanımlamalarla "gizlenmeleri" gibi uygulamalar bunlar arasındadır.

Bununla birlikte Muratova, söz konusu kurumların³ bazılarında uzun yıllara yayılan mesleki deneyimine; çalışmada ele aldığı kişilerin kendileriyle, yakınlarıyla ve çalışma arkadaşlarıyla yaptığı sözlü tarih görüşmelerine dayanarak arşivlerden ve kamusal söylemden neredeyse bütünüyle "silinmiş" olan bazı kadınların yaşamöykülerini başarıyla yeniden inşa eder. Bunlar arasında tanınmış Türkoloji araştırmacıları Mefkûre Mollova (1927–2009) ve Hayriye Memova-Süleymanova (Yenisoy) (1934–2018); eski milletvekili ve siyasal figür olan Nevyana Elmazova (1895–1981) ve Raina Lapardova (1904–1980); toplama kampından sağ kurtulan Tsvetana Tsacheva (1896–1974) ile yazar Zlatka Cholakova (1899–1985) yer alır.

anti-communist beliefs and/or their disobedience to state assimilation policies directed at Muslims in the country. The author brings to light several 'hidden women's stories', demonstrating how archives function as a topographical 'realm of memory', capable of effectively 'erasing' individuals and the histories of entire communities from the collective memory. Muratova systematically analyses the various methods and even strategies used for this: banning access to, or making it difficult to use, archival collections and documents on the grounds that they are 'unprocessed' or departmental archives, removing them from inventory lists, or 'hiding' them through inaccurate or incomplete annotations, etc. At the same time, drawing on her many years of work in some of the aforementioned institutions,¹ as well as on oral interviews conducted with the portrayed individuals, their relatives, and colleagues, she successfully reconstructs the biographies of several women almost completely 'erased' from the archives and from public discourse: the famous Turkological scholars Mefkure Mollova (1927–2009) and Hayriye Memova-Süleymanova (Yenisoy) (1934–2018), the former MPs and political figures Nevyana Elmazova (1895–1981) and Raina Lapardova (1904–1980), the concentration camp survivor Tsvetana Tsacheva (1896–1974), and the writer Zlatka Cholakova (1899–1985). Their life trajectories, marked by being 'thrown out' of politics, science and literature, seem in themselves to explain why some of them have two archives –an official and a secret one, intentionally created and preserved by their owners– and why, for others historical sources are almost impossible to locate in the so-called classical archives.

The study of the symbiosis between women's and minority archives is one of Dr. Muratova's most enduring scholarly interests. In addition to her book, she is an active member of the team of the Balkanistic Forum – International University Seminar for Studies and Specialization, which has published its Women and Minorities Archives book series since 2009.² In 2025, she further developed

2. Ç.N. Burada kullanılan topografik hafıza mekânı ifadesi, Pierre Nora'nın *lieux de mémoire* (hafıza mekânları) kavramına göndermede bulunur. Arşivler bu bağlamda, belleğin mekânsal ve kurumsal olarak düzenlendiği; neyin görünür, neyin görünmez kılınacağına belirlendiği iktidar alanları olarak düşünülmektedir. Bkz. Pierre Nora, "Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire", *Représentations*, sy. 26 (1989): 7–24.
3. Eski Devlet Güvenliği Belgeleri Arşivi (Bulgaristan vatandaşlarının Devlet Güvenliği'ne ve Bulgaristan Ulusal Ordusu'nun istihbarat servislerine aidiyetinin açıklanmasına ilişkin belgelerden sorumlu Komite Arşivi), Merkez Devlet Arşivleri ve bunlara bağlı bölgesel birimler, Bulgaristan Bilimler Akademisi Bilimsel Arşivi, Sofya Üniversitesi Arşiv Koleksiyonu.

1. Archive of the Files of the former State Security (Archive of the Committee for disclosing the documents and announcing affiliation of Bulgarian citizens to the State Security and the intelligence services of the Bulgarian National Army), Central State Archives and their territorial divisions, Scientific Archive of the Bulgarian Academy of Sciences, Archival collection of the Sofia University.
2. Kristina Popova et al., eds., *Women and Minorities: Ways of Archiving*, vol. 1 (Sofia–Vienna: Semarsh, 2009), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17495708>; Kristina Popova and Vaska Stancheva-Popkostadinova, eds., *Case Work and Social Control in the 20th Century*, vol. 2 (Sofia: Semarsh, 2010), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17495865>; Kristina Popova and Nurie Muratova, eds., *Women and Minorities Archives: Subjects of Archiving*, vol. 3 (Blagoevgrad, 2011), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17495909>; Nurie Muratova, Kristina Popova, and Georgeta Nazarska, eds., *To Come Out of the Shadow: Unpublished Works of Zlatka Cholakova and Olga Chavova*, vol. 4 (Blagoevgrad, 2016), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17496004>; Anastassia Pashova and Nurie Muratova, eds., *Roma Archive: Democratic Publicity by Right of History*, vol. 5

Bazı kadınların, kendileri tarafından bilinçli olarak oluşturulmuş ve korunmuş biri resmi, diğeri gizli olmak üzere iki ayrı arşive sahip olması; bazıları içinse sözde “klasik” arşivlerde tarihsel izlerine ulaşmanın neredeyse imkânsız hâle gelmesi, bu kadınların siyaset, bilim ve edebiyat alanlarından “tasfiye edilmeleriyle” şekillenen yaşam seriyeleri izlendiğinde adeta kendiliğinden açıklığa kavuşur.

Dr. Muratova'nın en süreklilik arz eden akademik ilgi alanlarından biri kadın ve azınlık arşivleri arasındaki simbiyozdur. Yazar, kitabının yanı sıra, 2009 yılından bu yana Women and Minorities Archives [Kadın ve Azınlık Arşivleri] başlıklı kitap dizisini⁴ yayımlayan Balkanistic Forum – International University Seminar for Studies and Specialization ekibinin de aktif bir üyesidir.

Muratova, 2025 yılında bu temayı, “Political Repression of Muslim Women during the Communist Regime: Women's Resistance Networks and Civic Rehabilitation” [Komünist Rejim Döneminde Müslüman Kadınlara Yönelik Siyasal Baskı: Kadınların Direniş Ağları ve Sivil Rehabilitasyon] başlıklı araştırma projesiyle daha da derinleştirir; 20. yüzyılın ikinci yarısında Bulgaristan'da Müslümanlar'a yönelen ve giderek yoğunlaşan asimilasyon politikalarına karşı direnişte kadınların rolüne dair özgün yazılı belgeler ile sözlü tanıklıkları bir araya getirmeyi amaçlar. Bu çalışmanın bir sonucu olarak Nurie Muratova, Sofya ve Filibe'de ve Batı Rodoplar'daki çeşitli köylerde sergilenen bir foto-belgesel sergi hazırlar.⁵

Nurie Muratova'nın kitabı yayımlanmasının ardından, Bulgaristan tarihyazımı ve beşeri bilimler alanında

this topic in the research project 'Political Repression of Muslim Women during the Communist Regime: Women's Resistance Networks and Civic Rehabilitation', which collected authentic written documents and oral testimonies on women's participation in resistance to the gradual assimilation of Muslims in Bulgaria in the second half of the twentieth century. As a result of this, Nurie Muratova prepared a photo-documentary exhibition, shown in Sofia, Plovdiv, and a number of villages in the Western Rhodopes and also made available online.³

Since its publication, Nurie Muratova's book has become an event for Bulgarian historiography and humanities, and currently represents a fundamental course for university teaching and combining the opportunities of archival studies, social history and women's history. Taking a snapshot of the current situation of women's archives and archival collections in the country, it raises a number of questions about the creation and maintenance of archives of a wide range of marginalized communities – ethnic, religious, professional, cultural, regional, etc.

4. Kristina Popova vd., der., *Women and Minorities: Ways of Archiving*, cilt 1 (Sofia-Vienna: Semarsh, 2009), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17495708>; Kristina Popova ve Vaska Stancheva-Popkostadinova, der., *Case Work and Social Control in the 20th Century*, cilt 2 (Sofia: Semarsh, 2010), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17495865>; Kristina Popova ve Nurie Muratova, der., *Women and Minorities Archives: Subjects of Archiving*, cilt 3 (Blagoevgrad, 2011), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17495909>; Nurie Muratova, Kristina Popova ve Georgeta Nazarska, der., *To Come Out of the Shadow: Unpublished Works of Zlatka Cholakova and Olga Chavova*, cilt 4 (Blagoevgrad, 2016), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17496004>; Anastasia Pashova ve Nurie Muratova, der., *Roma Archive: Democratic Publicity by Right of History*, cilt 5 (Blagoevgrad, 2017), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17496061>; Nurie Muratova, *Women beyond the Archive: Invisible Histories of Women in Bulgaria*, cilt 6 (Blagoevgrad, 2021), <https://doi.org/10.5281/zenodo.5718857>; Evelina Kelbecheva ve Nurie Muratova, der., *The Voice of the Silent: Research in Honor of Assoc. Prof. Dr. Anastasiya Pashova*, cilt 7 (Blagoevgrad: Bon Print, 2021), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17494521>; Zeynep Zafer ve Nurie Muratova, *Turkology in Exile: Mefkûre Mollova. A Biographical Study*, cilt 8 (Blagoevgrad, 2022), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17494707>; Zeynep Zafer, der., “My name, that's my face”: 50 Years since the Kornitsa Protests, cilt 9 (Blagoevgrad, 2023), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17494992>; Milena Angelova ve Begi Hussein, *Village of Draginovo (Korovo): Contested Identities and Assimilation Policies*, cilt 10 (Blagoevgrad: Balkanistic Worlds, 2025), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17495228>.

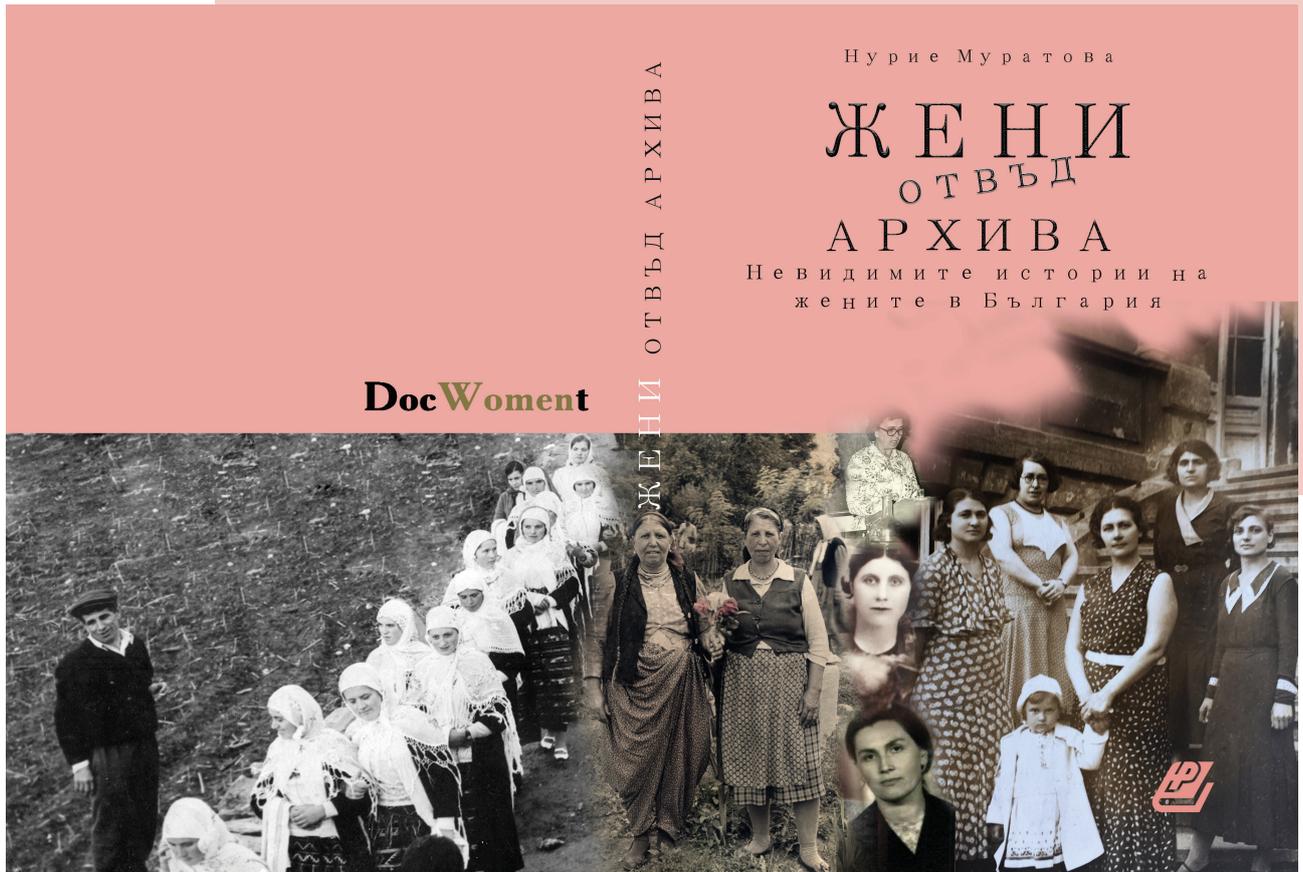
5. Sergiye <https://women.balkanistica.com/exhibition/> adresinden çevrimiçi olarak da erişilebilir.

(Blagoevgrad, 2017), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17496061>; Nurie Muratova, *Women beyond the Archive: Invisible Histories of Women in Bulgaria*, vol. 6 (Blagoevgrad, 2021), <https://doi.org/10.5281/zenodo.5718857>; Evelina Kelbecheva and Nurie Muratova, eds., *The Voice of the Silent: Research in Honor of Assoc. Prof. Dr. Anastasiya Pashova*, vol. 7 (Blagoevgrad: Bon Print, 2021), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17494521>; Zeynep Zafer and Nurie Muratova, *Turkology in Exile: Mefkûre Mollova. A Biographical Study*, vol. 8 (Blagoevgrad, 2022), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17494707>; Zeynep Zafer, ed., “My name, that's my face”: 50 Years since the Kornitsa Protests, vol. 9 (Blagoevgrad, 2023), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17494992>; Milena Angelova and Begi Hussein, *Village of Draginovo (Korovo): Contested Identities and Assimilation Policies*, vol. 10 (Blagoevgrad: Balkanistic Worlds, 2025), <https://doi.org/10.5281/zenodo.17495228>.

3. The exhibition can be accessed online at: <https://women.balkanistica.com/exhibition/>

önemli bir etki uyandırır; bugün üniversite eğitiminde arşiv çalışmaları, sosyal tarih ve kadın tarihi alanlarının sunduğu imkânları bir arada düşünmeyi mümkün kılan temel bir ders olarak değerlendirilmektedir.

Kitap, ülkedeki kadın arşivleri ve arşiv koleksiyonlarının mevcut durumuna dair analitik bir panorama sunmakla kalmaz etnik, dinsel, mesleki, kültürel ve bölgesel bir yelpazeye yayılan marjinalleştirilmiş toplulukların arşivlerinin oluşturulması ve sürdürülmesine ilişkin çok sayıda kritik soruyu da gündeme getirmektedir.

Kadın Koleksiyonları Kütüphaneler, Arşivler ve Farkındalık

Women's Collections Libraries, Archives, and Consciousness¹

Aslı Davaz

Araştırmacı, Yazar, Kadın Tarihi Arşivcisi

İngilizceye çeviren / Translated into English by Nil Abik

Çeviri düzeltmeni / Translation proofreader Alisha Erözer

“Kitap, genel olarak kadın koleksiyonlarının yalnızca tarihsel mirası korumakla kalmadığını, aynı zamanda feminist araştırmayı, öğretimi ve toplumsal farkındalığı destekleyen dinamik yapılar olduğunu gösterir.”

“Overall, the book demonstrates that women's collections not only preserve historical heritage but also function as dynamic structures that support feminist research, teaching, and social awareness.”

Bu çalışma, Suzanne Hildenbrand'ın konuk editörlüğünde hazırlanan *Special Collections*² dergisinin Women's Collections başlıklı özel sayısının 1986 yılında Haworth Press tarafından kitaplaştırılmış halidir. Collections [Koleksiyonlar] ve Access [Erişim] başlıklı iki ana bölümden oluşur. Eser, kütüphane ve arşivlerdeki kadın koleksiyonlarının evrimini ve önemini temel bir çerçevede sunarak bu koleksiyonların, hem feminist düşüncenin hem de feminist eylemin bir ürünü ve aracı olarak gelişimini izler.

This work constitutes the book version of the special issue entitled 'Women's Collections' of the journal *Special Collections*, guest-edited by Suzanne Hildenbrand and published as a volume by Haworth Press in 1986. The volume is structured in two main sections, titled *Collections* and *Access*. The work presents the evolution and significance of women's collections in libraries and archives within a fundamental framework, tracing their development both as a product and as an instrument of feminist thought and action.

The work situates the development of women's collections within the broader framework of contemporary feminism, tracing a trajectory that extends from the early preservation initiatives launched by pioneering activists, through phases of institutional expansion, to

1. Suzanne Hildenbrand, ed., *Women's Collections: Libraries, Archives, and Consciousness* (New York: Haworth Press, 1986).

2. *Special Collections* 3, sy. 3-4 (İlkbahar/Yaz 1986).

Eser, kadın koleksiyonlarının gelişimini güncel feminizmin genel çerçevesi içinde konumlandırırken, öncü aktivistlerin başlattığı erken dönem koruma girişimlerinden kurumsal genişlemeye, oradan da feminist bilinç oluşturma ve kadın araştırmalarının gelişimindeki güncel rollerine uzanan bir süreci takip eder.

Editör Lee Ash Önsöz'de, kadın koleksiyonlarının arşivcilik ve bibliyografik çalışma alanında meşru ve dinamik bir alan olarak ortaya çıktığı tarihsel ana dikkat çeker. Eserin hem akademik titizliğini hem de taşıdığı aktivist niyeti vurgular ve bunu, Amerikan toplumunda kadının yerini yeniden değerlendiren daha geniş bir tarihsel farkındalığın parçası olarak tanımlar. Suzanne Hildenbrand, "Women's Collections Today" [Günümüzde Kadın Koleksiyonları] başlıklı giriş yazısında, feminizmin aktivizm ile akademiyi birbirine bağlayan çift yönlü etkisiyle kadın arşivlerinin ardındaki başlıca itici güç olduğunu belirtir. Kadın koleksiyonlarının tarihini üç ana eğilim ya da aşama üzerinden tartışır. Koruma döneminde (1930'lar–1940'lar), Rosika Schwimmer ve Mary Ritter Beard'in öncülüğünde başlayan *World Center for Women's Archives* [Kadın Arşivleri Dünya Merkezi] girişimi her ne kadar başarısız olsa da Sophia Smith Koleksiyonu'nun (1942) ve Radcliffe Koleji Kadın Hakları Koleksiyonu'nun (1943) kurulmasına ilham vermiştir. Büyüme ve gelişme dönemi (1960'lar–1970'ler), ikinci dalga feminizmin etkisiyle Lesbian Herstory Archives'tan [Lezbiyen Herstory Arşivleri] Texas Woman's University'ye [Teksas Kadın Üniversitesi] uzanan büyük bir genişleme ve feminist kataloglama eleştirilerine dayanan yeni bibliyografik araçların ortaya çıkmasıyla biçimlenir. Feminist bilincin inşası dönemi (1970'ler–1980'ler), *Women in the Community* [Toplumda Kadınlar] ve *Women in Medicine* [Tıpta Kadınlar] gibi projelerle koleksiyonların eğitim ve farkındalık üretiminde etkinleşmesini gösterir. Sonuçta Hildenbrand, temsil eksikliklerine ve feminist desteğin sürekliliğinin gerekli olduğuna dikkat çeker.

Koleksiyonlar

Koleksiyonlar bölümünün ilk yazısı, Kongre Kütüphanesi'nde Kadın Çalışmaları alanında referans kütüphanecisi olarak görev yapmış Sarah Pritchard'ın kaleme aldığı "Library of Congress Resources for the Study of Women" [Kadın Çalışmaları için Kongre Kütüphanesi Kaynakları] başlıklı makaledir. Pritchard bu makalede Kongre Kütüphanesi'ni kadın çalışmaları bakımından dünyanın en zengin ve çok yönlü kurumlarından biri olarak ele alır. Kadınların yaşamlarının, çalışmalarının ve temsillerinin kütüphanenin hemen her formatında, dilinde ve disiplininde izlenebileceğini gösterir.

Pritchard, kurumun tarihinden hareketle kadınları yalnızca birer araştırma konusu ya da yazar olarak değil; aynı zamanda kullanıcı, bağışçı ve personel olarak da

their present roles in fostering feminist consciousness and advancing women's studies.

In the Preface, editor Lee Ash draws attention to the historical moment at which 'women's collections' emerged as a legitimate and dynamic field within archival and bibliographical studies. Lee Ash emphasises both the scholarly rigour of the work and its activist intent, defining it as part of a broader historical awareness which reassesses the place of women in American society. In her introductory essay entitled 'Women's Collections Today', Suzanne Hildenbrand argues that feminism has been the principal driving force behind women's archives through its bidirectional influence linking activism and academia. She discusses the history of women's collections through three principal tendencies or phases. During the preservation period (1930s–1940s), the initiative to establish the World Center for Women's Archives, led by Rosika Schwimmer and Mary Ritter Beard, inspired the founding of the Sophia Smith Collection (1942) and the Radcliffe College Women's Rights Collection (1943), despite the initiative itself ultimately failing. The subsequent period of growth and development (1960s–1970s) was characterised by a major expansion—from the Lesbian Herstory Archives to Texas Woman's University—shaped by the influence of second-wave feminism and accompanied by the emergence of new bibliographical tools grounded in feminist critiques of cataloguing practices. The phase of feminist consciousness-building (in the 1970s–1980s) demonstrates the activation of collections in producing education and awareness through projects such as Women in the Community and Women in Medicine. Ultimately, Hildenbrand draws attention to deficiencies in representation and to the necessity of sustaining feminist support.

Collections

The first article in the Collections section is 'Library of Congress Resources for the Study of Women', written by Sarah Pritchard, who served as a Reference Specialist in Women's Studies at the Library of Congress. In this article, Pritchard presents the Library of Congress as one of the richest and most multifaceted institutions in the world for the study of women. She demonstrates that the lives, work, and representations of women can be traced across nearly every format, language, and discipline within the Library's holdings.

Drawing upon the history of the institution, Pritchard renders women visible not only as subjects of research or as authors, but also as users, donors, and members of staff. From this perspective, the text draws attention to a broad network of women, ranging from early visitors such as Harriet Martineau to the librarian and suffragist Anna Kelton Wiley, as well as philanthropic supporters including Elizabeth Sprague Coolidge, Gertrude

görünür kılar. Bu bakış açısıyla metin, Harriet Martineau gibi erken dönem ziyaretçilerinden kütüphaneci ve süfrajist Anna Kelton Wiley'e; Elizabeth Sprague Coolidge, Gertrude Clarke Whittall, Mary Pickford ve Lillian Gish gibi hayırsever destekçilere uzanan geniş bir kadın ağına dikkat çeker.

Makale ayrıca Kongre Kütüphanesi'ndeki kadın çalışmalarını koleksiyonlarının çeşitliliğini ortaya koyar. Genel koleksiyonlar, resmi devlet yayınları ve süreli yayınlar aracılığıyla geniş bir kaynak tabanı sunar. Nadir Kitap ve Özel Koleksiyonlar ise Susan B. Anthony'nin kitaplığı ile NAWSA'nın (National American Woman Suffrage Association) belgeleri gibi önemli arşivleri barındırır. Çocuk edebiyatı koleksiyonları kız çocuklarının tarihsel temsillerini incelemek için zengin materyaller sağlarken, uluslararası birimler de kadınlar ve feminizm üzerine kapsamlı bir literatür sunar. Hukuk Kütüphanesi de kadınların farklı ülkelerdeki hukuki statülerini incelemeye imkân tanıyan önemli kaynaklar içerir.

Arşiv Kaynakları başlıklı bölümde Telif Hakkı Ofisi'nin, kadın eser sahiplerine ait kayıtları ile Maria Montessori'nin ders notları gibi belgeleri barındırdığına dikkat çekilir. El Yazmaları Bölümü ise oy hakkı hareketi, siyah kadın aktivizmi, reform hareketleri, eğitim, sağlık ve sanat alanlarına ilişkin koleksiyonlarıyla Amerikan kadın tarihinin başlıca arşiv merkezlerinden biri olarak öne çıkar. Pritchard ayrıca mikroform, fotoğraf, film, televizyon, ses kayıtları, müzik ve harita gibi kitap dışı materyal formatlarının önemini vurgular. Sergiler, okumalar, konserler, folklor projeleri, bilgisayarlı kataloglama ve Kadın Programı Ofisi gibi hizmetler aracılığıyla Kongre Kütüphanesi'nin kadın çalışmaları için çok boyutlu bir araştırma kaynağı sunduğu gösterilir.

Kitabın ikinci yazısı, Bilgi ve Kütüphane Çalışmaları Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmış Suzanne Hildenbrand'in Edyth Wynner'in katkılarıyla kaleme aldığı "Women for Peace: The Schwimmer-Lloyd Collection of the New York Public Library" [Barış için Kadınlar: New York Halk Kütüphanesi Schwimmer-Lloyd Koleksiyonu] başlıklı makaledir. Bu makale, New York Halk Kütüphanesi'ndeki Schwimmer-Lloyd Koleksiyonu'nu kadın barış aktivizmi, feminizm ve enternasyonalist siyaset tarihinin, 19. yüzyıl sonundan 20. yüzyıl ortasına uzanan dönemi için benzersiz bir arşiv olarak tanıtır. Macar feminist Rosika Schwimmer ile Amerikalı barış aktivisti Lola Maverick Lloyd'un kişisel arşivlerinden oluşan koleksiyon, iki kadının faaliyetlerini belgeleyen kapsamlı bir materyal birikimini içerir. Her ikisi de Uluslararası Kadın Barış ve Özgürlük Ligi'nin kurucuları arasında yer almış; oy hakkı mücadelesi, toplumsal reform ve savaş karşıtı siyaset arasındaki bağlantıları görünür kılmıştır.

Clarke Whittall, Mary Pickford, and Lillian Gish.

The article also reveals the diversity of women's studies collections at the Library of Congress. The general collections, official government publications, and periodicals provide a broad resource base. The Rare Book and Special Collections, in turn, house significant archives such as the library of Susan B. Anthony and the records of NAWSA [National American Woman Suffrage Association]. Children's literature collections offer rich materials for examining the historical representations of girls, while the international divisions provide an extensive body of literature on women and feminism. The Law Library likewise contains important resources that enable the study of women's legal status across different countries.

In the section entitled 'Archival Resources', attention is drawn to the holdings of the Copyright Office, which contain records relating to women authors, as well as documents such as Maria Montessori's lecture notes. The Manuscript Division likewise stands out as one of the principal archival centres for American women's history, with collections relating to the suffrage movement, Black women's activism, reform movements, education, health, and the arts. Pritchard also emphasises the significance of non-book material formats, including microforms, photographs, films, television materials, sound recordings, music, and maps. Through services such as exhibitions, readings, concerts, folklore projects, computerised cataloguing and the Women's Programme Office, the Library of Congress is shown to offer a multidimensional research resource for women's studies.

The second article in the book is entitled 'Women for Peace: The Schwimmer-Lloyd Collection of the New York Public Library', written by Suzanne Hildenbrand, who served as a faculty member in the School of Information and Library Studies, with contributions by Edyth Wynner. The article introduces the Schwimmer-Lloyd Collection at the New York Public Library as a unique archive for the history of women's peace activism, feminism, and internationalist politics from the late nineteenth century to the mid-twentieth century. The collection, consisting of the personal archives of the Hungarian feminist Rosika Schwimmer and the American peace activist Lola Maverick Lloyd, contains an extensive body of material documenting the activities of these two women. Both were among the founders of the Women's International League for Peace and Freedom and helped to make visible the connections between the struggle for suffrage, social reform, and anti-war politics.

The article summarises Schwimmer's career, tracing it from her origins in Hungary through her work in journalism and the suffrage movement to the 1913 Budapest

Makale, Schwimmer'in Macaristan'daki kökenlerinden gazetecilik ve oy hakkı çalışmalarına, 1913 Budapeşte Kongresi'ne, Jane Addams'la birlikte barış örgütlenmesindeki rolüne ve ABD'de karşılaştığı baskılara uzanan kariyerini özetler. Bu sürece paralel olarak Lloyd'un, Schwimmer'in etkisiyle kararlı bir barış aktivistine dönüşümü anlatılır. Savaşın, kadınların belgesel mirasını yok edeceği düşüncesiyle Schwimmer'in geliştirdiği Kadın Arşivleri Dünya Merkezi önerisi ve bu vizyonun somut bir yansıması olarak değerlendirilen Schwimmer-Lloyd Koleksiyonu incelenir. Yaklaşık 518 raf metre belgeden oluşan koleksiyonun kapsamı aktarılır ve araştırmacılar tarafından az kullanılmasına rağmen kadın tarihi ile barış ve enternasyonalizm araştırmaları bakımından taşıdığı önem vurgulanır.

Kitabın üçüncü makalesi, Bethune Müzesi Arşivleri Direktörü olarak görev yapmış Bettye Collier-Thomas tarafından yazılan "Towards Black Feminism: The Creation of the Bethune Museum-Archives" [Siyah Feminizmine Doğru: Bethune Müze-Arşivlerinin Oluşturulması] başlıklı çalışmadır. Collier-Thomas 1982'de Ulusal Tarihi Alan ilan edilen Washington D.C.'deki Council House bünyesinde kurulan Mary McLeod Bethune Anıt Müzesi ve Siyah Kadınlar Tarihi Ulusal Arşivi'nin uzun ve zorlu kuruluş sürecini anlatır. Kurumun temeli Bethune'un, siyah kadınların bireysel ve kolektif başarılarının mutlaka belgelenmesi gerektiğine dair inancına dayanır. Bu düşünce, onun NACW-National Association of Colored Women'daki [Ulusal Siyah Kadınlar Derneği] liderliği, Carter G. Woodson'un siyah tarihyazımına yönelik girişimleri ve National Council of Negro Women – NCNW'yi [Ulusal Zenci Kadınlar Konseyi] kurmasıyla biçimlenir. Makale ayrıca NCNW'nin Kadın Arşivleri Dünya Merkezi girişimiyle kurduğu kısa süreli işbirliğini; Dorothy Porter'ın yönettiği WCWA Negro Women's Committee'nin [WCWA Zenci Kadınlar Komitesi] faaliyetlerini ve siyah kadınlara dair kayıtların temel feminist arşiv girişimlerinde tam anlamıyla yer bulamamasına yol açan irksal ve kurumsal gerilimleri ele alır.

WCWA'nın dağılmasından sonra NCNW, Bethune'un arşiv vizyonunu yaklaşık kırk yıl boyunca Archives Committee [Arşiv Komitesi] ve Museum-Archives Department [Müze-Arşiv Departmanı] aracılığıyla sürdürür. Dorothy Porter ve Sue Bailey Thurman'ın katkılarıyla sergiler, yayın faaliyetleri (örneğin *Aframerican Woman's Journal*), görsel tarih projeleri, kültürel miras çalışmaları ve kalıcı bir arşiv merkezi kurma girişimleri yürütülür; tüm bu çalışmalar finansman ve personel yetersizliklerine rağmen siyah kadın tarihinin toplumun her kesimine ulaşmasına katkı sağlar. Makale, 1979'da Bethune Müzesi Arşivleri'nin açılmasıyla birlikte NCNW'nin kapsamlı örgütsel kayıtları, ev içi hizmet sektörü ve moda tasarımına ilişkin koleksiyonları, Polly Cowan, Susie Green, Dovey Johnson Roundtree gibi

Congress, her role in peace organising alongside Jane Addams, and the pressures she faced in the United States. In parallel with this trajectory, the article recounts Lloyd's transformation into a committed peace activist under Schwimmer's influence. It also examines Schwimmer's proposal for a "World Center for Women's Archives," developed from her concern that war would destroy women's documentary heritage, and considers the Schwimmer-Lloyd Collection as a concrete reflection of this vision. The scope of the collection—comprising approximately 518 linear metres of documents—is outlined, and, despite its relatively limited use by researchers, its significance for the study of women's history, peace movements, and internationalism is emphasised.

The third article in the book is entitled 'Towards Black Feminism: The Creation of the Bethune Museum-Archives', written by Bettye Collier-Thomas, who served as Director of the Bethune Museum-Archives. The study recounts the long and difficult process of establishing the Mary McLeod Bethune Memorial Museum and the National Archives for Black Women's History, founded within the 'Council House' in Washington, D.C., which was designated a National Historic Site in 1982. The institution is founded upon Bethune's conviction that the individual and collective achievements of Black women must be systematically documented. This vision was shaped through her leadership within the NACW – National Association of Colored Women, her engagement with Carter G. Woodson's initiatives in Black historiography, and her founding of the National Council of Negro Women (NCNW). The article also examines the brief collaboration between the NCNW and Mary Beard's World Center for Women's Archives (WCWA) initiative; the activities of the WCWA Negro Women's Committee, directed by Dorothy Porter; and the racial and institutional tensions that prevented records relating to Black women from being fully incorporated into early feminist archival initiatives.

*After the dissolution of the WCWA, the NCNW sustained Bethune's archival vision for nearly forty years through its Archives Committee and the Museum-Archives Department. With the contributions of Dorothy Porter and Sue Bailey Thurman, a range of initiatives were undertaken, including exhibitions, publishing activities (such as the *Aframerican Woman's Journal*), visual history projects, cultural heritage studies, and efforts to establish a permanent archival centre. Despite persistent shortages of funding and personnel, these initiatives contributed to making the history of Black women accessible to wider segments of society. The article demonstrates that, with the opening of the Bethune Museum-Archives in 1979, a rich collection was formed, comprising the extensive organisational records of the NCNW, collections relating to the domestic service sector and fashion design,*

isimlere ait özel arşivleri, çok sayıda tarihsel fotoğraf, görsel-işitsel materyal ve Siyah kadın çalışmaları yayınlarını içeren zengin bir koleksiyonun oluştuğunu gösterir. Tüm bu materyaller, Bethune'un siyah kadınların tarihine adanmış ulusal bir arşiv kurma yönündeki uzun soluklu hayalinin somutlaşmış halini temsil eder.

Dördüncü yazı, kolej arşivlerinde ve Sophia Smith Koleksiyonu'nda yöneticilik yapmış Mary-Elizabeth Murdock tarafından kaleme alınan "Exploring Women's Lives: Historical and Contemporary Resources in the College Archives and The Sophia Smith Collection at Smith College" [Kadınların Yaşamlarını Keşfetmek: Smith College Arşivleri ve Sophia Smith Koleksiyonu'ndaki Tarihsel ve Güncel Kaynaklar] başlıklı makaledir. Murdock, Smith College'da bulunan iki önemli kadın tarihi arşivinin, College Archives ve Sophia Smith Collection'ın, tarihsel gelişimini ve kapsamını ele alır. Sophia Smith'in mirasına dayanan College Archives [Kolej Arşivleri], mezun Nina Eliza Browne'in Sophia Smith ve kampüs yaşamına ilişkin oluşturduğu Tarihsel Koleksiyon'undan doğmuş, 1940'ta resmi bir arşiv birimine dönüşmüştür. Margaret Storrs Grierson'ın yönetiminde arşiv; resmi yayınlar, idari ve akademik kayıtlar, 1879'dan itibaren sınıf dosyaları, fotoğraflar ve öğrenci örgütlerine, özel programlara ve kadın eğitimi çalışmalarına ait materyallerle genişlemiştir. Tüm bu belgeler, önde gelen bir kadın koleji olan Smith College'in hem entelektüel birikimini hem de toplumsal gelişimini yansıtır.

Sophia Smith Koleksiyonu ise 1942'de Collection of Women's Writings [Kadın Yazarların Eserleri Koleksiyonu] adıyla kurulmuş, 1946'da bugünkü adını almış ve Grierson tarafından edebiyat merkezli bir yapıdan kadınların entelektüel ve toplumsal tarihini belgeleyen geniş kapsamlı bir arşive dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm el yazmaları, aile arşivleri, örgüt kayıtları, broşürler, süreli yayınlar, görsel materyaller ve efemera gibi çeşitli kaynakların toplanmasıyla gerçekleşmiştir. Schlesinger Kütüphanesi'nden farklı olarak bu koleksiyon yalnızca ABD'li kadınlarla sınırlı kalmayıp uluslararası düzeyde kadınlara ilişkin materyalleri de biriktirmeyi hedeflemiştir. 1980'lere gelindiğinde eğitim, meslekler, toplumsal reform, barış hareketleri, sağlık, sanayi, bilim, sanat ve spor gibi alanlarda kapsamlı kaynaklara sahip olmuş ve Clara Barton, Margaret Sanger ve Dorothy Kenyon gibi önemli kadınların kişisel belgelerini barındıran zengin bir arşive dönüşmüştür.

Makale ayrıca erişim politikaları, okuma salonu hizmetleri, konferanslar, sergiler, sempozyumlar, yayınlar ve dijitalleştirme çalışmalarını inceleyerek bu iki arşivin nasıl işlediğini gösterir. Bu yönleriyle Kolej Arşivleri ve Sophia Smith Koleksiyonu'nun geçmişteki ve günümüzdeki kadın yaşamlarını araştırmak için giderek zenginleşen ve genişleyen önemli kaynaklar haline geldiğini vurgular.

personal archives belonging to figures such as Polly Cowan, Susie Green, and Dovey Johnson Roundtree, as well as numerous historical photographs, audio-visual materials, and publications in Black women's studies. All these materials represent the realisation of Bethune's long-standing vision of establishing a national archive dedicated to the history of Black women.

The fourth article, entitled 'Exploring Women's Lives: Historical and Contemporary Resources in the College Archives and The Sophia Smith Collection at Smith College', is written by Mary-Elizabeth Murdock, who served as Director of the College Archives and the Sophia Smith Collection. Murdock examines the historical development and scope of two important women's history archives at Smith College: the College Archives and the Sophia Smith Collection. The College Archives, founded upon the legacy of Sophia Smith, originated from the "Historical Collection" created by alumna Nina Eliza Browne concerning Sophia Smith and campus life, and became an official archival unit in 1940. Under the direction of Margaret Storrs Grierson, the archives expanded to include official publications, administrative and academic records, class files dating from 1879 onwards, photographs, and materials relating to student organisations, special programmes, and initiatives in women's education. Taken together, these documents reflect both the intellectual heritage and the social development of Smith College as a leading women's college.

The Sophia Smith Collection was established in 1942 under the title "Collection of Women's Writings" and received its present name in 1946; it was transformed by Grierson from a literature-centred structure into a comprehensive archive documenting the intellectual and social history of women. This transformation was achieved through the collection of diverse sources, including manuscripts, family archives, organisational records, pamphlets, periodicals, visual materials, and ephemera. Unlike the Schlesinger Library, the collection did not restrict itself to materials relating solely to American women, but aimed to gather resources concerning women at an international level. By the 1980s, it had developed into a rich archive containing extensive materials in fields such as education, professions, social reform, peace movements, health, industry, science, the arts, and sport and included the personal papers of prominent women such as Clara Barton, Margaret Sanger, and Dorothy Kenyon.

The article also examines access policies, reading room services, conferences, exhibitions, symposia, publications, and digitisation initiatives, demonstrating how these two archives operate. In this respect, it emphasises that the College Archives and the Sophia Smith Collection have become increasingly rich and expansive

Kitabın beşinci yazısı, Arthur ve Elizabeth Schlesinger Kütüphanesi'nin yöneticiliğini yapmış Patricia Miller King tarafından kaleme alınan "Forty Years of Collecting on Women: The Arthur and Elizabeth Schlesinger Library on the History of Women in America, Radcliffe College" [Kadınlar Üzerine Kırk Yıllık Koleksiyon: Radcliffe College, Amerika'da Kadın Tarihi için Arthur ve Elizabeth Schlesinger Kütüphanesi] başlıklı makaledir. King'in makalesi, Radcliffe College bünyesindeki Arthur ve Elizabeth Schlesinger Kütüphanesi'nin küçük bir girişimden, Amerika'da kadın tarihinin önde gelen kurumlarından birine dönüşümünü anlatır. Bu tarihsel süreç, 1930'larda Mary Ritter Beard'ın öncülük ettiği ancak maddi yetersizlikler nedeniyle kısa ömürlü olan Kadın Arşivleri Dünya Merkezi girişimine kadar uzanır. Her ne kadar bu girişim kalıcı bir kurum haline gelemese de daha sonra ortaya çıkan kadın koleksiyonlarının oluşumuna zemin hazırlamıştır. 1940'larda Smith College'daki Sophia Smith Koleksiyonu ile Radcliffe'teki Kadın Hakları Koleksiyonu, Beard'ın vizyonu doğrultusunda bir araya getirilen belgeleri devralarak bu mirası sürdürmüştür.

Radcliffe'te kütüphanenin çekirdeğini, süfrajist Maud Wood Park'ın 17. yüzyıldan 1940'lara uzanan Kadın Hakları Koleksiyonu oluşturur. Ada Comstock ve Wilbur K. Jordan'ın görevleri sırasında, Arthur M. Schlesinger ve Mary Beard'ın yönlendirmeleriyle bu küçük ölçekli oy hakkı arşivi, Amerikan kadınlarına dair kapsamlı bir araştırma kütüphanesine dönüştürülmüştür. Sonraki dönemlerde direktörler ve danışma kurulları, koleksiyon politikalarını genişleterek; aile arşivleri, kadın örgütleri, emek ve meslek tarihleri, siyaset, hukuk, din, tıp, toplumsal reform, eğitim ve gündelik yaşam gibi alanları da kapsayan bir yapı oluşturmuştur. Makale, süfrajist öncülerin belgeleri ile kadın örgütlerinin kayıtlarının yanı sıra hükümet, sendikalar, sosyal hizmet, sağlık, üreme hakları ve din alanlarına ilişkin kaynakların oluşturduğu geniş materyal çeşitliliğine dikkat çeker. Aile arşivleri ve günlükler kadınların gündelik yaşam deneyimlerini görünür kılarken, Siyah Kadınlar Sözlü Tarih Projesi de daha önce yeterince belgelenmemiş yaşamları kayıt altına alır. Kütüphane kitap, süreli yayın, efemera, görsel materyal ve yemek kültürü koleksiyonlarıyla birlikte tasnif çalışmaları, mikrofilm, sözlü tarih ve burs projeleri geliştirerek 40. yılında olgun bir kadın tarihi merkezi haline gelmiştir.

Texas Woman's University'de (TWU) Kütüphaneler Direktörü olarak görev yapmış Elizabeth Snapp'in kaleme aldığı "The Woman's Collection, The Texas Woman's University Library" [Kadın Koleksiyonu, Teksas Kadın Üniversitesi Kütüphanesi] başlıklı altıncı makale, üniversitedeki Kadın Koleksiyonu'nun ABD'deki en erken ve iddialı kadın merkezli araştırma koleksiyonlarından biri olarak nasıl geliştiğini anlatır. Üniversitenin kadın yazarlara ve kadınların entelektüel katkılarına yönelik

resources for researching both past and contemporary women's lives.

The fifth article in the book, entitled 'Forty Years of Collecting on Women: The Arthur and Elizabeth Schlesinger Library on the History of Women in America, Radcliffe College', is written by Patricia Miller King, who served as Director of the Arthur and Elizabeth Schlesinger Library at Radcliffe College from a small initiative into one of the leading institutions for women's history in the United States. This historical trajectory extends back to the World Center for Women's Archives initiative led by Mary Ritter Beard in the 1930s, which, although short-lived due to financial constraints, laid the groundwork for the formation of later women's collections. In the 1940s, the Sophia Smith Collection at Smith College and the Women's Rights Collection at Radcliffe continued this legacy by incorporating documents assembled in accordance with Beard's vision.

At Radcliffe, the core of the library was formed by the Women's Rights Collection of suffragist Maud Wood Park, spanning from the seventeenth century to the 1940s. During the tenures of Ada Comstock and Wilbur K. Jordan, and under the guidance of Arthur M. Schlesinger and Mary Beard, this small suffrage archive was transformed into a comprehensive research library on American women. In subsequent periods, directors and advisory boards expanded the collection policies, establishing a structure that encompassed family archives, women's organisations, labour and professional histories, politics, law, religion, medicine, social reform, education, and daily life. The article draws attention to the wide range of materials, including the papers of suffragist pioneers and the records of women's organisations, as well as sources relating to government, trade unions, social services, health, reproductive rights, and religion. While family archives and diaries make women's everyday experiences visible, the Black Women's Oral History Project documents lives that had previously been insufficiently recorded. Through its collections of books, periodicals, ephemera, visual materials, and culinary culture, together with initiatives in cataloguing, microfilming, oral history, and fellowship programmes, the library had, by its fortieth anniversary, developed into a mature centre for women's history.

The sixth article, entitled 'The Woman's Collection, The Texas Woman's University Library', written by Elizabeth Snapp, who served as Director of Libraries at Texas Woman's University (TWU), recounts how the Woman's Collection at the university developed into one of the earliest and most ambitious women-centred research collections in the United States. Emerging from the

ilgisinden doğan koleksiyon, 1932'de Mary S. Buffum ve Başkan Louis H. Hubbard'ın öncülüğünde kurulmuştur. Başlangıçta yalnızca altmış eserden oluşan bu derme, kısa sürede kadınların yaşamlarını, başarılarını ve toplumsal koşullarını belgeleyen yüzlerce ciltlik bir koleksiyona ulaşmıştır. Koleksiyonun içeriği edebiyat, biyografi, eğitim, emek, reform, ev kültürü ve oy hakkı gibi geniş bir alanı kapsar.

Kurumun yöneticileri koleksiyonu profesyonelleştirerek odağını Amerikan kadınları üzerine yoğunlaştırmış; el yazmaları, nadir kitaplar, süreli yayınlar, mikrofilmler ve kadın örgütü kayıtlarını sağlayan kapsamlı bir araştırma merkezine dönüştürmüştür. 1970'ler ve 1980'lerde özel bir mekân, uzman personel ve artırılmış finansman desteğiyle koleksiyon daha da güçlenmiştir. Bu dönemde Texas Women's History Project [Teksas Kadın Tarihi Projesi] dosyaları, Hermine Tobolowsky'nin Teksas Eşit Haklar Değişikliği belgeleri, Claire Myers Owens'in mektupları ve siyasetten toplumsal reforma, sağlıktan eğitime ve sanat alanına uzanan geniş bir yelpazedeki arşiv malzemeleri koleksiyona kazandırılmıştır.

Günümüzde Woman's Collection, 24 binden fazla kitap, 2 350 süreli yayın cildi, nadir kitaplar, kapsamlı bir mikrofilm koleksiyonu, Teksaslı ve Amerikalı kadınların tarihini belgeleyen el yazması arşivi içerir. Yaklaşık 22 bin mikrofilm TWU'yu kadın çalışmaları araştırmalarında önde gelen kurumlarla aynı düzeye taşımaktadır. Üniversite yönetiminin, kadın akademisyenlerin ve eyalet girişimlerinin desteğiyle koleksiyon kadınların yaşamlarına, emeğine, aktivizmine ve yaratıcılığına ilişkin belgesel mirası koruyan canlı bir araştırma merkezi olarak konumlanmaktadır.

Yedinci makale University of Waterloo Library'de [Waterloo Üniversitesi Kütüphanesi] Özel Koleksiyonlar sorumlusu olarak görev yapmış Susan Bellingham'ın yazdığı "Women's Studies Collections in the University of Waterloo Library" [Waterloo Üniversitesi Kütüphanesi'nde Kadın Çalışmaları Koleksiyonları] adlı çalışmadır. Yazar bu makalede, Waterloo Üniversitesi Kütüphanesi'ni Doris Lewis Nadir Kitap Odası ve kadın tarihinin temel koleksiyonlarından biri olan Lady Aberdeen Library on the History of Women [Lady Aberdeen Kadın Tarihi Kütüphanesi] etrafında gelişmiş, Kanada'nın en dinamik kadın tarihi merkezlerinden biri olarak tanımlar. 1960'ların ortasında Kanada Ulusal Kadınlar Konseyi'nin yaptığı, kadınlar tarafından yazılmış ya da kadınlar hakkında kaleme alınmış yaklaşık 2 bin kitaptan oluşan bağış mevcut nadir kitap ve arşivleri de kapsayan kapsamlı bir koleksiyonun temelini oluşturur. Bu dört yüzyıllık birikim; kadın örgütleri, kitapçılar, devlet destekleri ve fakülte girişimleriyle güçlenerek, Waterloo'yu alanında ulusal bir merkez haline getirir.

university's interest in women writers and women's intellectual contributions, the collection was established in 1932 under the leadership of Mary S. Buffum and the university's president, Louis H. Hubbard.. Initially consisting of only sixty works, this collection soon expanded to include hundreds of volumes documenting women's lives, achievements, and social conditions. The collection encompasses a wide range of subjects, including literature, biography, education, labour, reform, domestic culture, and suffrage.

The institution's administrators professionalised the collection and concentrated its focus on American women, transforming it into a comprehensive research centre containing manuscripts, rare books, periodicals, microfilms, and records of women's organisations. During the 1970s and 1980s, the collection was further strengthened through the provision of a dedicated space, specialised staff, and increased financial support. In this period, the collection was enriched with materials such as the files of the Texas Women's History Project, the documents of Hermine Tobolowsky concerning the Texas Equal Rights Amendment, the correspondence of Claire Myers Owens, and a wide range of archival materials extending from politics and social reform to health, education, and the arts.

Today, the Woman's Collection contains more than 24,000 books, 2,350 volumes of periodicals, rare books, an extensive microfilm collection, and a manuscript archive documenting the history of Texan and American women. Approximately 22,000 microfilms place TWU on a par with leading institutions in women's studies research. With the support of the university administration, women scholars, and state initiatives, the Collection is positioned as a dynamic research centre preserving the documentary heritage of women's lives, labour, activism, and creativity.

The seventh article, entitled 'Women's Studies Collections in the University of Waterloo Library', is written by Susan Bellingham, who served Head of Special Collections at the University of Waterloo Library. In this article, the author describes the University of Waterloo Library as one of Canada's most dynamic centres for women's history, developed around the Doris Lewis Rare Book Room and the Lady Aberdeen Library on the History of Women, one of the foundational collections for the study of women's history. A donation made in the mid-1960s by the National Council of Women of Canada—comprising approximately 2,000 books written by women or about women—formed the basis of a comprehensive collection that also included existing rare books and archival materials. This accumulation spanning four centuries was strengthened through the contributions of women's organisations, booksellers, government support, and

Makale, kütüphane koleksiyonlarının kadın çalışmalarının gelişimiyle paralel ilerlediğini belirtir: 1970'lerde *Canadian Newsletter of Research on Women* [Kadın Araştırmaları Üzerine Kanada Bülteni] yayımlanmaya ve Kadın Çalışmaları Programı biçimlenmeye başlamıştır. Kütüphane; kadınların statüsü, eğitimi, ev yaşamı ve edebi üretimi üzerine kaynakların yanı sıra Fransız kadın yazarlarına, oy hakkı literatürüne ve Kanadalı kadınların yaşamlarına ilişkin öncü anlatılar, günlükler ve biyografilerden oluşan geniş bir derme geliştirmiştir. Ayrıca İngiliz kadın dergileri, ev içi rehberler, özel basıklar ve dans koleksiyonları da kadınların kültürel deneyimlerini farklı açılardan incelemeye imkân tanıyan önemli kaynaklar arasında yer alır.

Waterloo koleksiyonlarının en güçlü yanı, başından itibaren kadın merkezli tasarlanmış arşiv olmalarıdır. Bu koleksiyonda Dr. Elizabeth Smith Shortt'in günlük ve mektupları, 1929'da "Kişiler Davası" olarak anılan 5 Kanadalı aktivistin hukuk mücadelesinin belgeleri, Dorothea Palmer davasına ilişkin kayıtlar, kadın meslekleri, örgütleri ve Royal Commission on the Status of Women'a [Kadının Statüsü Üzerine Kraliyet Komisyonu] ait belgeler yer alır. Mikrofilm setleri ve temel bibliyografyalarla tamamlanan bu birikim Waterloo'yu, Kanada kadın tarihi araştırmaları bakımından önemli bir başvuru noktası olarak öne çıkarır.

Bu bölümün son makalesi, Suzanne Hildenbrand'in kaleme aldığı "From Tradition to Trend: Small but Noteworthy Collections" [Gelenekten Trende: Küçük ama Dikkate Değer Koleksiyonlar] başlıklı metindir. Makale, geniş hacimli tarihsel kadın arşivlerinden ziyade, 1970'lerden itibaren feminist iradenin ortaya çıkardığı küçük ölçekli koleksiyonlara yönelir. Bu yeni nesil merkezler, yalnızca geçmişe dönük belge biriktiren geleneksel arşivlerden farklı olarak eğitim, çalışma hayatı, siyaset ve cinsellik alanlarında yürürlükteki yasaları, işe alım uygulamalarını, eğitim politikalarını ve toplumsal tutumları değiştirmek için kanıt toplar. Çoğu fiziksel bakımdan mütevazı boyutlarda olsa da toplumsal değişim üzerindeki entelektüel ve politik etki bakımından güçlüdür.

Eğitim alanında UC Berkeley'deki Center for the Study, Education and Advancement of Women [Kadın Araştırmaları, Eğitimi ve Gelişimi Merkezi] ile Toronto'daki OISE Women's Educational Resources Centre [OISE Kadın Eğitsel Kaynaklar Merkezi] kampüs temelli araştırma, danışmanlık ve aktivizmi buluşturur; kitaplar, süreli yayınlar, ders izlenceleri, çocuk materyalleri ve feminist gri literatürü toplar; atölyeler ve özel bibliyografyalar sunar. Çalışma yaşamı alanında Business and Professional Women's Foundation [İş ve Meslek Sahibi Kadınlar Vakfı] bünyesindeki Marguerite Rawalt Resource Center [Marguerite Rawalt Kaynak Merkezi] ile Catalyst Library and Audiovisual Center [Catalyst

faculty initiatives, ultimately establishing Waterloo as a national centre in the field.

The article notes that the development of the library's collections progressed in parallel with the emergence of women's studies: in the 1970s, the Canadian Newsletter of Research on Women began to be published and the Women's Studies Programme started to take shape. The library developed a wide-ranging collection that includes sources on the status of women, education, domestic life, and literary production, as well as materials on French women writers, suffrage literature, and pioneering narratives, diaries, and biographies relating to the lives of Canadian women. In addition, British women's magazines, domestic manuals, special editions, and dance collections constitute important sources that allow women's cultural experiences to be examined from different perspectives.

The strongest aspect of the Waterloo collections lies in the fact that their archives were designed from the outset with a women-centred perspective. The collection includes the diaries and letters of Dr Elizabeth Smith Shortt, documents relating to the legal struggle of the five Canadian activists in the 1929 case known as the 'Persons Case', records concerning the Dorothea Palmer case, as well as materials on women's professions and organisations and documents from the Royal Commission on the Status of Women. Completed with microfilm sets and basic bibliographies, this body of material establishes Waterloo as a significant reference point for research on Canadian women's history.

The final article in this section is Suzanne Hildenbrand's 'From Tradition to Trend: Small but Noteworthy Collections'. The article turns its attention not to large-scale historical women's archives, but to the small-scale collections that emerged from feminist initiatives beginning in the 1970s. Unlike traditional archives that primarily accumulate documents relating to the past, these new-generation centres collect evidence aimed at transforming existing laws, employment practices, educational policies, and social attitudes in fields such as education, working life, politics, and sexuality. Although many of them are modest in their physical scale, they are intellectually and politically powerful in their impact on social change.

In the field of education, the Center for the Study, Education and Advancement of Women at UC Berkeley and the OISE Women's Educational Resources Centre in Toronto bring together campus-based research, counselling, and activism. They collect books, periodicals, course syllabi, children's materials, and feminist grey literature, while also providing workshops and specialised bibliographies. In the sphere of working life, the Marguerite Rawalt

Kütüphanesi ve Görsel-İşitsel Merkezi] kadınların istihdam deneyimlerine ilişkin şirket dosyaları, hükümet raporları ve veri tabanları sağlayan ulusal bilgi merkezleri olarak işlev görür; ayrıca feminist sözlükler ve dizin terimleri geliştirir.

Siyaset ve cinsellik alanlarındaki daha küçük koleksiyonlar da etkilidir. Rutgers'taki Center for the American Woman and Politics [Amerikalı Kadın ve Siyaset Merkezi], kadın kamu görevlileri hakkında önemli bir başvuru kaynağıdır. National Clearinghouse on Marital Rape [Evlilik İçi Tecavüz Ulusal Bilgi Merkezi] ise yürüttüğü yasa reformunu desteklemek amacıyla hukuk davaları, tanıklıklar, medya yansımaları ve mektuplar biriktirir. Bir apartman dairesinde kolektif bir çabayla yürütülen Lesbian Herstory Archives [Lezbiyen Herstory Arşivleri] posterler, kitaplar, mektuplar, günlükler ve popüler efemera türündeki materyalleri bir araya getirir. Bu arşiv, hem erişilebilir ve kullanılabilir bir lezbiyen hafıza oluşturmayı hem de yaşayan bir topluluk bilinci inşa etmeyi amaçlar.

Bu küçük ama önemli koleksiyonlar, kadınların belgelenme sürecinde dışlanmış geçmişi koruma aşamasından, feminist mücadelelerin eşzamanlı kayda geçirilmesi aşamasına geçişi temsil eder.

Erişim

Erişim başlığı altındaki ilk yazı Wisconsin Üniversitesinde Kadın Çalışmaları Kütüphanecisi olarak görev yapmış Susan E. Searing tarafından kaleme alınan "Feminist Library Services: The Women's Studies Librarian-at-Large, University of Wisconsin System" [Feminist Kütüphane Hizmetleri: Wisconsin Üniversitesi Sistemi Kadın Çalışmaları Kütüphanecisi] başlıklı makaledir. Bu makale, Wisconsin Üniversitesi Sistemi'nin kadın çalışmalarını desteklemek için geliştirdiği yenilikçi Women's Studies Librarian-at-Large³ modelini tanıtır ve bu modeli, bağımsız kadın çalışmalarını koleksiyonları oluşturma yaklaşımıyla karşılaştırır. Makale, kadın çalışmalarının hızla geliştiği ve feminist yayıncılığın küçük yayınevlerinden feminist hareketin yayımladığı dergilere ve akademik dergilere kadar genişlediği bir dönemde artan kütüphane ihtiyaçlarını iki strateji üzerinden tartışır: Ayrı koleksiyonlar ve sistem çapında bibliyografik hizmetler.

Yazar, özel koleksiyonların görünürlük ve kolay erişim gibi güçlü yönlerini değerlendirirken aynı zamanda yüksek maliyet, sağlama politikaları ve kadın çalışmaları

Resource Center within the Business and Professional Women's Foundation and the Catalyst Library and Audiovisual Center function as national information centres that provide corporate files, government reports, and databases relating to women's employment experiences. They also develop feminist dictionaries and index terms.

Smaller collections in the fields of politics and sexuality are also influential. The Center for the American Woman and Politics at Rutgers serves as an important reference resource on women in public office. The National Clearinghouse on Marital Rape, in turn, gathers legal cases, testimonies, media coverage, and correspondence in order to support its campaign for legal reform. The Lesbian Herstory Archives, operated through a collective effort in an apartment, brings together materials such as posters, books, letters, diaries, and items of popular ephemera. This archive aims both to create an accessible and usable lesbian memory and to construct a living sense of community.

These small yet significant collections represent the transition from the preservation of a past in which women were excluded from processes of documentation to the simultaneous recording of ongoing feminist struggles.

Access

The first article under the heading Access is entitled 'Feminist Library Services: The Women's Studies Librarian-at-Large, University of Wisconsin System', written by Susan E. Searing, who served in this role at the University of Wisconsin. The article introduces the innovative Women's Studies Librarian-at-Large model developed by the University of Wisconsin System to support women's studies and compares this model with the approach of establishing independent women's studies collections. The article discusses the growing library needs during a period in which women's studies was rapidly developing and feminist publishing was expanding from small presses to journals produced by the feminist movement and to academic periodicals. These needs are examined through two strategies: separate collections and system-wide bibliographic services.

While assessing the strengths of special collections—such as their visibility and ease of access—the author also addresses their limitations, including high costs, acquisition policies, and the risk that women's studies materials may become separated from general collections. In this context, the Wisconsin model is presented as an original and sustainable alternative, implemented in 1977 through the collaboration of faculty members, librarians, and administrators across the state, with the aim of strengthening women's studies on all campuses.

3. Librarian-at-large, belirli bir kütüphaneye ya da kurumsal birime bağlı olarak çalışmayan; çoğu zaman danışman, araştırmacı ya da proje temelli görevler üstlenen, farklı kurumlar ve araştırma topluluklarıyla işbirliği içinde çalışan uzman bilgi profesyonelini ifade eden bir kütüphanecilik unvanıdır.

rı materyallerinin genel koleksiyonlardan ayrışma riski gibi sınırlılıklarını da ele alır. Bu bağlamda Wisconsin modeli, 1977'de eyalet genelindeki öğretim üyeleri, kütüphaneciler ve yöneticilerin işbirliğiyle hayata geçirilmiş ve tüm kampüslerde kadın çalışmalarını güçlendirmeyi amaçlayan özgün ve sürdürülebilir bir seçenek olarak sunulmuştur.

Makale, Esther Stineman, Linda Parker ve Susan Searing dönemlerinde ofisin gelişim sürecini izleyerek birlik kataloglarının oluşturulması, mikrofilm formatındaki birincil kaynakların edinimi, temel bibliyografyaların hazırlanması, kapsamlı yayın programları, bibliyografik eğitim ve feminist kütüphanecilik alanındaki ulusal liderlik gibi başarıları öne çıkarır. Kurumun hizmetleri, eyalet genelindeki öğretim üyelerine, öğrencilere, kütüphanecilere ve araştırmacılara destek sağlayarak koleksiyon geliştirme, müfredat bütünleştirme ve kadın çalışmaları araştırmalarını kolaylaştırır. Sonuç olarak makale, Librarian-at-Large modelinin kadın çalışmalarının değişen ihtiyaçlarına esnek ve iş birliğe dayalı bir yanıt sunduğunu; fiziksel bir koleksiyon oluşturmaya gerek duymadan öğretim ve araştırmayı güçlendiren merkezi bir iletişim noktası olarak işlediğini savunur.

İkinci yazı Pittsburgh Üniversitesi'nde Kütüphane ve Bilgi Bilimi ile Kadın Çalışmaları alanlarında akademisyen olarak görev yapmış Ellen Gay Detlefsen tarafından yazılan "Issues of Access to Information About Women" [Kadınlara İlişkin Bilgilere Erişimle İlgili Sorunlar] başlıklı makaledir. Ellen Gay Detlefsen'in makalesi; kadınlar için, kadınlar tarafından ve kadınlar hakkında bilgiye erişimde karşılaşılan zorlukları beş ana başlık altında inceler. İlk olarak, kadınlar hakkında yazılmış materyaller ile feminist ya da kadın çalışmaları kapsamında üretilmiş materyaller arasındaki ayrımı vurgular. Yazar, kadınlar hakkındaki çok sayıda metnin geleneksel erkek odaklı bakış açısını yeniden ürettiğini, oysa feminist çalışmaların eşitlik ve ayrımcılıkla mücadele perspektifi edindiğini belirtir. Elizabeth Futas'ın bibliyometrik bulgularına dayanarak, kadın çalışmaları literatürünün dergi ağırlıklı, disiplinler arası ve bilgisayar destekli taramaya uygun olduğunu, ancak pek çok alana dağılmış olması nedeniyle erişimin güçleştiğini gösterir.

Makale, disiplinler arası arama stratejilerinin zorunluluğuna dikkat çekerek tek bir konu için bile birden fazla veri tabanı kullanılmasının gerekebileceğini vurgular. Değişen terminoloji, cinsiyetçi ya da eksik dizinler, belirsiz konu başlıkları ve karmaşık kısaltma kalıplarının bilgiye erişimi zayıflattığını ortaya koyar. Ayrıca feminist ve kadın çalışmaları dergilerinin temel özetleme ve indeksleme araçlarında yeterince taranmadığını; çoğu derginin yalnızca kısmen kapsandığını ve bilgisayar tarafından taranabilir veri tabanı formatında yer almadığını belirtir.

The article traces the development of the office during the tenures of Esther Stineman, Linda Parker, and Susan Searing, highlighting achievements such as the creation of union catalogues, the acquisition of primary sources in microfilm format, the preparation of key bibliographies, extensive publication programmes, bibliographic instruction, and national leadership in the field of feminist librarianship. The institution's services support faculty members, students, librarians, and researchers across the state, facilitating collection development, curricular integration, and research in women's studies. In conclusion, the article argues that the Librarian-at-Large model provides a flexible and collaborative response to the evolving needs of women's studies and functions as a central point of coordination that strengthens teaching and research without requiring the establishment of a separate physical collection.

The second article, entitled 'Issues of Access to Information About Women', is written by Ellen Gay Detlefsen, who served as a scholar in Library and Information Science and Women's Studies at the University of Pittsburgh. Detlefsen's article examines the difficulties encountered in accessing information about women—information for women, by women, and about women—under five principal headings. First, she emphasises the distinction between materials written 'about women' and those produced within the framework of feminist or women's studies. The author notes that a considerable number of texts about women reproduce the traditional male-centred perspective, whereas feminist scholarship is grounded in a perspective concerned with equality and the struggle against discrimination. Drawing on the bibliometric findings of Elizabeth Futas, she demonstrates that the literature of women's studies is largely journal-based, interdisciplinary, and well suited to computer-assisted searching; however, because it is dispersed across many fields, access to it becomes more difficult.

The article draws attention to the necessity of interdisciplinary search strategies, emphasising that even a single topic may require the use of multiple databases. It demonstrates that changing terminology, sexist or incomplete indexes, ambiguous subject headings, and complex patterns of abbreviations weaken access to information. The author also notes that feminist and women's studies journals are insufficiently indexed in major abstracting and indexing tools; many of these journals are only partially covered and are not available in computer-searchable database formats.

The final section addresses initiatives aimed at improving computer-assisted access to information about women and the possibilities for networking: specialised databases (such as Catalyst Resources for Women), experimental indexing and thesaurus projects, guides,

Son bölüm, kadınlara ilişkin bilgi kaynaklarına bilgisayar destekli erişimi ve ağ kurma olanaklarını geliştirmeye yönelik girişimleri ele alır: Uzman veri tabanları (örneğin Catalyst Resources for Women), deneysel dizin ve thesaurus projeleri, rehberler, profesyonel ağlar ve otomasyon sistemleri oluşturmaya çalışan özel koleksiyonlar. Ancak tüm bu çabalara rağmen kadınlar hakkında bilgiye erişimin hâlâ zorlayıcı bir süreç olduğu; basılı kaynaklar, çevrimiçi dosyalar ve uzmanlarla kurulan iletişimin birlikte ve yoğun biçimde kullanılmasının gerekli olduğu sonucuna varır.

Bölümün son makalesi, Kadın Çalışmaları ve Uluslararası Kalkınmada Kadınlar (Women in International Development) alanlarında uzman kütüphaneci olarak görev yapmış olan Beth Stafford tarafından kaleme alınan "Best Reference Works for the Study of Minority and Third World Women" [Azınlık ve Üçüncü Dünya Kadınları Üzerine Çalışmalar İçin En İyi Başvuru Eserleri] başlıklı yazıdır. Makale, azınlık ve üçüncü dünya kadınları üzerine araştırmalarda kullanılan en önemli başvuru eserlerini değerlendirerek kadın çalışmalarının küresel ve çok kültürlü kapsamını vurgular. Ağırlıklı olarak İngilizce monografiler, ayrı basımlar ve geniş bibliyografyalara dayanarak Afro-Amerikan, Yerli Amerikalı, Latin, Asyalı Amerikalı, Yahudi ve Müslüman kadınlar ile uluslararası kalkınma bağlamında kadınlar ve çeşitli dünya bölgelerine ilişkin temel kaynakları öne çıkarır.

ABD bağlamında makale; siyah kadın çalışmaları ve siyah feminizmin klasik eserlerini, Afro-Amerikan kadınlar üzerine kapsamlı bibliyografya ve biyografik derlemeleri, Yerli Amerikalı kadınlara dair analitik bibliyografyaları ve Chicana/Latina ile Asyalı Amerikalı kadınlara ilişkin tamamlayıcı bibliyografyaları ve özel dergi sayılarını tanıtır. Ayrıca, Yahudi kadınlar ile Müslüman dünyasındaki kadınlar üzerine temel rehberleri kapsar.

Uluslararası düzeyde ise; uluslararası kalkınmada kadınlar; Tanzanya ve Sahraaltı Afrika; Arap dünyası; Güney Asya; Çin, Kore ve Japonya; Güneydoğu Asya ve İspanyolca konuşulan Latin Amerika kadınları üzerine hazırlanmış olan açıklamalı bibliyografyaları ve rehberleri inceler. Bu kaynakların konu kapsamı, dil içerikleri ve tarihsel/çağdaş dönemleri ele alış biçimleri değerlendirilir.

Son bölüm, araştırma için kritik olan genel başvuru araçlarını sunar: Kadın bibliyografyalarının bibliyografyası, temel kadın çalışmaları bibliyografyaları; kadın tarihi arşiv ve el yazması koleksiyonlarına yönelik ulusal rehber ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kadınlar üzerine yıllık değerlendirme niteliğindeki çalışmalar. Makale, Kuzey Amerika'da ve diğer bölgelerdeki önde gelen kadın koleksiyonları ve arşivlerine yönlendirilen bir dizinle sona erer.

professional networks, and special collections seeking to establish automated systems. Nevertheless, despite these efforts, the article concludes that access to information about women remains a challenging process; it requires the combined and intensive use of printed sources, online files, and communication with specialists.

The final article of the section, entitled 'Best Reference Works for the Study of Minority and Third World Women', is written by Beth Stafford, who served as Women's Studies/Women in International Development Studies Librarian. The article evaluates the most significant reference works used in research on minority and Third World women, emphasising the global and multicultural scope of women's studies. Drawing primarily on English-language monographs, offprints, and extensive bibliographies, it highlights key sources concerning African American, Native American, Latina, Asian American, Jewish, and Muslim women, as well as women in the context of international development and across various regions of the world.

Within the United States context, the article introduces the classic works of Black women's studies and Black feminism, comprehensive bibliographies and biographical compilations on African American women, analytical bibliographies on Native American women, and complementary bibliographies and special journal issues concerning Chicana/Latina and Asian American women. It also includes key reference guides on Jewish women and on women in the Muslim world.

At the international level, the article examines annotated bibliographies and guides prepared on women in international development; women in Tanzania and Sub-Saharan Africa; the Arab world; South Asia; China, Korea, and Japan; Southeast Asia; and Spanish-speaking Latin America. The thematic scope of these sources, their linguistic content, and the ways in which they address historical and contemporary periods are evaluated.

The final section presents general reference tools that are critical for research: bibliographies of women's bibliographies, key bibliographies in women's studies, a national guide to women's history archives and manuscript collections, and annual review studies on women in the United States. The article concludes with an index directing readers to leading women's collections and archives in North America and other regions.

In conclusion, the book presents a comprehensive account of the historical development of women's collections, their institutional diversity, and their role in the production of feminist knowledge. Through examples drawn from different countries and institutions, it demonstrates how women's historical experiences have

Sonuç olarak bu kitap, kadın koleksiyonlarının tarihsel gelişimini, kurumsal çeşitliliğini ve feminist bilgi üretimi-ndeki rolünü kapsamlı biçimde ortaya koyar. Farklı ülkelerden ve kurumlardan örneklerle, kadınların tarihsel deneyimlerinin nasıl belgelendiğini ve korunduğunu gösterir. Makaleler, kadın koleksiyonlarının erken koruma girişimlerinden çağdaş feminist bilinç inşasına uzanan geniş bir çizgide konumlandığını ortaya koyar. Büyük araştırma kütüphanelerinden üniversite arşivlerine, bağımsız topluluk girişimlerinden tematik merkezlere kadar farklı kurum tiplerinin, kadın tarihi için tamamlayıcı işlevler üstlendiği vurgulanır. Koleksiyonların kapsamı, kadınların yaşamlarını, mesleklerini, aktivizmlerini, kültürel üretimlerini ve kurumsal katkılarını çok boyutlu biçimde yansıtır. Metinler temsil eksikliklerinin ve özellikle azınlık kadınlarına ilişkin kaynak yaratma ihtiyacının kalıcılığına işaret eder.

Feminist kütüphanecilik ve erişim modelleri kadın çalışmalarının kurumsal gereksinimlerine uyum sağlayan yenilikçi yaklaşımlar olarak ele alınır. Kadınlar hakkında bilgiye erişimdeki yapısal engeller, dizinleme sorunları ve dağınık literatür nedeniyle devam eden bir zorluk olarak belirir. Uluslararası ve çok kültürlü kadın çalışmaları için geliştirilen bibliyografyalar ise araştırmalar için gereksinim duyulan temel başvuru araçlarını görünür kılar. Kitap, genel olarak kadın koleksiyonlarının yalnızca tarihsel mirası korumakla kalmadığını, aynı zamanda feminist araştırmayı, öğretimi ve toplumsal farkındalığı destekleyen dinamik yapılar olduğunu gösterir. Bu bütünlük içinde eser, kadın çalışmalarının kurumsal altyapısını değerlendiren erken ve temel kaynaklardan biri olarak önem taşır.

been documented and preserved. The articles show that women's collections are situated along a broad continuum extending from early preservation initiatives to contemporary efforts at feminist consciousness-building. It is emphasised that different types of institutions—from major research libraries to university archives, from independent community initiatives to thematic centres—perform complementary functions for the study of women's history. The scope of these collections reflects, in multidimensional ways, women's lives, professions, activism, cultural production, and institutional contributions. The texts also point to persistent gaps in representation and, in particular, to the continuing need to generate sources relating to minority women.

Feminist librarianship and access models are addressed as innovative approaches that respond to the institutional needs of women's studies. Structural barriers to accessing information about women, problems of indexing, and the dispersed nature of the literature continue to constitute significant challenges. Bibliographies developed for international and multicultural women's studies, in turn, make visible the essential reference tools required for research. Overall, the book demonstrates that women's collections not only preserve historical heritage but also function as dynamic structures that support feminist research, teaching, and social awareness. Within this framework, the work stands out as one of the early and foundational sources evaluating the institutional infrastructure of women's studies.

Women's Collections

Libraries, Archives,
and Consciousness

Suzanne Hildenbrand
Editor

arsiv — de

KADIN VE
TOPLUMSAL
CİNSİYET
DERGİSİ

Journal of Women and Gender in the Archives

Contents

Acknowledgements
Foreword to the Fifth Issue

Articles

A Signature on the Sea: Gülümser Aral Üretmen and the Invisible Women of the Archive
Ömer Durmaz

If We Were Without A History: The Preservation of Women's History -- Collection, Development & Continuing Importance
Nathalie Belkin

L'Égyptienne (1925–1940) as an Archival Source: Traces of the Women's Movement, Trailblazers, and Modernisation in Türkiye in the Publication of the Egyptian Feminist Union
Aslı Davaz

Interview

From an Antiquarian Bookseller to the Archive: Documents on Women's History
Nedret İşli

Private Collections as Sources for Women's History: A Collector's Perspective
Gökhan Büyükengez

Book Review

Women Beyond the Archive: Invisible Histories of Women in Bulgaria
Georgeta Nazarska

Women's Collections Libraries, Archives, and Consciousness
Aslı Davaz